

Tim Rearden

GIFT

$\frac{a}{p+\sqrt{a}}$
 $\frac{a(p-\sqrt{a})}{(p+\sqrt{a})(p-\sqrt{a})} = \frac{a(p-\sqrt{a})}{p^2-a}$
Book Julia d...

Ex Libris

TIMOTHY H. REARDEN

1839 - 1892

CLEVELAND • OHIO

SAN FRANCISCO • CALIFORNIA

Scholar • Poet • Jurist

$$\frac{a}{p+\sqrt{a}}$$

$$\frac{a(p-\sqrt{a})}{(p+\sqrt{a})(p-\sqrt{a})} = \frac{a(p-\sqrt{a})}{p^2-a}$$

$$-(a+\sqrt{a})$$

$$\frac{a}{p+\sqrt{a}} = \frac{a(p-\sqrt{a})}{(p+\sqrt{a})(p-\sqrt{a})}$$

$$\frac{7}{2-\sqrt{3}} = \frac{7(2+\sqrt{3})}{(2-\sqrt{3})(2+\sqrt{3})}$$

$$\frac{21+7\sqrt{3}}{4-3}$$

a $a(\sqrt{a}-\sqrt{b})$ $a^2-\sqrt{a}$

$\frac{a}{\sqrt{a}}$

$\frac{a(\sqrt{a}-\sqrt{b})}{\sqrt{a}}$

$\frac{a^2-\sqrt{a}}{\sqrt{a}}$

From his friend

C. J. Springer

D 1854

$(\sqrt{a}+\sqrt{b})(\sqrt{a}-\sqrt{b}) = a-b$

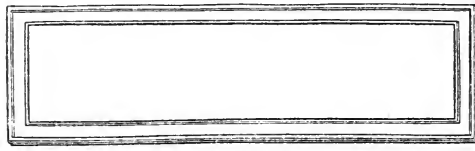
$\frac{7}{3-5\sqrt{5}} = \frac{7(3+5\sqrt{5})}{(3-5\sqrt{5})(3+5\sqrt{5})} = \frac{21+35\sqrt{5}}{9-125}$

$\frac{21+35\sqrt{5}}{-116}$

$\frac{21+15}{36}$

GIFT

GIFT OF
Anita Cowles Rearden &
Anna Rearden Bäck

1850
100
50
100
100
100

$$\sqrt{\frac{1}{4}} \quad \frac{3}{11} \sqrt{10} \quad \frac{6}{12} \sqrt{10}$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{6}{6.110}$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \sqrt{180} \quad 2.50$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{50}{10} \quad 5.50$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{50}{10} \quad 2.5$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{50}{10} \quad 4$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{50}{10} \quad 5$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{50}{10} \quad 70$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{50}{10} \quad 5$$

$$\frac{6}{12} \sqrt{\frac{7}{80}} \quad \frac{50}{10} \quad 10$$

c. Heugnet, Jean
SELECTÆ

E

PROFANIS SCRIPTORIBUS

HISTORIÆ.

QUIBUS ADMISTA SUNT

VARIA HONESTE VIVENDI PRÆCEPTA,

EX HISDEM SCRIPTORIBUS DEPROMPTA.

*Prioribus exemplar emendatius, quantitate syllabarum justa plenius
notatum; atque in usum discentium melius accommodatum*

JA. ROSS, A. M.

*Humaniorum literarum, nec non et Græcæ Linguae in Academia Phil.
Professore.*

PHILADELPHIA:

PRINTED FOR BENJAMIN WARNER,

No. 171, Market Street.

1819.

PJ 1560

114

1819a

EASTERN DISTRICT OF PENNSYLVANIA, TO WIT :

BE IT REMEMBERED, That on the sixteenth day of (L. S.) June, in the forty-third year of the Independence of the United States of America, A. D. 1819, James Ross, of the said District, hath deposited in this office the Title of a Book, the right whereof he claims as Author, in the words following; *to wit :*

“Selectæ e profanis Scriptoribus Historiæ. Quibus admista sunt varia honeste vivendi præcepta, ex iisdem Scriptoribus deprompta. Prioribus exemplar emendatius, quantitate syllabarum justa plenius notatum; atque in usum discentium melius accommodatum Ja. Ross, A. M. Humaniorum literarum, nec non et Græcæ Lingux in Academia Phil. Professore.”

In Conformity to the Act of the Congress of the United States, intituled, “An Act for the encouragement of learning, by securing the copies of maps, charts, and books, to the authors and proprietors of such copies, during the times therein mentioned.”—And also to the Act, entitled, “An Act supplementary to an Act, entitled, ‘An Act for the encouragement of learning, by securing the copies of maps, charts, and books, to the authors and proprietors of such copies during the times therein mentioned,’ and extending the benefits thereof to the arts of designing, engraving, and etching historical and other prints.”

D. CALDWELL, *Clerk of the
Eastern District of Pennsylvania.*

PREFACE.

I HAVE made use of all the ancient profane authors, Greek as well as Latin, which I thought might contribute to the execution of my design. I have sometimes even blended them, as it were, together, upon the same fact or the same maxim, to make the object I proposed to the reader the more visible, and to avoid repetition. I have generally preferred, as I ought, the Latins to the Greeks; and have been exact in my references to both, that those who would, might with ease have recourse to the originals.

If I have often abridged historical facts, and precepts of morality, it was to retrench what appeared less agreeable to my plan, or to prevent my work from growing too large.

I have not engaged myself in reconciling historians with one another, in relation to the truth of a fact, or its circumstances. I cite my authority; that ought to be my warrant, and it is enough for me.

I scarce any where pass my judgment, or make reflections upon the passages I have produced in this work from the ancients, leaving that care to the masters, who will do it by word of mouth to more advantage than I could by writing.*

Seneca, the philosopher, abounds with maxims and examples, many of which I have thought proper to make use of: and the rather, because this author is usually not read in schools, and remains unknown to scholars the rest of their lives. It is true, he betrays almost always an affectation in his style; but his expression is short, and his thoughts lively; and he embellishes his discourse with natural comparisons and images, which entertain the imagination: so that with the alterations I have taken the liberty of making, in what I have borrowed from him, I hope he will be able to please, and be intelligible to chil-

* *Ipse præceptor aliquid, imò multa quotidie dicat, quæ discipuli secum audita referant.* Senec. Epist. viii.

dren, without any prejudice to them. I do not imagine I shall lie under any censure for having turned to a more favourable sense, certain passages of this author, and perhaps of some others likewise, with a view to render them proper for youth. We meet in this philosopher, as well as in all the Heathen writers, principles of morality, which ought not to be instilled into Christians without some correctives, to reduce them to that standard of truth which our religion has taught us. *If, therefore, any principles of the Heathens should be found in this book, not agreeable to the doctrine of the gospel, we trust the piety and vigilance of the masters will take care to observe to their scholars in a few words, in what particular those principles deviate from it.*

There have been Heathens, who, no doubt, persuaded that it was reason which gave man his distinguished excellence and merit, who endeavoured to follow it on many occasions, and practised in several moral virtues. But beside their want of knowledge and love of the only true God, and JESUS CHRIST his Son, the only true foundation of solid virtue; some of them, who passed for the most virtuous, lie under the imputation of great vices. Therefore we are far from proposing them here as perfect patterns. We report some of their great actions, and wise sayings, without diving into the motives of either, or examining what inconsistencies they have fallen into in other respects.

It would not be improper likewise to let them into some knowledge of the several authors they translate: telling them, by the bye, who they were; in what age they lived; and what subjects they wrote upon, &c. It is a great degree of learning, which costs little time, and is sure to be attended with good advantage.

It is recommended to Teachers to set their pupils to translate a certain portion of this Book once a week—about ten or twelve lines, carefully written by them and examined by their teacher, would tend considerably to their improvement.

SCRIPTORES PROFANI

QUORUM OPERA HOC LIBRO CITANTUR AB AUCTORE
HUIUS PRÆFATIONIS IGNOTO.

Ælianus.	Martialis Marcus Valerius.
Antoninus Pius.	Nicolas Damascenus.
Arianus in Epicteto.	Ovidius Naso.
Athenæus.	Quintilianus.
Aulus Gellius.	Phædrus.
Aurelius Vict.	Plato.
Cato Dionysius.	Plautus.
Cicero Marcus Tullius.	Plinius.
Cornelius Nepos.	Plutarchus.
Diodorus Laërtes.	Polybius.
Diodorus Siculus.	Quintus Curtius.
Florus Annæus Lucius.	Sallustius.
Herodotus.	Seneca.
Hesiodus.	Simplicius.
Hierocles.	Stobæus.
Homerus.	Suetonius.
Horatius Quintus Flaccus.	Syrus.
Isocrates.	Tacitus.
Jamblii.	Terentius.
Josephus.	Valerius Publius.
Justinus.	Velleius Paterculus.
Juvenalis Decius Junius.	Virgilius.
Livius Titus Patavinus.	Xenophon.

TO
ALL TEACHERS AND STUDENTS
THROUGHOUT
THE UNITED STATES OF NORTH AMERICA.

My Dear Friends,

The Editor of this Book, Selectæ e Profanis Scriptoribus Historiæ, did not know any way by which he could better promote the cause of classical learning, than by employing his ability and attention to an edition of it; well adapted, as he judges, to the accurate instruction of the youth in our country.

Surely it contains many excellent sentiments, abounding with the pithy, sublime sayings of the greatest ancient philosophers, both Greek and Roman; and there is hardly any other book, better adapted for the profitable instruction of youth in the Latin tongue.

The student, who is learning this book, cannot but lay up a very considerable stock of sound morality; whilst, at the same time, he is acquiring the knowledge of Latin, in a tract and course the most delightful and engaging. It is well worthy of being wholly read: and every man of letters, who takes it up, and opens it, in any part, must be highly entertained with it.

I am, very respectfully,

Your obedient and hearty friend,

JAMES ROSS.

INDEX.

LIBER PRIMUS.—DE DEO.

CAPUT I. CONSENSUS pöplörüm omnium probät Dëüm ēssē.	Page 1
II. Agnōscimūs Deum ex öpëribūs ejūs.	2
III. Natūra Dei est optīma et præstāntissīma.	ib.
IV. Deūs rēgīt ac vīdēt cunctā.	4
V. Deūs cōlītur et placātur piētāte.	5
VI. Deūs est cōlëndus mägīs piē, quàm magnīficē.	6
VII. Impiī non plācant Deum dōnīs.	7
VIII. Mens bōnā et invēntio artīum veniunt à Dëō.	8
IX. Templā ad augēdam pietātem extrūcta sunt.	10
X. Tūta et hōnōrāta intēr hōstēs piētas.	ib.
XI. Publica rēligio privātis affectibus præläta.	11
XII. Impiī sēriūs ocyūs dant pēnas.	12.
XIII. Quæ vōtā faciēnda sīnt Dëō.	14
XIV. Hōmo præcīpūm öpūs Dëi.	15
XV. Virtūs pröpriūm atquē unīcum hōmīnis bō- num.	16

LIBER SECUNDUS.—DE PRUDENTIA.

CAPUT I. INEST mēntibus insātiābilis cūpīditās vērī vīdēndi.	17
II. Sciēntia pabulum anīmi.	ib.
III. Pertīnax lābōr et discīplīna nātūram vīncunt.	18
IV. Quæsīta vīæ pēricūlo sciēntīa.	20
V. Dōctus indōcto mūltūm præstāt.	21
VI. Vir dōctūs pōtiūs nōn vult ditēscēre, quàm non pōtēst.	22
VII. Eā viātīca pārānda sunt, quæ cūm naufrāgō ēnātēt.	23
VIII. Litērx ornāmēnta hōmīnūm sunt et sōlātia.	24
IX. Quæ in sciēntiæ stūdiō sint vītānda.	26
X. Qui rēctē vīvit, is sciēntīam ūtīlem et nēcēssā- riam est adēptūs.	28
XI. Natūrā tam dōcēre cūpimūs, quàm dīscēre.	ib.
XII. Stūltūm est eā dōcēre cætēros, quæ ipsē ex- pertūs non ēs.	30
XIII. Etīam sēnī dīscēre dēcōrūm est.	31
XIV. Hōnōs dōctīs hābitūs.	33

- XV. Mōdēstīa conjūctā cum dōctrīnā. 36
 XVI. Non rēfert quā mūltōs, sed quā bōnōs lī-
 brōs hābēās āc lēgās. *ib.*
 XVII. Bibliōthēca ad publicum et privātum ūsum
 compārētur, non ād ōstētatiōnem. 38
 XVIII. Mēmōria augētur cūrā, nēglīgēntiā intērcīdit. 40

LIBER TERTIUS.—DE JUSTITIA.

- CAPŪT I. JUSTITIA omnium rēgīnā vīrtūtūm. 43
 II. Hōmīnēm justūm esse grātīs ōpōrtēt. 44
 III. Omnī rātiōne colēnda et rētīnēnda justītia est. 45
 IV. Commūni ūtīlītāti consūlere dēbēmūs. 47
 V. Ipsā pēccāndi vōlūntas pēccātum est. 49
 VI. Qui sōlō mētū ā peccāto abstīnet, non est īn-
 nōcēns. 50
 VII. Odērunt pēccāre bōnī vīrtūtis āmōre. 51
 VIII. Eā sōla ūtīlīa sunt, quæ justā et hōnēsta. 52
 IX. Quī ādīpīscī vērām glōriam vōlēt, justītiæ
 fungātūr officiīs. 54
 X. Quōd tibi fieri non vīs, altērī ne fēcēris. 55
 XI. Injūriam patī sātiūs est quā fācēre. 56
 XII. Quōd mēum nōn est. rēdēāt ad dōmīnum. 57
 XIII. Vērbīs non mīnūs quā factis, fit injūria. *ib.*
 XIV. Ex omnī vitā sīmūlātiō dīssīmūlātiōque tol-
 lendā est. 58
 XV. Imprōbī hōmīnīs est mēndāciō fallēre. 60
 XVI. In vitīō est, quī nōn obsītit, sī pōtēst, inju-
 riæ. 62
 XVII. Inhūmānum vērbūm est ultīo. 63
 XVIII. Injūriæ bēnēficiīs vīncūtūr spēcīōsius quā
 mūtūo ōdīo pensāntūr. 65
 XIX. Justītia vīctrix ōdīi. 67
 XX. Utīlītās ex īnīmīcīs cāpīēnda. 68
 XXI. A lītībūs est abhōrrēndūm. 69
 XXII. Pāci consūlēndūm. nēc bēlla acērbē gērēndā. 70
 XXIII. Justītiā hostēs vīncēre glōriōsius quā ārmīs. 71
 XXIV. Etīam hosti fidēs servāndā. 73
 XXV. Jūsūrāndūm cōlīto. 75
 XXVI. Servīs impērāre mōdērātē laus est. 77
 XXVII. Dōmīnōrum bēnīgnītās īn servōs. 79
 XXVIII. Servōrum īn dōmīnōs fidēs. 82
 XXIX. Omnēs omnium carītātes patriā cōmplectītur. 83
 XXX. Dūlcē ēt dēcōrum est prō patriā mōrī. 84

XXXI.	Deciōrūm prō patriā dēvōtiōnēs.	86
XXXII.	Dīvītīæ īn patriam impēnsæ.	87
XXXIII.	Inīmicitīæ publicæ ūtilitātis causā dēpōsitæ.	<i>ib.</i>
XXXIV.	Patriæ īrāsci nēfās est.	88
XXXV.	Fundāmētūm est omnium virtūtūm piētas īn pārentēs.	89
XXXVI.	Patrēs à libērīs pericūlo libērātī.	91
XXXVII.	Piētās libērōrum īn mātēs.	93
XXXVIII.	Parrīdium scēlērūm omnīūm maxīmum est.	96
XXXIX.	Nihil dulciūs hōmīnum gēnerī, quān libērī.	97
XL.	Libērī patriæ causā bēnē institūēndī.	98
XLI.	Maximā dēbētūr puērō rēvērēntiā.	99
XLII.	Sālūbrīter institūi plurīmūm prōdēst īn rēlī- quam vītā.	100
XLIII.	Vētērūm Rōmānōrum īn ēdūcāndīs puērīs disciplīnā.	102
XLIV.	Publicæ ūtilitāti plurīmūm prōsunt qui jū- ventūtem ērūdīūt.	105
XLV.	Et prācēptōres et stūdia āmēt ādōlēscentis.	<i>ib.</i>
XLVI.	Sit grātūs ergā Magīstrūm dīscipūlus.	107
XLVII.	Prācēptor nēc hābēāt vītia, nec fērāt.	110
XLVIII.	Pārentūm advērsūs filiōs sēvērītās.	112
XLIX.	Pārentūm āmōr īn libērōs.	116
L.	Suā sūnt conjūgībus mūnia assignāta à nā- tūrā.	117
LI.	Mārītōrum āmōr īn uxōrēs.	118
LII.	Uxōrum constāns āmōr īn mārītōs.	118
LIII.	Conjūgīs dēlētūsus ex mōrībūs fīat.	121
LIV.	Magnā sit intēr frātrēs concōrdiā ēt bēnēvō- lētia.	123
LV.	Nīsī īn bōnīs amīcītia esse non pōtēst.	127
LVI.	Amīcītiā sublātā, omnis est ē vītā sublāta jū- cūndītās.	128
LVII.	īn ēlīgēndīs amīcīs cautīo est ādhībēndā.	129
LVIII.	Amīcūs amīcum non mīnūs dīlīgat, quān sē īpsūm.	130
LIX.	Amīcītiā ūnūs fit ex plūrībūs.	131
LX.	Amīco omniā crēdēndā.	132
LXI.	Rēs tūrpēs amīcūm non rōgēmūs, nēc faciā- mūs rōgātī.	<i>ib.</i>
LXII.	Vērītās ēt fīdēs īn amīcītiā rētīnēantūr.	133
LXIII.	Omnīā pōssidentībūs sāpē amīcus dēest.	135
LXIV.	Vēros amīcos rēpārārē dīffīcīle est.	136

LXV. Amīci thēsauri regum sunt.	137
LXVI. Amīcus certūs in rē incertā cernitur.	138
LXVII. Vulgārē amīci nōmen, sēd rāra est fīdēs.	140
LXVIII. Nīhil est natūræ hōmīnis accommōdātius bē- nēficētiā.	141
LXIX. Multas cautiōnēs hābēat Bēnēficētia.	144
LXX. Bēnēficiā āliā alios dēcēnt.	145
LXXI. Bēnēficiā quædām pālām dāndā, quædām clām.	146
LXXII. Tārdē bēnēfacēre nōllē est.	147
LXXIII. Quas dēdēris, sōlās sempēr hābēbis, ōpēs.	<i>ib.</i>
LXXIV. Non quīd dētur rēfērt, sēd quā mēntē.	148
LXXV. Sīnt gratuīta Deōrum exemplo bēnēficiā.	150
LXXVI. Nullūm officiūm rēfērēndā grātia māgis nē- cēsārīum est.	151
LXXVII. Offīcia eījām fēræ sentiūt.	153
LXXVIII. Ingrātus ānimūs omnium ōdīō dāmnātus.	156
LXXIX. Quōs expēīimūr ingrātos, ipsī faciūmūs.	<i>ib.</i>
LXXX. Ingrāti ingrātos æquō ānimō fērāmūs.	158

LIBER QUARTUS.—DE FORTITUDINE.

CAPUT I. ANIMI fortitūdo dūplex.	159
II. Bēllicæ fōrtitūdīnis exēmplā.	<i>ib.</i>
III. Fortitūdo dōmēstīca nōn est infērīor milī- tārī.	164
IV. Impērāre sībi maxīmūm impērīum est.	167
V. Vitīōcum irrītāmentā sunt fūgīēndā.	168
VI. Angūstī ānimī est āmārē dīvītīās, māgnī contēmnērē.	170
VII. Quōd sātis est cui contīngīt, nīhil āmplīūs ōptēt	171
VIII. Optīmūs quīsqūē Græcōrum paupērrīmūs.	174
IX. Pārvo contētūs sāpiēns, paupertātē non tīmēt.	176
X. Dīvītīæ ātquē ōīum pēstēs vīrtūtīs.	177
XI. Vērā bōnā vīrtūs ēt dōctrīnā.	179
XII. Cāvēndā est glōriæ cūpīditās, nēque impē- riā ēxpētēndā.	180
XIII. Hoc est regnāre, nōllē regnāre, cūm pōssīs.	183
XIV. Glōriæ ēt fāmæ jactūrā faciēndā est pūblicæ ūtīlītātīs causā.	185
XV. Mortem āc dōlōrēm contēmnērē fortīs ānimī est.	186

XVI. Non quàm diū, sed quàm bènē, vīxēris, rē- fert.	188
XVII. Mōrtēm æquō ānimō oppētīt, quī bènē vīxit.	189
XVIII. Hūmātio contēpnēdā in nōbis, non nēgii- gēnda in nōstrīs	192
XIX. Tollātur fōrtūnæ dīscrīmēn in mōrte.	193
XX. Vīrō fōrtitēr fērēndūs est dōlōr.	194
XXI. Dōlōrem fērrī fōrtitēr pōssē, multōrum ēx ēmplā dōcēt.	195
XXII. Quæ durā sunt, fiunt lēviōra pātīentīā.	198
XXIII. Aliōrum rēspicē incōmmōda, ut mītiūs fērās tua	199
XXIV. Irā fūrōr brēvis ēst.	201
XXV. Nihil mīnūs quām Irāsci pūnīentēm dēcēt.	202
XXVI. Nē inimicis quīdē Irāscēndūm.	203
XXVII. Irā sūi impōtēns ēt pērtināx.	204
XXVIII. Circūscrībēndā multīs mōdīs Irā est.	205
XXIX. Imītandā multōrūm in sūmmā pōtēntiā lēnitas.	207
XXX. Mīnimīs rēbūs exāspērāri insānia est.	209
XXXI. Līnguā dīlīgētīssimē contīnēndā.	210
XXXII. Quāntō supērīōrēs sūmūs, tāntō nōs submīs- sūs gērāmūs.	211
XXXIII. Nē assentātōribus patēfāciāmūs aurēs.	213
XXXIV. Fortīs ēt cōstantīs ānimī est non pērtūr- bāri in rēbus aspērīs.	217
XXXV. Vīrī bonī nāti sunt in exēmplār, ēt ēōs sibi prāpārāt Dēūs.	218
XXXVI. Prāciārā est unīvērṣæ vitæ æquābilitās.	219

LIBER QUINTUS.—DE TEMPERANTIA.

CAPUT I. RATIONE dūcē pēr tōtām vitam ēundūm est.	221
II. In sēdātiōne pērturbātiōnūm ānimī vitā bēātā.	222
III. Mālūs bēātæ vitæ iudex pōpūlus.	223
IV. Corpōri indūlgēndūm, non servīēndūm.	225
V. Cibūs ēt pōtūs dēsīdēriō condīuntūr.	226
VI. Dīscē pārvō esse contētūs,	227
VII. Platōnicæ et Syracusanæ mensæ.	228
VIII. Convīviā Lācēdæmōniōrum.	229
IX. Cāstīgāta corpōris obēsītās.	230
X. Corpōris vōlūptās nōn est dignā hōmīnis prāstāntiā.	231

- XI. Cōrpūs ēt ānīmum ād pātiēntīam exērcērē. 233
- XII. Bōnæ vālētūdīnīs mātēr est frūgālītās. 234
- XIII. Omnē vitium ēbrīētās ēt incēndīt ēt dētēgīt. 236
- XIV. Cōērcēndūs lūxūs, ēt cōlēndā frūgālītās. 238
- XV. Nīhīl est agrīcūltūrā mēlīus, nīhīl dulcīus,
nīhīl hōmīnē lībēro dīgnīus. 241
- XVI. Omnēs cōrpōrīs mōtūs dēcōrūm tēnēānt. 243
- XVII. A fōrmā rēmōvēātūr ornātūs non dīgnūs
vīro. *ib.*
- XVIII. E spēcūlo consīlīum ād quædām. 245
- XIX. In vestītū mēdīocrītās ōptīmā. 246
- XX. Nīhīl ōlère sātīus est quām bēnē ōlērē. 248
- XXI. Dormī quāntūm sātīs est. 249
- XXII. Nēmo fērē sālāt sōbrīus, nīsī fōrtē insānīt. 251
- XXIII. Mūsīcæ māgnā vīs īn utrāmq̄e pārtēm. 252
- XXIV. Bōnīs mōrībūs dāmnōsūm est dēsīdēre īn
spēcūlō. 254
- XXV. Subdūcēndūs pōpūlo est tēnēr ānīmūs. 256
- XXVI. Est ādōlēscentīa mājōres nātū vērērī. 257
- XXVII. Vīr bōnūs aspēctūs ēt cōgītātūs ēmēndāt. 259
- XXVIII. Mūltā nobīs ālīōrūm jūdīcīō ēt exēplō fā-
cīēndā aut corrīgēnda sunt. 260
- XXIX. Adōlēscentīa īn lābōre ēt pātiēntīā est exē-
cēndā. 261
- XXX. Plūrā audīamūs, lōquāmur paucā. 264
- XXXI. Adōlēscentīum lūdīs īntērsīnt mājōres nātu. 266
- XXXII. In lūdō āc jōcō mōdūs rētīnēndūs. 268
- XXXIII. Est cui māgno constītīt dīctērīum. 270
- XXXIV. Facētē dīctā aut fāctā. 271
- XXXV. Excītātūr laudē æmūlātīo. 275
- XXXVI. Fāmæ consūjēndūm est. 277
- XXXVII. Vīvē ūt īn pūblīcō. 278
- XXXVIII. Vītæ gēnūs ēīgēre rēs dīffīcīlīmā. 280
- XXXIX. Māgīstrātūs non sūīs, sēd cīvīum, commō-
dīs cōnsūlāt. 281
- XL. Vārīā eōrūm, quī ālīs præsunt, officīā. 284
- XLI. Jūdīcīs est īn causīs sempēr verum sēquī. 287
- XLII. Cīvēs Māgīstrātībūs pārēānt, Māgīstrātūs
lēgībūs. 290
- XLIII. Vītīōsī prīncīpēs plūs exēplō quām pec-
cātō nōcēt. 294
- XLIV. Pātiēntīā dēcōrī est, sī sālūtārīs sīt. 297

SELECTÆ

E

PROFANIS SCRIPTORIBUS

HISTORIÆ.

LIBER PRIMUS.

DE DEO.

CAPUT I.

Consensus pöpulörum omnium probät Deum esse.

Animäl nullüm est præter hömīnēm, quöd häbéat notī-
tiām äliquam Dei. At intēr hömīnēs gens nullä est tam
fëra, quæ non sciät Deum esse häbëndüm etiämsi ignö-
rēt quālem häbere dëcëat. Quöñiam vërò in rē omni
consensio firmä gentium omnium est vox nätüræ, et ar-
gümētum vëritätis; confitëndüm est nūmēn äliquöd dī-
vīnum esse. *Cicero* 1 *De legib.* n. 14. 1 *Tuscul.* n. 43,
44.

2. Consuētüdo dispütandi contra Deos est mälä et
impīä, sīve id fit sërïò, sīve sīmülätē. Itäque cüm Prota-
gö-räs, söphīsta maxīmüs tēmpörībūs süis, pösuissët in
princīpiò libri cūjūsquām, sē dubitäre äñ Dii essent; jussu

Athēniēnsium exterminātus est ex urbē eōrum atque agrō, librīque ejūs combusti sunt in concionē. Fērunt quōque talētum argenti fuīssē prōpositum præmium ei qui illum occidissēt. Sic etiā dubitatio de Diis non pōtuit pœnam effūgere. *Seneca Epist.* 117. *Cicer.* 2. *De nat.* n. 62. 1 *De nat.* n. 29. 63. *Diod. Sic. l.* xiii.

CAPUT II.

Agnoscimūs Deum ex ōpēribūs ejūs.

1. Quis est tam vēcors, qui, cū suspexerit in cœlum, non sentiat Deum esse? *Cicero* 1 *Tusc.* n. 70. *De arush. resp.* n. 19. 2 *De Divin.* n. 148. 2 *De nat.* 15, et 90.

Pulchritūdo mundi, ordo rerum cœlestium, conversio sōlis, lunæ, sidērumque omnium, indicānt satis aspectu ipso eā omniā non esse fortuitā: et cōgunt nos confitēri nātūram esse aliquam præstantem æternamque, quæ sit admirandā hūmāno gēneri. *Ibid.*

2. Quemādmōdum, si quis vēnerit in ædes aliquās, aut in gymnasium, videritque ibi distinctionem rerum omnium, ordinē, disciplinam; intēlliget aliquē esse profectō, qui præsit, et cui pāreatur; sic si quis intueatur mōtūs perpētūos et certos, vicissitudinēs, ordinēs rerum cœlestium tot tantārumque; necesse est ut fateatur hęc cunctā gūbērnārī ā mentē aliquā. Cū autem nec mens nec pōtētās hūmānā possit hoc effīcere; Deus unūs pōtēt esse architēctūs et rectōr tanti ōpēris ac mūneris. *Ibid.*

CAPUT III.

Nātūra Dei est optimā et præstantissimā.

1. Sententiæ vēterum philōsōphōrum de nātūrā Dei fuērunt variæ atque inter se dissidentes; quas longum ac difficile esset dinūmērāre. Nātūrā duce intēlligēbant Deum esse: sed non convēnēbat intēr illos, quid Deus esset. Itaque cū tyrannūs Hiero quæsiuissēt ē Simonide, non solum pōētā suavi, vērūm etiā virō doc-

tō sǎpientēque, quid Deus esset; postulavit sibi diem unum ad delibērandum. Cūm idem quærerētūr postrīdie ex eo, pētīvit bīdūm, et deinceps sǎpiūs duplicavit numerum. Admīrans Hiero rēquisīvit cūr itā faceret: *Quā, inquit, rēs vidētūr mīhi tantō obscurior, quantō diūtius eam considēro.* Cicer. 1 *De nat.* n. 121. *Ibid.* n. 4, 5. *Ibid.* n. 60.

2. Si, cūm intrāmūs templā, solēmūs esse compōsitī animō, hābitu, incēssūque: si accēssūri ad sacrificium, submīttimūs vultum, aptāmūs tōgam, et stūdēmūs omni mōdō significāre modestiam; debēmūs quōque dispūtāre vērēcūndē de natūrā Deōrum, nē affirmēmūs aliqūid tēmērē. *Seneca Quæst.* 7. c. 30.

Non possūmūs lōquī rectē de nūmīne dīvīno. nīsi simūs illustrāti lūmīne ejus. Nam nūmēn dīvīnum est fons lūmīnis, sīcūt ēt bōnitātis. *Jamblic. de myster.* c. 18.

3. Deus non pōtēst intelligī ālio mōdō, nīsi mens quædam libēra, sēgrēgātā à mātēriā, omnia sentiēns et mōvēns. *Simplic. in Epict.*

Quīd intērēst intēr natūrām Dei, et nostrām? Pars mēllor nostri est ānīmūs: in illō pars nullā extrā ānīmūm, tōtūs est rātio. Effūgit ōcūlōs, vīsēndūs est cōgītātīōnē Cicer. 1. *Tusc.* n. 66. *Senec.* 1 *Quæst. præfat.* 7. c. 30.

4. Quōmōdō possūmūs intelligērē Deum, nīsi sempitērnūm? Natūrā, quæ dēdit nobīs nōtīōnem Deōrūm, insculpsit quōquē in mentibus, ūt crēdāmūs eos (esse) ætērnōs ēt bēātōs. Thalēs interrōgātūs, quīd essēt Deus? *Quōd,* inquit, *cārēt īnitīo ēt fīnē.* Cic. 1 *De nat.* n. 25. et 45. *Diog. Laert. in Thal.*

5. Nīhīl est quōd Deus non possit effīcēre, et quīdēm sīnē labōrē ullō. Etēnīm ūt membrā hōmīnūm mōvētūr mentē ipsā āc vōlūtātē, sīnē contentīōnē ullā; sīc omniā possunt fierī, movēri, mūtārī, nūmīnē Deorum. *Cicer.* 3. *De nat.* n. 92.

6. Quocumque flexeris te, hābēbīs ībī Deum occurrentem tibi: nīhīl vācāt ab illō, ipsē implēt ōpūs suum. *Senec.* 4. *Benef.* c. 8.

7. Commōdā quībūs utīmūr, lux qui fruīmūr, spīrītūs quēm dūcīmūs, dantūr nobīs ēt impertīuntūr ā Deo. *Cic. pro. Ros.*

Dii fundunt mūnērā sīnē intermissīōnē diēbūs āc noctībūs. Bēnēficiā illōrūm nunc offēruntūr ultro, nunc

dāntūr ōrāntībūs. Quis est qui non senserit mūnificē-
tiam Deōrūm? Nēmo est expers bēnēficiōrum cœlestium :
nēmo est, ad quē non aliquid manāverit ex fontē illō
bēnignissīmo. *Am. n. 131. Senec. 4 Benef. c. iii. 4.*

CAPUT IV.

Deus rēgit āc vidēt cunctā.

1. Mundūs administratur prōvidentiā Deorum, iidem-
que consūlunt rēbūs hūmānīs, nēc sōlūm ūnīversīs, vērūm
ētiām singūlīs. *Cic. 1 Divin. n. 117.*

Hōc sīt persuāsūm hōmīnībūs omnībūs, Deōs esse
dōmīnōs āc mōdērātōrēs rērūm omnium, ēt ēā, quæ gē-
rāntūr, gērī nūmīnē āc jūdīciō eōrum : eōsdem intūeri,
quāli mentē quīsque sīt, et hābērē rātiōnem piōrum atquē
impīōrum. Si mentes fuērīnt imbūtæ hīs ōpīnīōnībūs,
mētūs supplīcii dīvīnī rēvōcābit multōs ā scēlērē. *2 De
leg. n. 15.*

2. Nē quīs pūtēt sē lucrāri quīcquam, si non hābēbit
ālīquē conscīum dēlictī sūī. Nam illē, īn cūjūs cons-
pēctū vīvīmūs, scīt ōmniā. Pātēmus Deo : apprōbēmūs
nōs ēī. *Senec. apud Lactant. l. vi.*

Vīvēndūm est, tanquām vīvāmūs īn conspectu om-
nium : cōgītandūm est, tanquam ālīquīs possīt inspīcēre īn
pectūs intīmūm : ēt pōtēst. Nam quīd prōdest aliquid
esse abscondītum homīnībūs? Nīhīl clausum est Deo :
intērest ānimīs nostrīs, et intervēnīt cōgītātiōnībūs mēdīīs,
īmō nunquām discēdit. *Senec. Epist. 83.*

Qui crēdīdērit Deum inspīcēre cunctā, non peccābit
nēquē clancūlūm, nēquē āpērtē. *Democrat. sentent.*

3. Cūm Thālēs interrogarētur ān factā homīnum fal-
lērent Deōs : *Illos ne cōgītāta quīdē fallunt*, īnquīt. Ad-
mōnūit nōs hoc responso, ut vellēmūs hābēre non sōlūm
mānūs pūrās, sēd ētiām mentēs, cūm nūmēn cœleste adsīt
cōgītationībūs nostrīs sēcrētīs. Sextūs Pythagōricus dixit
sīmīli sententiā : *Agēs īnjustē nēquāquam lātēbis Deum, ēt
nē cōgītāns quīdē. Valer. l. iii. c. 2. Sexti sentent.*

CAPUT V.

Deus cõlitur et placatur pietate,

1. Prima officia dēbentur Diis immortalibus, sēcundā patriæ, tertia parentibus, deinceps grādātīm rēliquis. *Cic. 2. Offic. n. ult.*

Triā sunt cõlēndā maximē jūvenibus, Dii, pārentēs, lēgēs. *Stobæus Serm. 1.*

Vīr bõnus est summæ piētātis erga Dēos: itāque sustinet anīmo æquo quicquid accidērit eī. Scit enim id accidisse lēgē dīvinā, quā unīversā rēguntur. *Senec. Ep. 76.*

Pietate adversus Deos sublātā, fidēs etiā, et societas hūmāni gēneris, et excellentissima virtūs, justitia, tollitur. *Cic. 1. Nat. n. 4. 2 De leg. n. 17.*

Dēbemus cõlere Dēos. Cultus autem Deorum optimus est, ut vērēmur semper eos mente purā, integrā, incorruptā. Deus hābēt locum nullum in terrā gratiōrem animā purā. Non templā sunt struenda illi ē saxis congestis in altitudinem: est consēcrāndus cuique in suo pectore. *Hieroc. in Pyth. carm. Senec. apud Lact. l. vi.*

Piētās et sanctitas efficiet Deos placatos. *Cic. 2. Offic. n. 11.*

2. Animadverto Deos non tam lætari precibus adorantium concinnatis arte et curā quā illorum innocentia et sanctitate! et eum esse gratiorem Diis, qui intulerit delubris eorum mentem puram et castam, quā illum, qui cum carmine meditato accesserit. *Plin. in Paneg.*

Deus cõlitur non corporibus optimis taurorum contrucidatis, non auro, non argento, non stipē infusā in thesauros; sed voluntate piā et rectā. Itaque boni, sunt religiōsi etiā oblato farre ac farinā: mali contrā non effugiunt impietatem, quamvis cruentaverint aras multo sanguine. *Senec. Ep. 116. 1 Benef. c. 6.*

Facito sacra Diis castē et purē pro facultate, atque placā eos et quando iēris cūbitum, et quando tempus matutinūm vērērit, ut sint animo bēnevōlo in te. *Hesiod. Oper. ver. 336.*

CAPUT VI.

Deus est colendus, magis piè, quam magnificè.

1. *Homīnes adēant castē ad Dēos, adhībēant fr̄ētātem, amōvēant opēs* Significāt hęc lex prōbitātem esse grātam Diīs, et sumptum esse rēmōvēndūm ab eōrum cultu. Cūm ēnīm paupērtās dēbēat esse prōbrō nēmīni intēr hōmīnēs, non est arcendā ab adytīs Deōrum. Præsertim cūm nīhil sit fūtūrum mīnūs grātum ipsī Dēō, quān vīam ad colēndūm sē et plācāndum non pātēre omīibus. *Cic. 2. Leg. n. 19. 25.*

Cūm Sōcrātēs faciēret sācra tenūia de faciūtātībūs exīgūis, pūtābat sē non præstāre mīnūs, quam eōs qui de magnīs opibus cæderēt hostiās multas. Etēnim aiēbāt non dēcēre Dēos, ut gaudērēt pōtīūs sacrificiis magnis, quān exīgūis: quā cūm scēlesti sint plērūmqū ditiōrēs vīrīs bōnis eōrum sacrificia futūra essent acceptiōra. Itāque existimābat sācra illa et mūnēra esse maxīmē grāta Diis, quæ offerrētur āb hominibus maxīmē piīs. *Xenoph. 1 Memor.*

2. Apud vētērēs Rōmānōs Dii colēbantur māgis piē, quān magnificē, plācābantque eōs, eō efficacīūs, quō simpliciūs, ex libamētīs victūs suī, farrē et sālē. *Livius, l. iii. c. 57. Valer. l. ii. c. 1.*

L. Papyrius impērātor adversūs Samnītēs dimicātūrūs fēcit yōtum Jōvi, si vicisset, pocillum vīni. Imāginēs fictilēs Deōrum ērānt tum laudatissimæ: nullæ conficiebantur ex auro, nullæ ex argento. Nec deinde rempublicam pænītūt eōrum qui colūērānt Dēos tālēs. Quippē Jūpiter vidēbātur esse māgis propitiūs, cūm statuæ ejus fingērentur ex argillā, non verò conflārētur ex auro. Simulācra Deorum lignēā aut fictilia, sunt dicātā Rōmæ in templīs usquē ad Asiām dēvictā, undē luxuria invāsīt urbem. *Flin. l. xiv. c. 13. Juven. Sat. xi. 116.*

3. Alexānder magnūs dicitūr coluisse magnificē Dēos ā puēritiā: Cūm āliquando faciēns sācra iniecisset mānibus ambābus thūra in ignem; Leonīdas pædagōgus ejūs: *Adolēbis, inquit, sic cūm subēgēris regiōnēs eās, ubi thūra nāscuntūr. Intērēā utērē partē præsēntibus.* Pōstēā Alexānder, Arābiā, regiōne thūriferā redactā in ditiōnem

suam; mēmōr rēprehensiōnis olim factæ à Leonīdā, misit ei thura multa, odōresque alios, admōnuitque ne vellet posthac esse parcūs in honōribus Deōrūm. *Plut. in Alex.*

CAPUT VII.

Impii non placant Deum donis.

Impii audiānt Plātōnēm, quī vētat dubitārē quā mentē Deus sīt futūrūs in ēōs; cūm vir nēmo prōbus vēlīt dōnārī sē āb improbō. *Cicer. 2. Leg. n. 41.*

Jucūndum non esset vīro prōbō accipere dōnā, quæ non ignōrāret dārī anīmo mālō. Si piētas adsit, nihīl non pōtēst esse grātum Dēō: contrā autem, si dēsīt. *Hierocl. in Pyth. Carm.*

Scēlēsti indūcunt in anīmūm suum, se posse placare Jōvem dōnīs et hostiis; at perdunt opēram et sumptum. *Plaut. in Rudente.*

Bias nāvīgābat āliquādo cum impiis: quum vēdō, tempestātē exortā, navis quātērētur fluctibus, illique invocārent Dēōs: *Silētē*, inquit, *nē Diī audiānt vos navigārē in hāc nave.* Idēm respondit nihīl homīnī impiō percontanti quid esset piētās. Cūmque ille sciscitārētur causam silentii: *Tāceo*, inquit, *quia querīs de rēbus nihīl pertinen-tibus ad tē* *Diog. Laert. in Bian.*

2. Pūrās Deus, non plēnas, aspicit mānūs. *P. Syrus.*

Mentēs Deōrum possunt plācārī piētate, et religione, et precibus justis, non superstitione contaminatā, neque hostiis cæsīs ad perficiēdum scēlūs. *Cicer. pro Cluent. n. 194.*

Æschīnūs dicit āpūd Terentium patrī: Pātēr, tu comprēcāre Dēōs pōtīūs, quān ego. Nam certō scio ēōs obtempērātūros tibi māgīs, quōd es vīr mēliōr multō, quān ego sūm. *Terent. Adelph. act. iv. sc. 5.*

Cultūs primūs Deōrum est. crēdere [*eos esse*]. Dēōs. Deinde, scīrē eos esse qui præsīdēt mundo, qui gērūt tutelam gēnērīs hūmānī, cūriōsi singulōrum. Vīs propitiārē Dēōs? Esto bōnūs. Quisquīs imitātus est ēōs, sātīs coluit. *Senec. Ep. 95.*

Illē hōnōrāt Dēum optīmē, quī faciūt mentem suam sīmīlem Dēō, quantūm pōtēst fierī. *Sexti sentent.*

Diligē Deum plūs quām ānimam. Si non dīligīs Dēum. non ībīs ād Deum. Non āmābīs autēm Deum, nīsī hābūēris īn tē aliquid sīmīle Deo. *Ibid.*

Cōnandum est, ut efficiāmur sīmīlēs Deō, quantūm licēt hōmīni. Hōmo autem efficitur sīmīlis Deo prūdentiā, justitiā, sanctitātē. *Plato in Theet.*

CAPUT VIII.

Mens bona et inventio artium veniunt à Deo.

1. Virtus non advēnit à natūrā, neque à doctrīnā, sēd à nūmīne dīvīno. Natūrā non dāt virtūtem. Nascimur quīdem ad hoc, sed sīnē hoc. *Plato in Menon. Senec. Ep. 90.*

Nēmo vīr bōnūs est sīnē Dēō. An pōtēst alīquīs exurgēre suprā fortūnam, nisi adjūtūs ab illo? Illē dat consiliā magnificā et ērectā: illē habitat īn ūnōquōque vīrōrum bōnōrum. Si vīdēris hōmīnem interrītum perīcūlis, intactum cūpīditātibus, fēlicēm intēr advērsā, plācīdum īn tempēstātibus, despīcientem quāsī ex lōcō sūpēriōre hūmānā omnia; nonnē admīrābēris eum? Nonnē dīcēs: *Virtūs illā est majōr et altior corpuscūlo, īn quo est; vīs dīvīna descendit illuc. Sen. Ep. 41.*

Si quīs est anīmo eccellente, ēt mōdērātō; si quīs rīdet quicquid cētēri mortāles tīmēt aut optant; cōlestīs pōtēntīa āgītāt eum āc rēgīt, rēs tantā non pōtēst stāre sīne admīnicūlo nūmīnis.

Itūr ād astrā frūgālītātē, temperantiā, fortītūdīne, aliisque virtūtībūs. Dīī non sunt fastīdīōsi, non īvīdī. Admītunt nos, et porrīgunt mānum ascendentībūs. Imō Deus vēnit ād hōmīnēs, ēt īn hōmīnēs. Mens bōnā nullā est sīnē Deo. *Ep. 73.*

2. P. Scipio Africānūs nīhīl cōepīt priusquam sēdīssēt dīūtīssīmē īn cellā Jōvis, quāsī accīpēret īndē mentem dīvīnam, et consilia salūtāriā reipublicāe. Proptēreā sōlītus ērāt ventītāre īn Capītōlium antē dilucūlum. *Victor. De vir. ill. c. 49. A. Gellius, l. vii. c. 1.*

Cicēro īn ōrātiōne prō Syllā palām prādicat, consiliū patriāe servandāe fuisse īnjectum sībī ā Dīīs. cūm Catīlīna conjurāssēt adversūs eam. O Dīī īmortālēs! Vos prōfēctō incendistis tum ānīmum mēum cūpīditātē con-

servandæ patriæ. Vós avocâstis mē à cogitatiōnibus omnibus cæterīs. et convertistis ad salūtem ūnām patriæ. Vós denique prætulistis menti meæ clarissimum lūmēn in tēnēbrīs tāntīs errorīs et insciētiæ. Tribūam enim vobīs quæ sunt vëstra. Nēc vērò possum dāre tantum ingēnio mēō, ūt dispexerim spontē mēā in tempestātē illā turbulētissimā reipublicæ, quid esset optimum factu. *Ib. n. 40.*

Nihil insölens et glōriösūm exiit unquam ex orē Timoleōntis: qui quidē cūm audirēt laudēs suas prædicārī, nunquam dixit aliūd quām sē habēre atque āgēre grātiās maxīmās Dīs, quod cūm statuissent libērāre Siciliam à dōminātu tyrannōrum, völuissent sē pötissimum esse dūcēm hūjūs öperīs. Pütābat enim nihil rerūm hūmānarum āgī sinē nūminē Deörūm. *Corn. Nepos in Timol. c. 4.*

3. Quidquid boni egeris, putā accēptūm esse ā Dīs; inquitēbat Bias. *Diog. Laërt. in Bian.*

M. Antonīnus, in librō dē vitā suā āgit grātiās Dīs verbīs multīs, quod dēderint sibi sæpiūs mōnitā et adjūmētā ad institūendām vitām sapiēnter; quod eripuerint sē et jūvenem et sēnem āb occāsionibus multis peccāndi; quod concesserint bonōs pārentēs, præceptōrēs, āmicōs. *M. Ant. l. i. c. 17.*

Cūm divitiæ solēant afferrē hōmīnibus aut āmōrēm völuptātis, aut ānimī supērbiam; öpūs est hōmīni auxiliō dīvinō, ūt mōdestiām cölat. *Excerpt. Nic. Damas.*

Crēdēndūm est nēmīnem virōrūm bonōrum tālēm fuissē, nisi adjūvantē Dēō. Et nēmo unquam fuit vir magnūs sinē afflātū aliquō dīvinō. *Cic. 2. De nat. n. 165.*

Si mēns, virtūs fidēs, concordia inest in gēnērē hūmānō; undē hęc potuerunt dēflūere in terras, nisi ā supēris? *Ibid. n. 79.*

4. Cūrā priscōrum in invēniēdo, bēnignitas in tradēdo, est dōnūm Dēōrum. Si quis fortē crēdit illā pötuisse excögitari āb hōmīnē, intelligit ingrātē mūnerā Dēōrūm. *Plin. l. xxvii. c. 1. 2.*

Nē dixeris illā, quæ invēnimus, esse nostrā. Sēmīnā artium omnium insitā sunt nobīs, et Dēus māgīstēr ex occultō acūit et excitat ingēniā. *Senec. 4. Benef. c. 6.*

CAPUT IX.

Templa ad augendam pietatem exstructa sunt.

Censeo delūbra esse excītanda Dīīs in urbibus. Nēc sēquor māgos Persārum, quōrum consiliō Xerxēs dīcitur inflammāsse templā Græciæ. Indignābantur quippē inclūdi parietibus Dēos quibus omnia, debērent esse pātentia ac libērā quōrumque hīc mundūs omnīs essēt templūm et dōmūs. Græci et Rōmāni mēlius sensērē ac fēcērē: qui, licēt agnoscērēt dīvīnum nūmēn esse ubique diffūsum, tāmēn, ut augērēt piētātem nostram in Dēos, vōluērunt illōs incōlère eāsdem urbēs, quas nos. Affert enī hęc opīniō religiōnem ūtilem cīvitātibus. Siquīdem bēnē dictum est ā Pythagōrā doctissimo vīrō, piētātem et religiōnem maxīmē versari in ānīmīs, cūm rēbus dīvīnīs ōpēram dāmus in templīs, cernentes simūlacrā Deōrum. *Cic. 2. Leg. n. 26.*

Thālēs, qui fuit ūnūs ē sapiētibus illīs septem, dixit, ōportere hōmīnēs existimāre Dēos omnia cernere; Dēōrum omnia esse plēna: ut ūbique tam sanctē castēque āgērēt, quām si in fānīs essent maxīmē religiōsis.

*Olim tantā rēvērēntiā præstabatur templīs, ut in iīs excreāre aut mungēre nēfās esset. *Arrianus in Epict. l. iv. c. 11.*

CAPUT X.

Tuta et honorata inter hostes pietas.

1. Cūm Galli, captā urbē Rōmā, Capītōlium obsidērent, et intenti essent ad id, nē quīs hostium posset evādere; jūvēnis Rōmānus convērtit in sē cīvīum atquē hostium admīratiōnem. Sācrificiūm ērāt stātum genti Fabiæ in collē Quirīnālī. Ad quōd faciēndum cūm C. Fabius Dorso descendisset ē Capītoliō, fērēns sacrā mānibus; pēr mēdiōs hostes transiit: et nihīl mōtūs vōcē cūjūsqūam et mīnīs, in Quirīnālem collem pervēnit. Ibī omnibus rēbus pēractis sōlemnīter rēgressūs est viā eādem quā ivērāt, simīlītēr constanti vultu gradūque, spērāns

Dēōs, quōrum cultum nē in mortis quīdem pēricūlo desēruisset futūros esse sibi propitiōs. Et quīdam piētas ējus tūta fuit āb hostibus, rediitque in Capitōliūm ad sūōs incōlūmīs, Gallis, aut attonitis mirāculo jūveniīs audaciæ, aut motis religiōne; cujus nēgligens non ērat gens illā. *Livius, l. v. c. 46.*

2. Cūm Camillūs pergēret ād dēlēndam urbē Veios, dēcīmām partē prædæ vōvērāt Apollinī. Urbē captā ac direptā, ut liberaretūr ēō vōtō, sēnātūs misit nāvē trēs lēgātōs, qui ferrent Delphōs patēram aurēam, dōnūm Apollinī. Hi excepti ā Lipāensibus pirātīs haud procūl frētō Sicūlo, dēvecti sunt Lipārās. Mōs ērat cīvitatīs prædam dīvidere, vëlūt partam publicō latrōcinīō. Fortē ēō anno ērat in summo magistrātu Timasithēus quīdam; vīr similio Rōmānis quām sūīs; qui ēt lēgātōs ēt Deum, cui mittēbātūr dōnūm, reveritus ipse, multitudīnem quoque justā religione implevit: addūxit in publicūm hospitium lēgātōs, prōsecūtus est ēōs etiā cum præsidio nāvium Delphōs, ēt indē rēduxit Rōmām sospitēs. Sēnātūs hospitium proptēreā cum illō institūi vōlūit, dōnāque ēi publicē sunt datā. *Livius, l. v. c. 21 et 28.*

CAPUT XI.

Publica religio privatis affectibus prælata.

Cūm Galli ād Rōmām ferrō ēt ignē vastandam accēlērāre dicērētūr, ēt nullā spēs essēt urbem posse dēfendi; multi Rōmānōrum pēr āgrōs dilapsi sunt, multi urbēs pētērunt finitīmās, asportantes quæcumque hābēbant prætiōsissimā. *Liv. l. v. c. 40.*

Intērīm virgīnēs Vestālēs, ōmissā rērūm sūārūm cūrā, cūm consultassent, quæ sacra sēcum fērendā essent, ēt quæ rēlinquendā, quā vīrēs dēerānt ād fērendā omnia; dēfōderunt in lōco sācro quædam conditā in doliōlīs; aliā fērentēs, ōnēre intēr sē partīto, ingressæ sunt vīam quæ dūcēbāt ad Jānicūlum. Eas cūm conspexisset Albīnūs ē plēbē Rōmānā hōmo, plaustro conjūgem āc libērōs vēhēns inter cætērām turbam quæ urbe excedēbat; rātus est irreligiōsum esse sanctas virgīnēs pēdībūs irē, portantēs manibus sacra pōpūli Romāni, sē vērō āc sūōs in vēhicūlo conspici. Itāque stātīm ōmissō, quōd incēpērāt,

Itinere, descendere uxorem ac liberos jussit, virginēs sacræque in plastrum impōsūt, et pervexit Cærē, quod iter erat Vestālibus. Adeō tunc in ultimo etiam casu religio publicā antecellēbat privātis affectibus, salvumque erat discrimēn rerum divinarū et hūmānarum. *Florus, l. i. c. 13.*

CAPUT XII.

Impii seriùs ocyùs dant pœnas.

1. Dìonysius mājor, Siciliæ tyrānnus, ut crudelitatem exercūt in sūos, sic fuit impius in Dēos furtis et cavillatiōibus. Cū in fanum Jovis venisset, detraxit ei aurēum amiculum, quo fuerat à tyranno Gelone exornatus: atque in eum etiam cavillatus est, dicens: *Æstātē grāve esse aurēum amiculum, hieme frigidum.* Eique lanēum pallium injecit, quod dicebat aptum esse ad omne tempus. Idem Æsculapio barbam aurēam dēmi jussit: *Nēquē enim, inquit, convenit, barbātum esse filium, eum in omnibus fanis pater ejus Apollo imberbis sit.* Fano quōdā expilato nāvīgabat Syracūsas; et cū secundissimē cursum tēneret: *Vidētisne, inquit, amici, quā bonā nāvīgatio dētur sacrilēgīs a Dīs immortalibus?* Non exsolvit quidē stātim Dìonysius debītā impietati supplicia: at postea insidiis suorum oppressus, interfectus est. Divinā enim irā piērumque lento gradū prōcēdit ad vindictam sui, tarditatēque supplicii gravitatē compensat. *Cic. 1 De nat. n. 38. Just. l. xx c. 5. Valer. l. i. c. 1.*

2. Cū ē Siciliā rediens Pyrrhus rex Epīri, classe prætervēherētūr Locrōs, thēsaurus fani Proserpinæ spoliāvit, et pecuniā in nāvēs impōsitā, ipsē terrā est profectus. Quid ergo evenit? Classis ejus postērō diē lacervatā est fœdissimā tempestatē, omnēque nāvēs, quæ sacram pecuniā habebant ejectæ sunt in litōrā Locrōrum. Quā tantā clāde edoctus tandem rex esse Dēos, jussit pecuniā omnem conquisitā referri in thēsaurus Proserpinæ. Nec tamen unquam postea quicquam prospēri evenit ei: pulsusque ex Italiā, ignobilī morte occubuit, cum temerē noctu ingressus esset Argōs Lancēā primū leviter vulneratus fuerat à jūvene quōdam Argivō. Matrem habebat hīc anīm pauperculam, quæ inter aliās muliēres

spectans prælium ē tecto dōmūs, quum vidērēt Pyrrhūm fērrī tōtō impētū in auctōrem vulneris sui; timēns vitæ filii, prōtīnus tēgūlam corripuit et utrāque mǎnū libratam dēmīsit in cǎpūt rēgīs. Quo vulnerē dējectūs ex equō Pyrrhus, ā Zopyrō quōdam est obruncātūs. *Liv. l. xxix. c. 18. Plut. in Pyrrho.*

3. Longō pōst tempōrē Q. Plemīniūs præpōsitūs præsidīō Rōmānōrum in urbē Lōcrōrum, cūm ā sacrōrum spōliātiōne non abstīnūissēt, et ēōsdēm Prōserpinæ thēsaurus dīrīpuīssēt, quōs olīm Pyrrhūs; ex sēnātūsconsulto præiōr et lēgātī Lōcrōs missi, præcipūam, ut mandātum erat, cūram rēligiōnis hābuērē. Omnem enim sacram pecūniām, quæ apūd Plemīnium et mīlltēs erat, in thēsaurīs Dææ rēpōsuērunt, cum eā quam duplam Rōmā attulērānt ac piāculāre sacrum fēcērunt. Ipse Plemīnius, autēā ā sūis hostīliter lacērātus, et nāso auribusque mutilātis, prōpē exānīmis rēlictus, Rōmam missus est, causam dictūrus. Sēd antē causæ dictiōnem teterrimo gēnere morbi in carcēre est consumptūs. *Liv. l. xxix. c. 19, 21. cap. 9. Valer. l. ii. c. 1.*

4. Xerxēs antē nāvāle prælium, quo victūs est ā Themīstocle, mīserāt quātūor mīllia armātōrum Delphōs, ad dīrīpiendum templum Apollīnis, quāsi gēreret bellūm non tantūm cum Græcīs, sēd etiam cum Diis immortālībus. Quæ mǎnūs totā delētā est imbrībus et fulmīnībus: ut intelligēret quām nullæ essent hōmīnum vīrēs adversum Dēōs. *Justin. l. ii. c. 12.*

5. Contrā Agesilāūs, rex Lacedæmōniōrum, magnam templīs rēvērētiām hābuit. Maxīmā laus fuit victōriæ, quam de Atheniēnsībus et Bæōtis apud Cōroneam adeptus est, quōd antētūlit iræ rēligiōnem. Cūm enim plērīque ex fugā sē in templū Minervæ coniecissent, et quæ rēretur āb eō quīd hīs vellet fiērī; ēōs vētūt vīoiārī; etsi āliquōt vulnerā accēpērāt in prælio, et irātūs vidēbātur omnibus qui adversūs sē arma tulērāt. Nēquē sōlūm in Græciā sancta hābuit templā Deōrum, sēd etiam apūd barbārōs summā rēligiōne omnia simūlacra atqūe āras conservāvit. Sic Alexāndēr magnūs, cūm Thēbās ēvertērēt, non est oblītūs piētātis erga Dēōs; sēd cavit summō stūdiō nē Deōrum ædēs. et āliā sacra locā violarentur. In expēditiōne quōquē Asiaticā cūm ā Persīs rēpētēret pēnās, abstīnuit ā locīs omnībus quæ Dīs dīcātæ

ērānt: quamvis Persæ hōc pōtissimūm injūrīæ gēnērē
sæviissent in Græciā. *Corn. Nep. in Agesil. c. 4. Polyb.*
l. v.

CAPUT XIII.

Quæ vota facienda sint Deo.

1. Deum rogā bonam mentem, bonam valētūdīnem
ānīmi, deinde corpōris. Quidni tu hæc vōtā sæpē faciās?
Scīto te esse omnibus cūpīditātibus libērum, cūm eō per-
vērīs, ut Deum nihil rogēs, nisi quod rogare possīs
pālām. Quanta nunc dēmēntiā est multōrum hōmīnum!
Insurrant Dīs vōtā turpissīma: sī quis admōverit au-
rem, contīcēscent; et quod scīre hōmīnēs nōlunt, Dēo
narrant. Tu sic vīve cum hōmīnibus, tanquam Deus
vidēat; sic loquere cum Dēo, tanquam hōmīnēs audīant.
Senec. Ep. 10.

Pædālii, gens Indicā, nihil aliud pētēbant à Diis quàm
justītiām. *Exc. Nec. Damas.*

Dīcēbāt Apollōnīus has tantūm prēcēs esse prōfunden-
das āb hōmīne accēdentē ād Deōrum templā: *O Dii, quæ
mīhi convēnīunt præsātē.* *Philost. l. i. c. 2.*

2. Sōcrātēs, qui fuit quāsī quoddam terrēstrē orā-
cūlum hūmānæ sāpīentiæ, arbitrābatur nihil ultrā pētē-
dum esse ā Dīs, quām ut bonā tribūerent: cūm īī sōli
scīrent, quīd unicuique esset ūtīle; nōs autē plērūmque
eā expētērēmūs vōtis, quæ fōret mēliūs non impetrāsse.
Etēnīm involūtā densissīmis tēnēbrīs mens mortālium
effundit sēsē in cæcas prēcātiōnēs. Dīvītiās appetit, quæ
fuērunt multis exītiō; hōnōrēs concupīscīt, qui complūrēs
pessumdēdērunt: splendīdā conjūgiā sollicitē quærīt, quæ
ūt āliquādo illustrant, itā nonnunquam fundītūs dōmōs
evertunt. Dēsīnat tandem stultē inhīare īīs rēbūs, quæ
multōrum mālōrum causā sæpē sunt, sēque tōtam per-
mittat arbitriō Deōrum: quīā qui tribūere bonā solēnt,
ētīam ēlīgere aptissīmā pōssunt. *Valer. l. vii. c. 2.*

Permīttēs ipsīs expēndērē numīnībūs, quid

Conveniāt nōbīs, rēbūsque sīt ūtīlē nōstrīs.

Nam pro jūcundīs aptissīmā quæquē dābūnt Dii.

Cariōr est illīs hōmō, quām sibi, &c.

Juven. Sat. x. ver. 347.

Laudābat Sōcrātēs has antiq̄ui pōētæ prēcēs: *O Jupit̄er, ěã quæ bōnã sunt, nōbīs ōrantibus, aut non ōrantibus, tribũc: quæ vērò mālã, ětĩam ōrantibus nē concēdē.* Plat. in Alcib. 2.

CAPUT XIV.

Homo præcipuum opus Dei.

1. Anĩmāl hoc prōvidum, sāgax, mēmōr, plēnũm consiliĩ, quem vōcāmũs hōmĩnẽm, gēnērātum est ā sũprēmō Dēo præclārã quādãm conditiōnẽ. Sōlũm est ěnĩm ex tōt anĩmāntĩum genēribus pārticēps rātiōnis et cōgĩtātiōnis, cũm cætērã sint omĩia expērtia. Quid est autem rātiōne præstāntĩus? Quæ cũm adōlēvĩt et perfectã est, nōmĩnātur ritē sãpĩentĩa. *Cicer. 1 Leg. n. 22, 27.*

Propt̄er ingēnērātã hōmĩnĩ ā Dēo rātiōnem, est ālĩquã ěĩ cum Dēo similitudo, cōgnātio, sociētās. Itãque ād commōditātēs hōmĩnum tantam rerum ubertātem nātũrã, hoc est Dēũs, largĩtã est, ūt ěã, quæ gignuntũr, mēritō vidēantũr dōnatã nōbīs esse consultō, non autem nātã fortũitō. Artēs præterēã innũmērābilēs rēpērtæ sunt, dōcētẽ nātũrã: quãm ĩmĩtātã rātio, consēcũta est multã ād vĩtam nēcēssāriã, aut commōdã.

2. Eādẽm nātũrã hōmĩnẽm non sōlũm mentē ornāvĩt, sēd ětĩam dēdit ěĩ figũram corpōris hãbilẽm ět āptãm ingēniō hũmānō. Nam cũm cætēriĩs anĩmālĩbus cãpũt ĩn terram prōnum dēdisset: sōlum hōmĩnẽm ěrēxĩt, excĩtāvĩtque ād cēlĩ, quãsi cōgnātiōnis dōmĩcĩĩque sũĩ, conspēctũm.

Prōnãquẽ cũm spēctēnt anĩmālĩã cætērã terram,
Os hōmĩnĩ sũblĩmẽ dēdit, cēlũmquẽ tũerĩ
Jussĩt, ět ěrēctōs ād sĩdērã tōllērẽ vũltus.

Ovid. Met. i. ver 84.

Omĩtto ōppōrtũnitātēs hãbĩlitātēsque ālĩas corpōris, mōdērātiōnẽm vōcĩs, ōrātiōnis vĩm, quæ concĩliātrĩx est hũmānæ sociētātĩs.

3. ĩn primã rērũm constĩtũtĩōnẽ cũm Dĩĩ ūnĩvērũsã dispōnērent, rātiōnem hōmĩnĩ hãbuērunt. Non est hōmo tumultuārium et incōgĩtātum ōpũs. Cōgĩtāvĩt nōs āntē nātũrã, quãm fēcĩt. Itã est: cārĩssĩmōs nōs hãbuērunt Dĩĩ, hãbēntque, ět ĩn orbẽ prōximōs āb ĩpsĩs collōcāvẽ-

runt, qui maximū hōnōs tribūi pōtūt. *Senec. Benef. vi. c. 23. et ii. c. 29.*

Qui sē ipsē nōrīt, intelligēt sē hābere ālīquīd dīvīnūm, semp̄rque ēt faciēt ēt sēntiet ālīquīd dīgnūm tantō mūnērē Dēōrum. *Cicer. 1. Leg. n. 59.*

Dēcēt ēōs, qui stūdēt prāstāre cāterīs ānīmālibūs, summā opē nīti, nē vitām transēāt vēlūtī pēcōrā, quæ natūra finxit prona, atque obedientia ventri. Constāmus ānīmō ēt corpōrē. Altērūm nōbīs commūnē est cum Dīīs, altērūm cum bellūīs. Anīmūs dēbet impērārē, corpūs vērō servīrē. Itāque admīrāndā ēt dētēstāndā est prāvītās ēōrum, qui dēdītī gaudiīs corpōrīs, in luxu atque ignāvīā ætātēm āgūnt: ingēnīum autem incūltu ēt sōcōrdīā sīnūnt torpēscere. *Sallust. Bell. Cat. c. 1. Bellum Jugurth. c. 2.*

CAPUT XV.

Virtus proprium atque unicum hominis bonum.

Ut ād cūrsūm nātūs est ēquūs ād ārāndūm bōs, ād indagandum canis; sīc hōmō ād dūās rēs nātūs est, intelligēndūm, ēt āgēndūm convēnīentēr nātūræ, id est, rātīōnic: in quo pōsītūm est Hōnēstūm, ēt quod prōpriūm ātque ūnīcūm est in terrīs hōmīnīs bōnūm. Non ēnīm rēfērt ād fēlīcītātēm ējūs, quantum agrōrum ārēt, ā quām multīs sālūtētur, quām prētiōsō lecto cūbēt: sēd quām bōnūs sīt. Bōnus autem est, sī sīt in ēō rātīō ād nātūræ vōluntātēm accommodātā ēt pēfēctā, quæ virtūs ēt Hōnēstūm vōcātur. *Cic. 2. De fin. n. 39. Senec. Epist. 76.*

In quātūor partēs Hōnēstūm dīvīdī sōlēt; prūdēntīam, justitīam, fortītūdīnem, ēt tēmpērāntīam. Ex sīngūlīs autem illīs virtūtībūs certā officiōrum gēnērā nascūntūr, in quībūs colēndīs sītā est omnis vitæ honēstās, ēt in nēglīgēndīs turpītudo. Itāque de unāquāque seorsūm āgēmūs, ēt quātūor libris complectēmūr quæ pertīnent ad quatuor illās virtūtēs. 1. *Offic. n. 14. n. 3.*

LIBER SECUNDUS.

DE PRUDENTIA.

CAPUT I.

Inest mentibus insatiabilis cupiditas veri videndi.

Mūnus prōpriūm Prudentiæ est indagatio atque inventio veri. Qui enim maxime perspicit quid in re quaque verissimum sit, is prudentissimus haberi solet. *Cicer. 1. Offic. n. 15.*

Tributum est a natura generi omni animantium, ut se vitam corpūque tueantur, declinet ea quæ videntur nocitura, et inquirent ac parerent omnia quæ sint ad vivendum necessaria. At inquisitio atque investigatio veri, propria est hominis, qui unus est rationis particeps: et naturam inest mentibus nostris insatiabilis quædam cupiditas veri videndi. Itaque cum sumus necessariis negotiis et curis vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiscere, et putamus cognitionem rerum aut occultarum aut admirabilium esse ad beatè vivendum necessariam. In scientiam excellere pulchrum ducimus: errare autem, nescire, decipi, malum et turpe. *Cicer. 2. Off. 18. 1 Tusc. n. 44.*

CAPUT II.

Scientia pabulum animi.

1. In ipsis rebus, quæ discuntur et cognoscuntur, insunt profecto invitamenta quædam, quibus moveamur ad discendum cognoscendumque. Et enim an non videmus eos, qui ingenius studiis atque artibus delectantur, aliquando non habere rationem nec valetudinis nec rei familiaris, et maximis laboribus consequi eam, quam ex discendo ca-

pūnt, vōlūptātem? Quēm ardōrēm stūdiī censētis fuisse in Archimēde, qui dum in pulvērē dēscribērēt quādam attentūs, nē sensērīt quīdem Syracūsās, patriam suam, esse captās? Quīd dē Pythagōrā et Plātōnē lōquār, qui iudicaverunt veniendūm sibi esse. ēō, ūbī ālīquīd essēt quōd disci posset, tantas regiōnēs barbārōrum obiērunt, tot mārīa transmīsērunt? Quīd de Demōcritō, qui dīcitur oculis se privāsse ut animus quām minīmē abducerētur à cogitationibus, qui patrimonium nēglēxit, āgros incultos dēsērūt? *Cicer. 5. De fin. n. 48, &c. n. 87.*

2. Carneādēs lābōriōsus et diūtūrnūs sāpientiāe mīlēs, nonaginta explētis annīs, hābūit ēūdēm finem vīvendi ac philōsōphandi. Itā quīdēm sē inquīrendāe veritāti addixērat, ūt, cūm rēcūbuisset cībī cāpiendi causā, mānum ad mensam porrīgēre obliviscērētur, ālīō abstractus cogitationibus. *Valer. l. viii. c. 7.*

Est ānimōrum ingēniōrumque nostrōrum nātūrāle quoddam quāsī pābūlum, consīdēratio contēplatiōque nātūræ: et indāgātio ipsā rerum magnārum occultārumque hābēt oblectatiōnem. *Cicer. 4. Acad. n. 127.*

CAPUT III.

Pertinax labor et disciplina naturam vincunt.

1. In Dēmōsthēnē, Græcōrum orātōrum princīpe, tantūm discēndi stūdiū tantūque lābōr fuisse dīcitur, ūt tandēm supērāret impēdīmēta nātūræ dīligēntiā atque industriā. Cūm itā balbus esset, ut rhētōricæ artis, cui stūdebāt, prīmam litērām non posset dīcere; perfēcit exercitātiōne, ūt nēmo pūtārētur locūtus planiūs ēō. Deinde perduxit ad gratum auribus sōnum vōcem suam, quæ proptēr exilitātem acerba ērat. Latērūm firmītate dēstitūtus, mūtuātus est à lābōre eās vīrēs quas cōrpōris hābitūs nēgāvērāt. Conjectis in ōs calcūiīs, summā voce versūs multōs pronūciābat inambūlans, et ardūa locā cēlērī gradu scandens. *Cicer. 1. De orat. n. 260. Valer. l. viii. c. 7. Quintil. l. x. c. 3. l. xi. c. 3.*

Dēclāmītāns in mārīs littōre, in quod sē fluctūs illīdēbat, consuescēbat concitāæ multītūdīnis frēmītūs non expavescēre. Cellam quoque ædificāsse subterraneam dīcitur, in quā dūōs trēsve mēnsēs continūos ālīquādo in-

clūsus ōpĕram dābāt gestūi ēt vōci, ēt quīdĕm mēdiā partē capitīs abrāsā, ūt in pūblicum sinē vērecūndiā prōdīre non possēt. Sic dīū praeliātus adversus nātūram, victor ābīit, ēt mālignitatem ējūs pertinācissimō ānīmī rōbōre sūpĕrāvīt. *Ibid.*

Nihīl est quōd non expūgnet pertinax ōpĕrā, et intentā āc diligēns cūrā. *Senec. Ep. 50.*

Lābōr omnia vīncīt

Imprōbūs. *Virgil. 1 Georg. ver. 146.*

2. Erat Cleanthi tardum obtūsūmque ingēnium : ērāt ēt sūmmā rĕrum omnium inōpīa. At ūbi ējūs ānimum sāpīentiāe āmōr occupāvīt, tarditatem ingēnīi ācri stūdiō āc diligēntiā vīcīt, Zenōni intērdiū assīstens audītor ; inōpīam vērō, āquam ē putēo noctu hauriēns, acceptā āb hortulāno mercēdē. Aiūnt eum āliquādo in jūdicium vōcātum fuisse, quōd robusto admōdum āc pingui corpore esset, cū nullam artem, undē vīvēret, vīdērētur prōfītēri. At ūbi quāstūs sūi āc victūs testēs adhībūit, hortulānum, cui āquam hauriēbāt, ēt mūliērēm, āpūd quam pinsēbat ; non sōlūm est dīmīssus, sēd ētīam āb Arēōpāgitīs jūdicibus dōnātūs dēcem mīnīs, quās nōluit accīpĕre. *Diog. Laert. Clean.*

3. Accēpīmūs Stilpōnem Mēgāricum philosophum hōmīnēm sānē acūtum fuisse ēt temporibus suis probātum. Scribunt ipsius fāmiliārēs hunc nātūrā ēt ebrīōsum et mūliērōsūm fuissē : nēquē hōc scribunt vitupērāntēs eum, sēd pōiūs ād laudem. Significānt enim vitiōsam nātūrā ab ēō sic ēdōmītām ēt compressam fuisse doctrīnā, ūt nēmo unquam vīnolētum illum vīdērit, nemo in eo vestīgīum libīdīnīs dēprēhēndērit. *Cic. De fato. n. 10.*

Zopȳrus, qui prōfitebatur sē pernoscĕre hōmīnum mōrēs nātūrasque ex corpore, oculis, vultu, frontē, magno in conventu dixit, Sōcrātēm stūpīdum esse et bardum ; addīdit ētīam mūliērōsūm : in quo Alcibiādēs, qui ādērāt, dīcītur cachīnnūm sustulīsse. Ipsē vēro Sōcrātēs, *Hac vitīa sībī ingēnītā fuisse natūrā* non dissīmūlāvīt : sēd *rātīōne ā sē dejectā*, dixit. Et sānē vitīa ex nātūrālibus causīs nascī pōssunt, sēd exstīpārī et fundītus tollī non pōssunt, nīsī vōiūntāte, stūdio, discīplīnā, 4 *Tusc. n. 80.*

Ānīmūs hōmīnis, quicquid sībī impĕrat, obtīnet. *P. Syr.*

Cicero Quintum frātrēm laudāns, quōd eos, quībus prāĕrat in Asiā provinciā, continērēt in officio, ostendīt

hīs verbīs quīd doctrīnā posset ēffīcēre: *Tibi fuit hoc facillimum, cuius naturā talis est, ut etiam sine doctrīnā vidēatur moderāta esse potuisse: ea autem adhibita doctrīnā est, quae vel vitiosissimā naturam possēt excōlere.*
 † Epist. ad Quint.

CAPUT IV.

Quaesita vitae periculo scientia.

1. Plonicus philosophus, nōmine Taurus, discipulos ad philosophiam summō studiō capēssendam excitābat multīs exemplīs, et eā rē quam dīcēbat Euclidem Sōcrāticum factitasse. Cāvērānt dēcrēto Atheniēsēs, ut, si quis civis Mēgārēnsis deprehensus essēt pēdem Athēnās intulīssē, id eī capitāle fōrēt. Tum Euclīdes Mēgārēnsis, qui antē id dēcrētum consuēvērāt Athēnas commōrāri. et audīre Sōcrātem, tunīcā longā mūlīebri indūtus, palliō versicolōri tectus, et caput atque os velātum hābēns, nocte ex urbe Megārā Athēnas commeabat, ut saltem aliquō tempōrē consiliōrum sermōnūmque Sōcrātis fierēt partīcēps; rursūsqūe sūb lūcēm eādēm vestē illā tectus dōmum rēdībat, millia passuum multa emensus. Sic illē vitāe pericūlum adīrē non dūbitābat, comparandae sapiēntiāe causā. *A. Gellius. l. vi. c. 10.*

2. Antisthēnēs discipulos hortabatur ad dandam opēram sēdūlam sapiēntiāe: at pauci obtempērābant. Itaque tandēm indignātus dimisit a se omnes, intēr quōs erat et Diogēnēs. Cūm vērō hīc, incēnsus magnō audīēdi philosophī studiō, ad eum tamēn ventitāret, eīque adhērēt pertinācīter; minātus est Antisthēnēs, se percussūrum illi caput baculo, quem solēbat manū gestārē, et hīs minīs non territum reipsā percussit aliquādo. Non recēssit proptēreā Diogēnēs; sed animo obstināto ad imbūendum pectus philosophiāe prācēptīs, *Percūtē, inquit, si ita placet. Ego tibi caput praebēbo. Neque vērō tam dūrum invēniēs fūstem, ut me a tuā scholā abigās.* Admīsīt tandem tam cupidūm doctrīnāe discipulum Antisthēnēs, et eum maximē amāvit. *Ælian. l. x. c. 16. Diog. Laërt. in Antist.*

CAPUT V.

Doctus indocto multum præstat.

1. Accessit ad Aristippum philosophum pater familiaris, rogavitque ut filium suum susciperet erudiendum. Cum vero ille pro mercede petivisset quingentas drachmas; pater deterritus pretio, quod ignaro avaroque homini nimium videbatur, dixit se minoris empturum esse mancipium. Tum philosophus: *Emē, inquit, et habēbis dūo.*

2. Alius patrefamiliaris quæsivit ab eodem Aristippo, quid commodi consecuturus esset filius suus, si eum literis institui curaret? *Si nullum alium fructum percipiet,* respondit ille, *hunc certe quod in theatro (cujus tum erant sedilia marmorea) non sedebit lapsus super lapidem.* Hoc gemino responso innuebat vir prudens, eos, quorum ingenium excultum non fuisset, similes videri posse aut mancipiorum aut lapidum. Tantumque doctrinae tribuebatur, ut interrogatus quodnam discrimen esset inter homines doctrinam excultos, et indoctos? responderit: *Idem quod inter equos domitos et indomitos.* *Diog. Laert. in Arist.*

Ut ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest; sic sine doctrina animus. Cultura autem animi philosophia est, quae extrahit vitia radicibus, præparat animos ad satius accipiendos, eaque mandat his et serit, quae cum adoleverint, fructus ferent uberrimos. *Cicer. 2. Tusc. n. 13.*

Salsē ridebat Diogenēs Sinopēnsis inertiam et incuriam Megarensium, qui liberos nullis bonis artibus instruēbant, curam vero pecorum diligentem habēbant. Dicebat enim: *Malle se Megarēnsis allicijus arctem esse, quam filium.* Non assimili sententiā, sed aliam ob causam, dixit de Herodē Judæorum regē Augustus: *Mellius est Herodis porcum esse quam filium.* Abstinebat quippe Herodēs a porcis; a filiorum cæde non abstinebat. *Ælian. l. xii. c. 56. Macrob. 2 Satur. c. 4.*

CAPUT VI.

Vir doctus potius non vult ditescere, quam non potest.

1. Cùm Thālēti Mīlēsio paupertātem vertērent vītō cīvēs sūi, et contendērent stūdiū philosophiæ esse inūtīle ad rem augendam ētīam cūpīenti; vōlūt ille objurgātōrēs sūos convincēre ōstēndērēque philōsōphum faciēre posse pecūniā, si ei itā vīsūm fuērit: ēāque artē est ūsūs. Intellexērāt, ūt aiunt, ex astrolōgiā ōleārum ubertātem hoc anno fōrē. Itāque hiēme nondum exactā, paucōrum nummōrum cōpiā instructūs, conduxit parvo prētīō omnia præla et trapētā quæ Mīlētī et in Chio insulā erant, cūm nēmo contrā licitārētur. Ubī vērō conficiendi ōlēi tempus vēnit, multis undīque et sīmūl ad præla accēdentibus, ille ēā ēlōcavit tanti quantī vōlūt, ēt magnā inde pecūniā coactā, prōbāvit facīle esse philōsōphīs ditescēre si vēlīnt: sēd ēōs īn āliā longē præstantiōrā stūdiū confērrē. *Cicer. 1 Divin. n. 112 Aristot. 1 Polit. c. 11.*

2. Ego, inquīt Vitruvīus de se ipso, părentum curā et præceptōrum doctrīnā pārāvi ānīmo possesiōnēs et dīvitīās, quārum ēā prōpriētās est, īs fructūs, ut nīhīl dēsīdērētur ampliūs. Nonnūlli hęc lēvīa judīcantēs, pūtānt ēōs tantūm esse sāpīentēs qui pecūniā sunt cōpiōsī. Itāque ad id ūnum contendentes, audāciā adhibītā ōpēs et nōtīām consequuntur. Ego autem non ad pecūniā parandam architectūræ aliisque artibus studium dēdi: sed pūtāvi sēquēndam pōtīus tēnūtātem cum bōnā fāmā, quām abundantiam cum infamiā. Nēque est mīrāndum quōd itā ignōtus sim plūrībus. Cætērī architēcti rōgānt et ambīunt, ut architēctentur: mīhi autem ā præceptōribus est trādītum; ōportēre eum, qui cūram alicujus rei suscipit, rōgārī, non vērō rōgāre. *Vitruv. prefat. l. vi.*

CAPUT VII.

Et viatica paranda sunt, quæ cum naufrago enatent.

1. Aristippus philosophus Socraticus, de quo supra interrogatus quid differret sapiens ab insipiente? *Mittē*, inquit, *utrūque ad ignōtos; et discēs*. Quæ responsio, quàm vëra esset, ipsius exemplo probata est. Cùm ejectus naufragiō in littus Rhodiōrum, animadvertisset geometricas figurās; exclamavit primum: *Bene speremus, o amici, hominum enim vestigia conspicio*. Deinde in oppidum Rhodum contendit, et rectam gymnasium devenit, ibique de philosophiā disputans, magnis munibus est donatus; ita ut vestitum, et quæ opus essent ad victum, præstaret illis, qui unam naufragium fecerant. Cum deinde comites ejus, in patriam reverti cupientes, interrogassent eum quidnam vellet domum renunciari, mandavit dicerent: *Ejusmodi possessiones et viatica liberis parari a parentibus oportere, quæ etiam in naufragio unam possent enatare*. Namque ea sunt vera præsidia vitæ, quibus neque fortunæ iniquitas, neque publicarum rerum mutatio, neque belli vastatio potest nocere. *Diog. Laërt. in Aristip. Vitruv. præfat. l. vi.*

2. Theophrastus homines hortando, ut docti potius essent, quàm fortunæ confiderent, prædicabat. *Doctum solum ex omnibus, neque in alienis locis peregrinum esse, neque, amissis familiaribus et necessariis, inopem amicorum: sed in omni civitate civem censeri: adversusque fortunæ casus posse despicere*. *Ibid.*

Sancitum erat legibus Græcorum, ut parentes omnes à liberis alerentur. Atheniensēs verò illos tantum parentes alii à filiis jubebant, qui eos artibus erudiissent. Et enim fortuna facillimè adimit hominibus munera, quæ dedit: disciplinæ verò cum animis conjunctæ, nullo tempore deficiunt, sed permanent stabiliter ad summum exitum vitæ. Itaque ego, inquit Vitruvius, maximas infinitasque parentibus ago atque habeo gratias, quod Atheniensium legem probantes, me erudiendum curaverunt. *Ibid.*

3. Multi ex iis Athēniēnsibus, qui, acceptā magnā clādē in Siciliā, dōmum rēverti sospitēs pōtūere, adiērunt Eurīpidem, sē ei sālūtem suam dēbere confitētes; dixēruntque āliōs fuisse ēmissos ē vincūlis, quōd ēdōcuissent dōmūōs sūōs quādam ipsius carmīna, quæ mēmōriā tenuerant: ālios, qui post adversam pugnam errābant pēr āgrōs omnium ēgēni, fuisse cībō et potu rēcreātōs proptēr decantātōs ējūs versūs āliquōs. Erānt quīppē Sicūli præ cætēris Græcis stūdiōsissīmi atque appētētissīmi tragædiārum Eurīpidis: quarum si quīd afferrētur ab iis qui in insulā appellēbant, illūd āvidē arripēbant, lætiq̄ue sēcum invicem communicābant. Quīnētiam mēmōriæ prōditum est, cūm nāvis Cauniā, quam lembi prædatōrii prēmēbant, ad Sicūlum littūs confūgīssēt; Sicūlōs primō nōluisse eam rēcipere: āt ūbi interrōgāti Caunii an nōssent Eurīpidis carmīna, se nōsse respondērunt, tum vērō libērū ēis rēcēptum pātūisse. *Plut. in Niciā.*

CAPUT VIII.

Literæ ornamenta hominum sunt et solatia.

1. Si non tantūs fructūs percipērētur ex liberālium artium stūdiīs, quantum percipi constat, sed ex hīs delectātiō sōlā pētērētur, tāmēn hæc ānīmī rēmissiō iudicandā esset libēro hōmīne dignissimā. Nam cætēra nēquē tempōrum omnium sunt, neque ætātum, nēquē locōrum. Hæc stūdiā ādōlēscentiam ālūnt, sēnēctūtē oblēctant, sēcūndas rēs ornant, adversīs perfūgiū āc sōlātiū præbent, delēctant dōmī, non impēdiunt forīs, pernōctant nobīscum, peregrīnantur, rusticantur. *Cicer. pro Archiā, n. 16.*

Si tempūs in stūdiā confērās, omne vitæ fastīdium effūgēris, nēc noctem fieri optābīs tædiō lūcis, nēc tibi grāvīs ēris, nēc āliīs sup̄vacūus. *Senec. de Tranq. c. 3.*

Vidēmus litēras et ingēnūas artes non sōlūm beātæ vitæ oblectatiōnem esse, sēd etiā lēvāmentum misēriārum. Itāque multi cūm in pōtestāte essent hostium, multi in custōdiā, multi in exiliō, dōlōrem suum litēris lēvāvērunt. Demetrius Phalerēus, cum ē patriā pulsūs esset injūriā, contūlit sē Alexandriā ād Ptolēmæum

rēgem; multaque præclārā in illo calamitōsō ōtiō scripsit. Dicitur eum mōnuisse rēgem, cūjūs hōspitio ūtēbātūr, ut conscriptōs de regno impēriōque libros sibi comparāret atque perlēgēret: *Quidā, inquit, quæ amīci non audent mōnere rēgēs, hæc in libris scripta sunt.* Cicer. de fin. 1. v. n. 53. Plutarch. Apoph.

2. Quamdū rēspūblica Rōmānā pēr ēos gērēbātūr, quibus sē ipsā commiserāt, in eām cūrās cōgītatiōnesque fērē omnēs suās confērebat Cicero, et plūs ōpēræ pōnebāt in āgēndo, quā in scribēndo. Cū autem dōminātu unius Julii Cæsāris omniā tēnērētūr; non sē angōribus dēdidit, quibus fuisset confectus, nec indignis homine docto volūptatibus. Fūgiens conspēctum scēlērātōrum, quibus omnia rēdundābant, urbē relictā rura peragrābat, abdēbātque sē, quantum licēbat, et sōlus ērat. Cū vērō nihil āgēre ānimus ējus non possēt, nequē vēllēt langūerē eām sōlitudinem, quā ipsi afferēbat necēssitās, non volūntās; existimāvit mōlestias hōnētissimē dēpōni posse, si sē ad philosophiā rētulisset, cui ādōlescens multum tempōris tribūerat, dīscendi causā: omnē stūdiū curamque convertit ad scribendum: atque ut, qui antea ōcupātus prōfūerat cīvibus suis, āliquid quoque iis prodesse posset ōtiōsus; elabōravīt ūt, doctiōres fierēt et sapiētiorēs; plūrāque brevī tempore eversā rēpublicā scripsit, quā multis annis eā stāntē scripsērāt. Sic parūt vivorum sapiētum præcēpto, qui dōcēt non solum ex malis ēligere minima oportere, sed etiam excerpere ex his si quid insit boni. Cicer. 2 Offic. n. 2 et 3. 3 Offic. n. 1. et c. 1 Tusc. n. 5.

2. Doctrinæ stūdiā et ōptimē felicitātem extollunt, et facillimē minūunt calamitātem; eādēque et ornamenta hōminū maximā sunt, et solātia. Senec. ad Polyb. c. 36.

Ipse Dionysius junior, cū tyrannidē excidisset, interrogātus quid Plato philosophiāque ipsi prōfuissent: *Ut, inquit tantam fortunæ mūtatiōnem æquo ānimō fēram.* Plut. Apoph.

Est gaudium mīhi, inquit Plinius, et solātium in littēris: nihilque tam lætū est, quod non pēr has lætūs fiat: nihil tam triste, quod non pēr has sit minūs triste. Itaque infirmitate uxōris, et amīcorum pericūlo aut morte turbātus, ad stūdiā, unicum doloris lēvāmētum,

confūgio: quæ præstant ut advērsā pātiētiūs serām. *Plin. l. viii. Epist. 19.*

CAPUT IX.

Quæ in sciētiæ studiō sint vitāndā.

1. Dūo vitia vitāndā sunt in cognitiōnis et sciētiæ studiō, nātūrālī sanē et hōnēstō. Unū nē prō cognitis hābēamūs incognitā, hīsque tēmērē assentiāmūs. Quod vitium effūgere qui vōlēt, (omnes autem velle dēbent) adhībēbit et tēmpūs et diligēntiam ad considērāndas res. Altērūm est vitium, quod quīdam nimis magnam opēram confērunt in rēs obscurās atque difficīlēs, eāsdemque non nēcēssariās. Quibus vitiiis declinatīs, quod opēræ cūræque pōnētur in rēbūs hōnēstīs et cognitiōne dignīs, id jūrē laudābitūr. *Cicer. 1 Offic. n. 18.*

Sī quis tāmēn itā tēnēatur discendi studiō ut eos desērāt quos tutāri dēbet; ab officio dēcēdit, et ā justitiā, quæ in hōmīnum tuendīs commōdis maxīmē cernitur, et contemplatiōni cognitiōnique rērum antēpōnēndā est. Quod optimūs quisque jūdīcāt, et rē ipsā ostendit. Quis est enī tam cūpidus perspiciendæ rērum nātūræ, ut, sī ei subitō allātum sīt perīcūlum āliquod patriæ, prōpinquōrum, amīcōrum, cui subvēnīre possit, non stātīm abjiciat rēs cognitiōne dignissimās? *n. 153.*

2. Cūpēre omnia scīre, cūjuscūnque modī sint, cūriōsōrum est: dūcī vērō cūpiditāte sciētiæ ad magnārum rērum contemplatiōnem, summōrum vīrōrum esse est pūtāndum. *Cicer. 5. de fin. n. 49.*

Ii opērosē agēndo nihīl agūt, qui in literarum inutilium studiis dētinentur. Eccē Rōmānōs quoque invāsīt studiū sūpervācūa discendi. Cujus errōres istā mīnūent? cujus cūpiditātes prēmēt? quem fortiōrem, quem justiorēm, quem libērālīōrem faciēt? *Senec. de Brev. c. 13, 14.*

Cūm glōriārētur quīdam quōd multa didicisset; dixit ēi Aristīppus: *Sicut qui plurīma comedunt, non meliūs valēt, quān qui sūmunt nēcēssaria; sic erūditi hābēndi sunt, non qui plurīmā lēgērunt ac didicērunt, sed qui utilia.* *Diog. Laërt. in Arist.*

3. Anniceris Cyrenæus magnificē dē sē sentiēbat ob artem equitandi, et currūm regendorum peritiam. Volens igitur specimēn artis Platōni exhibere, juncto curru multos cursus circumēgit in Acadēmīā, sic servans primam orbitam arēnæ impressam à rotis currus sui ut ne tantillum quidem ab eā declinaret. Obstupuerē omnēs rei miraculo, et aurigam ad cælum laudibus extulere. Uni Platōni talis peritia reprehensione potius, quam gloriā digna visā est; dixitque: *Fiērī non fuisse, ut, qui curam impenderet adeo diligentem rebus tam exilibus, et nullius utilitatis, eā non negligeret, quæ essent multo potiora, et verē dignā admiratiōnē.* *Ælian. l. ii. c. 27.*

Quædam supervacua est artis imitatio, quæ vanum laborem habeat. Quālis illius fuit, qui continuè et sine frustratiōne in acūm inferebat granā multā cicēris ex spatio distante missā. Quem cum spectasset Alexandēr, donasse eum dicitur ejusdem leguminis modio. Quod quidē præmium fuit illō opere dignissimum. *Quintil. l. ii. c. 21.*

Turpē est difficilēs habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum.

• *Mart. l. ii. Epig. 86.*

Histriōnum, gladiatorum, equorum studiō occupatus et obsessus adolescentum animus, quantum loci bonis artibus relinquit! *De corr. Eloq. c. 9.*

4. Etiāmsi longā hōmīnī vitā suppeteret, tempus parcē dispensandum esset ut sufficeret necessariis. Nunc quæ demētia est, supervacua discere in tantā egestate temporis? *Seneca, Ep. 48.*

Non tam benignē et liberālīter tempus natura nobis dedit, ut liceat aliquid ex illō perdere. Vidē tamen quantum etiam diligentissimis pereat. Aliud cuique valetudo suā abstulit, aliud valetudo suorum: aliud privatā negotiā, aliud publicā occupaverunt: vitam nobiscum dividit somnus. Ex hoc tempore tam augustō, tam rapidō, tam nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? *Ep. 117.*

CAPUT X.

Qui rectē vivit, is sciēntiam ūtilem et nēcēssariām est adēptūs.

Si quis ānimum virtūti consēcrāvīt, et sēquītūr quōcūnque vōcāt illā: sī intēllīgēns sē sōcīalē ānīmāl esse, et in commūne bōnum gēnitum, mundum ūt ūnam omnium dōmum spectat: si sempēr tanquam in publicō vivit: sī sciāt nēc mālūm esse ullūm, nīsī quod turpē est, nēc bōnum, nīsī quod hōnēstum; ad hanc lēgēm ac rēgūlam āgāt cunctā et exigāt: si jūdīcet mīserīrīmōs omnium mortālīum, quantiscunq̄e ōpībus rēfulgēant, hōmīnēs ventri ac libīdīni dēditos, quōrum ānīmūs inertī ōtīō torpet: hęc si quis et sciāt et pręstet, consumināvīt sciēntiam ūtilem atque nēcēssariām. Rēlīqua oblectāmētā ōtīī sunt. *Senec. 7. Benef. c. 1, 2.*

Plūs prōdēst, si paucā pręcepta sapiēntiæ tēnēās, sēd illā tibi in promptu et in usu sint quām si multa quīdēd didicēris, sēd illā non hābēās ad mānūm.

CAPUT XI.

Nātūrā tam dōcērē cūpimūs, quām discēre.

1. Impellimūr nātūrā, ūt prōdesse vēlīmūs quamplūrīmīs, in primīsque dōcēdo et trādēndis comparandę prūdēntiæ rātiōnibus. Itāque non fācīle est invēnīre, qui non trādat altēri quod sciāt ipse. Itā non sōlūm ad discendum prōpensi sūmūs, vērūm etiām ad dōcēndūm. *Cicer. 3 de fin. n. 65.*

Cūpīo, dicēbat ōlim Sēnēca scrībēns ad Lucīlium, in tē transfūdēre omniā quę ad sānāndos ānīmi morbos efficacīā expertus sum. Gaudēo ālīquid discēre, ūt dōceam, nēc mē ullā rēs delēctābit, licēt exīmia sīt et salutārīs, quam mīhi ūnī scītūrus sum. Nullius bōnī jūcūndā possessio est sīnē sōcīō. Mittam itāque tibi ipsos libros, unde salutāriā hausī: et nē multum ōpērę impēndas in tōtis librīs pērlēgēndis, impōnam nōtās, ūt tu, qui sectārīs prōfūtu-

rā, prōtinus accēdas ad eā quæ prōbo et mīror. Plūs tā-
mēn tibi et vīvā vox et convīctūs sāpientum prōdērunt,
quām libri. Prīmum quā hōmīnēs amplius oculīs, quam
aurībūs crēdunt: deindē quā longum est itēr pēr prācēptā,
brēvē ēt effīcāx pēr exemplā. Cleanthēs non expressisset
mōribus Zenōnēm, si eum tantūmodo audīset. Vitæ ējūs
intērfūit sēcrētā perspēxit, observāvit illūm, an ex prācēptīs
sūīs vīvēret. Plāto ēt Aristotēlēs plūs ex mōribus quām ex
vērbīs Sōcrātīs traxērē. *Senec. Ep. 6.*

Ex commōdāto librōrum ūsu, ac sermōnē de iīs hā-
bitō, fluxit illā studiōrum ānimōrūmque conjunctio Pōlybii
et Scipiōnis Āmiliāni, cūjūs fāmā non Italiā mōdō ac
Grāciam pervāsīt, sēd rēmōtissimās ētiam gentēs. *Polyb.
l. xxxi.*

2. Xēnophōntēm in angipōrtu obvium hābuit Sō-
crātēs. Quumque vidēret adōlescēntem vultu spēciosō
admōdum ēt vērēcūdō, pōrrectō bācūlo, vētuit nē prāterīret.
Ut constītit, intērrōgāvit eum Sōcrātēs, ubīnam vendērē-
tur, quæ essent nēcēssariā vāriīs ūsībūs cīvium? Ad quæ
cūm expeditē rēspondisset Xēnophon; percontātus est, ubī-
nam hōmīnēs fierēnt bonī prōbīque? Id vērō nescīre sē,
rēspondēntē adōlescēntē: *Me igitur sequerē,* inquit Sōcrā-
tēs. Ex ēō tempōrē Xēnophon cēpit esse Sōcrātīs audītōr.
Diog. Laërt. in Xenoph.

3. Prōtagōrām aiunt adōlescēntem, victūs quærēndi
grātiā, vectūras ōnērūm corpōrē sūō factitāsse. Quod
gēnūs hōmīnum Latīnē bajūlos appellāmūs. Is ālīquādo
caudīcēs lignī plurīmōs funīcūlō brēvī collīgātōs portābāt
ē rūre Abdērā in oppidūm, cūjūs cīvīs fūit. Tum fōrtē
Dēmōcritus, ējūsdem cīvītātīs pōpūlārīs, hōmōque antē
ālīos virtūtīs et phīlōsōphīæ grātiā vēnērāndūs, urbē ēgrē-
dīēns, vidēt adōlescēntem cum illō gēnērē ōnērīs tam im-
pēdītō faciē atque expeditē incēdentem. Prōpē accēdit,
junctūrām pōsitūrāmque lignōrūm scītē pēritēque factam
consīdērāt, pētītque ūt paulūm acquīrēsct. Quōd ūbi
Prōtagōrās, ūt ērāt pētītum, fēcīt: ānimadvērtit Dēmō-
critūs caudīcēs illōs brēvī vincūlō comprēhensōs librāri
contīnērīque rātīōne quādā quāsī gēōmētrīcā. Itāque
intērrōgāvit, quīs illum ācērvum lignōrum itā compō-
suīset? Et cūm illē ā sē compōsītum dixīset, dēsīdērā-
vit ūtī solvēret, ac dēnūo in ēundēm mōdum collōcāret.
Pārūt bajūlus, ac dissōlūtum fascīcūlum compōsūt simī-

līter. Tum Dēmōcritūs sōlertīam hōmīnis non docti dēmīrātūs: *Mi ādōlēscens, inquit, cūm īngēnīum sōlērter ālīquīd āgēndi hābēās, sunt mājōrā mēllōrāque, quā facēre mēcūm pōssīs.* Abdūxītque ēum stātīm, sēcūmque hābūit; sūmptūm mīnīstrāvīt, philōsōphīam dōcūit, et ēssē ēum fēcīt, quantūs pōsteā fūit. *A. Gell. l. v. c. 3.*

4. Hōc dōcētī et dīscētī dēbet ēsse prōpōsītūm, ut illē prōdēssē vēlīt, hīc prōfīcēre. Qui ād Philōsōphōrum schōlās vēnīt, quōtīdīē sēcūm ālīquīd bōnī rēfērāt: aut sānīor dōmūm rēdēat, aut sānābīlior. Alīquīd pēccātūr vītīō prācīpiētīum, qui nōs dōcēt dispūtāre, non vīvere: ālīquīd etīam vītīō dīscētīum, qui ād prāceptōres sūos affērunt prōpōsītūm, non ānīmum excōlēndī, sēd īngēnīum. Hāc nobīs dīcēre Attālūm mēmīnī, inquit ipse dē sē Sēnēcā, cūm schōlām ējūs obsīdērēmus, et prīmī vēnīrēmus, et ultimī exīrēmus. *Senec. Ep. 108.*

Perdītæ luxūriæ ādōlēscens Athēniēnsīs Polēmo, cūm ē convīvīō, non post occāsūm sōlīs, sēd pōst ortum surrexīset; dōmūmque rēpētēns, Xēnōcrātīs philōsōphi pātēntem jānūam vīdīssēt; vīno grāvīs, unguentīs dēlībūtus, sertīs cāpītē rēdīmīto, perlūcīdā vestē āmīctus, schōlam ējūs rēfērtam turbā doctōrum hōmīnum intrāvīt, deīndē consēdit, ut clārīssīmūm ēlōquīum et prūdētīssīmā philōsōphi prācepta irrīdēret. Ortā ut pār ērāt, omnīum, qui ādērānt, indignatīōne, Xēnōcrātēs vultum īn ēōdem hābītū continūit, ōmissīsque īīs, dē quībūs tum dīssērēbāt, de mōdēstīā āc tempērantiā lōquī cōepīt. Cūjūs sērmōnīs grāvītātē rēsīpīscēre cōāctus Pōlēmo, prīmūm cōrōnam cāpītē dētrāctam prōjēcīt, paulō pōst brāchīum intrā pallīum rēduxīt deīndē ōris hīlārītātem dēpōsūit, ād ultimūm tōtam luxūriam exūit, unīusque ōratīōnīs sālūberrīmā mēdīcīnā sānātus, ex infāmi gānēōne maxīmū-philōsōphū ēvāsīt. *Valer. l. vi. c. 9.*

CAPUT XII.

Stultum est eā dōcēre cētērōs, quā ipsē expērtūs non ēs.

Cūm Annībāl Cārthāgīnē expulsūs, vēnīssēt Ephēsūm ād Antiōchūm rēgē, īnvītātus est āb hospītībūs

sūis, ūt Phormiōnem Pērīpatētīcum aud ret. Quod cām sē non nōlle dixisset : lōcūtus est hōmō cōpīōsus ālīquot hōras dē impērātōris officiō, ēt dē omnī rē militāri. Cæteri, qui illum audiērānt, vēhēmēter ējūs ōrātiōne dēlectāti, quæsiēre ab Annibāle, quidnam ipsē de illō philōsōphō judicāret? Hic Pænus libērē respondisse fertur : *Se multos delīrōs sēnēs vīdīsse sed qui māgīs, quam Phormiō, delīraret, vīdīsse nēmīnem.* Nēquē mehērcūle injūriā. Quid enim aut arrōgāntius aut lōquācius fieri pōtuit, quā Græcum hōmīnem qui nunquam hostem aut cāstrā vīderat, et nē mīnimām quīdē partem ullius publici mūneris attigērāt, dāre præceptā dē rē militāri Annibāli, quī tōt annōs de impēriō certaverāt cūm pōpulo Rōmāno, omnīum gentīum victōrē? Hoc mīhi facēre vīdēntur omnēs illi, qui, quōd ipsī expērti non sunt, id dōcēt cæterōs. *Cicer. 2. de Orat. n. 75, 76.*

CAPUT XIII.

Etiam senī discere decōrum est.

1. Glōriābātūr Solon, sē, ālīquīd quōtidie addiscentem, sēnem fierī. Quod ēt suprēmo vītæ diē confirmāvīt. Nam cūm assidentes ēī āmīci, quādām de rē intēr sē sērmōnem confērent; cāpūt jam mōrte instāntē grāvātum ērēxit : intērrōgātusque cūr id fēcīssēt; rēspondit : *Ut cūm istūd, quidquid est, de quō dispūtātis, percēpēro, æquōre ānīmo mōriār.* Cic. de Senect. n. 26. Valer. l. viii. c. 7.

Cāto mājor Græcas litērās sēnēx dīdicit : quas quīdē avīdē arrīpūt, quāsī diutūrnām sitīm explēre cūpiēs.

Sōphōclēs ād sūmmam sēnectūtē tragēdias fēcīt. Prōptēr quōd stūdiūm cūm rēm fāmiliārē nēgligēre vīdērētur, ā filiīs in jūdiciūm vōcātus est, ūt jūdīcēs ā rēi fāmiliāris administrātiōne rēmōverēt eum quāsī dēsīpiētem, quemādmōdum āpūd Rōmānos bōnīs intērdīci sōlēbat pātrībūs mālē rēm gērētībūs. Tum sēnēx rēcītāvīt judīcibus eam fābūlam, quam proximē scripsērāt, quæsiuitque, num illud carmēn hōmīnis dēsīpiētīs esse vīdērētur. Quo rēcītāto, sēntēntīs jūdīcum est libērātus. n. 22.

Diogēnēm admōnēbāt quīdām, ūt jam sēnex quiēscerēt ā lābōribūs. Cui illē: *Quīd, inquit, sī in stadio cūr-rerēm ōpōrtērētnē mē jam vīcīnūm mētē cursūm rēmīttere? an non pōtēns intendere?* Ex. Erasm. Apoph.

2. Sēnēcām ætātē prōvēctum non pūdēbat īrē ad philōsōphōs, ūt ipsē rēfērt hīs verbīs. Quintām jam diēm in schōlam ēō, ēt āb octāvā hōrā dispūtāntem Metronāctem philōsōphum audīo. Quīd ergo, inquit, īdem faciēs quōd juvēnēs? Næ ēgo mīhi beātūs vīdēor, si hoc ūnūm sēnēc-tūtem meam dēdēcet. In theātrum sēnex ībo, ād philōsō-phum īrē ērubēscam? Quīd stultius, quām non discēre, quīā dīū non dīdicēris? Tamdīū discēndum est quamdīū nēscīs: ēt tām dīū discēndūm est quēmādmōdum vīvās, quām dīū vīvīs. *Senec. Ep. 76.*

Pūdēt autēm mē gēnēris hūmānī. Mīhi Metronāctīs dōmūm pētēnti transēundum est prætēr theātrūm. Illūd sēmpēr factum est. Ibī ingentī stūdiō jūdīcātur quis sit bō-nūs histriō; āt in illō lōcō ubi discītūr quōmōdō quis fierī pōssīt vīr bōnus, paucī sēdēt: ēt hī plerisque vīdētūr āc vōcāntūr īnēpti ēt īnertēs. Mīhi contīngāt īstē dērisūs. Āquo ānīmō audīendā sunt impērātōrum convīcīa; ēt ād hōnēsta vādēnti contēmnēndūs est īstē contēptūs. *Ibid.*

Cūr nēscīre, pūdēns prāvē, quam discēre, mālo?

Horat. de arte poet. ver. 18.

Turpē est, quēm pīam multos annos contīnēnter labōrāre atque exērcēri, ūt vėl bōnūs grām mātīcūs, vėl rhētōr, vėl gēomētrā, vėl mēdicūs fīāt: ūt autēm vīr bōnūs ēvādat, nunquām quīdquām lābōris in tanto tempōris spātīō insū-mēre. *Galenus de affect. curand.*

3. Aurelius impērātor sāpīentīæ stūdiīs incumbēbat āpūd Sextum philōsōphum, ād ējūs ædēs proptērēā ventī-tans. E rēgiā ālīquāndo ēgrēdientem rōgāvīt Lucius philōsōphus, quī mōdō Rōmām ādvēnērat, quō pērgeret, ēt ād quod nēgōtium? Tum Marcus; *Sēni etiām, inquit, discēre decōrum est. Itāque ad Sextum philōsōphum ēō, ūt scīam quæ nondum scīo.* Lucius mānībūs in cōelum sublātis, exclāmavit. *O Jupīter! Rōmānōrum impērātor jam sēnē-scens, tabēllis ē zōna suspēnsīs ad tadīmagīstrum pērgit, fuērōrum īnsīar!* *Philost. l. ii.*

CAPUT XIV.

Hōnōs dōctīs hābitūs.

1. Dionysius tyrānnūs, qui sāvītiæ et sūpērbīæ nātūs vidēbātur, nāvem vittīs ornātam mīsīt obvīām Plātōni, grāvissimō dīcēdi et vīvēdi māgīstro, vēnienti Syracūsās. Ipsē quadrīgīs albīs excēpit in littōre ēgrēdiēntēm ē nāvī. *Plin. l. vii. c. 30.*

Consūle ædēs āliquas īngressūro, ěarum fōrēs virgā ā lictōre percūtiebāntur, mōnēdi causā ādēsse consūlem: nīsī ædēs essent ějūs hōmīnīs cui hābēndūs āb ipsō māgīstrātu hōnōs vidērētur. Itāque Pompēius cūm ex Asiā rēdiēns Rhōdūm vēnīssēt, et Posidonii philōsōphi dōmūm esset intrātūrūs, fōrēs ějūs de mōre percūtī ā lictōre vēiūt, et fascēs lictōris Jānuæ philōsōphi submīsīt is cui sē ōriēns occīdensque submīsērāt.

Gadītānus quīdām, Titi Livii nōmīne fāmāque commōtūs, ād vīsēndum ěūm āb ultimīs terrārum finībūs vēnīt, stātīmq̄, ut vidērat, ābūt. *Plin. l. ii. Ep. 3.*

2. Alexāndēr magnūs, captīs Thēbīs, postērīs Pīndāri poētæ in ěā urbē nāti pēpērcit, ipsiūsque dōmūm stāre incōlūmem vōlūt. Intēr spōliā Darīi rēgis Persārum captō unguēntōrum scrīniō, quod ěrāt aurō gemmīsque, āc margarītīs prētiōsum, vāriōs ějūs ūsūs āmīcīs dēmōnstrāntibus: *Imō Hercūle, inquit, librōrum Hōmēri custōdiā dētūr.* Cūpiēbat nēpē ut prētiōsissimūm hūmāni ingēniī ōpūs servārētur ōpērē quām maxīmē dīvīte. Prædicābat hunc pōētām complexum ěssē omniā bellandi ac regnādi præcepta: eumque tanto āmōre atque hōnōre prōsēcūtus est, ut Hōmēri āmātōr cognōmīnārētur. Intērrogāntē āliquāndo Phīlīppō patrē, cūr tantōpērē hoc ūno pōētā dēlēctārētur, cætēriōs vērō nēglīgēret? *Idēo, inquit, patrēr, quōd non quævis poēsis rēgem dēcēre mīhi vidētur, sicut nec quōdvis vēstīmētum. Unīus Hōmēri ingēniūa est, et, magnīfīca, et vērē rēgīā.* Itāque Hōmēri librōs sēcūm intēr bella ferre sōlītus ěrat; et, cūm quīescēret, ěōs unā cum pugīōne sub pulvīno, cui incūmbēbat, rēpōnere; *mīlītiæ viatīcum et bellīcæ virtūtis institūtiōnem āpēllans.* Cūm quīdam prospērē gestæ rei nunciūs cītātō cursu accēdēret, vultu ingentem lætitiām præfērēns: *Quid mīhi nūnciatūrūs es, inquit, tanto gaudiō dignum? nīsī forsān Hōmērus rēvīxit.*

Ælian. l. xiii. c. 7. Plin. l. vii. c. 29. Diogen. Chrys. Or. 2. Plut. in Alex. Idem. de Profec. Virtut.

3. Alcibiādēs quoque Hōmērum magnō in pretiō habuit. Itaque cū fortē in schōlām puērōrūm vēnisset, Hōmērum sibi petiit exhibēri. Cū vērō ludimāgister se nihīl Hōmēri habere rēspōndisset: colāphum ēi durum infixit, et abiit, *imperitūm* dicens, *et qui tālēs redderet puērōs.* Ælian. l. xiii. c. 38.

Cū Zōilūs, quī Hōmēromāstix, id est, Hōmēri flagellum, est vocātūs, Alexandriām vēnisset, et suā contrā Iliādēm et Odysseām scriptā Ptolēmæo Philadelphō recitasset; animadvertens rex pōētārum principēm vexari absēntem et inaudītum, utpōte, mortuū: et eum, cūjūs ā cunctis gentibus scriptā suspicērentur, ā Zōilo vitupērari: indignātus, nullum ēi responsū dedit. Illē dūtius Alexandriæ commōrātus, et inopiā pressus, summisit ad rēgem, postulāns ut aliquid sibi tribuērētur. Rex vērō dicitur respondissē. *Hōmērūm, qui antē annos millē decesserat, quōtidie fascere multā milliā hōmīnum: debere pariter eum, qui se meliōre ingēniō profiterētur, posse alere non modo se unum, sed etiā plūrēs.* Vitruv. præfat. l. vii.

4. Syllā duxit aliquo præmiō dignam sēdilitatem etiā māli pōētæ. Nam cū illē epigrāmma ipsi obtulisset; jussit præmiū ēi statim tribui, sub eā tamēn conditiōne, nē quid pōstēa scribēret. Julius Cæsār civitate donavit liberālium artium doctōrēs, et mēdicinam Romæ professo, ut eō libentiūs et ipsi urbem incolērēt, et cæteri appetērēt. Optimē illē quidem: solēt quippē labōr impēdi eō undē emolūmentum atque hōnōs spērātur. At sublātis studiōrum præmiis, etiā studiā pēreūnt. *Cicer. pro Arch. n. 25. Sueton. in J. Cæs. c. 42. Livius, l. iv. c. 35. Tacit. an. xi. c. 7.*

5. Mandātum est mēmōriæ, Plātōnem philōsophum tēnui admōdum pecūniā fuisse: atque eum tamēn mercātum esse decem millibus drachmārum trēs Philōlāi Pythagōrici librōs. Quīdam dixerunt, amicū ejūs Diōnem Syracūsānum eam pecūniā illi dēdisse. Tradītum est quoque Aristotēlem librōs paucūlos Speusippi philōsophi emisse talentis Atticis tribus. Isocrātēs pro unā orātiōnē viginti talentā accēpit. Dicitur Octaviā, cū Virgiliūm audivisset recitāntem illōs de filiō suō versūs, *Tu Mārcellūs eris, &c.* deliquium animi passā

esset; deinde, rēceptō ānimō, Virgiliō dārī jussisse prō singulīs versibūs dēnā sestertia. *A. Gell. l. iii. c. 17. Plin. l. vii. c. 30. Auct. vitæ Virgil.*

6. Græci magnos hōnōrēs constituērunt athlētīs, qui in Olympiīs, Pythiīs, Isthmiīs, Nemæisque certāminibūs vicerint. Nam non mōdo in publico Græciæ conventu laudes fērunt cum palmā et coronā; sēd etiā cūm rēvertuntūr in suās civitatēs, triumphantes quadrīgīs invēhuntur in patriam, et constitūtīs ē rē publicā vectīgālībus frūuntur pēr tōtam vitam. Quod cūm ego ānimāverto, inquit Vitruvius, admīror cūr non iīdem hōnōrēs, atque etiā mājores, tribūtī sint scriptōribus, qui infīnitās utilitātes perpētuo ævo omnibus præstant. Id enim ēo mājis dignum, erat institūi, quōd athlētæ suā tantūm corpōrā exercitacionibus efficiunt fortiōra; scriptōres verō non solum suā ingēniā suosque sensūs perficiunt, sēd etiā omnium āliorum, eā in libris suis præceptā dantes, quæ plurimūm jūvēnt ad ānimos exācūendos, et ad discendum. Quid enim Milo Crōtoniātēs, quōd fuit corpōris vīribus invictus, prōdest hōminibus, aut cæteri qui ēo gēnērē fuerunt victōres? Pythāgōræ verō, Plātōnis, Aristotēlis, cæterōrumque sāpientum præceptā omnibus gentibus edunt novōs quōtidīe fructūs, quibus qui ā tēnērā ætate sātiantur, ipsī optimos hābent sensūs, et hūmānos mōrēs civitatibus infundunt, æquā jūrā ac lēges describunt, sinē quibus nullā potest esse civitas incolūmīs. Cūm ergō tantā mūnērā prīvatim publicēque fuerint hōminibus præparāta ab scriptōrum prūdentiā; non solum palmas et coronas hīs tribūi arbitror oportere, sēd etiā et triumphōs, et divīnos, si fas sit, hōnōres dēcerni. *Vitruv. l. ix. præfat.*

Animī rēmēdia inventā sunt āb antīquīs philōsophīs. Suspicīendi proptēreā sunt, et propē Deōrum rītu colēndi. Equidem quam vērātīonem præceptōribus meis debēo, eāndem illīs præceptōribus gēnērīs hūmānī debere mē existīmo. Quid ergo? si consulem vīdēro aut prætōrem, omnia faciā quibus hōnōr hābēri solet; equo dēsiliā, capūt adāpēriā, sēmītā cēdām: Sōcrātem cūm Plātōnē, et Zēnōnem et Clēāthem non vērābor? non tantā nōmīnā colām? *Senec. Epi. 64.*

CAPUT XV.

Modēstiā conjūctā cūm dōctrīnā.

Dicēbat doctissimus, idēmq̄ sapientissimus, Sōcrātēs. *Sē hōc ūnum scīre, quōd nīhīl scīret.* Diog. Laert. in Socrat.

Cūm vēnisset Plāto ād lūdōs Olympicos, frēquentissimum omnium in Græciā conventūm, Olympiæ contubernium inīit cum ignōtis hōmīnibus, ignōtus īis et ipsē. Itā vērō eos cēpit āc sibi devinxit tum mōrum suāvītate, tum sermōnibus āb omni affectātiōne sapiētiæ aliēnis, ut pērēgrīni illi plurimūm gaudērent fortuito tālis vīri contuberniō ac convictu. Nēquē vērō ācādēmīæ aut Sōcrātis mentīōnem ullam fēcīt. Hoc solum illis declaravit, se Plātōnem appellāri. Quum pēractis lūdīs Athēnas vēnisent; pērhumānīter ēōs excēpit. Tum hospītēs: *Age, inquīunt, monstrā nōbis illum tibi cognōmīnem Sōcrātis dīscīpūlum, cūjūs magnā ūbīque fāma est. Dūc nōs in ācādēmīam, et sīstē vīro, ut ālīquem ex ējūs quōque collōquīō fructum collīgāmus.* At ille lenīter subrīdens, quemādmodum sōlēbat: *Ego vērō, inquīt, illē ipsē sum.* Obstūpūere illī, quōd sōcīum tām dīū hābuīssent tantum vīrum, ignōrāntēs: intellexēruntque posse ēūm sibi concīliāre animōs eorum quībūscum āgēret, ētīam sīnē consuētīs illīs dē philosophiā sermōnībūs. *Ælian. l. iv. c. 9.*

Magnā est admīrātiō cōpiōsē sapiēntēque dīcētīs. Si vērō inest in ōratiōnē mistā modēstiā grāvītas, nīhīl admīrabīlius fierī pōtēst: maxīmē, cūm ēā sunt in ādōlēscentē. *Cicer. de Offic. n. 14.*

CAPUT XIV.

Non rēfert quām multōs, sēd quām bōnōs librōs hābēās āc lēgās.

1. Est lectio nēcēssāriā; ālīt ēnim ingēnīum, et cōgītando invēnīendōque fātīgātum rēfīcit. Nēc scrībēre tantum, nēc tantūm lēgērē, dēbēmus: sēd invīcem hoc illō commūtāndūm est, ēt altērūm āltērō tempērāndūm, ūt

quidquid lectione collectum est, prosit ad pabulum animi aut ad scribendum. Apes debemus imitari, quae ducunt succum ex floribus ad mel faciendum idoneis, deinde disponunt per favos quidquid attulere. *Senec. Ep. 84.*

Alimenta corporis tunc demum in sanguinem et vires transunt, cum sint concocta. Idem praestemus in his quibus aluntur ingenia; concoquamus illa.

2. Lectio omnis generis voluminum habet aliquid vagum et instabile. Paucis libris immorari et innutiri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter haereat. Lectio certa proddest, varia delectat. Qui vult pervenire quod destinavit, unam sequatur viam, non per plures vagetur.

Librorum inopiam quereris. Non refert quam multos habearis, sed quam bonos. Distrahit animum librorum multitudo. Modò, inquis, hunc librum evolvere volo, modò illum. Fastidientis stomachi est multa degustare: quae, ubi varia et diversa sunt, nocent, non alunt. Probatos itaque libros semper lege: et, si quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie auxilii adversus varias animi pestes comparā; et cum multa percurreris, unum excerpte quod illo die concoquas. Hoc ipse facio. *Senec. Ep. 2. 45.*

Plinius maior libros legens, adnotabat, excerptebatque. Nihil enim legit, quod non excerpteret. Dicere etiam solēbat, nullum esse librum tam malum, ut non aliquā partē possēt prodessē. *Plin. l. iii. Ep. 5.*

3. Pueri legant et discant non modò quae disertā sunt, sed magis quae honestā. Itaque non tantum auctores eligendi, sed etiam partes operis. Nam et Graeci licentē quaedam scripsere, et Horatium in quibusdam nolim interpretari. *Quintil. l. i. c. 14.*

Lacedaemonii libros poetae Archilochi jussērunt ex suā civitatē exportari, quod eorum lectionem arbitrabantur parum verēcundam ac pudicam. Noluērunt enim eā librorum suorum animos imbui, nē plūs moribus noceret, quam ingenis prodessēt. *Valer. l. vi. ex. 1.*

CAPUT XVII.

Bibliothēca ad publicum et privatum usum comparētūr, non ad ostentationem.

1. Antiquissimā, cūjūs ad nōs mēmōria vēnerit, Bibliothēca, ēā est, quām extruxit apūd Ægyptiōs rex Osymandiās, et cūjūs in frōntē inscriptā ērānt hęc vērbā: *βιβλιόθεκος*, hoc est, mēdicā ānimæ officinā. *Diodor. l. i.*

Pisistrātus tyrānnus, qui stūdia lītērārū plurimūm fōvit, dicitur primūs comparāsse Athēnīs librōs disciplinārū liberalium publicē præbendos ad lēgēndum; quōrum nūmērū ipsi Athēniēsēs deinde stūdiōsiūs auxērunt. Sēd Xerxes potitūs Athēnis, urbē ipsā præter arcem incensā, abstulit aspōrtavitque ad Persas omnem illam librōrum cōpiam. Multis autē post annīs Seleūcus rex, qui Nicānor appellātus est, eosdē librōs rēfērēndōs Athēnās cūravit. *A. Gell. l. vi. c. 17.*

Ingēns postēa nūmērū librōrum in Ægypto à Ptolemæis rēgibus conquistus et comparātus est, ad milliā fermē vōlūminū septingenta. Sēd ēā omniā (aut saltē quadringenta milliā, testē Sēnēcā) in urbē Alexandriā conflagrārunt bellō intēr Cæsārē et Pompēii libēros. *Lib. de Tranq. c. 9.*

Bibliothēcā Ægyptiācam instrūxerat Ptōlēmæus Philadēlphus tum profānis librīs, tum etiā sacris petitis ē Judæā. Nam cūm ejūs aures fama Hebrææ sapientiæ tētīgisset; misit Eleazaro Judæōrum summo pontifici dōnā multā, et epistolam, quā orābat, ut divinos librōs ad sē mittēndos cūraret cum idōnēis hōmīnibus, ā quibus in linguam Græcam ex Hebræā vertērentur. Ut rēgis vōlīs ac precibus satisfācēret Eleazarus, misit selectos ē singulis tribūbus sēnōs vīrōs sēniōrēs, utriusque linguæ pēritissimos; ā quibus facta est illā celeberrīma sacrorū librōrum interpretatio, quæ Septuaginta Interpretū vocātur. Præerāt autem Ptolemæi bibliothēcæ vīr factis et scriptis illustris, Demetrius Phalereus quem Athēnīs pulsum rex benignē excēperat. *Joseph. l. xii. c. 2.*

2. Primus librōrum copiam Romam advexit Æmilius Paulus, devicto rēgē Macedōnum Perseo, cūjus thesauros

nē aspīcērē quīdem dignātus est: libros verò filiis suis, quia erant literarum stūdiosissimi, asportandos permīsit. Deinde Lucūllus ē Ponticā prædā plūrēs congeſſit. Nam rēgēs Attalicī lītērārum amōrē capti ēgrēgīam bibliōthēcā ad commūnē ūtīlītatem ēt dēlēcātīōnē Pergāmi institūērānt. *Insidor. Plut. in Æmil. Vitruv. l. vii. in ſiſafat.*

Laudandā est Luculli impensā ēt stūdiū in librīs. Nam ēt mūltōs ēt optīmōs conquīsīvīt, ēōsque liberālītēr dedit ūtēndōs. Pātēbat omnibus bibliōthēcā, ēt in portīcūs ēī adjectas, vēlūt ad Mūsārum ædem, vēniēbant maxīmē Græci, tempusque ībī jūcundē intēr sē trādūcēbant, āb āliīs cūris liberī. Sæpē cum īīs versābātur Lucullus, ēt intēr magnam dōctōrum vīrōrum turbām ambulābat. *Plut. in Lucul.*

In Tusculāno cūm essem, inquīt Cīcēro, vēllēmquē ē bibliōthēcā Lucūlli puērī quībūsdam libris uti: vēni in ējūs villam, ūt ēōs ipse, sīcūt sōlēbam, indē prōmērem. Quō cūm vēnīsem, M. Catōnem, quēm ībī esse nēscīērām, vīdi in bibliōthēcā sēdēntem, multīs circumfūsum Stoicōrum libris. Erāt ēnīm in ēō īnexhausta āvidītās lēgēdi, nēc sātiāri pōtērat: quippe qui reprēhēnsīōnem īnānem vulgī non reformīdāns, in ipsā curiā sōlēret lēgēre sæpe, dum sēnātūs cōgērētur. Itāque māgīs tum in ōtīō, maxīmāque vōlūmīnum cōpiā, vīdēbātur quāsi hellūo lībrorū, si hoc verbo in tam præclārā rē ūti licēt. Tum ēgo Catōni: *Certē, Cato, tōtam hanc cōpiam jam Lucūllo nostro nōtam esse ōpōrtēbit. Nam his librīs cūm mālo, quām rēlīquō ōrnātu villæ delectārī. Ætātem quīdem vīdeo: sēd īnfīci tāmen jam dēbēt īīs artībūs, quas si, dum est tēnēr, combībērit, ad majōrā vēniēt p̄arātior.* Cic. 3 de fin. n. 2.

3. Quām stūdiōsus comparāndæ ornandæque bibliōthēcæ ipsē Cīcēro fuērit, pātēt ex multis ējūs ēpistolīs ad Atticum.

Tu, vēlīm, dēs ōpērām, ūt quamprīmum hābēāmus ēā, quæ tē nōbīs ēmīsse et pārāsse scrībīs: ēt cōgītēs quemādmōdūm bibliōthēcā nōbīs confīcēre possīs. In tuā hūmānītate pōsitā hābēmus spem omnem dēlēcātīōnis, quā, cūm in ōtīum vēnērīmus, hābēre vōlūmus. Ego quōtidīē māgīs, si quīd mīhi ē fōrensi lābōre temporīs dātūr, in lītērīs conquīesco. Summūm mē librōrum stūdiū tēnēt, sīcūt ōdīum jam cætērārum rērū. Bibliōthēcā tuā cāve cuiquam despondēās, quamvīs

ācrēm āmātōrem invēneris. Nam ēgo omnes mēās vindemīōlās ēō rēsērvō, ūt illūd subsīdīum sēnēctūtī pārēm. Nōlī despērārē fōre ūt librōs tūōs fācēre possīm mēōs. Quōd si assēquor, sūpēro Crassum dīvītīs, atque omnium āgros, lōcōs, prāta contemno. *Lib. i. Ep. 3. 6. 8. 9. 20.*

4. Comparāndōrum librōrum impensa libērālissimā est. At in ēā hābēndus mōdūs. Quīd prōsunt innūmērābilēs librī, quōrum dōmīnūs vix tōtā vītā sūā indīcēs perlēgit? Onērāt discentem turbā; multōque sātius est trādēre tē paucis auctōribūs, quām errāre pēr multos. Nunc plērisque lītērārum ignāris libri non stūdiōrum instrumentā sunt, sēd aēdīum ornāmētā. Parētur itāque quantum sātis sūt librōrum, nīhīl in appārātum. Hōnestūs, inquis, in libros impēnsas ēffundām, quām in vāsā prētīōsā pictāsque tābulās. Vītīōsum est ūbīque, quōd nīmīum est. An ignoscas hōmīni aptanti armāria cedro atque ēbōre, ēt intēr tōt milliā librōrum oscītanti, cui vōlūmīnum suōrum frontēs maxīmē plācēt tītūlīque? Apūd dēsīdiōsissīmōs vīdēbīs quīdquīd ōrātiōnum hīstōriārumque est, ēt tectō tēnūs extracta lōcūlāmētā. Sicque sācrōrum ōpērā ingēniōrum in spēciem tantūm et cultūm pāriētum comparāntur. *Senec. de Tranquil. c. 9.*

Indoctum glōriāntem bībliōthēcā rīdēt Ausōnīus hoc ēpīgrāmmāte :

Emptīs quōd librīs tībī bībliōthēca rēferta est,

Doctum ēt grammātīcum tē, Phīlōmūse, pūtās ?

Hoc gēnērē ēt chordās, ēt plectra, ēt barbīta conde :

Mercātor hōdīē, crās cīthārēdūs ēris. *Epig. 43.*

CAPUT XVIII.

Mēmōriā augētūr cūrā, nēglīgēntiā intercīdit.

1. Omnīs disciplīnā mēmōriā maxīmē constat, frustāque dōcēmūr, si quīquīd audīmūs, prætērfluit. Quīdām ēām nātūræ mōdō mūnūs esse existimāvērunt : sēd ipsā excōlēndo, sīcūt āliā omnia, augētūr. Imō nīhīl aequē vėl augētūr cūrā, vėl nēglīgēntiā intercīdit, quām mēmōriā. *Quint. l. xi. c. 2.*

Maxīmā ēt ūnā mēmōriā augendā ars, exercitatio est ēt lābōr. Quārē puērī quōrūm tēnācīssimā mēmōriā est, stātīm quamplūrīmā ēdīscant : ēt quācumque aētās ōpēram jū-

vandæ stúdio mēmōriæ dābit, dēvoret ĩnitiō tædium illū scriptā ēt lectā sæpius rēvolvēdi, ēt quāsī ēundem cibum rēmandēdi. Quod ipsūm fierī pōtēst lēviūs, si primūm paucā cōpērimus ēdiscēre, tum quōtidīē āliquā accēssio fīat. *Quint. l. ii. c. 2.*

2. Quantum nātūrā stūdiōque vālēāt mēmōria, testīs est vėl Themīstōclēs, quem constāt ūnum intrā annum optimē locūtum esse Persicē: vėl Mithridātēs, cui nōtæ fuerunt dūæ ēt viginti linguæ earum, quibus impērābat, nātiōnum: vėl Crassūs illē dīvēs, qui, cūm Asiæ præssēt, sic tēnūt quinque Græci sermōnis diffērentias, ūt jūs cuique redderet eādēm linguā, quā quisque postulāssēt: vėl Cyrus dēnique, quem omnium milītum tēnuisse nōmīnā tradītum est. Quīnētiam dicitur Theodēctēs prōtinūs reddidisse sēmēl audītōs quamlibēt multos vērūs.

Mēmōriam ĩn Themīstōclē fuisse fērunt singulārem, itā ut quæcunque audīerat, aut vidērat, hærērent ānimō. Itaque cūm Simōnides, sīvē quis ālius, sē ēī tradītūrum pollicērētur artem mēmōriæ āliquam, quæ rēcens inventā ērat: *Obliviōnis, inquit, mallēm. Nam mēmīnī ētiam quæ nōlo: Oblivisci non possum quæ vōlo.* Cic. 4 Acad. 2. 2 fin. 104.

Etiam oblivisci quōd scīs, interdūm expēdit.

P. Syrus.

3. Sēnēcā rhētor hoc scriptum rēliquit dē suā mēmōriā. Cūm sēnēctūs mīhi jam fēcērit multā dēsīdērānda, oculōrum āciem rētūdērit; aurīum sensum hēbētavērit, nervōrum firmītātem infrēgērit; ĩn mēmōriam maxīmē incūrrit. Hanc āliquāndo ĩn mē sic flōrūisse non nēgo, ūt non tantūm ād ūsum sufficēret, sēd usquē ĩn mīrāculum prōcēderet. Nam ēt reddēbam dūo milliā nōmīnum, quō ordīnē ērānt dictā: ēt plūrēs quām dūcētos vērūs, qui singūli ā singūlis condīscīpūlis dāti ērānt, rēfērēbam; āb ūltimo incīpiēns usque ād primūm. Nēc tantūm vėlōx ērāt mīhi mēmōriā ād complēctēndā quæ vellēm: sēd ētiam firmā ād continēndā quæ accēpērāt. Itaque sinē cunctātiōnē ētiam nunc prōfert quāsī mōdō audītā, quæcunque āpūd illām aut pūr aut jūvēnis dēpōsūi. Imminūtā tāmēn est ætāte, ēt longā dēsīdiā, quæ jūvēnilem quōque ānimūm dissolvit. Nam si qua ei commīsi ĩntra annos proximē ēlāpsos, sic perdīdit, ūt, ētiamsi sæpius ĩngērāntur, tōtīēs tanquām nōvā audīām. *Sen. Lib. i. controv.*

Hortensiūs in auctiōnē pērsēdit tōtum diem; ēt vespērē rēcensūit omnēs rēs, ēt přetlā, ēmptōrēs ōrdinē sūō, itā ūt in nullō fallērētūr. *Ibid.*

Quīdam rēcītātum ā pōētā carmēn nōvum, sūūm esse dixit, ēt přōtinūs mēmōriā rēcītāvīt; cūm illē, cūjūs carmēn ērat, hoc făcērē non possēt. *Ibid.*

LIBER TERTIUS.

DE JUSTITIA.

CAPUT I.

Justitia omnium regina virtutum.

Justitiā est omnium dōmīna et rēgīna virtūtum: ejūs splendōr maxīmūs: ex eā bonī virī vulgo justī appellantūr. At ūnum Aristīdēm ā Græcīs cognōmīnātum fuisse *Justum* accēpīmūs. *Cicer. 2 Offic. 28. 1 Offic. 20.*

Hīc Athēnīs nātus, ā pūeritiā firmō constantīque ānīmō fūit, nunquam āb eō, quōd justum vidēbātur, discēdens, et nullam fraudem nullumque mendācīum admittens, nē jōcō quīdēm et in lūdō. *Corn. Nep. et Plut. in Aristide.*

Ubī ad rēpublicam accēssit, non pōtētīum āmicōrum præsīdīō nīti volūit, sēd consiliīs factisque ūtilībus et justis. Non ānīmū inflābant sēcūndæ rēs, non frangēbant adversæ. Id sē patriæ debere existīmābat, ut eī prōdēssēt sinē ullō pecūniæ aut hōnōrum prēmīō.

Cūm āliquādo eō præsētē prōnunciārētūr in thēātrō versūs ē tragœdiā Æschylī dē Amphiarāo, qui dīcēbātūr, *non velle vidēri justus, sed esse*: omnēs convērtērunt in eūm ōcūlōs, tanquām ad quem hęc laus pērtīneret, eūmque cognōmīnāvērunt *Justum*. Quod cognōmēn ut nōvūm erāt et omnium amplīssīmum, itā Aristīdī invidiam conflāvīt et Thēmīstoclēis æmūli, et concītātæ āb illō multītūdīnis. Est enīm hoc commūnē vitīum in magnis libērisque cīvītātibus, ut invidiā glōriæ cōmēs sīt; et libētēr dētrāhant dē iīs, quōs vidēt ēmīnere altīus. Itaque multātus est dēcēm annōrum exīliō, quod ostracīsmum vōcābant. *C. Nepos in Chabr. c. 3.*

Eō tēmpōre, quo congrēgātus pōpulus dē ējiciendo Arīstīdē fērēbat suffragiūm testūlis prō mōrē inscriptum, dīcitur illitērātus quīdam et plānē rūdis trādidisse Arīstīdī ipsī ut unī ē pōpūlo testūlām, pētīssēque ut inscribēret Arīstīdēm. Admirāntē eō, et rōgāntē num āliquid in illum pēccāset Arīstīdes? *Nihil*, inquit: *nēque est illē mīhī nōtus. Sēd hōc mīhi non plācēt, quōd cūpīdē elābōrāvērūt ut frater catērōs Justus aspellarētur.* Arīstīdēm fērunt nīhīl rēspōndissē, sēd inscripsisse testūlæ nōmēn sūm, hōmīnīque reddīdissē.

Urbē excēdens ut in exīliūm Irēt, sūpīnās mānūs tētēndit in cōelum, Dēosque ōrāvīt: *Nē ullūm tempūs pōpūlo Athēnīensi incidēret, quo Arīstīdis rēmīnīsci nēcēssē esset.* Tertio pōst annō rēvōcātus in pātriām, immēmōr accēptæ injūrīæ ūtīlem ōpēram prābūit cīvībus In bello et pacē pēr annos multos. Illiūs abstīnētīæ ā pēcūniā nulum est certius indīcium, quām quōd, cūm exercītibz et ærārīo prāfuisset, in tantā paupertāte dēcēssit, ut vix rēliquerit quo efferrētur. Unde factum est, ut filiæ ejūs publicē ālērētūr, et ē commūnī ærārīo dōtībz dātis collōcārētur.

CAPUT II.

Hōmīnēm justum ēssē gratis ōpōrtēt.

1. Tē justūm ēssē grātīs ōpōrtēt: et nullūm justæ actiōnis prēmīum mājus est, quām justūm ēssē. Nīhīl rēfert, quām multi æquītātē tūām nōvērīnt. Quī virtūtem sūām prādicāri vult, non virtūti lābōrāt, sēd glōriā. Non vīs ēssē justūs sīnē glōriā? At mēhērculē, sēpē justūs essē dēbēbīs cum infamīā, et tunc, si sāpīēs, mālā ōpīnīo justītiā partā tē dēlētābit. Nēmo mīhi vidētur plūrīs æstīmāre virtūtem, nēmo māgis illi esse dēvōtus, quām qui bōnī vīrī famam perdīdit, nē conscientīam perdēret. *Senec. Ep. 113. Ep. 81.*

M. Cato, gēnitus proāvo Marcō Catōnē, prīncīpē fāmīliæ Portiæ, nunquam rēctē fēcīt, ut facēre vidērētur, sēd quīā ālītēr facēre non pōtērat; ēīque id solum vīsum est rātīōnem hābēre, quod hābērēt justītiām. Esse, quām vidēri, bōnūs mālēbat. Itā, quō mīnūs glōriām pētēbāt,

eo magis illam adsequeretur. *Patercul. l. ii. c. 35. Sallust. Catilin. c. 54.*

2. Inveniuntur qui honestam in mercedem colant, et quibus non placeat virtus gratuita. At nihil habet illa in se magnificum, si quidquam venale habet. Quid enim est turpius, quam aliquem computare quam mercede sit vir bonus? Calcatis utilitatibus ad virtutem eundum est quocumque vocavit, quocumque misit, sine respectu rei familiaris. Interdum etiam sine ulla sanguinis sui parsimonia vadendum: nec unquam imperium ejus detrectandum. Quid consequar, inquis, si hoc gratis fecero? Quod feceris: rerum honestarum pretium in ipsis est. Si non ipso honesto movemur, ut boni viri simus, sed utilitate aliqua atque fructu, callidi sumus, non boni. *Senec. 4. Benef. c. 1. Cicer. 1 de leg. n. 41.*

Injustissimum est, justitiam mercedem quaerere. Reliquae quoque virtutes per se colendae sunt, et in iis sequi officium debemus, non fructum. Nam ut quisque maxime refert ad suum commodum quaecumque agit, ita minimum est vir bonus. *Cicer. 1. de leg. n. 48. et 49.* Verum, ut olim quaerebatur Ovidius,

Non facile invenias multis e millibus unum.

Virtutem pretium qui putet esse sui.

Ipsae decore recti, facti si praemia desint,

Non movet, et gratis poenitet esse probum.

Nil, nisi quod prodest, carum est.

De Ponto, Lib. ii. Eleg. 3.

CAPUT III.

Omni ratione colenda et retinenda justitia est.

Cic. 2 Offic. n. 42.

1. Quanquam omnis virtus nos ad se allicit, facitque ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur: tamen justitia et liberalitas id maxime efficit. *Cicer. 1 Offic. n. 56.*

Justis hominibus ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis injuriaeque suspicio. Itaque his salutem nostram, fortunam, liberos rectissime committi arbitramur. Mihi quidem videntur bene morati reges olim fuisse constituti ab hominibus, justitiae fructus causa. Nam cum inops

multitudo præmeretur ab iis qui majores opes habebant, confugiabant ad unum aliquem, de cuius iustitia et prudentia magna erat opinio: qui cum prohiberet ab injuria tenuiores, summos et infimos æquo imperio regēbat. Eadem fuit constituendarum legum causa, quæ regum. Inventæ enim leges sunt, quæ cum omnibus semper unâ atque eadem vocē loquerentur. *Cicer. 2 Offic. n. 33. 41.*

2. Laudabat Agesilæus Lacedæmoniorum rex justitiam, ut virtutum omnium principem, affirmabatque nullum esse fortitudinī locum sine justitiā. Cum eī dicerent quidam a magno regē Persarum aliquid imperari: *An, inquit, illē major Agesilæo est, si non sit iustior?* recte quidem sentiens magnitudinem esse metiendam justitiā, quasi regiā regulā. *Plut. in Agesil.*

Dicentē quodam coram regē Antigono, *Regibus omnia honesta et iusta esse: subjecit rex: Omnino barbarorum quidem regibus, nobis vero sola honesta pro honestis sola iusta pro iustis habenda sunt.* *Plut. Apoph.*

Cum Trajanus præfecto militum prætorianorum gladium daret, quo is cingendus erat ad custodiam imperatoris: educto eō ē vaginā, et in altum sublato: *Accipere, inquit, gladium hunc, ut eō, si iuste impierem, pro me utar: si nō male, contra me.* Quoniam moderatorem omnium peccare minus fas est, quàm ceteros. *Dio. 78. A. Vict.*

3. Æthiopes pietatem et justitiam maxime colebant. Adibus eorum nullæ erant fures: quumque in viis publicis multa jacerent, nemo quidquam eorum surripiebat. Celtæ quoque fures ædium nunquam occlusas habebant. *Nicol. Damasc.*

Interrogatus Leonidas rex Lacedæmoniorum in quā urbē quis maxime tutus esset? *Ubi, inquit, justitiā tollat, et injustitiā jaceat.* *Plut. Apoph.*

4. Justitia est constans et perpetua voluntas jus sūm unicuique tribuendi. Itaque cum coram Agidē Lacedæmoniorum regē laudarentur Elēi, quod in Olympicis certaminibus iusti iudices essent: *Quid mirum, inquit, faciunt, si quatio quoque anno per unum diem justitiā utuntur?* *Justinian. Plut. Apoph.*

5. Nemo iustus esse potest, qui quidquam æquitati antepōnit. *Cic. 2 Offic. n. 38.*

Quo tempore Callicratidas, Lacedæmoniorum classi præfectus, pecuniā maxime indigebat ad annōnam navis comparandam; accesserē ad eum quidam amici Lysan-

dri, et oblātis tālētīs quīnquagīnta, postūlāvērunt ūnum quendam ex īnīmīcīs sibi condōnāri nēcāndūm. Quōs illē, quīā æquītatem pēcūniæ antēpōnēbat, vālērē jussit. Adērat tum Cleandēr: qui cūm dixisset: *Ego vērō oblātam pēcūniām accēpīssēm, si Callicrātīdās fuīssēm. Et ēgo, respondit Callicrātīdās, si Cleander. Sīc Alēxāndēr magnūs Parmeniōni suadenti, ut accīpērēt pēcūniām ā Darīo oblātam ad rēdīmendam pācem, rēspondit: Et ēgo pēcūniām, quām glōriām, mallem, sī Parmeniō essem. Plut. Apoph. Q. Curt. l. iv. c. 11.*

Vīr bōnūs, quōd hōnēstē sē factūrum pūtavērit, faciēt, etiāmsī lābōriōsum ērit: faciēt, etiāmsī damnōsum ērit: faciēt, etiāmsī pēricūlōsum ērit. Rursūs quod turpē ērit, non faciēt, etiāmsī pēcūniām affēret, etiāmsī vōlūptātem, etiāmsī pōtēntiām. Ab hōnēstō nullā rē dētērrēbitur, ad turpiā nullā spē invītābitūr. *Senec. Epist. 76.*

CAPUT IV.

Commūnī ūtīlītātī consūlērē dēbēmūs.

1. Sūmūs ad justītiām nāti: nēquē ōpīnīōnē, sēd nātūrā, cōnstītūtum est jūs. *Cic. 1 de leg. n. 2.*

Justītiā versātūr īn hōmīnūm sōcīetātē tūendā, tribūendōque suum cuique, et rērum contractārum fīdē, 1 *Offic. 14.*

Justītiæ prīmum mūnūs est, nē cui quīs nōcēāt, deīndē ut commūnībūs utātūr, tanquām commūnībūs: prīvātīs, ut sūīs. Sunt prīvātā nullā nātūrā: sēd quīā ālīquīd ēōrum, quæ nātūrā fuērānt commūnīa, obtīgīt cuique hōmīnum vāriā rātīōnē, īd quisque tēnēāt. Sī sibi plūs ēō appētēt, vīōlābit jūs hūmānæ sōcīetātīs. *n. 20.*

Quōnīam (ut praeclārē scriptum est ā Platōnē) non nōbīs sōlūm nāti sūmūs, sēd etiām patriāe, pārentībūs, āmīcīs, cætērisque hōmīnībūs; et quæ īn tērrīs gīgnuntur, ad ūsum omīum homīnum creantur: īn hoc nātūrā dēbēmūs sēquī, et commūnī ūtīlītātī consūlērē mūtātīōne officiōrum, dādo et accīpiēdo; dēvincīrēque tum ōpērā tum faciūtībūs hōmīnum īntēr hōmīnēs sōcīetātem. *n. 21.*

2. Quantūlum est ēī non nōcērē, cui dēhēās etiām prōdēssē! Parvā laus est, sī hōmo mansuētus hōmīnī est, sī naufrāgo mānum porrīgīt, erranti vīam monstrāt, cum

ēsuriente pānēm suum dīvidit. Membrā sūmūs corpōris magni. Nātūrā nōs cognātōs ēdidit. Hæc nobīs amōrem indidit mutūm, et sociabiles fēcit: illā æquum justumque composuit: ex illius constitutiōnē misērius est nocēre, quam lædi; et illius impēriō pārātæ sunt omnium mātūs ad sē invicem iuvāndōs. Itaque illē Terentiānus versūs in pectōre et in ōrē sūt:

Homo sūm, hūmānī nihīl ā mē aliēnum pūto.

Sen. Ep. 95.

3. Si hoc nātūrā præscribit, ut hōmō hōmīnī, quicunque sūt, consūlāt, ob eam causam quōd is hōmō sūt; certē violāre alterum lēgē nātūræ prōhibēmūr. *Cic. 3 Offic. 37.*

Ut, si in corpōrē hūmānō unumquōdque mēmbrum prōximī membri vīres atque vālētūdīnem ad sē tradūceret, debilitāri et intērire tōtum corpūs necesse esset; sic, si unūquisque nōstrum rāpiāt ad sē commōdā aliōrum, detrāhātque quōd cuique possit, emōlūmēnti suī grātiā, sociētās hōmīnum et commūnitās ēvertātur necesse est. *n. 22.*

Concessum est, non rēpūgnantē nātūrā, ut quisquē sibi mālit acquirere, quā alterī, quōd pertīneat ad ūsum vitæ; at illūd nātūrā non patitur, ut aliōrum spōliis nostras faciūtates, opēs, cōpiās augēamūs.

Chrysippūs hoc scītē dixit, ut multā: Qui stādium cūrrit, enīti et contēdere debēt quā maxīmē possit, ut vincāt: supplantāre eum, quicum certēt, aut mātū depellere, nullo mōdō debet. Sic in vitā non inīquum est, sibi quemque petere, quōd ad ūsum pertīneāt: alterī deripere, iūs non est. *n. 42.*

4. Forsitān quispiam dixerit: Nonnē igitur sapiēns, si famē ipse conficiātur, aufēret cibum hōmīnī ad nullam rem ūtili? Minimē verō. Non enim cuiquam vitā suā potior esse debet, quā animī talis affectio, nēmīnem ut violet commōdi sui causā. Et suum cuique incommōdum fērendum est potiūs, quā de alterius commōdis detrāhēndum. *n. 29 et 30.*

Non solum nātūrā, sed etiā lēgibus pōpūlorum, constitūtum est, ut non liceāt sūi commōdi causā nocēre alterī. Hoc enim spēctant lēgēs, hoc vōlunt, incōlūmem esse civium conjunctiōnēm: et, si qui eām dirimunt, eos mortē, exiliō, vincūlis, damnō, coērcent. *n. 5.*

CAPUT V.

Ipsā peccāndi vōluntās peccātūm est.

1. Mē quīdem jūdīce, non īs sōlūs mālūs est, qui injūriam fēcīt, sēd ēt qui fācere īn ānīmō hābūit. *Ælian. l. xiv. c. 28.*

Pōtēst ālīquis nōcēns fiērī, quamvīs non nōcūerit. Omnia scēlēra perfēctā sunt, quantūm sātis est culpæ, ētīam antē effectūm ōpērīs : latro antēquam mānūs inquinēt, latro est. *Senec. de Const. c. 7. Benef. l. v. c. 14.* quīā, ūt ait P. Syrus :

Exērītūr ōpērē nēquitiā, non incipīt.

Vīr prōbūs, aut imprōbūs, non ex ōpēribus tantūm, sēd ētīam ex vōluntātē spectātūr. *Democr. Sentent.*

Bōnūs est, non qui non injūriam fācīt, sēd qui nē vult quīdem. *Stobæus Serm. 9.*

2. Fuīt Lācēdæmōnē cīvīs nōmīnē Glaucūs, cūjūs justitiā maxīmē cēlēbrābātūr. Itāque grāndēm pecūniæ summam ejus fidēi crēdere non dubitāvit cīvīs quīdam Milēsīus. Eām pecūniām rēpētētibus pōstēā mortūi Milesii libērīs, rētīnērē īn ānīmō hābūit Glaucūs, ēt ōrācūlūm Apollīnis consūlūt, ān intērpōsītō jūrējūrāndo abnēgārē possēt dēpōsītum apūd se. auri pondus. Respondit Pythiā, ipsum dātūrūm pēnās grāvēs prōptēr hanc rētīnēndi dēpōsītī vōluntātem. Illē pēnārūm mētū deterrītūs ā scēlērē, non justitiæ stūdiō inductūs, dēpōsītām āpūd sē pecūniām rēstītūt. Vērūm in cōgitāti scēlērīs pēnām cūm tōtā prōlē ēt dōmō intēriit. Ipsām quīppē peccāndī vōluntātem supērī plectunt : quīā qui scēlūs pēctōre dēlibērātūm cōncēpīt, pērīndē nōcēns est, āc sī illūd admīsissēt. *Herodot. l. vi.*

Hās pātītūr pēnās peccāndi sōlā vōluntās :

Nām scēlūs īnrā sē tacītūm quī cōgitāt ūllūm,

Facti crīmēn hābēt.

Juv. Sat. xiii. ver. 195.

3. Aristīdēs illē justūs, interrōgātūs quīd justum essēt? *Aliēnā non concūpīscēre*, rēspōdit. *Stobæus, Serm. ix.*

Nātūræ, quæ lex est dīvinā ēt hūmānā, pārērē qui vōlēt, nunquām committēt ūt aliēnum appētāt. *Cic. 3 Offic. 23.*

Inīmīcūs est, non sōlūm qui injūrīam infērt, sēd ētiam quī dē infērendā cōgītāt. *Democr. Sentent.*

Vestālis incesta est etiam sine stupro, quæ cūpit stuprum. *Senec. l. vi. Excerpt. controu.*

Pōtēstnē fiērī, ūt, quī Jōvi āmīcūs fuērat, rēm ālīquam īnīquam concūpīscāt, aut turpē ālīquīd cōgītēt? *Dio. Chrys. Orat. iv.*

Vīr bōnūs non mōdō fācērē, sēd nē cōgītāre quīdē quīdquam audēbīt, quōd non possīt prædicāre. *Cic. 3 Offic. 77.*

4. Bēnē præcīpiunt, qui vētānt quīdquam āgērē, quōd dūbītēs æquum sīt, ān īnīquum. *1 Offic. 30.*

Turpissimum est non mōdō plūrīs pūtāre quōd ūtlē vīdēātūr, quām quod hōnēstum; sēd hęc ētiam inter sē comparāre, ēt īn hīs addūbitāre. *n. 18.*

Est tōtum scēlērātum ēt impīum gēnūs ēōrum hōmīnūm, qui dēlibērānt, ūtrūm īd sēquāntur, quōd hōnēstum esse vīdēānt, ān sē scēlēre contāmīnēt: īn ipsā ēnīm dūbitatiōne ēt dēlibērātiōne fācīnūs īnēst, ētīamsi ād scēlūs non pērvēnērīnt. Ergo ēā omnīno dēlibērāndā non sunt, īn quībūs est turpīs ipsā dēlibērātiō. *n. 37.*

5. Actiō rectā non ērit, nīsī rectā fuērīt vōlūntās: āb hāc ēnīm est actiō. Rursūs vōlūntās non ērit rēctā, nīsī habitūs ānīmī rēctūs fūērit: āb hoc ēnīm est vōlūntās. *Senec. Ep. 95.*

CAPUT VI.

Quī sōlō mētū ā pēccātō abstīnēt, non est īnnōcēns.

1. Non dīcēndūs est justūs, quīsquīs non infērt injūrīam: sēd quī infērrē impūnē cūm possīt, libēntēr abstīnēt. *Philem.*

Non mētū, sēd officiī causā, pēccātīs abstīnēndūm. *Democr. Sentent.*

Quīdām pārūm cūrānt, spontēnē, ān mētū, lēgībūs pārēānt. Vērūm non mīnūs fūr est, qui mētū ā furtō ābstīnēt, furtūm ipsūm non perōsūs nec damnāns, quām

ii qui furantur. Et illi homines non sunt bellius meliores: nam illae quoque, si timeant homines aut canes gregem custodientes, a rapina abstinent. *Dio. Chr. Orat. 68.*

Non dicam pudicam mulierem eam, quae aut legem aut virum timuit, cum a flagitio abstineret. Et non immerito refertur in numerum peccantium, quae retinuit pudicitiam metu poenae, non amore honesti. *Senec. 4 Benef. c. 14.*

Si qua, metuempto, casta est, ea denique casta est.

Ovid. 3 Amor. Eleg. 4.

Non possumus pudicos dicere eos, qui a flagitio arcentur infamiae aut legum ac iudiciorum metu. Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet nisi testem vel iudicem? *Cic. 1 de Leg. n. 50, 51.*

Non est diuturnus magister officii timor. *2 Philip. n. 90.*

2. Etsi infamiae ac suppliciorum metus hominem, qui a peccato abstinet, non praestat innocentem; saepe tamen nonnihil confert, ut ille tandem vir bonus fiat. Nam dum illum a scelere avocant, paulatim assuefacit parere divinis humanisque legibus quibus docemur domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostram tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Itaque sapienter admōdum antiqui legum conditores, ut efferos agresti vitā, aut militiā, populorum animos mitigarent, et ad mansuetudinem ac iustitiam traducerent, Deorum primum metum iis injiciendum esse rati sunt: deinde ad terrorem impietatis, audaciae, flagitii, carceres, vincula, variaque supplicia instituerunt: ut quos amor honesti in officio non retineret, ii gravitate poenae a scelere deterrerentur. *Cic. 1 de Orat. n. 194. Livius, l. i. n. 19. Cic. pro Rosc. Amerin. 70.*

CAPUT VII.

Odērunt peccāre boni virtūtis amorē.

Hor. l. i. Ep. 16.

1. Nobis persuasum esse debet, etiamsi omnes Deos hominesque celare possumus, nihil tamen avare, nihil injuste, nihil libidinose esse faciendum. *Cic. 3 Offic. n. 37.*

Philosophum nomine Peregrinum, virum gravem, vidimus, inquit A. Gellius, cum Athenis essemus, diversantem in tugurio extra urbem. Quumque ad eum frequentem irem, multa hercle dicentem utilia et honesta audivimus: in quibus hoc precipuum auditum meminimus: *Virum sapientem non peccaturum esse, etiamsi peccasse eum Dei atque homines ignoraturi forent. Non enim pena aut infamia metu non esse peccandum, sed justum honestique studium, et officium.* A. Gell. l. xii. c. 11.

2. Cum olim in Lydia, ut ferunt fabulae, terra discensisset magnis quibusdam imbris, in illum hiatus descendit Candaulis regis pastor Gygēs, aeneumque equum animadvertit, cuius in lateribus fores erant, quibus apertis, mortui hominis vidit corpus magnitudine inusitata annulumque aureum in digito: quem ut detraxit, suo ipse digito inseruit, et in caeterum pastorum se recepit. Ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, cum in locum suum annulum invertat. Itaque hac opportunitate annuli usus, regem dominum interemit, ac sustulit quos obstare sibi arbitrabatur: nec in his eum quisquam facinoribus potuit videre. Sic repente annuli beneficiō rex exortus est Lydiae.

Ficta quidem et commentitia haec fabula est, prolata a Platone. Sed hunc ipsum annulum si habeat sapiens, non magis sibi licere putet peccare, quam si non habeat. Honestum enim bonis viris, non occultum, quaeruntur: atque, si nemo sciturus, nemo ne suspicaturus quidem sit eos aliquid mali fecisse, non faciunt. Cic. 3 Offic. n. 38.

CAPUT VIII.

Ea sola utilia sunt, quae iusta et honesta.

1. Homo iustus, isque quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam detrahet quod in se transferat: intelligetque nihil nec expedire nec utile esse, quod sit injustum. Qui hoc non didicerit, nec persuasum habuerit, bonus vir esse non poterit: et ab eo nulla fraus aberit, nullum facinus. Sic enim cogitans: *Est istud quidem honestum, verum hoc expedit*: is utile atque honestum, res a natura copulatas, audabit divellere. Qui fons est fraudum, male-

ficiōrum, scēlērūm omnīum. *Cic. 3 Offic. n. 15, 18, &c.*

2. C. Mārīum consūlātūs ingens cūpīdo exāgītābat. A quo ādīpīscendo cūm longē ābesse sē cernēret; Q. Mētellum, summum vīrūm ēt cīvem, cūjūs lēgātūs ērat, crīmīnārī stātūit, ūt, ēreptā ēī glōriā confecti belli Jugurthīni, ipse mittērētur in Nūmīdīam cum impēriō consulārī. Itāque nēc facto ullo nēc dicto abstīnūit, quo concīlīare sībi mīlītum ānīmōs posset. Multā crīmīnōsē dē Mētello est lōcūtus, multā de se magnificē. Dixit: *Bellum āb impērātōre trāhī consultō, quōd hōmo inānis, et sūperbiā rēgiā, impēriō nīmīs gaudēret: se paucis dīēbus hābitūrum Jūgūrtham in catēnis, si dīmīdia pars exercītūs sībi permittērētur.* Deinde ā Mētello Rōmam mīssus, cūm ād pōpūlum eādēm dixisset, quāe priūs in castrīs, et de se ingentia ēsset pollīcītus; vōti tandem compōs fuit. Factus est ergo ille quīdem consūl, sēd ā fīdē justitiāque discēssit, qui impērātōrem suūm in invidiam falso crīmīne adduxērīt. *Sallust. Jugurth. c. 64. Cic. 2 Off. ib.*

3. Alter quōque Mārīus, cognōmento Gratidiānus, bōnī vīri officīō functus non est. Cūm prætōr esset, et tribūni plēbis collēgīum prætōrum abhībūissent, ūt rēs nummārīa commūnī sententiā constituērētur; conscripsērunt commūnīter dictum, constituēruntque, ūt omnes sīmūl prætōrēs āc tribūni post merīdiem ād pōpūlum accēdērent, rēnunciātūrī ēdictum illūd, quod vidēbātur futūrum gratissīmum omnībus cīvibus. Cætēri quīdem, alīus alīo discesere: Mārīus ā subselliīs in rostrā rectā īvīt, idque, quod commūnīter compōsitum fuērat, sōlus ēdixit. Ea rēs eī āpūd pōpūlum magno hōnōri fuit: omnībus vicis stātuae ērectae, ād ēās thūs, et cērēi incensi. Quid multā? Nēmo unquam multītūdīni fuit carior. *Cic. ibid.*

4. Conturbāntur nonnūquam hōmīnēs in dēlibērationē, cūm id, in quo vīolātur æquitas, vidētur non itā magnum; illud autem commōdum, quod ex ēō parītur, permagnum vidētur. Sic Gratidiāno vidēbātur non itā turpe, prærīpēre collēgis et tribūnis plēbīs pōpūlārem grātiam: valdē vērō ūtile vidēbātur consūlem hāc rātiōnē fīērī: quod sībi tunc prōpōsūerat. At hōnēstāte dirīgenda est utilitās; ēt quod turpe est, nunquam ūtile dēbet vīdērī. Quid īgītur? Possūmūsnē Gratidiānum vīrum bō-

nūm iūdicāre? Nihil profectò minūs cādit in vīrum bonum, quā prāripere aliīs glōriam, aut grātiam fallere. Nullā rēs tanti est, nec commōdum ullum tam expētendum, ut proptēreā vīr bonus ab officiō discēdat, et fidem ac justitiā viōlet. Nunquam enim est ūtile peccāre, quā semp̄r est turpē: et quā semp̄r est hōnēstum vīrum bonum esse, semp̄r est ūtile. *Cic. Ibid. n. 64.*

Damnūm appellāndum est cum malā famā lucrum.

P. Syrus.

5. Themistoclēs, victis nāvāli praelio Persis, dixit Athēnis in concione, sē habere consiliū reipublicæ salutāre, sed illud vulgāri non oportere: postulāvitque ut pōpulus dāret aliquem quicum communicāret. Dātus est Aristīdēs. Hunc ille mōnuit, classem Lacedæmoniōrum, quæ subductā erāt ad Gytheum portum, clam incendi posse: dōcūitque hāc ratiōne frangi quōque posse opēs Lacedæmoniōrum, cum quibus de Græciæ principātu contendēbant Athēniēsēs. Quod Aristīdes cūm audivisset, ad concionem expectatiōne suspensam rediit, dixitque: *Perrūtilē vidēri consiliū quod Themistoclēs afferrēt; sed minimē hōnēstum esse.* Athēniēsēs, quod hōnēstum non esset, id quōque non esse ūtile iūdicāvērunt: et, auctōre Aristīde, repūdīavērunt eam rem, quam nē audierānt quidem. Ubi nunc in unō invēneris eum amorem honesti, qui tunc pōpuli unīversi fuit? *Cic. 3 Offic. 49. Valer. l. vi. c. 5. Livius, l. iv. c. 6.*

CAPUT IX.

Qui adipisci vērā glōriam vōlet, justitiā fungatur Officiis.

Cic. 2 Offic. n. 43.

1. Facillimē ad rēs injustas impellitur, quīsquis est animō principātus et glōriæ nimis cupidō. Nihil vērō hōnēstum et glōriōsum esse pōtēst, quod justitiā vacāt; et nemo glōriam injustitiā et immanitate est consecūtus. *Cic. 1 Offic. 62, &c.*

An eōs aliquīd vēræ laudis adeptōs pūtās, qui exitiō multārum gentium clāri, non minōrēs fuere pestēs mortālīum, quā inundatio et conflāgratio? Agēbāt infelī-

cēm Alexandrum fūrōr āliēna dēvastandi. Non contentus pāterno regno, armā tōto orbe circumfērēbat, et nihīl intactum rēlinquēbat, immānium fērarum mōdō, quæ plūs, quàm exigit fāmēs, mordent. Cūm ei cīvitas quædam offerret partem āgrōrum, et dīmīdium rērum omnium: *Eō*, inquit, *prōphōsītō, vērī in Asiam, non ut id accīpērem quod dēdissētis: sēd ut id hābērētis quod rēlīquissēm.* Senec. 3 Quæst. in procēm. Ep. 94. 53.

2. Ubi ad finēs Scythārum vincendo pervēnīt, unūs ex eōrum lēgātis hęc ēī intēr āliā multā dixit, quibus ējūs injustitiam et ambitōnēm arguērit: *Quid nobīs tēcūm est? Nunquam terram tuam attīgimus. An non licet nobīs, qui in vastis sylvīs vīvīmus, ignōrāre quis sīs, et unde vērī-ūs? Nēc servīre ulli possūmūs, nēc impērāre dēsīdērāmus. Mājor fortīōrque es fortassē, quàm quisquam: tāmēn āliēnīgēnam dōmīnum hāti nēmo vult. Glōriāris te ad persēquēdōs latrōnēs vērīre, ipse omnium gēntīum latro. Lūdīam cēpīstī, Sīrīam dēcūpāstī, Persīdem tēnēs, Bactriānos hābēs in pōtēstāte, Indos hētīstī: jam etīam ad pēcōra nōstra āvāras mānūs pōrrīgīs. Quid tibi dīvītīs dīfūs est, quæ te esurīre cōgunt, itā ut quo plūrā hābēs, ēd ācrīus cūpīās quæ non hābēs? Dēnīque si Dēūs es, tribūere mortālībūs bēnēficiā dēbēs, non sūā ērīpēre: sīn autem hōmo es; id quod es, semper esse tē cōgītā.* Q. Curt. l. vii. c. 8.

Elēganter et vērācīter Alexandro illi magno quīdam comprēhensūs pirāta respōndīt. Nam cūm rex hōmīnem interrogāset, quo jūrē mārē infestāret? illē libērā contumāciā: *Eōdem inquit, quo tu orbem terrārum: sēd quā id ēgo exīgūō navīgīō fācio, latro vōcōr; tū, quā magnā classē, impērātor.* S. Aug. l. iv. de Civit. c. 4. ex Cic.

CAPUT X.

Quōd tibi fierī non vīs, altērī nē fēcērīs.

1. Alexander Sevērus in expēdītīōnībūs bellīcis āper-to tābērnācūlo prandēbat et cōnābat, mīlītārem cībū, cunctīs vīdentībūs atque gaudentībūs, sūmens. Circumībāt prōpe cunctā tentōriā, et nēmīnem ābesse ā signīs pātīebātur. Si quis dē vīā in āgrōs cūjūsqūam deflēxissēt, aut fustībūs subjīcībātur in conspectu ējūs, aut virgīs, aut mulctæ pēcūnīārīæ; aut saltem verbis castīgātō ipse dīcēbat: *Vīsne hoc in āgro tūō fierī, quod fācis in āliēno?*

Usurpābatque sæpius quod ā quībūsdam sive Judæis sive
Christiānīs audiērat, aut p̄r præcōnem inclāmāri jubēbat,
quum āliquem pūnīret: *Quod tibi fieri non vis, alteri nē
fēcēris.* Quam sententiām usque adēdō dilexit, ut et in
pālātio et in publicis op̄eribus præscribi jubēret. *Lamprid.
in A. Sever. c. 51.*

2. Ab aliō expēctēs, alteri quod fēcēris. *P. Syrus.*

Syracūsīs pulsūs ā Dionysio tyrannō Dion, p̄tiērat
Mēgāram. Ubi cūm Theōdōrum principem hūjūs urbīs
dōmī convēnīre vellet, nēque admittēretur, diū antē forēs
rētētus; dixit cōmiti suo; *Patiēnter hoc fērendum est:
forsitan enim et nos, cūm in gradu dignitatis nostræ esse-
mūs, aliquid tāle fēcimus.* Quā tranquillitate ānīmi ipsē
sibī conditiōnem exilii placidiōrem reddidit. *Valer. l. iv.
c. 1.*

3. Vulpēs ad cēnam dicitur cicōniam
Prior invitasse, et illi in patinā liquīdam
Pōuisse sorbitiōnem, quam nullo mōdō
Gustāre esuriens pōtuerit cicōnia:

Quæ vulpem quum rēvocasset, intrito cibō
Plēnam lagēnam pōsūit: huic rostrum insērēns
Sātiatur ipsā, et torquet convivam fāmē:

Quæ cūm lagēnæ frustrā collum lambēret:
P̄rēgrinam sic locūtā volūcrem accēpimus:
Sua quisque exemplā dēbet equō ānīmō pati.

Phædr. l. i. Fab. 26.

CAPUT XI.

Injūriam pati satius est quā fēcēre.

Agis Lacedæmoniōrum rex ultimus, ex insidiis captus
et indictā causā ab Ephōris damnātus, cūm ad lāquēum
abdūcēretur, conspiceretque, quendam ex ministris flentem:
Dēsine, inquit, o homo, meam vicem fēre. Nam sic iniquē
et contrā lēgēs moriēns, sūp̄rior feliciōrque sum t̄s qui
m̄hi vitā tr̄psi jubēt. Hæc locūtus, ultro collūm lāquēō
indūit. *Plut. Aphph.*

Athēniēsēs, quos multis bēnēficiis affēcērat, ingrātōs
expertus Phocion, in concionem prōdiit, et sapiētissimē
dixit: *Malo ā vōbis, Athēniēsēs, malum accipere, quā ipsē
vōbīs malum inferrē.* *Ælian. l. ii. c. 16.*

CAPUT XII.

Quod meum non est, reddeat ad dominum.

Pythagōricus quīdam emērat à sūtōre calceōs, rem magnam, non præsēntibus nummīs. Pōst āliquōt diēs vēnit ad tābernā, prētium sōlūtūrū. Quam cū clausam invēnisset, et ostium dīū pulsārēt, fuit qui dīceret: *Quid perdis opēram tuam? Sūtōr ille, quem quæris elātus est combustus est. Quod nobīs mōlestum esse pōtēst, qui in aeternum nostrōs amittimūs: tibi mēnimē, qui scīs futūrum ut ille rēnascātur.* Quibus verbis jōcābātūr in Pythagōricum, qui mētēmpsychōsīm, hoc est, mīgrātiōnem ānīmārum in ālia corpōra, fierī crēdebat. At phīlōsōphus noster trēs aut quātūor dēnāriōs quod prētium calceōrum attūlerat, non invītus dōmum rētūlit, subīnde mānū concūtīens. Deīndē cū intellexisset arrīsisse sibi illūd lūcēllum; rēprēhēndens hanc suam non reddēdi tācītā, vōlūptātem ait ipsē sibi: *Sūtōr ille tibi vīvit. Tu reddē quod dēbēs.* Rēdīt ergo ad eāndem tābernā, et pēr clāstrum quā partē rimam invēnit, quātūor dēnāriōs insēruit ac mīsīt, pēnas à se exīgēns imprōbæ cupiditātis, nē aliēno assuēscēret. *Senec. 7. Benef. c. 20 et 21.*

CAPUT XIII.

Vērbis non minus, quàm factis, fit injuriā.

Mālēdicus ā mālēfīco non distāt, nīsi occāsiōnē. *Quintil. l. xii. c. 9.*

Fāmæ damnā mājōrā sunt, quàm quæ æstīmārī possint. *Livius, l. iii. c. 92.*

Nīhīl est tam vōlūcre quàm mālēdictum: nīhīl faciīlūs emīttitur, nīhīl citīus excipitur, nīhīl lātīus dissipātur. *Cicer. pro Planc. n. 57.*

Prōvidēndum est in prīmīs, nē sermo nōstēr indicet vitium āliquod īnēsse in mōribus nostris. Quod maxīmē sōlet ēvēnīre, cū jōcō, aut seriō, dē absentibus, detrahēndi causā, mālēdicē contūmeliōsēque dīcitur. *Cicer. 1 Offic. n. 134.*

.....Absētem qui rōdit āmīcūm,
 Qui non dēfēndīt āliō culpāntē, sōlūtōs
 Qui captāt rīsūs hōmīnum, fāmamque dīcācis,
 Fingēre qui non vīsā pōtēst, commīssā tēcēre
 Qui nēquīt; hīc nīgēr est, hunc tu, Rōmāne, cāveto.

Horat. l. i. Sat. 4.

Lingūā est mālīlōquax mēntīs indicīum mālæ.

Diffīcilem ōpōrtet aurem hābēre ād crīmīna.

In iūdicādo crīmīnōsa est cēlērītās. *P. Syrus.*

Cæcā invīdiā est, nec quidquam āliud scit, quām dē-
 trectāre virtūtēs. *Livius, l. xxxviii. c. 49.*

2. Cūm Mardonīus Xerxem ād bellum Græcīs infē-
 rēndum excitāret, deprīmēdo eōrum īn armīs virtūtem,
 īisque dētrāhēdo: Artabanus ei respondit longā ōrātiōne,
 īn quā hęc dixit de āliēnæ fāmæ detractiōne seu cālūmniā.
 Rēs est tēterrīmā aliēnæ fāmæ detractio: īn quā duo sunt
 qui injūriam faciunt, ūnūs cui injūria fit. Qui ēnīm dētrā-
 hit. injūrius est, quōd accūsāt non præsēntem. Injūrius quō-
 que est qui crēdit dētrāhēnti, antēquam rem compertam
 hābēat. Sic absenti fit duplex injūria: āb altēro ēnīm īn-
 sīmūlātur ūt mālus, āb altēro tālis tēmērē pūtātur. *He-
 rodot. l. vii.*

CAPUT XIV.

Ex ōmnī vitā sīmūlātiō dissīmūlātiōque tollendā est.

1. Cūm dūōbus mōdīs, vi aut fraudē, fiāt injūriā;
 fraus, quāsī vulpēcūlæ, vidētur, vīs leōnis: sēd fraus ōdiō
 dignā mājōre. Injūria autem nullā cāpītālior est, quām
 eorum, qui, cūm maxīmē fallunt, dant ōpēram ūt vīrī bō-
 nī vidēantur. *Cicer. l. Offic. n. 23.*

Bōnītātis verbā imītāri, mājōr mālītia.

Mālus bōnum ubī sē sīmūlat, tunc est pessīmus.

P. Syrus.

C. Canius, ēquēs Romānus, hōmo nēc infacētus, et
 sātīs litērātus, cūm sē contūlisset Syracūsās, ōtiāndi cau-
 sā; dictitābat sē ēmēre vellē hortūlos āliquōs, quō invī-
 tārē āmīcos, ēt ūbi oblectārē sē sīnē intērpellātōribus, pos-
 set. Quod cūm percrebūisset; Pýthīus quīdam, qui ar-

gentāriam faciēbat Sýracūsīs, dixit ēī hortos quīdem sūos non esse venāles, sed licēre illi utī iīs, si vellēt, ut sūīs. Et simul invitāvit eum in hortōs ad cēnam in postērum diēm. Cū ille prōmīsisset, tum Pýthius, qui, ut argentārius, erat apūd omnēs ordinēs grātiōsus, piscātōres ad sē vōcāvit, et ab hīs pētīvit, ut ante hortūlos suos postridiē piscārentur.

Ad cēnam tempore vēnit Cānius. Opīpārē pārātum ērat convīvium: cymbārum antē oculōs multitūdo: piscātōrum quisque, quōd cēperat, affērēbat: antē pedēs Pýthīi piscēs abjiciēbantur. Tum Cānius: *Quæso, inquit, quīd est hoc, Pýthī? tantūmnē piscium, tantūmnē cymbārum?* Et ille: *quid mirūm?* inquit. *Quīdquīd est piscium Sýracūsīs, in hoc locō est: hīc aquatio: hāc villā isti cārere non possunt.* Incensūs Cānius cūpīditate, contendit a Pýthiō ut hortōs vendēret. Gravātē illē primō rem accipere est vīsus. Impētrat tandem Cānius. Emit hortōs hōmo cūpīdus et locūplēs, tanti- quanti vōlūt Pýthius, et emit instructos: nēgōtium conficit.

Invitāt in hortōs Cānius postridiē familiāres suos: vēnit ipse matūrē: cymbam nullam videt. Quærit ex proxīmo vicinō, num fērīæ quædam piscātōrum essent, quōd nullōs vidēret? *Nullæ quod scīam, inquit illē, hōdiē piscātōrum fērīæ sunt: sed hīc piscāri nulli solēnt. Itaque hērī mirābār quīd accidisset.* Stōmachāri Cānius. Sed quid faceret? Nondum enim ērānt lātæ lēgēs advērsūs eos qui dōlō āgērēt. *Cic. 3 Offic. n. 14.*

2. Omnēs aliūd āgētēs, aliūd simūlantēs, ut Pýthiūs, pērfidī, imprōbī, mālitiōsi sunt. Nam ex omni vitā-simūlātiō dissimulātiō tollēndā est. Et rātiō postulat nē quīd insidīosē, nē quīd simūlatē, nē quīd fallācīter fiat. Itaque vir bōnus, nec ut ēmat meliūs, nec ut vendat quīdam simūlābit aut dissimūlābit. Si vērō vir bōnus est qui prōdest quībūs pōtēst nocēt nēmīnī; certē virūm bōnum non faciē rēpēriēmus. *n. 60. 68. 64.*

Quædam vidēo, proptēr dēprāvatiōnem consuetūdīnīs, nēque mōrē turpia hābēri, nēque iūrē cīvili sancīri: at natūræ lēgē sancīta sunt. *n. 69.*

CAPUT XV.

Impröbī hōminīs est mēndāciō fallēre.

Cicero pro Muræ. n. 62.

1. Vērā dīcere, justum est; mentīrī vērò, injūstum.
Plato de Justo.

In vīrum bōnum non cādīt mentīrī ēmolūmētī sūī causā. *Cic. 3 Offic. 81.*

Qui mēntītūr, fallīt quantūm īn sē est. Vīr bōnūs præstāre dēbēt nē mentīātūr. *A. Gell l. x. c. 11.*

Vōlūmūs vīrōs fōrtēs ēt magnanīmōs, ēōsdēm ēssē bōnōs, ēt simplicēs, vērītātīs āmicōs, mīnīmēque fallācēs. Quæ virtūtēs ād justītiām pertīnēt. Itāque Arīstīdēs āpūd Athēniēnsēs, ēt Epamīnōndās āpūd Thēbānōs, tam ālīēni ā mēndāciō ēt tam vērītātīs dīlīgētēs fūisse trādūntūr, ūt nē jōcō quīdem unquam mēntīrētūr. Et Attīcūs illē, quīcum Cīcēro vixīt conjunctīssīmē, mēndāciūm nēque dīcēbāt, nēque pātī pōtērat, *Illum ōdi*, aiēbat Achillēs, *æquē āc fortās Plutōnīs, qui ālīūd quīdēm rēcondīt īn mentē, ālīūd vērò dīcīt.* *Cicer. Offic. n. 63. Plut. in Arist. C. Nepos in Epam. et in Attic. Plut. Iliad l. ix. ver. 310.*

2. Quīd est īn quo maxīmē ēlābōrāre dēbēmūs? Ut mens sīt justā, ōrātiō mēndācīī expers. Hoc vīri bōni propriūm est, nihil ā veritāte aliēnum lōquī ūt ēt nihil ā justītiā ālīēnum exsēqui. *M. Anton. l. iii. sect. 16. et l. iv. sect. 33.*

Qui injustē āgīt, impiē āgīt. Cūm ēnīm nātūrā hōmīnēs ēdīdērit, ūt sībi īnvīcem prōsint, nēc ullā rātiōnē obsint; quī hoc nātūræ plācītum vīōlat, adversūs eam est impiūs. Eādēm nātūra vērītās quōque nuncūpātūr; estque primā omnīum, quæ vērā sunt, causā. Itāque qui scīēns vōlēnsque mēntītūr, impiē āgīt: quā fallēdo injustē āgīt. *Idem, l. ix. sect. l.*

Quōd vērūm, simplex, sincērūmque est, īd nātūræ hōmīnis est apīssīmūm. *Cicer. 1 Offic. n. 13.*

3. Assuescē dīcere vērūm, ēt audīrē. *Sen. Ep. 68.*

Assuefāciēdī maxīmē sunt puēri, ūt vērā dīcant: mentīrī ēnīm servīle est, et omnīum hōmīnum ōdiō dignūm vīūm. Eādēm sentēntiā dīxīt Apollōniūs: *Illibē-*

rāle est mentīri: ingēnūum vērītas dēcet. Plut. de Educuer. Philos. in Epist. Apoll.

Illiberalis et sordidus vulgo putatur quæstus eorum, qui emunt a mercatoribus quod statim divendant: quia nihil solent proficere, nisi admōdum mentiantur. Nec verò quicquam est turpius vanitate, id est, mendacio. *Cicer. l. Offic. n. 150.*

Persæ liberos suos à quinto annō ad vicēsimū tria edocēbant; equitare, sagittās arcu mittere, vērā loquī. Turpissimum apud eos habebatur mentiri. Secundum mendacium, in proximo turpitudinis loco ponebant æs alienum: maxime, quod qui ære alieno obstringitur, mendacio obnoxius esse soleat, et plerumque verbā pro rē dare. *Herod. l. 7.*

Justitiam quoque liberi Persarum edocēbantur à pueritiā. Ac quemadmodum pueri in Græciā in scholās itabant, literarum liberaliumvè artium discendarum causā: sic apud Persas pueri scholās frequentabant, ad accipiendam justitiæ disciplinam. Quam quidem ut citius et certius discerent, non solum eorum auribus præcepta justitiæ inculcabantur, sed etiam docēbantur justas ferrē sententias de iis, quæ inter ipsos exoriebantur, controversiis, et legitimās pro cūjusque delicti mōdō pœnas irrogare. Itaque bonam dīei partem impendebant publici justitiæ præceptores in audiendis dījudicandisque puerorum disceptationibus. *Xenoph. l. i. Cyrop.*

4. *Hoc consequuntur mendacēs, inquit Aristotēlēs, ut, quum vērā dixerint, non illis credatur.* Similiter Cicerō dixit: *Mendaci homīni, nē vērū quidem dicenti, credere solēmus.* *Diog. Laërt. in Arist. Cic. 2 de divin. n. 146.*

Iis, qui peccarunt, non facile delicti vēnia concēditur, si interrogati deprehendantur mendacēs. *Xenoph. l. iii. Cyrop.*

Quid intērest inter perjūrum et mendacem? Qui mentiri solet, non longē abest a perjūriō. Quem ego, ut mentiatur, inducere possum, eum facile exorare poterō, ut pejeret. Ut pœna à Diis immortalibus perjūro constitūta est, sic et mendaci. *Cicer. pro Rosc. Comoed. n. 46.*

Vērītas sermo est simplex. *Ammian. l. xiv.*

Vērītas vel mendaciō corrumpitur, vel silentiō. *Ibid. l. xxxi.*

CAPUT XVI.

In vitio est, qui non obsistit, si potest, injuria.

Injustitiæ genera duo sunt: unum eorum qui inferunt injuriam; alterum eorum qui non propulsant, si possunt, ab iis quibus infertur. Neque enim is tantum in vitio est, qui injuste facit impetum in quempiam, aliquam animi perturbatione incitatus: sed etiam qui non obsistit, si potest, injuriæ. *Cicer. 1 Offic. n. 23.*

2. Homnibus plures solent esse causæ prætermittendæ defensionis aliorum, deserendique officii. Nam inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt nonnulli; quidam negligentiâ, pigritiâ, inertia præpediuntur: alii suis quibusdam studiis occupacionibusve sic impediuntur, ut desertos esse patiantur eos, quos tutari debent. Hi omnes, dum altero genere injustitiæ vacant, in alterum incidunt. Communi enim utilitati non serviunt, et in vitæ societatem nihil conferunt studii, nihil operæ, nihil facultatum. *n. 27.*

3. Apud Ægyptios legibus cautum erat, ut, si quis iter faciens videret quempiam a latronibus circumveniri, aut aliquid injuriæ perpeti, nec ei auxilium ferret, cum posset, mortem damnaretur. Si opem dare non posset; rem deferre ad iudices et injuriæ auctorem accusatione perssequi jubebatur. Quod facere si neglexisset, plagis mulctabatur, et triiduum carebat cibo. *Diod. Sic. l. ii.*

Si is qui injuriam non propulsat ab aliis, cum potest, injuste facit; qualis habendus est is, qui non modo non repellit, sed etiam adjuvat injuriam? Quidam e Græciâ Romam attulerunt falsum testamentum L. Minutii Basilii locupletis hominis. Quod ut facilius pro vero accipi posset, scripserant hæredes secum M. Crassum et Q. Hortensium, homines ejusdem ætatis potentissimos; qui cum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius culpæ in conscribendo testamento consciï essent; alieni facinoris munusculum non repudiaverunt. Graviter deliquisse nihil quidem videntur, qui etiam veras hæreditates consequuntur, si sint blanditiis et simulatâ amicitia quæsitæ. *Cicer. l. iii. Offic. c. 18.*

CAPUT XVII.

Inhumanum verbum est ultio.

1. Non ulcisci decet, ut vulgus putat, neque maledicere cuiquam hominum, quodcumque ab aliis ipse passus fueris. Nullo enim modo injuria facienda est. *Plato in Critone.*

Sunt quaedam officia adversus eos servanda, a quibus injuriam acciperis. Est enim ulciscendi et puniendi modus. Atque haud scio an non satis sit eum, qui te laeserit, injuriae suae poenitere, ut et ipse ne quid tale posthac committat, et caeteri sint ad injuriam tardiores. *Cicer. Offic. l. i. c. 11.*

Ignoscere hominum est, ubi eum pudet, cui ignoscitur. *P. Syrus.*

Veteres Romani, accepta injuria, malebant ignoscere, quam perssequi. Et plus poene auxerunt imperium pariendo victis, quam vincendo. *Sallust. Catil. c. ix. Livius, l. xxx. c. 42.*

Omnibus noxis veniam dare se dicebat Cato Major, praeterquam suis. *Plut. in Cat. maj.*

Ignoscito saepe alteri, nunquam tibi. *P. Syrus.*

2. Beneficia beneficiis repensare honestum est, non autem injurias. Illic, vinci turpe est: hic, vincere. Ultio inhumanum verbum est, licet mala consuetudine pro justo receptum. Quam pulchrum est, hominem, velut nulli penetrabilem telo, nullis injuriis, nullis contumeliis perstringi! Ultio doloris confessio est. In Catoni minori in balneo quidam os percussit, ignorans: qui enim illi sciens fecisset injuriam? Homini deinde satisfaciendi Cato, *Non memini*, inquit, *me percussum*. Non excaudit, non vindicavit injuriam. Melius esse putavit non agnoscere, quam vindicare. Nihilne, inquires, mali ex impunita hominis petulantia ortum est? Imo multum boni. Coepit ille Catonem nosse et mirari. Magni animi est injurias despiciere. *Senec. l. ii. de ira, c. 32. l. iii. c. 5.*

Quippe minuti

Semper et infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio. *Juven. Satir. xiii. ver. 189.*

Illē magnū ē nōbīlis est, qui, mōrē magnæ feræ, latrātūs mīnūtōrum cānum sēcūrus exaudit. Sæpe sātius fuit dissimulāre, quam ulcīsci.

Comessātōrēs quīdam cūm in uxōrem Pisistrāti incidissent, multāque prōtervē ēt fēcissent ēt dixissent; postēro diē facti vēniam ā Pisistrātō postulāvērunt. Quībūs illē respondit: *Vōs deinceps māgis ōpĕram datē modestæ. Mēā vērō uxōr hērī nusquam frōdiit.* Plut. Apoph.

3. Cūm Cūmāni Pittāco vinctum tradidissent homīnēm ā quo filiū ējūs fuērāt interfectus; illum impūnītum dīmīsīt, hęc præfātus; *Vēniā uliōne mēlior est: illā namque mītis est ingēnī, hęc fērīni.* Sīmīlī sensu dixit Musōnīus philōsōphus: *Fĕræ, non homīnis, est, quærere, quōmōdō morsum pro morsu, mālum pro mālo, reddāt.* Stobæus Serm. xix.

Non oblītūs ērāt Arīstīdēs, Thēmīstoclem sibi dīu clam aut āpĕrtē fūisse adversārium in admīnīstrandā rēpublicā. Nōvērat quōque sē ējūs maxīmē ōpĕrā pulsum fuisse in exīliū. At ostēndīt quām āliēno āb uliōne ānimō essēt, cūm dēlibērārētūr dē ipso Thēmīstocle ē civītātē ējīcīendo testārūm suffrāgiīs. Opportūnā certē oblātā ērāt expĕtendæ vindictæ occāsio. Nihil tāmēn āb ēō aut dictum aut factum est, quod nōcĕre possēt inīmīcō. Et ūt priūs ēī non invīdĕrat florēnti ōpĭbus et rĕrum gestārūm glōriā, sīc tum nōlūit prēmĕre pĕrīclītāntem, ēt ēō dĕjecto exultāre. *Plut. in Themist.*

T. Pomponius Attīcus nullās inīmīcītias gessīt, quōd ēt lædĕbat ipsē nēmīnem, ēt, sī quam injūriam accĕpĕrat, mālĕbat oblīvisci, quām ulcīsci. *C. Nepos in Attic. c. 11.*

Magnānīmō injūriæ rĕmĕdīum oblīvīo est.

P. Syrus.

Adriānūs multos in privātā vitā inīmīcos expĕrtūs ērāt, quōrum injūrias, ūbi impĕrātor factus est, ādēo nĕglexīt, ūt ūnī, quem cāpītālem hābūĕrat, dīcĕret: *Evasisti.* Spart. c. 17.

Vulgātum illūd, quā vĕrum ērāt, in prōverbium vēnit: *Amīcītias immortalēs, inīmīcītias mortālēs esse dĕbĕre.* Livius, l. xl. c. 46.

4. Cūm Dion expugnāset Syracūsas, quas āb impōtĕnti tyrannōrum dōmīnātu libĕrāre cūpĕbat; Heraclīdēs ēt Thĕodōtūs, infensi ējūs hostēs, sē ultrō dĕdidĕre, culpam fātĕntēs, ōrāntēsque, ūt bĕnīgnīor in ipsōs esset,

quàm ipsi in eum fuerant. Admonuerunt quoque decere Dionem, qui multis aliis virtutibus ornatus esset, irae imperare, et ultionis cupidum non esse. Hæc illis precantibus et monentibus hortabantur amici Dionem, ne improbis hominibus, funestarum turbarum auctoribus, parceret: sed eos militum furori permitteret. Tum Dion: *Ceteris, inquit, ducibus atque imperatoribus plerumque sola belli et armorum exercitia cordi sunt: mihi vero, qui plurimum temporis in Academiâ consumpsi, cura fuit id discere, ut iram, ultionem, invidiam, pertinaciam, alias hujusmodi pestes possem vincere: cuius victoria argumentum certum est non in amicos et viros bonos benignitas, sed erga iniquos et infensos inimicos placabilitas et lenitas. Heraclidem susperare mihi animus est, non potentia et prudentia, at humanitate et justitia: in his enim virtutibus vera fortitudo, magnitudo, gloria posita est: cum miles, aut saltem fortuna, sibi vindicet partem gloriae bello quaesita. Quod si Heraclides et invidus, et infidus et malus est: idèone Dionem oportet virtuti suae labem inurere irae impotentia? Legem quidem humanam definitum est, eum minus peccare adversus justitiam, qui acceptam injuriam ulciscitur, quam qui prior infert: at naturam utrumque ab eadem animi infirmitate proficiscitur. Nullius porro hominis tam aspera tamque effera est improbitas, quæ non possit frequentibus beneficiis mansuescere et expugnari. His usus rationibus Dion, Heraclidem et Theodotum missos facit. *Plut. in Dion.**

CAPUT XVIII.

Injuriam beneficis vincuntur speciosius quam mutuo odio pensantur. Valer. l. iv. c. 2.

1. Usque ad ultimum vitæ finem non desinemus communi bono operam dare, adjuvare singulos, opem ferre etiam inimicis. *Senec. de otio, c. 28.*

- Optimus injuriam ulciscendi modus est, ne similis sis cum inferenti. Contemnit me quisquam? ipse viderit. Ego mihi cavebo, ne quid contemptu dignum vel egisse vel dixisse deprehendat. Odit me quisquam? ipse viderit. At ego mitis esse et benivolus cuique pergam; et huic etiam ipsi qui me odit, errorem ostendere paratus ero,

non contumeliōsē nēque ūt patiēntiam mēam ostēntem, sēd bēnīgnē ēt ingēnūē; intērius ēnīm mē itā affectum esse ōpōrtēt, ūt ipsī Dīi vidēant mē ēum esse qui nīhīl indīgnē ægrēve fēram. *M. Anton. l. vi. c. 6. l. xi. c. 13.*

Amīcō nōli mālēdīcēre, āc nē īnīmīco quīdem: inquit bat Pittācus. *Diog. Laërt. in Pittac.*

Laudantē quōdam Cleōmēnīs dictum, qui interrōgātus, quodnam ēset bōnī rēgis officiūm, respondērat, *Amīcīs bēnē, īnīmīcis mālē, facēre: Quantō rectius ērāt, inquit* Sōcrātēs, *āmīcīs bēnēfacēre, ex īnīmīcis autem āmīcōs fācēre?* *Plut. Apoph.*

Sīc invīcem vīvēndum esse, dīcēbat Pythāgōras, ūt non ex āmīcis īnīmīcos, vērūm ex īnīmīcis āmīcos faciāmus. *Diog. Laërt. in Pythag.*

2. M. Marcellūs, cūm dē ēō consūlātum tunc gērētē Sīcūlī questum Rōmam vēnissent, ultro de illīs īn sēnātum admittendis rētūlit, quērēntesque de sē patiēntēr sustīnūt. Imprōbātīs ā patrībūs quērēlīs eōrum, clēmēnter excēpit ōrantes ūt ab ēō īn clīntēlam rēcīpērēntur: nullas adversus illos īnīmīcītias exercūit, ēt pēr rēlīquam vītā illis bēnēfacēre non dēstītīt. *Plin. l. iv. c. 1. Plut. in Marcell.*

Cūm ē carcēre ātque ipsā urbē Athēniensium prōfūgisset ōrātor Dēmōsthēnēs, respexit ālīquōs ex īnīmīcīs cītātō cursu vestīgīa suā subsēquentes, ēt lātēbras pāvīdūs quāsīvit. At illī eum sēpius nōmīne compellātum tandem assēcūtī, ōrāvērunt ūt, pōsītā formīdīne, pēcūnīam accīpēret, quam dōmō ēī attūlērānt īn vīātīcum ēt subsīdīum; adhōrtātīque sunt nē cāsum ferrēt ācērbīūs. Quībūs Dēmōsthēnēs: *Quōmōdo, inquit, possum non gravīter ferre, mē ēā urbē carēre, ūbi tālēs īnīmīcos hābeam, quāles ālībī āmīcī īnvēnīri vīx quēānt?* *Plut. in Demosth.*

3. Magni ānīmī est, īnjūrīas īn summā pōtēntīā pati: Nēc quīcquam est glōrīōsius princīpe īmpūnē lāso. *Senec. l. de Clem. c. 20.*

Cīcēro hanc laudem exīmīam Cēsāri trībūt, quōd *nīhīl oblīvīsci sōlēret, nīsī īnjūrīas.* Omnium victor rēgressus īn urbem, omnībūs, quī contrā sē armā tūlērānt, ignōvit. Sīmultātēs omnēs, occāsīōne oblātā, lībēns depōnēbat. Ultro āc pīor scrīpsīt C. Calvō pōst fāmōsa ējūs adversum sē ēpīgrāmmātā. Valēriūm Cātūllum, cūjūs versīcūlis fāmām suām lacērātām non ignōrābāt, adhībūt

cœnæ. C. Memmii suffragator in petitione consulatus fuit, licet asperrimæ fuissent ejus contra se orationes. *Cicer. pro Ligar. n. 25. Patercul. l. ii. c. 56. Sueton. in Cas c. 73.*

Vespasiani, inter cætera bonâ, illud singulare fuit, inimicitias oblivisci: adæo ut Vitellii hostis sui filiam locupletissimè dotaverit, et virò splendidissimò in matrimōnium dederit. Ferebat quoque patienter contumelias, iis, ut erat facetissimus, dictis jocularibus respondens. *A. Vict. Epit. c. 17.*

CAPUT XIX.

Justitiâ victricis odii.

1. Cn. Domitius tribunus plebis M. Scaurum principem civitatis in iudicium populi Romani vocaverat, iratus quod ab eò in augurum collegium non fuisset cooptatus. Cum opprimendi inimici summo studio flagraret, servus Scauri ad eum noctu pervenit, promittens se instructurum ejus accusationem multis et gravibus domini criminibus. At Domitius nefario indicio servi perfidi uti noluit. Continuo enim et suis auribus obduratis, et indicis ore clauso, comprehendi hominem et ad Scaurum deduci jussit. Sicque in infesto accusatore justitiâ odium vicit. Hunc Domitium deinde populus, tum hanc ob causam, tum propter alias virtutes, libentius et consulem et censorem et pontificem maximum fecit. *Valer. l. vi. c. 4.*

2. Non minus insignè justitiæ specimèn dedit L. Crassus in nobili illâ accusatione, quam adversus Carbonem instituit, annos natus unum et viginti. Nam cum scribium rei, plurâ continens, quibus facillè opprimi posset, allatum ei fuisset ab illius servo; signatum, ut erat, remisit ad illum cum servo catenato, nolens causam obtinere alienâ fraudè ac perfidiâ.

Quo pacto vixisse tunc inter amicos justitiâ credimus, cum inter accusatores quoque et reos eam tantum virum obtinuisse videmus?

CAPUT XX.

Utilitās ex inimicis capiendā.

1. Vulgus hōmīnum sātis hābet nullo mālō ab inimicis affīci: āt vīri prūdētes etiā utilitatem ex iis capiunt. Inimicus dictā factaque nostrā observāre infenso ānīmō non cēssat, captans nocēdi occāsionēm: quam nē prābē-āmūs, cāvēmus. Hāc autem cautio sensim affert stūdiū et consuetūdīnem rectam et inculpātam vītam āgēndī. *Plut. de utilit. capiendā ex inimic.*

Vīs inimicum mōdestiā afficere? nōlī eum illibērā-lem, libidinōsum, scēlestum nōmīnāre: ipsē esto hūmānus, castus, prōbus. Hīnc Diogēnēs, quem cum interrōgāssēt quīdam, quā ratiōnē ulciscerētur inimicum? *Si ipsē, inquit, quā optīmus fam.*

Cū accēpissēt Philīppūs Macēdoniā rex sē āb orātō-ribūs Athēniensibus prōscīndi conviciis in concionē: *Magnā, inquit, ejūsmōdi hōmīnibus grātiam hābēo. Dābo enī op̄eram deinceps et verbis et factis, ut illōs mendācī cōarguām.* *Plut. Apoph.*

Vērē dictū est āb Antīsthēnē, eū, qui prōbitatem suā salvam esse vēlit, op̄s habere vēl vērīs āmicis, vēl inimicis vēhēmētissimīs: quōd illi admōnendo, hi crī- mīnāndo ā vitiis āvērtant. Sēd quōnīam nōstrā ātate āmī- cītā vōcē valdē exilī ād libēras reprēhensionēs est prāditā, lōquax in ādūlādo, mūtā in castīgando: audīendā est nobis ex inimicis vērītas. Quemādmōdum enīm Telēphus, ut fērunt fābulā, dōmēstico mēdico dēstitūtūs, vulnūs hostilī hastāe sānāndum prābuit: itā necēsse est, ut iī, quos dēfīcit bēnēvōlūs cāstīgātōr, sermōnem audīant infensi inimicī pēccātā eōrum insectantis, non considērāntēs ānīmum mālē- dīcentis, sēd reprēhensionīs vērītatem atque utilitatem. *Plut. de utilit. capiend.*

3. Sīcūt qui vōlēbat Jasōnem Thessālum interficere, glādiō vomīcam ejūs āpērūt, eāque ruptā sālūtem illi attū- lit: sic sāpē conviciū, āb irātō hōmīne aut inimicō jactum in nōs, āpērūt, et sānāvīt mōrbum ānīmi lātētēm aut ne- glectum. At plērīque mālēdictīs impētīti, non dēspīciunt ān vērē āliquid ipsīs objiciātur; sēd quīd vicissim possint arguere in mālēdicentibus.

Ab inimicō tuō nōtātūs ālīquo crīmīnē, illūd, sī vērum sūt, mājōre stūdiō expurgāre dēbēs, quām commonstrātam ālīquam vēstīs tūæ maculām; si falsum, quærenda tāmēn est causā, quæ crīmīnātiōni occāsionem dēdit, cāvendumque, nē deinceps committās ālīquid aut affīne aut simīle ējūs quōd objectum fuit.

4. Multā sunt quæ inimicūs māgīs dēprēhēndit in nobīs quām āmicus: quōniam, ut ait Plāto, cæcūs āmōr est. Hiero, cūm ēī quīdām inimicūs ōris fœtorem expōbrāsset, dōmūm se ad uxorem rēcipiēns: *Quid hoc, inquit, rē est? Cūr tu mihi ōris vitīūm non indicāvisti?* Illā vērō ut ērāt pūdīca ēt simplex, *Existīmābam, ait, omnes vrōs sic ōlere.* Adēdō non ānīmī tantūm, sēd ētīam cōrpōris vitīā, sæpē nobīs nōtā fiunt āb inimicīs prius, quam āb āmicīs. *Ibid.*

CAPUT XXI.

A litibus est abhorrēndūm.

1. Convēnit hōmīnem dādo munīficum esse, ēt in exigēdo non ācērbūm: in omnīque rē contrāhēndā, vendēdo, ēmēdo, condūcēdo, lōcādo, æquum ēt fācīlēm sē præbērē, multā multis dē jūrē sūō cēdēntem, ā litībūs vērō abhorrēntem. *Cic. de Offic. n. 64.*

Est autem non mōdō libērālē, sēd intērdūm ētīam fructūsum paulūm dē jūrē sūō dēcēdēre: et

Pēcūnīam in lōcō negligēre maxīmum intērdum est lucrum. *Ter. Adolph. Act. ii. sc. 2.*

Hābēndā quīdem est rātiō rēi fāmīliārīs, quam dilābi sinērē, flagitīōsūm est; sēd itā ut illibērālītātis āvāritīæque ābsit suspīciō. Et ut rēs fāmīliārīs quærī dēbēt īis rēbūs, ā quībūs ābēst turpītūdo; sic consērvārī diligēntiā ēt parsīmōniā. *Cic. Ibid. n. 87.*

2. Isōcrātēs vōcātus in jūs anno ætātīs octogēsīmo sēcūndo, ōratiōnem hābuit, in quā hīs verbīs ostendit quā āliēnōā litībūs ānīmō sempēr fuisset: Sic vixī hāctēnūs, ut nēmo unquām mē ullīus injūriæ aut contūmēliæ accūsāverit; nēque jūdex nēque arbitēr fuērīt, qui dē mēīs adversūs quemquam factīs aut dictīs prōnunciāverit. Etēnīm cāvī, nē quīd ipsē ergā quemquam dēlinquērēm. Mihi vērō sī quā factā fuit injūriā; non jūdicīō quæ-

sivī vindictam dē inīmīcīs, sēd ěorum āmīcīs controversīam dīrīmēndam permīsi. *Isocrat. de Permut.*

3. Pārum libērāle et nīmīs litigiōsum esse existīmo, vōcāre āliquem in jūs proptēr mālēdictā. *Lysias Orat. 9.*

Nēgābat Musōnīus sē vōcātūrum quēmquam in jūs. Sē ěnim nēque injūriā nēque contūmēliā affectum pūtābat, si mālēdictīs lācessī, conspūī, verbērāri, contīgīssēt: *Qui ignōrant, inquit, quīd hōnēstum aut turpē rēvērā sit, injūriam sē pātī cēnsent, sī quīs aut torvīs ōcūlīs ipsōs intūcātūr, aut irrīdēat, aut pērcūtiat, aut convīcītis lacessāt. At vīr sāpīēns hīs omnībūs non pērturbātur: non illā pātī, sēd fācēre, turpē dūcēns. Itāque nēmo mēntē pēdītūs proptērēā ad accūsātiōnem ět fōrum convērtētur, utpōtē quī sibi nullam accēpīsse injūriam vīdēatur.* Stobæus, *Serm. xix.*

CAPUT XXII.

Pāci consūlendūm, nēc bellā ācērbē gērēndā.

1. Cūm sint dūo gēnēra dēcērtandi ūnūm pēr discēptātiōnēm, altērūm pēr vīm: illūd pōpīrīum hōmīnīs est: hōc bellūārum: nēc confūgīendūm est ad postērīus, nīsī ūbi ūtī non licēt sūpērīore: sempērque pāci est consūlendūm. Quārē idēo tantūm suscipiēndā bellā sunt, ūt sīnē injūriā in pācē vīvātur. Partā autem vīctōriā, consērvāndi sunt īī, qui non crūdēlēs in bellō, non immānēs, fuērunt. Sic Rōmāni Sabīnōs, Āquōs, Volscōs, ětīam in cīvītātem accēpērunt: āt Carthāgīnēm ět Numantiam fundītūs sustulērunt. *Cic. 1 Offic. n. 34.*

2. Cūm dē impērāndi glōriā dēcērtātur ět ārmīs fāmā quārītur, causas tāmēn ōmnīno sūbēssē ōpōrtēt justās bellandi: ět ějūsmōdi bella mīnūs acerbē gērēnda sunt. Quod egregiē pēstītērunt Ptōlēmæus rex Āgyptī ět Dēmētrīus Antīgōni filiūs. Cūm ā Ptōlēmæō Dēmētrīus vīctūs esset; mājōr ad Ptōlēmæum glōriā vēnit ex mōdērātiōne, quām ex ipsā vīctōriā. Sīquīdem et dīmīsīt āmīcōs Demetrii, non sōlūm cum sūīs rēbūs, vērūm ětīam addītīs īnsūper mūnērībūs, ět ipsius Demetrii pīvātum omnē instrūmentum āc fāmīliam reddīdit, dīcens: *Sē non pōtēt pēdam bellum īnīssē.* Non multō pōst Ptōlēmæus ītērūm congrēssūs cum Dēmētrīo navālī pēlīō,

ipsē, amīssā classē, hōstique concessā victōriā, in Ægyptum rēfūgit. Tum Dēmētrius Ptōlēmæo bēnignitātis vicēs rēpēndens, filiū ejūs, et frātrēm, et amīcōs in Ægyptum rēmīsīt cum prīvato cūjūsque instrūmētō : ut appareret, eōs, non odīō, sēd laudīs stūdiō accensōs, dōnīs mūnerībūsque īnter ipsā bellā contendērē. Cērtē hōnēstius tunc bellā gērēbāntur, quām nunc amīcītiæ cōluntur. *Ibid. n. 38. Justin. l. xv. c. 1, 2.*

CAPUT XXIII.

Justitiā hōstēs vincērē glōriōsius est quām armīs.

Fāctīs hōnēstīs atque justitiā hōstēs vincēre, non mīnor, imō etiā utīlior, rēs est, victōriā armīs partā. Hīc enī nēcēssitate compulsī hōstēs cēdunt, illīc spōntē. Hęc victōriā magnīs cūm damnīs rēvocāt ad officiū mālesānōs : illā vērō sinē dētrīmētō in viam rectam rēducīt āber-rāntēs. Prætērēā ubi armīs rēs gērītur, pars pōtissīma victōriæ opūs est mīlītīs : ubi vērō justitiā, tōtum dēcūs eōrum est qui præsunt. *Polyb. l. v.*

2. Rōmānī, Camillo dūcē, obsīdēbant jamdūdum Falēriōs, Faliscōrum urbem. Mōs ērāt tunc apūd Faliscōs, ut plūrēs sīmūl pūeri unūs māgīstri cūrā dēmāndārēntur. Qui sciēntiā vidēbātur prācellērē, erūdīebāt prīncīpum libērōs. Is quum in pacē solītūs ēssēt pūērōs lūsūs exercitātīōnisque causā extrā urbem prōducēre, eō mōrē pēr belli tempūs non intermīssō, dīe quōdam eōs trāhēns longiūs ā pōrtā, quām solēbāt, in castrā Rōmānā perduxīt, et Camillo trādīdīt, prāfātūs, sē trādēre Falēriōs in mānūs Rōmānōrum, cūm dārēt eōs puērōs, quōrum pārentēs in eā civitātē prīncīpēs essent. Quæ ubi Cāmīllus audīvit : *Non ad sīmīlem tūī, inquit, pōpūlum et impērātōrem vēnīstī cūm scēlēsto mūnerē scēlēstūs ipsē. Nōbīs non est cum Faliscīs sociētās, quæ pacto sūt hūmāno : sēd eā utriūque pōpūlo est quām nātūrā omnībus hōmīnībus ingēnērāvīt. Sunt belli, sīcūt pācis, jūrā, justēque non mīnūs, quām fortītēr bellā gērērē, dīdīcīmūs. Armā hābēmūs, non advērsūs eam atātem, cui etiā captīs urbībūs parcītūr; sēd advērsūs armātos, qui, nec lasī nec lācessītī ā nōbīs, castrā Rōmānā opīugnārant. Eōs tū nōvō scēlēre vīcīstī,*

quantum in te fuit : ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, vincam.

Dēnūdārī deindē lūdīmāgīstrum jussit, eūmque pūrīs trādīdīt rēducēndum Falēriōs, mānībūs pōst tergūm illīgātīs : virgās quōque ēīs dēdīt, quībūs prōdītōrem āgērēt īn urbem, verbērāntēs. Ad quōd spectācūlūm concūrsū pōpūlī prīmūm factō, deindē vōcāto ā māgīstrātībūs sēnātu tantā mūtātīo ānimīs est injectā, ūt īī, qui mōdō ēffērātī ōdīo irāque ērānt, stātīm pācem pōscērēt. Itāque Rōmānōrum justītiām admīrāntēs, ūltro sē īīs dēdīdērunt, rātī sē mēliūs sūb impēriō eōrum, quām lēgībūs sūīs, vīctūros. Cāmillō ēt āb hōstībūs ēt ā Rōmānīs grātīæ actæ sunt. Pācē Falēscīs datā, exercītūs Rōmām rēducītūs. *Livius, l. v. c. 27.*

3. Pyrrhi bello maximum exemplum justitiæ in hostem est a Romanis datum. Cūm Pyrrhūs Epīrī rex bellum pōpūlo Rōmāno intūlīssēt, ēt dē impēriō cērtāmēn esset cum rēgē gēnērōso āc pōtētē ; perfūgā vēnīt āb ēō īn castrā Fabrīcīi Consūlis, pollicītūs est sē Pyrrhum vēnēnō nēcātūrum, sī sībī prēmīum prōpōnērētur. Hunc Fabrīcīus rēducēndum ād Pyrrhūm cūrāvīt. Sī spēcīē ūtīlītātīs dēcīpi sē passūs essēt Fābrīcīus, sustūlīssēt ūnīus perfūgæ ōpērā magnum bellum ēt grāvem pōpūlī Rōmānī adversārīum. Sēd magnūm dedēcus fuīssēt ēt flāgītīum, vēnēnīs certāsse cum hostē, non armīs ; ēt eūm non vīrtūtē, sēd scēlērē, fuīssē sūpērātum, cum quō laudīs certāmēn ērāt Rōmānīs. *Cic. 1 Offic. n. 40. 3 Offic. n. 86.*

Hanc Fābrīcīi magnītūdīnēm ānīmī admīrans Pyrrhūs, exclāmāsse fertūr : *Hic est illē Fābrīcīus, qui difficīliūs āb hōnestāte, quām sōl ā cursu suo, āvērtī pōtēst.* Grātīas ēt Fābrīcīo ēt pōpūlo Rōmāno ēgīt : et nē ipsē bēnēfīcīō vīctūs vīdērētūr, quōscunque tum hābēbat captīvōs Rōmānos dīmīsīt sīnē prētīō, ēt bēnē vestītōs. Quīnētīam ād pācē ēt āmīcītīam impētrāndam mīsīt Rōmām Cineam lēgātum cum mūnērībūs prētīōsis, tam fēminārum quām vīrōrum aptīs ūsūī. Quæ mūnērā cūm āspērnatī essent īī, quībūs prīnūm oblātā fuērānt, ēt ād ālīōs ostīātīm dēfērētūr ; tantā Romānī ōmnēs ābstīnentiā fuerē, ut nullūs vīr, nullā mūliēr, pātēre jānūam sūam rēgīīs dōnīs rēcīpiēndīs vōlūērīt : Et nē captīvī quōs rex rēmīsērāt, grātīs rēcīpērētūr, tōtīdem prō hīs Tarenīnōrum Samnītūmque rēmīssī sunt ād Pyrrhūm. *Lutrop. l. ii.*

A. Gell. l. iv. c. 8. Plutarch. in Pyrrho. Valer. l. iv. c. 13. Livius, l. xxxiv. c. 4.

Iisdem fermē temporibus, ut refert Justinus, similē huic tōtius pōpuli continētiæ exemplū fuit, quorundam lēgatorum Rōmānorum. Nam missi ā senātū in Ægyptū lēgati, cū ingentiā sibi ā Ptōlēmæo rēgē missā munerā sprēvissēt; paucos pōst diēs ad cœnam invitātis aurēæ cōrōnæ datæ sunt, quas illi rēcēptas pōstero diē statūis rēgis impōsuerunt. *Justin. l. xviii. c. 2.*

CAPUT XXIV.

Etiam hosti fides servandā.

1. Si temporibus abductus aliquid hosti cum iurējūrādo pōmiseris, est fides servandā. Est enim iusjūrāndum affirmatio religiōsā: et id tenendum est, quod affirmatē, quāsi Dēo testē, pōmiseris.

Prīmō Punicō bellō M. Attilius Rēgulus, cū consul itērum in Africā captus esset ā Pœnis: Rōmā ad senātum missus est, iurātus sē Carthāginem reditūrum, nisi impetrāssēt ut Pœnis redderētur captivi nobilēs quidam. In senātum vēnit, mandātā expōsuit, et primū nē sententiā ferrēt rēcūsavit, dicens, sē, quōniā in hostiūm pōtēstatē vēnerat, jam non esse senātōrēm. Deindē jussus exprōmere quæ patriæ conducere arbitrabatur, non modō non censuit captivos Pœnōs esse remittendos, vērūm etiā dissuasit, negavitque ūtile esse eos reddi; quā adolescents essent et boni ducēs, ipse vērō jam confectus senectūte. Cujus cū valūisset auctoritas; captivi rēnti sunt, ipsē Carthāginem rediit, nec eum Rōmæ rētinuit caritās patriæ et suorum.

Nēquē vērō tum ignōrabāt Rēgulus, sē ad crudēlissimum hostem et ad exquisitā supplicia proficiscī: sed iusjūrāndum conservandum putabat. Itaque tūm cū vīgilādo aliisque cruciatibus necābatur, erat in meliōre causā, quam si dōmī remansissēt senex captivus, perjūrus consularis. Nisi senātui auctor fuisset rētinentōrum Rōmæ captivōrum Pœnōrum essent profectō redditi, et itā incolumis in patriā restitissēt: sed quā id patriæ non

utīle pūtāvīt, idcirco sibi hōnēstum esse crēdidit et sentīre illā ēt pātī.

Ex tōtā hāc laudē Rēgūli, inquīt Cīcero, ūnūm illūd est admīratiōnē dignum, quōd captīvōs Pænōs rētīnēndōs censūerit. Nam quōd rēdīt, nōbīs nunc mīrābilē vīdētūr: illis quīdē tempōribūs ālītēr fācērē non pōtērāt. Itāque istā laus non est hōmīnīs, sēd tempōrūm. Nullum ēnīm vīnculūm ād āstrīngēndām fīdē jūrējūrāndo arctiūs mājōrēs nōstrī esse vōlūērūt. *Cic. 1 Offic. n. 13. 3 Offic. 26, 27, 31.*

2. Octo Rōmānōrum millīa pōst Cannēnsēm pugnam īn Pænōrum mānūs vērērānt. Cūm Annībāl illis rēdīmēndi sē cōpīam fēcīssēt, dēcēm ēlēgērūt, quī Rōmām ād sēnātum īrent. Nēc Pēnī pignūs ālīud fīdēi āb ēīs postulārunt, quām ūt jūrārēt sē īn cāstrā rēdītūrōs, nīsī ā sēnātu īmpētrāssēt captīvōs rēdīmī. Quum ēgrēssi ē castrīs essent, ūnūs ex īīs mīnīmē Rōmāni īngēnīi hōmo, īn cāstrā paulō pōst rēvērūs, quāsī ālīquīd essēt oblītūs, antē noctem cōmītēs assēcūtūs est. Hāc artē sē jūrējūrāndo sōlūtūm pūtābāt. Et ērāt vērbis, rē non ērāt. *Livius, l. xxii. c. 2. 58. Cicer. 1 Offic. n. 40. 3 Offic. n. 32.*

Lēgātīs captīvōrum īn sēnātūm īntrōductīs, eorum prīnceps M. Jūnīūs multā dixīt cūr captīvī rēdīmēndi essent, ēt ād mōvēndām patrūm mīsēricōrdīam nīhīl ōmīsīt. Ubi fīnēm dīcēndi fēcīt, extēplo clāmōr flēbilis est sublātus āb eā vīrōrum ēt mūlīērūm turbā quāe ād fōrēs cūrīe stābat; mānūsque ād cūrīam tendēbant, ōrāntēs, ūt sibi patrēs, libērī, conjūgēs, frātrēs, cognātī, rēddērētūr. Consultī ex ordīnē sēnātōrēs dēcērēvērunt captīvōs non esse rēdīmēndōs, cūm īd parvā pēcūniā fīerī posset: ūt ēssēt īnsītūm mīlītibus Rōmānīs aut vīncērē aut mōrī. Quum tristē rēspōnsum reddītum esset, mīstā cūjūsvīs gēnērīs hōmīnum turbā cum magnīs flētībūs questībūsque lēgātōs ād portām prōsēcūta est. Unūs ē lēgātīs, qui proptēr fallācem rēdītūm īn cāstrā sē jūrējūrāndo exsōlūtūm pūtābāt, dōmūm ābīīt. Quod ūbī īnnōtūit, rēlātum ād sēnātum est. Omnēs dēcērēvērunt, ūt illē vētērātor ēt callīdus comprehendērētur, et custōdībūs publicē dātīs, ād Annībālem rēdūcērētur.

3. Exīstunt sāpē īnjūriāe cālūmniā quādām, ēt mālītōsā pāctiōnum īntērprētatiōne. Quo īn gēnēre multā pēccāntur. Ut illē peccāvīt, quī, cūm trīgīnta dīerum īndūciāe essent pactae cum hostē, noctē pōpūlābātur ējūs

āgrōs : quōd, inquēbat, dīerum inducīæ pactæ essent, non noctūm. *Cic. 1 Offic. n. 33.*

Cūm Q. Labeo pactūs essēt cum rēgē Antīochō, quem bellō supērāvērāt, ut āb eō dīmīdīam clāssīs pārtēm accīpēret : fērūnt omnēs ējūs nāvēs mēdiās sēcūissē, ut rēgēm tōtā classē prīvārēt. *Valer. l. vii. c. 3.*

Idem Lābēo ā sēnātu Rōmāno dātūs arbītēr Nolānīs ēt Neapōlītānīs dē fīnībus āgrōrum termīnandīs, cūm ād lōcum vēnisset, sēpārātīm cum utrīsque est lōcūtūs, mōnūtque nē cūpīdē āgērēt, sēd ut rēgrēdī, quām prōgrēdī, māllent. Id cūm utrīque fēcīssēt, ālīquāntum āgrī īn mēdiō rēlīctum est, quod pōpūlō Rōmāno adjudīcāvīt. Dēcīpēre hoc quīdēm, non dījūdīcāre est. Quōcīrcā īn omni rē fūgīēndā est tālīs sōlērtīā. *Cic. ibid.*

CAPUT XXV.

Jusjūrāndūm cōlīto.

1. Jusjūrāndūm optīmē cōlēs, si eō nēc frēquēntēr utārīs, nēc tēmērē ; sēd īn rēbūs tantūm nēcēssārīīs aut grāvīssīmīs adhībēās. Invēnīent autēm jūrāmēntā tūā fīdēm āpūd eōs qui audīēnt, sī itā vixērīs, ut īīs persuāsūm sīt, nīhīl tībi sīvē jūrāto sīvē īnjūrāto vīdērī vēritātē sanctīus īn rēbūs mōrtālīum. *Hierocles in carm. Pythag.*

Jūrāndī consuetūdīne īn perjūrīum fācīlē prōlābīmūr. Contrā cūm parcē jūrātūr, sāctē jūrātūr.

Jūrāre, nīsī ūbī nēcēsse est, grāvī vīrō pārūm convēnīt. *Quintil. l. ix. c. 2.*

Jusjūrāndūm rēfūge, sī pōssīs, prorsūs : sī mīnūs cūm līcēt. Cūm ēnīm jusjūrāndum Dēum cītēt tēstēm eōrum quæ dīcūtūr ; pārūm pīum ēt rēlīgīōsūm vīdētūr essē, dīvīnūm nūmēn ādvōcārē ōb rēs hūmānas, quārūm plurīmæ parvæ vīlēsque sunt. *Epict. c. 44. Simplic. in Epict.*

2. Jusjūrāndūm si postulābītūr, duābūs dē causīs dābīs : vēl ut tēmētīpsūm turpi crīmīne lībērēs, vēl ut āmīcōs ā pēricūlīs ērīpīās. Pecūniā vēdō causā pēr nullūm Dēum jūrābīs, ētīāmsī īd vērē fācērē possīs. *Isocrat. ad Dem.*

Pythāgōrās discīpūlīs prācīpiēbat, ut ād jūrāndūm rārō ēt tardē accēdērēt ; sē vēdō dignōs prābērent, quī-

būs non jūrantībūs fidēs hāberētūr, prōptēr vītæ intēgritātē. Itāque Cliniās Pŷthagōricūs, cūm trīum talēntōrum mulctam jūrējūrando ēffūgēre possēt, māluit tantæ pecūniæ damnūm facērē, quā jūrārē: cūm tamēn non essēt fālsō jūrātūrūs. *Diodor. l. vi. Diog. Laert. in Pythag. S. Basil. de legendis lib. Gentil.*

Quantūm hōnōris āb Athēniēnsībūs tribūtum est Xēnōcrāti, vīrō sāpiēntiā pārītēr āc sanctitātē clāro! Qui cūm tēstīmōnīum publicē dixīssēt, ēt, ūt mōs Græcōrum ērāt, ād ārās accēdērēt, jurāndi causā sē omniā vērē rētūlisse; ūnā vōce omnēs jūdīcēs nē īs jūrārēt, rēclāmāvērunt; ēt exīstīmāvērunt concēdēndūm essē intēgritātī illius vīri, quod non ērānt sībi postmōdum concessūri in dīcēndā sēntēntiā: jūrāmētum ēnīm præstīterunt. *Valer. l. ii. c. 10. Cic. pro Balbo, n. 12.*

3. Olīm, quum hōmīnībūs Deōrum cūrā ēt rēvērēntiā essēt, jūrējūrando īn sīngulīs causīs ā lītīgantībūs rēquīsīto rēs citō sīmūl ēt tūtō judīcābāntūr; nunc vērō, quōnīam pessīmī hōmīnēs, quōrum magnā multītudo est, Dēōs rēs hūmānās cūrāre non crēdunt, aut ēōs hostīīs ēt blanditiīs itā sībi conciliārī posse pūtānt, ūt licēāt impūnē vėl grandēm pecūniām āliīs ērīpērē, vėl impōsitam sībi grāvem mulctam ēffūgere, commūtandæ lēgēs sunt. Itāque prūdēns lēgum lātōr īn jūdīcīōrum discēptātiōnē prōhibēbit jusjūrāndum lītīgantīum, nē si jurandi licēntiā cuique dētūr, plūrēs pērjūrī fīant. *Plat. l. xii. de Rep.*

Phrŷgēs ab omni abstīnēbant jūrāmētō; itā ūt nec ipsī jūrārēt, nec aliōs ad jusjūrāndum ādīgērēt. *Nicol. Damasc.*

Rārūs fuit prīscīs Rōmānīs ūsūs jūrīsjurāndi, īmō, ēt testium ēt signōrum īn privātīs pactiōnībūs: quīā vix īnvenīebātūr qui dātām fidēm fallērēt. *Grotius ex Polyb.*

4. Apūd Āgyptiōs pērjūrī capītē mulctābāntūr, ūt qui pīctātē īn Dēōs violārēt, et fidem īntēr hōmīnēs tollērēt, maxīmūm vīnculūm sōcīetātis hūmānæ. *Diod. Sic. l. i.*

Si quis pējērēt, ā Dīīs pēnām, āb hōmīnībūs dēdēcūs, expēctēt. Lātēre quīdē hōmīnēs pōtēst: āt Dēōs non pōtēst. *Arest. Rhet. c. 18.*

Pērjūrīī pēnā dīvīnā, exītīum: hūmānā, dēdēcūs. *Cic. 2 leg. n. 22.*

Quī jūrāmētō hōstēm cīrcūmvēnit, fatētūr sē hōmīnēm tīmērē, Dēūm vērō contēmnērē. *Plutarch. in Lys.*

Sī quis Deōrum, ut fīngunt Pōetæ, p̄r Stýgēm jūrāndo p̄jērāsset ; p̄r ānnūm tōtūm nīhīl ambrōsīæ ēt nectārīs dēgūstābāt : jācēbāt lēctō affīxūs, vōcīs ēt spīrītūs expers, grāvī vētērno ōpprēssūs : nōvēm quōquē ānnōs āgēbāt prōcūl ā cætērīs Dīīs ; non ēōrum concīlīīs intērerat, non ēpūlīs.
Hesiod. Theogon. ver. 793.

CAPUT XXVI.

Servis imperare moderatè laus est.

1. Mēmīnērīmus ēt ādvērsūs infīmōs jūstītiām essē sērvāndām. Est autēm infīmā condītīo ēt fortūnā sērvōrūm : quībūs utī dēbēmūs, ut mercēnārīīs, itā ut ōpērā exīgātūr, justā sōlvāntūr. *Cic. 1 Offic. n. 41.*

Servīs impērārē mōdērātē laus est : ēt īn māncīpiō tībī cōgītandum est, non quantūm illūd impūnē pātī possit, sēd quantūm tībī permittāt æquītās ; quæ jūbēt pārcērē ētīām captīvīs, ēt prētiō pāratīs. Cūm omnia licērē vidēāntūr īn sērvūm, quā ēūm ēmīstī ; est tāmēn āliquīd, quod commūnē jūs hōmīnūm vētēt licērē īn illūm. Nam ējūsdēm nātūræ est, cūjūs tū. *Senec. 1 de Clem. c. 10.*

2. Quīs non ōdērāt Vedīum Pollīōnēm, quōd mūrænās sanguīnē hūmāno sagīnārēt ; ēt sērvōs, si quīd dēliquērānt, īn vīvārīum abjīcī jūbērēt ? O hōmīnēm millē mōrtībūs dignūm ! Cūm āliquāndo āpūd ēūm cēnārēt Augustus, frēgīt ūnūs ex servīs vās crystallīnūm. Rāpī illūm prōtīnūs Vedūs jussit, ēt, nē vulgārī morte pērīrēt, objīcī murænīs quas īgens pīscīnā continēbāt. Evāsīt ē mānībūs pūer, ēt confūgīt ād Cēsārīs pēdēs, nē ēscā piscīum fīerēt. Mōtus est nōvītātē crūdēlītātīs Cēsār, impērāvītque sērvūm dīmītīti : crystallīnā autēm vāsā omnia cōrām sē frangī, ēt complērī pīscīnām. Fuit Cēsāri sic castīgāndūs amīcūs ; bēnē ūsus est pōtēstātē sūā. *3 de Irā, c. 40.*

3. Sūpērbīssīmā consuētūdo circumdēdīt cēnanti dōmīnō stantīum sērvōrum turbām. Comēdit illē plūs quām cāpīt, ēt īngēntī āvīdītātē ōnērāt distētūm ventrem : āt infēlīcībūs servīs non licēt mōvērē lābrā, nē ut lōquāntūr quīdem. Noctē tōtā jējūni mutīque perstant. Sīc fīt ut illī de dōmīno lōquantūr, quībūs cōrām dōmīnō lōquī non licēt. *Ep. 47.*

Provĕrbium jactatur: *Nōbīs tōtīdem esse hōstēs, quōt servōs.* Ipsī ēōs hostēs faciūmūs, cūm, oblīti hōmīnēs esse, tanquam jūmētīs abūtīmūr. Cōgītēmus illum, quem servūm nōstrum vōcāmūs, eōdē mōdo ōrtum esse ac nōs, eōdem frūī cēlō, æquē spīrāre, æquē vīvĕre, æquē mōrī.

4. Sic cūm infĕriōre vīvās, quēmādmōdūm tēcūm supĕriōrem velles vīvĕre. Vīvĕ cum servo clēmētĕr. Cōmītĕr quōque et īn sermōnem ēt īn consīlium ādmittĕ. Amīcūm īn fōrō aut īn cūrīā tantūm nē quāras: si dīlīgĕntĕr attēdĕrīs, ēt dōmī invēnīēs. Virtūs nullī prāclūsā est; omnēs admittit, īngĕnūōs, servōs, rĕgēs, exulēs. Non census ēlīgīt: nūdō hōmīne contentā est. Pōtĕst servūs justūs esse, fortīs, magnānīmūs. Dīcītūr Nicolāūs Damascēnus, scrīptōr cĕlēberrīmūs, maxīmam īn ērūdiendīs fāmūlīs cūram pōsuīssĕ, ēt ēōs ād mōrūm sūōrum sīmīlītūdīnem formāsse quōtīdīānā cum illīs vīvĕndī consuetūdīnē. Itāque ēōs expĕrtūs est non detĕrīōrēs āmīcīs sūīs. *Nicol. Damasc.*

5. Ergo non mīnīstĕrīīs servos æstīmābo, sĕd mōribūs. Quēmādmōdum stultūs est, qui, ēquum ēmptūrūs, non ipsūm īnspīcīt, sĕd strātum ējūs ac frāenos: sīc stultīssīmūs est, qui hōmīnem æstīmāt aut ex vestĕ, aut ex condītīōnē. Servūs est: sĕd fōrtāssĕ libĕr ānīmō. Servūs est: vīdĕ, quīs nostrūm non sīt? Alīūs libīdīnī servit, ālīūs āvārītīā, ālīūs ambītīōnī, fĕrē ōmnēs tīmōrī. Nullā servītūs turpīōr est quā m vōlūtārīā.

Nē tē fastīdīōsī īstī supĕrbīque dōmīnī dĕterreānt, quō mīnūs sĕrvīs tūīs hīlārem tē prābĕās. Cōlānt pōtīus te, quā m tīmĕānt. Id non dĕbĕt dōmīnīs pārum esse, quod Deō sāīs est, qui cōlītur et āmātur. Non pōtĕst āmōr cūm tīmōrē mīscĕrī. Rectīssīmē ergo tē faciĕrē judīco, quōd tīmĕrī ā servīs tūīs non vīs, quōd verbōrum tantūm castīgātīōnē ūtĕrīs. Verbĕribus mutā ānīmālīā ādmōnēndā sunt.

Lācĕdāmonīō cuidām flāgrīs sāvīentī īn servūm, *Dĕ-sīnĕ*, īnquīt *Dĕmōnax*, *tē servō tūō sīmīlĕm ōstendĕre.* *Lucian. in Dem.*

Apud Ēgyptīos sī quīs servum spontĕ occīderat, ēum mōrtē damnārī, æquē ac sī libĕrūm occīdīssĕt, jūbĕbant lĕgēs, non rĕspīcīentēs hōmīnīs occīsi fortūnām, sĕd faciōris ātrōcītātem. *Diodor. Sic. l. i.*

6. Cùm Adriānūs imperātor stylō oculum servi cūjūsdam sūi vulnerāset, ac pōstēā eum vidīssēt factūm ex illō vulnere unōculum: vocāvīt ad sē, fēcītque eī pōtēstātē pētēndī mūnūs prō amīssō oculō. Cum autem illē mīser tacerēt; rursūs hortātūs est Adriānūs, ut quīdquīd vellēt pētērēt. Tum illē nēgāvit sē quīdquā pētērē, *desīdērāre autē atquē optāre oculūm quē amīssīssēt.* Enimvērō quod tandem mūnūs invēnīri possīt, quo oculūs amīssūs rēpendātur? *Galen. de affect.*

7. Rōmā rēdeūntī mīhī, inquit Galēnus, itīnērīs cōmēs factūs est quīdām patriā Cretēnsis, vīr bōnīs mōrībūs, in amīcōs bēnēvolūs, et libērālis, sēd sic irācūndūs, ut sūis ipsīūs mānībūs ādversūs servos utērētur. Is fūrōrē percītūs, quōd servī dūō, dē supēllēctīlī suā intērrogātī, nīhīl rēspondīssēt, eos in cāpūt itā pērcūssīt, ut sanguīs multūs efflūeret. Cūm ipsum deinde factī pēnītūīssēt; mē mānū arrēptum intrōdūcit in aēdēs quāsdām: deīndē lōrum porrīgēns, ubī sē ipsum exiit, jubet verbērāre pro iīs, quæ fūrōre nēfārio, ut ipsē vocābat, corrēptūs patrāvērāt. Cūm autem ego, ut pār ērāt, in rīsūm prōrumpērem; illē mīhī ad gēnūā prōcūmbēns, instābat, obsēcra- batque ut eījūs pērcībūs annūērēm. Ego contrā eō mājōrēs rīsūs edēbam, quō dīūtīus illūm persēvērāntem vidēbām in prōpōsītō ut cādērētūr. Tantum prōmīsi mē factūrūm quod pētēbāt, hoc est, eī verbērā illātūrūm, si ipsē quōque valdē exīgūm quīddam, quod ego ērām pētītūrūs, mīhī vicīssīm prāstārēt. Ubī illī cōndītīo plācūit, rōgāvī hōmīnem, ut mē quādam dīcētēm audīrē vellēt. Quod illē sē factūrūm æquō ānīmō dixīt. Tum ego longīōrī sermōnē illūm dōcūī, quēmādmōdum rātīōnē emendārī et coercērī oportēat quīdquīd est in nobīs irācūndiæ ac fūrōris. Et multā attūli ut probārēm, non verbērībūs, sēd aliō mōdō pēccātā esse corrīgēndā. Cūm illē intērēā ad sēīpsūm rēdīīssēt, longē pōstēā sēīpsō mēliōr ēffēctus est. *Galen. ibid.*

CAPUT XXVII.

Dōmīnōrūm bēnīgnītās in sērvōs.

1. Antīquīssīmūs Itāliæ rex Sātūrnūs tantæ jūstītiæ fuīssē tradītūr ut nēque servīerīt sūb illō quīsqūam, nē-

quæ aliquid privātæ rei habuerit; sed omnīa commūnīa et indivisa fuerint, velti unum cunctis patrimonium esset. Hæc ætas auræa vocata est. Ad servandam tam felicitis temporis memoriam instituta sunt apud Græcos et Romanos Saturnalia, in quibus dominorum ac servorum jus æquabatur. Imò per eos dies servi, habitum herilem sumentes, sedebant ad mensam, dominis ministrantibus, aut unâ sedentibus: honores in ædibus gerabant: jus dicebant. Causidici Romæ non veniebant in forum. Clausæ erant scholæ. Gestabantur pilæ. Nefas erat pœnas a nocentibus exigere, et bellum suscipere. *Justin. l. xiv. c. 1. Athen. l. xiv. c. 10. Dio. l. xviii. Senec. Ep. 47. Martial passim. Macrob. 1 Sat. c. 10.*

2. Nonnulli Romanorum servos, quorum fideli operâ usi erant, donabant libertatē, numerabant inter amicos, hæredes scribebant. Patet ex Plinii epistolis, quæ fuerit ejus benignitas in manumittendis servis, et in concedendâ testamētī conficiendâ licentiâ: qui dolor de eorum infirmitatibus aut mortibus: quæ curâ et sollicitudo, ut ægris nihil deesset ad convalescendum ex morbo. *Plinius, l. ii. Ep. 16. l. v. Ep. 19. l. viii. Ep. 1. 16.*

3. Extant quoque plurimæ Ciceronis epistolæ, quæ declarant ejus sollicitudinem de valētudinē Tironis servi, quem Patris in Achaiâ ægrum reliquerat; simulque quam parum propterea sumptui pepercit, et quam studiōse eum amicis suis commendaverit. Hæc autem est summâ illarum epistolârum:

Paulo facilius posse me ferrē desiderium tuī putavi: sed planè non fero. Et quanquam magni interest ad honorem meum, quamprimum ad urbem me venire; tamen peccasse mihi videor, quia a te discesserim. Tum hoc tibi persuadere, nihil me malle quam te esse mecum: at si intelliges opus esse te Patris, convalescendi causâ, paulum commorari, existimâ nihil me malle, quam te valere. Quod maxime conducât valētudinē tuæ si feceris, maxime obtemperaris voluntati meæ. Hoc pro tuo ingenio considerâ. Innumerabilia sunt tua in me officia domesticâ, forensiâ, urbana, provinciâlia. Omnia viceris, si ut spero, te validum videro. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptui ne parcas ullâ in re, quâ ad valētudinē opus sit. Scripsi ad Curiū daret medicō quod dixisses, ut sit studiōsor. Ego omnem spem tuī diligentèr curandi in Curiō habeo. Nihil potest fieri illo humanis, nihil nostri amantius. Eī

tē tōtum trādē. A. quōque Varrōni, quem tum amantissimū mēi cognōvi, tum etiā vāldē tui studiōsum diligētissimē tē commēdāvi, quem omnia factūrū confido: rēcēpit enim. Festināre tē nōlo. Nihil labōro, nisi ut salvus sis. Tūam prudētiā, tūum erga mē anīmū nōvi. Scio tē omnia factūrū, ut nōbiscūm quamprimū sis. Sēd tamēn itā velim, ut nihil propērēs. Quanquam tē vidēre tōtō anīmō cupio, tamēn tē penitūs rōgo, nē te nisi bēnē firmum committās pēr hyēm tam longæ nāvigationi et viæ. Cūrā igitur tē, et confirmā; et cum commodē, et pēr vāletudinē, et pēr annī tempus nāvigarē potēris, ad nōs amantissimōs tui veni. Nemo nos amat, qui te non diligit: cārus omnibus expectatusque veniēs. Vālē, mi Tiro, vālē, vālē et salvē. *Cic. Ep. ad fam. l. xvi.*

Hunc Tirōnē, quem postēā manūmīsīt, vērē amābāt Cicēro, ut ipsē hīs verbis scribit ad Atticum: Dē Tirōnē vidēo tibi cūræ esse. Qui etsi mirābiles utilitatēs mihi præbēt, cum vālēt, in omni gēnere nēgōtiōrum vel studiōrum meōrum; eum ego tamēn proptēr hūmānitatem et modestiam mālo salvum, quā proptēr usū meum. *Ad Attic. l. vij. 5.*

4. Quā jūcūnda rēs est servīs bonōs dōmīnōs nanciscī; et dōmīnis, servōs bēnēvolōs! *Stobæus, Serm. lx. ex Eurip.*

Cum stipendia faceret Cato major, in agmine ferebat ipsē armā suā. Servus eum unus sequēbatur, qui cibaria portābat: cui quidē prandium aut cēnam quamlibet appōnēnti nunquam succēnsuisse dicitur, turpissimū esse existimāns cum servīs ventris causā rixārī: imō eum ipsē, explētis militāribus muneribus, sæpius adjūvit ad cōquēndos et parāndos cibōs. In pāce rēversus ad villam, iisdem, quibus servi, operibus vacābat, eidem cum illis mensæ accūmbēbat, eodem vescēbatur panē, atque idem bibēbat vinū. In multis aliis rēbus tam bēnignū in servōs hērūm agēbat, ut illi ubique prædicārēt magnā ejus moderatiōnem, assidūos labōres, facētē aut gravitēr dictā.

Unum tamēn fuit in quo Cātōnis dēsiderābatur hūmānitās. Nempē servōs, ubi consēnuissent, venūdandōs putābat, nēque alēndōs inutiles. Quod quidē quid aliud erāt, quā servīs, sicut jumentis, abuti? atque existimāre, nullam hōmīni cum hōmīnē intercēdere sociē-

tatēm, nisi quæstus causā? Ego verò, inquit Plutarchus, nē bovēm quidē operarium vēlim domō abigere ob senium, et pecuniolā aliquā venundare, nēdum hominem. Excercendā enim mansuetudinē ergā brutā animantiā assuefacere nos debemus benignitati in hominēs quæ latius certē patet, quàm constitutā legibus iustitiā? *Plut. in Cat. Maj.*

CAPUT XXVIII.

Servorum in dominos fides.

1. Servi, quī dominō clemētī et benignō. usī fuerant, pro dominō parati erant porrigere cervicem, et periculum ei imminens in seipsos avertere. Illi, quorum os non consuebat, sed quibus sermo erat non solum coram dominis verum etiam cum ipsis, in tormentis tacebant. *Senec. Ep. 47.*

C. Plotius Plancus, a Triumviris Antonio, Lepido, et Octavio proscriptus, latebat. Ab iis, qui latentem quærebant, comprehensi servi ejus, multum ac diu torti negabant, se scire ubi dominus esset. Non sustinuit Plancus tam fidelis tamque boni exempli servos ulterius cruciari: sed processit in medium, jugulumque gladiis militum objecit. Hoc mutæ benevolentiae inter servos et dominum certamen facit, ut dignus videatur fuisse dominus, qui tam constantem servorum fidem experiretur: et digni servi, qui tam iusti dominī misericordiā a quæstionis sævitia liberarentur. *Valer. l. vi. c. 8.*

2. M. Antonius, orator clarissimus, turpis flagitii accusabatur ab inimicis, qui postulabant ad quæstionem ejus servum, quem testem et conscium flagitii fuisse contendebant. Dominum vehementer propterea sollicitum ultro hortatus est servus, ut se iudicibus torquendum traderet: affirmans nullum ore suo verbum exiturum, quo causam ejus læderetur. Ac promissam fidem mirā patientiā præstitit. Plurimis enim lacertatus verberebus, equuleoque impositus, candentibus etiam laminis ustus a domino periculum silentio suo avertit. *Ibid.*

3. Quam admirabilis fidei servus Panopionis fuit! Qui cum cognovisset advolare milites, ad occidendum dominum suum, qui fuerat proscriptus; commutatam cum

ēo vestē, illūm pōsticō clam ēmīsīt, sē autem in cūbicūlūm āc lectum dōmīni rēcīpit, ēt ūt Panopīōnēm ōccīdī passūs est. *Ibid.*

Servūs barbārūs dōmīnum sūm āb Asdrūbāle ōccīsūm fuīssē grāvītēr fērēns, ēum sūbitō āggrēssūs. intērēmīt. Cūmqūē comprēhēnsūs omnī mōdō crūciārētūr; lætītīam tāmēn, quam ex vīndīctā cēpērāt, in ōrē cōstantissīmē rētīnūt. *Valer. l. iii. c. 3.*

CAPUT XXIX.

Omnēs ōmnīum cārītātēs pātriā cōmplēctītūr.

1. Justītīā, ūt āntē dīctum est, vērsātūr in cōmūnī sōcīetātē tuendā, tribuēndōque sūm cuique. Quōnīam vērō vārīī sunt nēcēssītūdīnūm grādūs in ēā, quæ lātīssīmē pātēt, ōmnīum hōmīnūm intēr sē sōcīetātē, suntquē offīcia, quæ āliīs māgīs, quām āliīs dēbeāntur; si ergo quærātūr, quībus plūrīmum tribuēndum sūt ōffīcii: principēs sīnt, pātria, ēt pārētēs, quōrum bēnēficiis maxīmīs obligātī sūmūs: prōximī, libērī, tōtāque dōmūs quæ spēctāt in nōs sōlōs, nēquē āliud ūllūm potēst hābēre perfūgiūm: deinceps, prōpinquī, āmīci. *1 Offic. n. 58, 59.*

Omnium sōcīetātūm nulla cārīor, quām ēā quæ cum rēpublicā est ūnicūīque nostrūm. Cārī sunt pārētēs, cārī libērī, prōpinquī, familiāres: sēd omnes omnium cārītātēs pātria ūna complexā est, pro quā quīs bōnūs dūbitet mortem ōppētēre, sī ēī sīt prōfūtūrus? *n. 57.*

2. Vītā brevis est cūrsūs, glōriæ sempītērnis. Cūm sīt omnībūs dēfīnītā mōrs, optāndūm est, ūt vītā pōtīūs pātriæ dōnāta, quām rēsērvātā nātūræ, vidēātūr. *Pro Sext. n. 47.*

Ego nē immortālītātē quīdē accīpiēdam pūtārē contra pātriā: ēt ēōs qui prō rēpublicā vītā reddīdērunt, nunquam mōrtē pōtīūs, quam immortālītātē assēcūtōs pūtāvī. *Pro Planco. n. 90.*

Quō sis Africānē, alācrīor ād tūtāndā rempublicā, sīc hābēte: omnībūs, qui pātriā conservāvērīnt, adjūvērīnt, auxerīnt, certum esse in cōlō ēt dēfīnītum lōcūm, ūbi bēātī ævo sempītērno frūāntur. *Somn. Scip.*

3. Sic nos pātria nōstrā dēlētāt, ūt sāpīētīssīmūs vir Ulyssēs immōrtālītātī āntēpōnērēt Ithācam illām, in

asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam. 1 de Or. n.
196.

Nescio quā natālē solum dulcedinē cūctōs

Dūcit, et immemores non sinīt esse sūi.

Ovid. 1 de Ponto, Ep. 3.

CAPUT XXX.

Dulcē et decōrūm est prō patriā morī.

Horat. l. iii. Od. 2.

1. Cūm Atticā rēgio ferrō ignique vastarētur ā Doriensium exercitū: rex Athēniensium Cōdrus, sūis sociōrūmque vīribūs diffidens, ad Apollīnis Dēlphicī orāculum confūgit, pērque lēgatos sciscitātus est, quōnam mōdō tam gravē bellūm avērtī possēt Respondissē Dēus fertur, itā finēm ēi fore, si rex ipsē hostili mānu caderet. Quod cūm pērcrēbuisset; edixere Doriensēs, nē quis Cōdri corpūs vulnerārēt. At illē, dēpositis impērii insignibūs, grēgarii militis cultūm induit: tum pābulantium hōstium glōbō sēsē objiciens, unūm ex hīs quēm falcē pērcūsserat, in cādēm suām compulit. Cognitō rēgis corpōrē, Doriensēs sinē praeliō discēsserē. Atque itā Athēniensēs virtutē dūcis, prō salūtē patriāe sē mortī offērentis, bello liberāti sunt. Quis Cōdrum non mirētur qui iisdēm artibus mortem quāsiērit, quibus vitā ab ignāvis quāri sōlet? Valer. l. v. c. 6. Justin. l. ii. c. 6. Patercul. l. i. c. 2.

2. Apūd Rōmānos sanguinem liberōrum ac sūm patriāe impendit L. Junius Brūtus, cūjūs hīstōria vidētur altius rēpētendā. Hīc, cūm frātrēm sūm et primōrēs urbīs ā Tarquiniō Sūperbō avuncūlo suō interfectōs audisset, stātuit nihil illi relīnquere timēndum ab ingēniō sūo, et nihil in fōtūnā suā concūpiscēndum. Itaque stultitiā simūlans, et bonā suā prādx esse rēgi sinēns, haud abnūit cognōmen Brūti. Ab dūobus Tarquiniī filiis profici-scēntibus Delphōs ascītus, ut lūdibrīum potius esset, quā cōmēs, fertur tulīssē dōnūm Dēo Apollīnī bācūlum aurēum lignēo cavāto inclūsum, quā erat effigies ingēniī sui. Cūm rēgii jūvenēs pērēgissent mādātā Tarquiniī, consulto orāculō dē prodigiō quod in rēgiā nūpēr accidērat, cūpido incēssit eōs sciscitāndi Apollīnēm, ad quem rēgnūm

Rōmānūm essēt ventūrūm pōsteā? Hanc ex imō spēcū reddītam esse vōcēm fērūnt: *Qui primūs vēstrūm ō jūvēnēs, tūlērīt oscūlum matri, is impērium summum Romae habēbit.* Dūo Tarquīnii permīsere sorti, ūtēr eōrūm priōr mātrī ōscūlum dārēt, cūm Rōmām rēdissent. Brūtūs rātus drāculī respōnsūm āliō spectārē, tērram ōscūlo cōntigit, quōd ēā commūnis mātēr omnīum mortālīum essēt. *Livius, l. i. c. 56.*

Tarquīniō Sūpērbō cūm omnī fāmiliā pōsteā ējēctō ex urbē, maxīmē ōpērā L. Jūnii Brūti, primī Rōmāe consūlēs crēati sunt ipsē L. Jūnius Brūtus ēt L. Tarquīniūs Collatīnus. Cāterūm ūt Rōmānis auctōr libertātis fuērāt Brutus, ita custōs fūit. Erānt in Rōmānā jūvēntūtē adolēscētēs āliquōt, nec ī tēnūi lōcō ōrtī, quōrūm libīdo sōlūtior fuērāt rēgnāntē Tarquīniō, æquālēs ēt sōdālēs ādolēscētīum Tarquīniōrum, āssuētī ēt ipsī regiō mōrē vīvērē. Hī pristīnām vītæ licētīam quærētēs, nēfāriūm īnīrē consiliū dē accīpiēdis clām noctē in urbēm Tarquīniis: ēt āssūmpsere in sōcietātē scēlērīs ipsōs Brūtī libērōs Titum Tībērīumque. *l. ii. c. 3.*

Cūm conjūrāti dē īnītō consiliō īntēr sē āgērēt, rēmōtis, ūt pūtābant, ārbītrīs, sērmōnem eōrūm ūnūs ex sērvīs excēpīt: ēt prætēreā litēræ, quās ād Tarquīnios scripsērānt, deprēhēnsæ, rēm cōarguērunt. Prōditōrēs extēplo in vīnculā conjētī sunt, deīndē dāmnātī. Consūlēs in sēdē m prōcēssērē sūam: missīque lictōrēs ād sūmēndūm supplicīum, nūdātōs jūvēnēs virgīs cēdīdērunt, secūrīque pērcūssērunt; cūm intērēā omnīum ōcūlī conjētī essēt in vultūm Brūti patrīs, qui ējūs supplicīi ēxāctor ērat, cūjūs spēctātōrem essē eum īngēnita libērōrūm cāritas mīnīmē pātī vidēbātūr. At illē patrīs persōnām exūit, ūt consūlis rētīnērēt; mālūit orbūs vīvērē, quām publicæ vīdictæ dēssē: ēt

Vīcit āmōr patriæ, laudumque īmmēnsā cūpīdo.

Valer. l. v. c. 8. Virgil. l. vi. ver. 33.

Ubi Tarquīnius vīam dōlō obsēptam vīdit ād regnūm rēpētēndūm, bellō āpērtō rem āgrēssūs est. Obvīām hostī consūlēs ēunt; Valerius consūl pēditem dūcīt, Brūtus cum ēquitātu antēcēdit. Præerat hōstīum ēquitibus filiū regis Arūns Tarquīnius. Qui ūt Brūtūm agnōvit, inflammātus irā: *Illē est vir, inquit, qui nōs expūlit patriā. Ipse en illē nostrīs decōrātus īnsīgnibus magnīficē in-*

cēdit. Dīi rēgūm ultōrēs ādēstē. Concitat calcāribus ēquum, ātque īn īpsūm consūlem dīrīgīt. Sēnsīt īn sē īrī Brūtūs, ēt āvidē sē cērtāmīnī obtūlit. Adēō īnfēstīs ānīmīs concūrrērūt, ūt ūtērque lancēā transfixūs ex ēquō lapsūs sīt. Valerīus Brūto collēgæ fūnūs, quantō pōtūit apparātu, fēcīt. Sēd mājūs mōrti Brūti dēcūs fuit publicā mōstitia, maxīmē matrōnārum, quæ eum, ūt pārēntem, pēr annūm intēgrum luxērunt, quōd tam ācēr ultōr fuīssēt vīōlātæ īn Lucretiā pudīcitiæ. *Livius, l. ii. c. 6.*

CAPUT XXXI.

Dēcīōrūm prō pātriā dēvōtīōnēs.

Consūlībūs Dēcīō ēt Manliō Rōmā profēctīs ād bellum adversūs Latīnōs gērēndūm, dīcītūr vīsā esse utrīque pēr noctem spēcīēs, hūmānā mājōr augustīōrque, vīrī dīcētīs: *Ex unā acīē impērātōrēm Dīīs infērīs dēbēri, ex altērā exercītum: ēt viciōrīam fōrē ējūs exercītūs ēt pōpūlī, cūjūs impērātōr dēvōvīssēt lēgiōnes hostium, ēt sē sūpēr ēās.* Ubi consūlēs contūlērunt intēr sē hōs vīsūs nocturnos, plācūit prīmūm victīmās cædi, advertendæ Dēcōrum īræ causā: deīndē stātuerunt, ūt illē consūl sē pro pōpūlō Rōmāno dēvōvēret, āb cūjūs cornu cēdēre Rōmānūs exercītūs cōpīssēt. Manliūs dextrō, Dēcīus lāvō, cornu præerat. Prīmō utrinque æquīs vīrībūs, ēt ēōdem ardōrē ānīmōrum rēs gērēbātur. Deīndē āb lāvō cornu Rōmāni non fērētēs impressiōnem Latīnōrum, pēdēm rēfērīē cōpērunt. In hāc trēpīdatiōnē Dēcīus consūl solēnnīa dēvōtīōnīs vērbā prōnunciāvīt, præeuntē M. Valerīo Pontīfice, armātūs īn ēquum īnsilūit, āc sē īn mēdīōs hōstēs īmmīsīt, pātriæ sālūtem, sībī vērō mortem, pētēs. Quācunqūe ēquō īnvēctūs est, ēō sēcūm pāvōrem āc terrōrem tūlit. Pōstquam vērō corruīt obrūtūs tēlīs, tum Latīni lātē fūgam fēcēre. Sic illē vōlūtāriā mortē magnam Rōmānis victōriam pēpērit. Manliūs lacrymīs ēt laudībūs dēbītīs prōsēcūtus est tam mēmōrābīlem collēgæ intērītum. Decīi corpūs pōstērō diē īvēntum ēt intēr maxīmā hōstīum strāgēm, cōōpērtum tēlīs: fūnūsque ēī pār mōrti est factūm. *Livius, l. viii. c. 6. 9. Valer. l. v. c. 6.*

Tam egrēgium exemplum æmulātus est bellō advērsus Gallos Dēcii filiūs. Nam in quarto consūlātu, pāternis vestīgīis insīstens, ērēxit ac restitūit lābantēs ac prōpē perditās urbīs Romānæ vīres sīmīlī dēvōtīōnē et pāri exitū. *Livius, l. x. c. 21. Valer. l. v. c. 6.*

Dēnīque bellō contra Pyrrhum rēgēm, tertius P. Dēcīus sē tertiam victīmām rēipublicæ præbuit, ā pātrīō avītōque in pātriām āmōrē non dēgēnēr. *Cic. 2 de fin. n. 61.*

CAPUT XXXII.

Divitiæ in patriam impēnsæ.

Dōni quīdēm magnitūdo faciit ut grātum sīt: grātius tāmēn est, licēt parvum, sī opportunē dētūr. Hīnc opportunitas liberālitātis Q. Fabii maxīmi fēcīt eum ad hoc usque tempūs laudābilem, ob pārvam pęcūniæ summām tōt antē sæculā ērōgātam patriæ causā. Captīvos Rōmānōs āb Annībālē Carthāginīēnsīum dūcē rēcēpērāt, interpōsitā pactīōne nummōrum. Qui cūm ā Sēnātu non solvērētūr, mīssō in urbēm filiō, fundum, quēm ūnicum possīdēbat, vendīdīt; ējūsque prētīūm Annībālī prōtinūs nūmērāvīt, parvum quīdēm, utpōtē ē septēm āgelli jūgēribus rēductum, sēd omnī pęcūniā mājus, si æstīmētūr ānimō ērōgantīs. Sē ēnīm cārēre pātrīmonīo, quām pātriām fidē, mālūt.

Ejūsdēm tempōris scēmynā Apūliæ dītīssīmā, Busa nōmīne, Rōmānos, quī ē Cannēnsi clādē supērērānt, bēnīgnīssīmē āllīmētīs sustentāvīt. Salvo tāmēn stātu fortūnārum suārum, mūnīficam sē pōpūlo Rōmāno præstitīt: Fabius in hōnōrem patriæ ex paupēre inōps factūs est. *Valer. l. iv. c. 8.*

CAPUT XXXIII.

Inimicitia publicæ utilitātis causā dēpōsitæ.

1. M. Æmīlius Lepīdus bīs consul, pontīfex maxīmus, gravītātēque vītæ pār splendōrī hōnōrum, gessīt, diutīnās ac vēhēmētēs inimīcītīās cum Fulvīo Flacco

ejūsdēm amplītūdīnīs vīrō: quās, stātim atque censōrēs sīmūl rēnunciāti sunt, dēpōsūt: exīstīmāns non oportēre ēōs; qui publicē juncti essent pōtestatē, prīvātīs ōdiīs dissīdēre. Id jūdīcīum Lepīdi ēt præsens ætās comprōbāvīt, ēt vētērēs annālium scrīptōres nōbīs laudāndūm trādīdērunt. *Valer. l. iv. c. 2.*

2. Nōluērunt quōque ignōtum essē pōstērītātī Livii Salinatōrīs illustrē consīliūm finiēndārūm, patriæ causā, sīmūltātūm. Is nāmquē, etsī Nērōnīs, ōdiō ardēbāt, cūjūs præcipuē ōpērā īn exīliūm iērat, tāmēn ūbī ēī collēgā īn consūlatū est dātūs, sībī impērāvīt oblivisci ēt īngēnī sūī, quod ērāt ācērrīmum, ēt īnjūrīæ, quam grāvīssīmā accēpērāt: nē, pertīnācēm sē exhibēndo īnīmīcum, mālum consūlem āgēret. Hæc mentis īnclinātio ād tranquillīōrēm habitūm, plūrīmūm prōfūīt ād sālūtem urbīs atque Itālīæ īn dīffīcīlī tempōrum artīcūlō: quīā pārī vīrtūtīs īmpētū connīsi dūō consūlēs, terrībilēs Pēnōrum vīrēs contūdērunt.

3. Cūm P. Scīpiōnī Afrīcāno dūo Q. Petīlī dīēm dīxīssēt, tribūnūs plēbīs ēō tempōrē Tib. Sēmprōnīus Grācchūs ērāt, cui īnīmīcītiæ cum P. Scīpiōne intērcēdebant. Trīstem omnēs āb ēō sententiām expectābant. At illē dīxīt: *Sē non passūrum P. Scīpiōnēm absēntēm accūsārī: ēt, cūm rēdīssēt, auxiliō ēī fūtūrum, nē causam dīcērēt.* Multā deīndē addīdit dē īnsīgnībūs īnīmīcī sūī mērītīs īn patriām. Mōvīt ōrātīo Gracchī non cætēros mōdō tribūnos, sed ipsōs ētīam āccusatōrēs: ēt, sēnātū hābitō, grātīæ īngēntēs āb ūnīvērso ōrdīnē Tib. Graccho actæ sunt, quōd rempublicam prīvātīs sīmūltātībūs pōtīōrem hābūīssēt: Pētīlī vērō vexātī sunt prōbrīs, quōd splendēre āliēnā īnvīdiā vōluīssēt. Sīlentīum deīndē dē Afrīcānō fūīt. *Livius, l. xxxviii. c. 52.*

CAPUT XXXIV.

Patriæ irāscī nēfās est.

Ut pārēntum, sic patriæ sævītīa, patiēdo ac fērendo lēniēndā est. *Livius, l. xxvii. c. 34.*

Sūōrūm īnjūrias cīvīum patiēntēr fērēbat Epamīnondas, quōd sē patriæ irāscī nēfās esse dūcērēt. Cūm ālīquādo ēum prōptēr īnvīdīam Thebāni nōluīssēt præfī-

cere exercitui; delectus erat dux alius imperitus belli, cuius errore res eo deducta fuerat, ut omnes de salute exercitus pertimescerent, quod locorum angustiis clausus, ab hostibus obsidebatur. Tum desiderari coepit est Epaminonda diligentia qui tunc miles sine ullo imperio erat. Cum ab illo opem petissent sui, nullam retinuit memoriam acceptae contumeliae, et exercitum obsidione liberatum domum reduxit incolumem. Neque vero hoc semel fecit, sed saepius. *Cor. Nep. in Epam. c. 7.*

Aristides Athenis, Camillus Romae ejecti in exilium, longe alio animo patriae injuriam tulere. Ille enim urbe egre diens, Deos oravit, ne unquam Atheniensis opera sua indigerent. Hic contra dicitur a Diis precatus esse, ut, si sibi innoxio injuria fieret, desiderium sui facerent ingratae patriae quamprimum. Idem tamen non multo ante tempore digniora bono cive vota fecerat. Nam captis Veis, urbe opulentissima, manus ad caelum tollens, precatus erat, ut si cui Deorum nimia sua populi Romani fortuna videretur, liceret eam invidiam lenire suo privato incommodo potius, quam publico populi Romani. Et cum deinde, Romae a Gallis obsessae, missus ad Camillum exulem Caedicius, eum dictatorem creatum esse nunciasset, cohortari coepisset, ne injuriae a patria illatae reminisceretur; ille, interrupto sermone Caedicii, *Nunquam, inquit, a Diis precatus essem, ut mei desiderium Romani facerent, si ejusmodi illorum desiderium futurum esse existimassem. At nunc equo a Diis postulo: mea ut opera tantam patriae utilitatem afferat, quantae est ea, quam nunc praemittitur calamitas.* Plut. in Aristid. Livius, l. v. c. 33. et 21. Appian. l. iv. Celtic.

Vide infra Coriolani iram in patriam, cap. xxxvii. et Q. Fabii Maximii patientiam, l. iv.

CAPUT XXXV.

Fundamentum est omnium virtutum pietas in parentibus. Cic. pro Planc. n. 29.

1. Prima et optima pietatis in parentes magistra est natura. Haec nullo vocis ministerio, nullo usu literarum

indīgēns, prōpriīs vīribus cārītatem pārēntum pēctoribus libērōrum tācītē infūndit. *Valer. l. v. c. 4.*

Pārēntēs cārissīmōs hābēre dēbēmūs, quōd āb ĩīs nōbīs vītā, mātrīmōnium, libērtās, cīvītās, trādīta est. *Cicer. post red. in Sen. n. 2.*

Bēnēficiōrum maxīma sunt ěā, quæ ā pārēntibus āc-
cīpīmūs, dum aut nēscīmūs, aut nōlūmūs. Pārēntēs cō-
gunt tēnēros infantēs ād sālūbrīum rērūm pātīēntīam.
Flēntīum āc rēpūgnantīum cōrpōra dīlīgēntī cūrā fōvēnt, ět,
nē membrā ĩn prāvum dētōrquēāntūr, constrīngunt. Mox
libērālia stūdīa incūlcant, ādhībītō tīmōre nōlentibus. Jūven-
tam frūgālītātī, pūdōrī, mōribus bōnīs applicānt cōāctam, si
non obsēquātur libēntēr. Adolēscēntibus quōque vīs ābhībē-
tur ět servītūs, si rēmedīa pēr intempērāntīam rējīcīunt.
Senec. 6. Benef. c. 24.

2. Quisquīs ĩn vītā suā pārēntēs cōlīt, hīc ět vīvus ět
dēfūctūs Dīīs cārūs est. Contrā contemptūs pārēntūm
ějūs gēnērīs pēccātum est, quod ět āb hōmīnibus ōdīō hābē-
tur, ět ĩn vīventibus āc mortūīs ā Dīīs damnātūr āc pūnītūr.
Stobaeus, Serm. 77.

ěā cārītās, quæ est intēr nātōs ět pārēntēs, dīrīmī,
nīsī dētēstābīlī scēlēre, non pōtēst. *Cic. de Amic. n. 27.*

Facīlē intellīgo libērōs non mōdō rēticēre pārēntum
injūrīas, sēd ětīām æquō ānīmō ferrē ōpūrtērē. *Pro Cluen.
n. 17.*

Adolēscēntūlūs quīdam Zēnōnīs schōlam dīū frēquen-
tāvērāt. Rēvērsum ĩn pātērnās ædēs interrōgāvit pātēr,
quīd tandēm sāpīēntīæ dīdīcīset? Illē rēbūs ipsīs sē os-
tensūrum rēspōndīt. Indignantē autem pātēre ět verbērā
ipsī ĩngērēntē illē quīētus permānēns, ět pātīēntēr fērēns,
Hoc, ĩnquīt, dīdīcī, ĩram pātēris æquō ānīmō ferrē. *Ælian.
l. ix. c. 33.*

3. Quærī sōlītum est ĩn philōsōphōrum schōlīs, ān
sempēr atque ĩn omnībūs pātēri pārendum sīt. Certē ĩn
plurīmīs pārendum est, ĩn quībūsdam non obsēquēn-
dum. Omnīa ěnīm, quæ ĩn rēbūs hūmānīs fīunt,
sīcūt doctī censūrunt, aut hōnesta sunt, aut tur-
pīā. Quæ suā vī rectā honestāque sunt, ūt fīdēm cōlēre,
pātēriam dēfēndēre, ěā fīēī ōportēt, sīvē ĩmpērēt pātēr,
sīvē non ĩmpērēt. Sēd quæ hīs contrārīā, quæque turpīā,
ět omnīno ĩnīquā sunt: ěā nē, si ĩmpērēt quīdem, fācīēn-
dā sunt. Illā tāmēn ipsā, ĩn quībūs obsēquī pātēri ĩmpē-
rāntī non ōportēt, lēnītēr ět vērēcūndē dēclīnandā, sen-

sīmque relīnquēndā sunt, pōtīūs quān rēspūendā. *A. Gell. l. ii. c. 7.*

Agesilāūs, patrē jūbēntē eūm īn quodām judiciō sententiām lēgibus ādvērsām ferrē: *A tē, inquit, mī patrēr, jam indē ā fuēritiā ēdōctūs sum lēgibus pārēre. Itāque etiā nunc tībī obtempēro, nīhīl īn lēgēs peccando.* *Plut. de vit. pud.*

4. Tālem erga pārentes te prāstā, quālēs optārēs sē tibi tuos libērōs exhībēre. *Isocr. ad Dem.*

Si libērī pārentibus nāti sint hūmīlibus, sī prōpīnquos hābēant imbēcilliōres vėl ānīmō vėl fortūnā: ēōrum, cūm pōtērūnt augēant opēs, ēisque hōnōri sint. Fructūs enīm īngēniī, fortūnāe, omnisque prāstantiāe maxīmē tum cāpītur, cūm īn proxīmum quēmque confertūr. *Cic. de Amic. n. 70.*

Omnes hōmīnes pālām prādicānt, primām Diis, deindē pārentibus, hōnōrem dēbēri nātūrā ēt lēgibus; nēque libērōs quīcquam grātīūs Dīīs faciēre possē, quān si bēnīgnē ēt ālācrīter cum sōnōre grātīas rēfērānt īīs ā quībus gēnīti ēducātiqūe sunt. Contrā vērō nullum esse mājūs impīētātis argūmētum, quān contēptum ēt nēglēctiōnem pārentum. Itāque intēdictum est nōbīs, nē quīd māli ālīīs faciāmūs; īnjustūm autem ēt impīum hābētur, non sempēr patrī āc mātri ēā dīcēre ēt faciēre quībus lētētūr. *Plut. de Amor. frat.*

CAPUT XXXVI.

Pātrēs ā libērīs pēriculō libērātī.

1. Cūm captūm atque incensum est Ilīum, Grācī Trōjānōrum fortūnas mīsērātī, hoc maxīmē dīgnūm gentīs suāe hūmānitāte prōnūnciārī pēr prācōnem jussērunt: *Ut singūli ā libērīs civībus sēcum aufērent īn hūmērōs sublātum id ūnum quod fūtārent intēr rēs sūās prācipuē sērvāndūm.* Stātim Ānēas Dēōs pātriōs hūmēris impōsūit, cātēra nēglīgēns. Hāc piētāte capti Grācī, pērmīsere ipsi etiām altēram rēm āsportāre. Tum illē Dīīs altērūm ōnūs addīdit pātrē sūūm Anchīsen sēnīō confēctum. Quo facto mīrum īn mōdūm obstūpēfacti Grācī, Ānēā suā omniā rēstitūī vōlūērūnt: itā dēclarāntēs, illōs etiām qui hōstēs sūnt, ēt jūrē belli īn victōs ūtī possunt, mansuēscēre ēt mīsēricordiā mōvēri īn ēōs, qui Dēōs ēt pārentēs rēvērēnter cōlūnt. *Æliam. l. iii. c. 22.*

2. Crēsō Lȳdōrum rēgi ōpūlentissīmo filius fūit, formā quīdem ēt ingēniō prāestans sēd nātūrā mūtus diū existimātus, quōnīam cū jam multūm adōlevisset, nihil tāmen fārī pōtērat. Ad ēmēndāndum hoc linguæ vitium cunctā expertus est pāter, dum sēcundæ ējūs rēs ērānt: At nihil omnīno mēdicōrum artēs prōfuere. Cūm vērō Sardes, urbem rēgiām, expugnāset Persārum exercītus, ēt in Crēsum districtō glādiō irrūens quīdam milēs, eum sibi ignōtum jamjam occīsūrus vidērētur; vitæ pātris tīmēns piūs adōlēsens, ēt oblītus quīd sibi nāscēnti nātūrā dēnegāset, ōs dīduxit, ēt clāmārē nītens, solvit linguæ vinculā, atque in hās vōcēs ērūpit: *Nē occīdas Crēsum milēs.* Sic ā pātris capite dēpulsā mōrs fuit bēnēficiō filiī, qui ēt ipsē sūo in pātrē amōre consēcūtus est, ūt pēr rēliquum vitæ tempūs vōcālis esset, āc plānē articulatēque lōquī posset. *Herodot. l. i. A. Gell. l. v. c. 9. Valerius, l. v. c. 4.*

3. Quum, sēditionē intēr Macēdōnās milītēs ēt Grēcōs mērcēnāriōs ōrtā, rex Philīppūs grāvī vulnere percussus esset, ēt ex ēquō dejectus; prōsiluit antē ōmnēs Alexāndēr, annūm tunc septīmum dēcīmum āgēns, jācētēm clypeō sūo prōtexit, rūentēque in ēum multōs sūā mānū occīdit. Cūm grāviter pōstēā ferrēt Philīppūs, quōd pōptēr vulnūs, quo tum fēmūr transfossum fuērāt, claudicāre cōgērētur? vērē ēt scītē dixit ēī Alexāndēr: *Non dēbere eum irasci vulnere, quo virtūtīs bellicæ mēmōria rēvōcārētur, quōtīēs pēdēm mōvērēt.* *Quint. Curt. l. viii. c. l. Plut. l. fort. Alex.*

4. Eādēm piētās virilī rōbore armāvit P. Scīpiōnem, qui deindē Africānus est dictus, ad ōpēm pātri in aciē fērēndam, cūm vix puērilitātis annos ēgrēssus esset. Nam eum consūlem pugnāntem cum Annībālē āpūd Ticīnum flūvīum, ēt grāviter sauciūm, servāvit intērcursu sūo. Nēquē illum aut aētātis infirmītās aut milītīæ tīrocīnīum interpellāvit, quō minūs laudem consēquērētur rapti ex ipsā mortē pātris ēt impērātōris. *Valer. l. v. c. 4.*

5. L. Manlīum plēbi Rōmānæ invīsum multā fēcērānt: acerbitas in hābēndo milītum dēlectu ad bellum, ingēnium ātrox, cognōmen Impērīōsi āb ipsō ascītum ad ostentatiōnē sāvitiæ. Itāque ūbī primūm dīctatūrā ābiit, diem ēī dixit ad pōpūlum M. Pompōnius tribūnus plēbis. Crīmīnī intēr cāterā dābāt, quōd āb hōmīnībus rēlēgāset, ēt rūri intēr sērvōs āc pēcūdēs hābitāre, cōgēret Tītum filīum

(cui pōstĕā Torquātī cognōmĕn fuit) ādōlēscĕntem nullius prōbrī compĕrtum, sĕd tāntūm linguā imprōmptum.

Ægrĕ passus Tītus sĕ causām esse hūjūs ādvĕrsūs pārĕntĕm crīmīnātiōnīs, cāpīt consīliūm rudīs quīdem ātque āgrestīs ānīmī, sĕd pīetātē īn pārĕm laudābilĕ. Nescĕntībūs cunctīs, glādiō succīnctus, noctu Rōmām accūrrīt, ĕt prīmā lūcē Pōmpōnīī dōmūm vēnīt: jānītōrī, ōpūs sībī esse dōmīnō ĕjūs extēplō convento, ait, ĕīque nūnciārī jūbĕt Tītum Manlīum Lūcīī filium ādĕssĕ. Tribūnus, cui spēs ĕrāt jūvĕnem īrā percītūm īn pārĕm aliquid nōvī crīmīnīs affĕrrĕ ĕūm stātīm, rĕmōtīs ārbītrīs, ādmīttīt. At illĕ, ūt est īngressūs, glādīum distrīngīt, ĕt supĕr lectum jācĕntīs Pōmpōnīī stans ferrō intentō, sĕ ĕūm transfixūrūm mīnātūr, nīsī jūrĕjūrāndo confirmĕt, sĕ āb īnstītūtā advĕrsūs L. Manlīum accūsātiōne rĕcĕssūrūm. Tribūnūs glādīum āntĕ ōcūlōs mīcāntĕm cernĕns, sĕque sōlūm ātque īnĕrmĕm cum jūvĕnĕ prāvālīdō ĕt fĕrōcĕ, jūrāvīt īs verbīs, īn quā ādāctus est ā Tīto; rĕm ād pōpūlūm dĕtūlit, dōcūit cūr sībī āb īncĕpto dĕsīstĕre nĕcĕsse essĕt, Manlīum pārĕm mīssum fĕcīt. Tāntūm tempōribūs illīs jusjūrāndūm vālĕbāt.

Māluīssĕt quīdĕm Rōmāna plĕbs sībī pōtĕstātem fiĕrī fĕrĕndī suffrāgīī dĕ tam crūdĕlī ĕt supĕrbō rĕō, quem ōdĕrat: verūntāmĕn non āgrĕ tūlit filium īd prō pārĕ ausum esse: ĕt ĕjūs factum vīsum est ĕō laudābilīus quōd ādōlēscĕntīs ānīmūm ācĕrbītās pātrīa nīhīl ā pīetāte āvĕrtīssĕt. Itāque ūt sūūs vīrtūtī hōnōr, sūm prēmīum, essĕt, eo anno sĕcundum īnter sex tribūnos militāres lōcum consĕcūtūs est T. Manlīus, hīcĕt nullīs prāclārĕ factīs cognītus, ūt quī rurĕ ĕt prōcūl ā cĕtu hōmīnūm jūvĕntām ĕgīssĕt. *Cicer. 3 Offic. n. 31. Livius, l. vii. c. 4, 5.*

CAPUT XXXVII.

Pīetās libĕrōrūm īn mātrĕs.

1. C. Marcīūs, cui captā urbs Coriōlī fĕcīt cōgnōmĕn Coriōlānī, pārĕrē ōrbātūs ādhūc pūĕr, sūb mātrīs tūtĕlā ādōlĕvīt. Sortītūs ĕrāt ā nātūrā nōbīles ād laudĕm impĕtūs: sĕd quā doctrīnā non ācĕssīt, īrā impōtĕns, obstīnātāque pĕrvicāciā fūīt, ĕt ĕxĕmple sūō confirmāvīt, ĕĕ-

nērōsām īndōlēm, sī lībērālī īnstitūtiōnē cārēat, ēdērē multā sīmūl cūm vīrtūtibus vītā, sīcūt fēcūndūm nātūrā agrum, qui excūltūs non sīt. Quōnīam īnvīctum vōlūptātē, pęcūnīā, lābōrē ānīmūm gērēbāt; ējūs cōntīnētīa, justītīa, fortītūdo, prādicābāntur: āt prāfervīdā īrā, aspērī mōrēs, ēt pārūm cīvīlis cōgrēssūs, grāvīter fērēbāntur. Hunc autem mortālēs maxīmum fructum fērunt ē Mūsarum discīplīnā, ūt molliātur mansuēscātque ēōrum īngēnīum: ēt, sī quīd fērurū nātūrā īndīdīt exūāt.

Scīlīcet īngēnuas dīdīcisse fidēlīter artēs

Emōllīt mōrēs, nēc sīnīt esse fērōs.

Ovid. 2 de Ponto. El. 9.

Nēmo ādēō fērūs est, ūt non mītēscēre possīt,

Si mōdō cultūræ pātiēntem commōdēt aures.

Horat. 1 Epist. 1.

Cūm prīmā stīpēndīa fācērē cōpīssēt ādōlēsēns, ē mūltīs prāllīs, quībus īntērfūit, nūnquām rēdiit, nīsī dōnātūs cōrōnā āliōvē mīlītārī prāmīō. Commīlītōnībūs ējūs bellīcæ vīrtūtīs fīnīs ērāt glōrīā, illī vērō fīnīs glōrīæ gaudīum mātrīs. Nam ūbī illā audīvīssēt ipsūm laudārī ēt dōnārī vīdīssēt cōrōnā, ēt prā lētītīā lācrīmāns essēt cōplexā; īd sībī sūmmō hōnōrī fēlīcītātīque dūcēbat esse. Sīc Epamīnōndās dīcēbat nīhīl sībī unquam jucūndīus fēlīcīusque cōntīgīssē, quām quōd pātrē ēt mātrē hābūīssēt testēs āc partīcīpēs partæ Leuctrīcā pugnā glōrīæ. Coriōlānūs, ūt ūnī mātrī rēpendērēt grātīam, quā utrīque pārēntī dēbēbat, eā oblēctandā ēt cōlēndā sātiārī non pōtērat. Illā cūpīentē atque ōrāntē, ūxōrē duxīt: illīus īn ādībūs, nātīs jam lībērīs, cum ūxōrē hābītāvīt.

Pōst multā īn pātrīam mērītā jūdīcīo pōpūlī dāmnātus Coriōlānūs, Volscōs exulātum ābīīt, mīnītans pātrīæ, hōstīlēsque jam tum spīrītūs gērēns. Vēnīentē Volscī bēnīgnē excēpēre, ēt ūsūs est hōspītīō Attīi Tullīi, qui prīnceps Volscōrum ērāt, Rōmānīsque fūērat sempēr īfestus. Itāque cūm altērum vētūs ōdīum, altērum rēcēns īrā stīmūlārēt, brēvī effēcērunt, ūt lēgērētūr īmpērātōrēs ād bellūm advērsūs Rōmānōs gērēndūm.

Cōriōlānūs, expugnātīs non paucīs Rōmānōrum ōpīdīs, castrā pōsūt quīnque millīa passūm āb urbē, āgrumque Rōmānōrum est pōpūlātus. Missī Romā ād ēum ōrātōrēs. de pācē, ātrox rēsponsūm rētūlērunt. Itērum deīndē missī, nē īn castrā quīdem admīssī sunt. Sācērdōtēs quōque sūīs īnfūlīs vēlātōs īssē ād ēum supplicēs

trāditur, et nihil magis flexissē animūm, quā lēgātī flexērunt. Tum matrōnæ cōeūntes pervicērunt, ut Veturia Cōriōlāni māter exāctā ætāte muliēr, et Vōlūmnia uxor, duos parvos ex Marcio filiōs fērēns sēcūm; in cāstra hōstium īrent cum frēquēti muliērūm cōmitātu, et eam urbem precibus lacrymisque dēfēndērent, quā viri armis non pōtērānt. Ubi āb cāstrā ventum est, nunciātumque Cōriōlānō, ādēsse ingens muliērūm agmen; qui mōtūs non fūerat nec publicā mājestāte in lēgātis, nec religiōne in saccerdōtibus, multo obstinātor ērat ādvērsūs muliēbrēs lacrymās. At ut mātrem aspēxit: *Expugnāsti, inquit, et vicisti irām meām, o Patriā, admōtis matrīs meæ, precibus, cui tuam in mē injūriam condōno!* Continuōque Romānum agrum hōstilibus armis liberāvit. *Plut. in Coriol. Livius, l. ii. c. 35, &c.*

- 2. Prætor tradidit triumvirō necandam in cārcerē muliērē sanguinis ingēnūi, cāpitāli crīmīnē dāmnātā. Is qui cūstōdiæ præerāt, misēricordiā mōtūs, non eam prōtinūs strangulāvit. Dedit quōque ādītum ād eam filiæ, sed diligēter excussæ, ne quid cibi infērrēt. Existimābat enim futūrum, ut inediā consumērētūr. Cū autem jam diēs plūrēs efflūxissent, mirātus quōd tamdiū vivēret, cūrōsiūs obsērvātā filiā, ānimāadvertit illām exertō ūbere lenire famēm matrīs lactis sūi subsidiō. Quæ rēs tam admirābilis, ād iudicēs pērlātā, impētrāvit matri remissionēm pœnæ. Nec tantūm matrīs sālūs dōnāta est filiæ pietāti, sed ambæ pērpētuis ālimētis sustēntatæ sunt, publico sumptū, et cārcer illē consēcrātus est, extracto ibi Pietātis templō. Quō non pēnētrat, aut quid non cōgitat pietās, quæ novām ratiōnem invēnit gēnētricis servāndæ in cārcere? Quid tam inūsitatūm atque inaudītum, quā mātrem nātæ ūberibus ālitām fuissē? Pūtārēt aliquis hōc contrā naturām factum esse, nisi prīma naturæ lex esset diligere pārentēs. *Valer. l. v. c. 4. Plin. l. vii. c. 36.*

Filiā āliā, cui nōmēn Pero, ādmōvit vclūt infāntēm pēctōri sūo, atque ālūit pātrēm sūum, grandī ætāte sēnem, qui in custōdiā trādītus fūerat. *Valer. ibid.*

CAPUT XXXVIII.

Parricidium scelerum omnium maximum est.

1. Parricidium nefarium facinus est, atque ejusmodi, ut eo uno maleficio scelerum omnia comprehensa esse videantur. Et enim si (Id quod praeclare a sapientibus dicitur) vultu saepe laeditur pietas; quod supplicium satis acre reperiretur in eum, qui mortem attulerit parenti, pro quo mori ipsum iura divina atque humana cogebant, si res postularet? *Cicer. pro Rosc. Amer. n. 37.*

Potentum atque monstrum est, esse aliquem humanam specie et figura, qui tantum vicerit bestias immunitate, ut eos indignissime luce privaret, per quos hanc suavissimam lucem aspexerat: cum partus atque educatio etiam feris inter sese conciliet. *n. 63.*

2. Aiunt Coelum quendam Terracinaensem, cum cenatus isset cubitum in idem conclave cum duobus adolescentibus filiis, inventum esse mane jugulatum. Quoniam nec servus quisquam nec liber reperiebatur, in quem facinoris suspicio caderet; ea autem aetate filii prope patrem cubantes ne sensisse quidem se dicebant; nomina filiorum de parricidio delata sunt. Parum enim verisimile videbatur, quenquam ausum esse committere se in id conclave, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentibus filii, qui facile possent et sentire et defendere. Tamen cum iudicibus planum esset factum, aperto ostio repertos esse eos dormientes: iudicio absoluti sunt, et omni suspitione liberati. Nemo enim putabat, quenquam esse, qui somnum statim capere posset post perpetratum parricidium; propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo non possunt quiescere sine cura, sed ne spirare quidem sine metu. *n. 64.*

3. Civitas Atheniensium prudentissima fuisse traditur. Ejus porro civitatis sapientissimum Solonem ferunt fuisse, qui leges illis scripsit. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constitueret in eum, qui parentem necasset; respondit: *Se id neminem facturum putasse.* Sapienter fecisse dicitur, cum nihil sanxerit de illo scelere, quod antea commissum non erat; ne non tam pro-

hibere viderētūr, quam ostēdere committī posse. Quāto sapientius māiores nostri fecere! Qui cū intelligerēt nihil esse tam sanctum, quod non aliquādo violāret audaciā; supplicium in parricidās singulāre excogitāverunt, ut ii, quos nātūrā ipsā non pōtūisset in officio retinere, magnitudinē pœnæ summōverētūr ā mālificio. Insūi volūerunt in cūlēm vivōs, atque itā in flūmēn dējici. O singulārem sapientiam! Nonne vidētūr hunc hōminem ex rerum nātūrā sustulisse et eripuisse, cui repēntē cœlūm, sōlem, aquām, terrāmquē adēmērunt? ut, qui eūm necāssēt, undē ipse nātus esset, cārēret iis omnibus rēbus, ex quibus omnia nātā esse dicuntūr. n. 70.

Persæ, si quis patrem necāssēt, eūm non gēnūinūm filiūm existimābant, sed subdititium. Quāā aliēnum ā nātūrā vidēbātūr, et parūm credibīlē, ut certūs pārēns ā justis liberis interimēretur. *Nicol. Damasc. Herodot. l. 1.*

CAPUT XXXIX.

Nihil dulciūs hōminūm gēneri, quām liberī.

1. Pērspicuum est ā nātūrā impelli nōs, eōs, quōs gēnūerimus, amēmūs. *Cicer. 3 de fin. n. 62.*

Nonne bēstiaē prō sūo partu itā propugnānt, ut vulnerā excipiānt, et nullōs hōminūm impētūs, nullōs ictūs rēformident? Si fēræ partūs suōs diligunt, quā nos in liberōs nostros indulgentiā esse debēmūs? *5 Tusc. n. 79. 2 de Orat. n. 168.*

Quid dulciūs hōminūm gēneri ā nātūrā dātum est quām sūi cuique liberī? Incertum est quām longā cujusque nostrūm vitā futurā sit. Consulere itaque et prospicere vivī debēmūs, ut illorum solitudo et pūeritiā quām firmīssimō præsidiō munitā sit. *Post red. Quir. n. 2. In Verrem, l. ii. n. 153.*

2. Pater nullūm clārius potest relinquere mōnumentum sūi, quām si filiūm relinquat effigiem mōrūm sūorum, virtūtis, constantiæ, pietātis, ingēni. *Phil. 9. n. 12.*

Ad filiūm hærēditas paternæ glōriæ et factorum imitatio pertinet. *1 Offic. n. 78.*

Optimā hæreditās omnīque patrīmōniō præstantior ā patrībus traditur libēris, glōriā virtūtis rērūmq̄ gestārum : cui dēdēcōri esse, nefās ēt impiūm jūdicāndūm est. *Offic. n. 33.*

3. Nēmo libērōrum grātiā pecūniis cūmūlāndis incumbāt, ūt ditissimōs ēōs rēlinquāt. Id ēnīm nēc ipsīs nēc patrīæ condūcīt. Censūs jūvēnum optimūs is est, qui ēōs non reddīt obnoxios ādulātōnibūs et sufficit rēbūs nēcēssāriis. Libēris ergo nōn multum auri, sēd pūdōris ōpōrtēt rēlinquēre. *Plato de Leg. l. v.*

Pārētēs libēris plērumque bōnō ānīmō māla præcantūr. Si vīs esse fēlix, Dēos ōrā, nē quid tibi ēvēniat ex his quæ optantūr tibi. Ea non sunt bōnā quæ istī in tē vōlūt congērī; dīvitīæ, hōnōrēs, impēria. Unūm bōnūm est, quod beātæ vitæ causā ēt firmāmētūm est, virtūs. Fāc ipsē tē felicem. Fāciēs autēm, sī virtūtēm cōlūeris. *Senec. Epist. 31.*

CAPUT XL.

Libērī patrīæ causā bēnē institūēndī.

Verrēm grāvītēr objūrgāt Cīcēro, quōd prætor in Siciliā filium flāgitiīs suis intērēssē passūs ērāt. Tunc cūm tē ac tuam vitam nōssēs, in Siciliā tēcum grandēm filium dūcēbas? ūt etiāmsī nātūrā puērum ā patrēnis vitīs abdūcērēt, cōnsuētūdo tāmēn ēt disciplīnā dissimīlem tui esse non sineret. Fāc ēnīm fuīsse in istō C. Lælii et M. Cātōnis indōlem, quid ex ēō bōni spērāri atque effici pōtēst, qui nullum ūnquam patrīs pūdīcum nēque sōbriūm convīviūm vidērit. Qui ādultā ætāte pēr triēnīum intēr impūdīcas muliērēs ēt intēpērāntēs virōs in ēpulis quōtidīānis versātus sīt: nihīl unquam ā patrē audīri, quo pūdēntior aut mēlior esset? Quibus in rēbus non sōlūm filio, sēd etiā rēipublicæ fēcisti injūriam. Suscēpērās ēnīm filiōs non sōlūm tibi, sēd etiā patrīæ: qui non mōdō tibi vōlūptāti, sēd etiā qui ālīquāndo usūi rēipublicæ esse pōssent. Eōs institūere atque ērūdīre dēbūisti ād mājōrum institūta, ēt ād civitātis nostræ disciplīnam, non ād tuā flāgitiā, atque ād tuās turpitudīnēs. Esset ex inērti atque impūro ēt imprōbō pārētē nātūs ēt

pūdēns ēt p̄obus filiūs. Nunc p̄ō tē Verrēm altērum
substitūisti cīvītātī. *Cicer. l. iii. in Verr. n. 159.*

2. Pelopīdās, qui filium hābēbat infāmēm, Epaminōn-
dam rēp̄rēhendēbat, quōd uxōrēm non duxisset; illumque
mālē rēip̄blicæ consūlēre dīcēbat, qui libēros non rēlīn-
quēret: *Vīdē, inquīt Epaminōndās, nē tu p̄atriæ p̄ejūs con-
sūlās, qui tālēm ex tē nātum rēlīctūrūs sīs. Mīhi vērō
stīrps dēēssē non p̄ōtēst: namque ex mē nātam rēlīnquo fug-
nam Leuctricam, quæ non mōdō mīhi sūp̄h̄rēstēs, sēd etiām
immortālīs, fūtūrā est. Cornel. Nep. in Epam.*

Grātum est, quōd p̄atriæ cīvem p̄p̄ulōque dēdisti,

Sī faciēs ut p̄atriæ sīt idōnēūs, ūtilis āgris,

Ūtilis ēt bellōrum et p̄acis rēbus āgēndis.

Plūrīmūm ēnīm intērērīt quībus artībūs ēt quībus hunc tu
Mōribus instītūās. *Juven. Sat. xiv. 70.*

CAPUT XLI.

Māximā dēbētūr p̄ūerō rēvērēntiā.

Plūrīmā sunt.....fāmā dignā sīnīstrā,

Quæ mon̄strant īpsī p̄ūerīs trādūntque p̄rēntēs.

Sic nātūrā jūbet: v̄lōciūs et cītūs nōs

Corūmpūnt vitiōrum exemplā dōmestīca.

Nil dictū fōdum visūque hęc līmīna tangat,

Intrā quæ p̄ūer est.....

Maxīmā dēbētūr p̄ūero rēvērēntiā. Si quid

Turpē p̄aras, nē tu p̄ūerī contēmpsēris annos

Sēd peccātūrō obsīstāt tībi filiūs infans.

Juven. Sat. xiv.

Utīnam libērōrum nōstrōrum mōrēs non ipsī perdē-
rēmūs. Infantīam stātīm dēlicīis solvīmus. Mollīs illā
educātio, quam indulgentiam vōcāmus, nervos omnes et
mentīs ēt corpōris frangīt. Quid non concūpiscēt cūm
adolēverit, qui in cunis pupūreis vagiērit? In lectīcis
crēscunt: sī tērrām pēdībūs attīgērīnt, ē mānībūs utrīn-
que sustīnēntium pendent. Gaudēmūs, sī quid licētīūs
dixērīnt, rīsu ēt oscūlo excīpīmus vērbā ingēnūis indignā.
Nec mīrum vīdēri dēbet: nos dōcūīmus, ex nōbis audiē-
runt. Omne convivium obscēnis cantīcis strēpit: pūdēn-
da spectantur. Fit ex hīs consuētūdo, deīndē nātūra.

Discunt hæc miserī, antequam sciānt esse vitā. *Quintil. l. i. c. 3.*

Adolēscētium indolem non tam jūvānt quæ benē dictā sunt, quā inficiūnt quæ pessimè; multoque magis si plūrā sint, quæ detēriōra sunt. *A. Gell. l. xii. c. 2.*

CAPUT XLII.

Salūbriter institūi plurimūm prōdest in reliquā vitām.

1. Phīlippūs, cūjūs vīrtutē atque industriā Macēdōnēs locuplētīssimo impēriō aucti sunt, nunquam inter nēgōtia bellīca ālīenūs fuit à Mūsis et litēris. Erāt ēī plēnā acūmīnis solērtiæ orātio, quā non minōrēs rēs, quā praelīs, confēcīt: ipsēque plūris æstīmābat victōriās verbīs partās, quā armīs. Extant librī epīstolārūm ejūs plēnārūm et venūstātis et prūdētiæ, ē quibus unā brevis ē Græco in Lātīnum convertenda vīsā est, inquit A. Gellius, quæ pōssit esse pārentibus hortāmentum cūræ dīlīgentiæque in libērōrum instītūtiōne. *Philippus Aristoteli salutem. Filium mihi genitum scito. Nec Divi gratiam ferēnde habeo, quā nātus est, quā quod illum nāsci temporibus vitæ tuæ contigit. Spero enim fore, ut educātus erūdītusque abs tē, dignūs nobis existat, et non sit impūr tanto impēriō.* *A. Gell. l. v. c. 3. Justin. l. ix. c. 8. Polyæn. l. iv.*

Non fēfellit Phīlippūm sua de Aristotēlē opīniō. Quīppē Alexāndēr ēō dōctōrē dīū ūsus, accēpit āb illō tam ūtilia āgēndi et lōquēndi prāceptā, ut non dūbitaverit prādicāre. *Non minus Aristoteli debere se, quā Philippo: hūjūs enim mūnūs esse quod vivēret; illius, quod hōnēstē vivēret.* Vōlūt verō Phīlippūs primā literarūm ēlēmētā filio sūō trādī āb Aristotēlē, summō ejūs ætātis phīlosōphō, et illē suscēpit hoc offīciūm: quā magni mēmēnti est ād stūdiā, eōrum īnītia ā perfectīssimo prāceptōre trādī. *Cicer. 3 de Orat. n. 141. Plut. in Alex. Quintil. l. i. c. 2.*

2. Plurimūm in reliquā vitām prōderit, pūērōs stātīm salūbriter institūi. Fācīle est enim ānīmōs ādhūc tēnērōs, compōnere; diffīcīlter rēciduntūr vitā, quæ nō-

biscum creverunt. Altius descendunt præcepta, quæ primis imprimuntur ætatibus: et naturam tenacissimam sumus eorum, quæ pueri percipimus: ut sapor, quo nova vasa imbuntur, durat. *Senec. 2 de Irâ, c. 18. Ad Helv. c. 16. Quintil. l. i. c. 1.*

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem

Testa diu.

Horat. l. Ep. 2. ver. 69.

Nullam ætas videatur tam infirma, quæ non protinus discat quid rectum pravumque sit: est enim maxime tum formanda, cum facillime cedit precipientibus. Monendus ergo puer, ne quid cupidè, ne quid improbè, ne quid impotentè faciat. *Quint. l. i. c. 4.*

Habendumque est in animo semper illud virgilianum:

...Adeo in teneris consuescere multum est.

Virgil. 2 Geor. ver. 272.

3. In pueris modo frænis utamur, modo stimulis: est enim in illis aliquid quod coercendum sit, est quod excitandum. Hinc Isocrates, doctor singularis, dicebat se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo, frænis uti solere: alter enim reprimentus erat alter incitandus. Et Themistocles, qui in adolescentiam fuerat feroci admodum ingenio, respondēbat mirantibus mutatos ipsius mores: *Asperos et ferociores pullos fieri equos optimos, si domitoribus peritis tradantur.* *Senec. de Ira, l. ii. c. 21. Cic. 3 de Or. n. 25. Plut. in Them.*

4. Dabimus aliquod laxamentum: desideres verò esse non sinemus, et procul a contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis voluptuarios et iracundos facit, quam educatio mollis et blanda. Ideò quò plus indulgetur filiis unicus, et quò plus licet pupillis, eò corruptior illis animus est. Offensas patienter ille non feret, cui nihil unquam negatum est, cui lacrymas sollicita semper mater abstersit, cui satisfactum est de pedagogo. *Senec. ibid.*

5. Longè quoque ab assentatione pueritiam removenda est. Audiât verum, experientur illi perpèram facta, timeat aliquando parentes, et magistros vereantur semper. Nihil per iracundiam et lacrymas exoret: quod irato et flenti negatum fuerit, offeratur quieto.

6. Omnibus hominibus prodest animum subinde relaxare. Excitatur enim otio vigor: omnis est tristitia,

quæ continuātionē pertinācis stūdiī addūcitur, fēriarum hīlārītate discūtitur. *Senec. l. Contr.*

Lūsūs puērīs prōdērunt: quīā puērī post lūsūs, plūs vīriūm et ācriōrem ānīmūm affērūt ad dīscendūm. Mōdus tāmēn sit rēmīssiōnībūs: nē aut nēgātæ ōdium stūdiōrūm faciānt, aut nīmīæ ōtīi consuetūdīnem affērānt. *Quint. l. i. c. 2.*

7. Omnēs ferē lēgum latōres, neglectā puērōrūm et ādōlescentūm ēdūcātiōne, pārentūm arbītrīō libērōrūm īnstītūtiōnem rēlīquērunt: idque ūnūm vīdētūr stūduīsse, ūt īīs, qui aduersūs lēgum prācēpta peccāssent, pōnāe constitūērētur et irrōgārentur. At Persæ et Lacedæmōnīī āliā rātiōne cāvērunt, ne admittērentur quæ lēgēs vētābant: et cīvīum pēccātīs obvīam īērunt, formandīs publicā sēvērāque īnstītūtiōne puērōrūm et ādōlescentūm mōrībūs. Sic ēnīm fiēbat, ut ā tēnēris ānīs virtūtem cōlēre, vītīa vērō aduersārī, assuefiērēt. Quæ vērō fuērīt illa paupērūm et dīvītūm consīmīlis sūb publicīs magīstrīs ēdūcātiō, non īnūtīle ērīt lēgēre apud Plutārchūm et Xenophōntē. *Plut. in Lycurg. et Lacon. Xenophon. i. Cyrop. et in Lacon.*

CAPUT XLIII.

Vētērūm Rōmānōrūm īn ēdūcāndīs puērīs dīscīplīnā.

1. Non assuēscāt infans ēī sermōnī qui dēdiscendus deīndē sit. Magni īntērest quos quisque audiat quōtīdīe dōmī, quībūscūm lōquatur ā puērītīā quemādmodūm pātrēs, pædagōgī, mātres ētīam lōquāntur. Lēgīmus ēpīstōlas Cornēliæ mātīs Gracchōrūm: appāret ējus filiōs, qui ēlōquentīā flōruērunt non solum īn grēmīo mātīs edūcātos fuisse, sēd ētīam ab eā sermōnis ēlēgāntīam hausisse. Māxīmūm autē mātīrōnīs ornāmētūm esse libērōs bēne īnstītūtos mēritō putābat sapīentīssīma illā mulīēr. Cūm Campānā mātīrōnā āpūd illam hospīta, ornāmēta sua, quæ ērānt illō sēcūlō prētīosīssīma, ostentāret ei mulīēbrīter: traxīt eam sermōne quōūsque ā schōlā redīrent libērī. Quos rēvērsōs hospītæ exhibēns: *Et hæc, īnquit, ornāmēta meā sunt.* *Quint. l. i. c. 1. Cic. īn Bruto, n. 210. Valer. l. iv. c. 4.*

2. Op̄eræ pr̄etium est cognōsc̄ere v̄et̄erum Rōmānōrum s̄ev̄erit̄atem ac d̄isciplinam circā ēdūcāndos forman̄dōsque lib̄eros. Jampr̄imum fil̄ius ex castā p̄arēntē nātus, non in cellā emptæ nutr̄ic̄is ēdūcābātur, s̄ed in gr̄emiō ac sinū mātr̄is, cūjus pr̄æcip̄ua laus ērat tūeri dōmum, et inserv̄ire lib̄eris. Eligēbātur autem āliqua mājor nātu pr̄ōpinqua, cui propt̄er probātos mōres s̄ob̄olēs omnis cujuspiam fāmiliæ committ̄eretur: cōram quā nēquē d̄ic̄ere fas ērat, quod turpe dictu vid̄eretur, nēque f̄ac̄ere, quod inhōn̄estum factu. H̄æc non st̄udia mōdō, s̄ed r̄emissionēs ēt̄iam l̄ūsusque pūerōrum, quādam v̄erecundiā temp̄erābat. Sic Corn̄eliam Gracchōrum, sic Aureliam J̄ulii Cæsāris, sic Att̄iam Augusti mātr̄em, pr̄æfuisse ēdūcātiōnibus lib̄erōrum accēp̄imus.

H̄æc d̄isciplīna ac s̄ev̄erit̄as id pr̄æstābat, ut pūeri tōto p̄ectōre arr̄ip̄erēt artēs hōn̄estas. At nunc nātus infans d̄elēgātur Gr̄æcūlæ ālicui ancillæ, cui adjunḡitur ūnūs aut alt̄er serv̄us nulli s̄er̄iō m̄inist̄er̄io accommodātus. H̄ōrum f̄ab̄ulīs et errōribus t̄en̄eri et r̄udēs ān̄imi st̄atim imbūuntur; nec quisquam in tōtā dōmō cūrat, quid cōram inf̄antē dōm̄ino aut d̄ic̄at aut f̄ac̄iat; quōn̄iam ēt̄iam ipsi p̄arēntēs nec prob̄it̄ati nec mōdestiæ parv̄ulos assuef̄aciunt, s̄ed lasc̄iviæ et audāciæ. Per quæ paulāt̄im irr̄ēpit imp̄udentia et s̄ui āl̄iēnique contemptūs. *Diolog. de corr. Eloq. c. 18.*

3. Nunciāt̄um quondam est Phavorīno phil̄osōphō, nōbis pr̄æsentibus, uxōrem aud̄itōris s̄ectātōrisque s̄ui paulūlum ant̄e p̄ep̄er̄isse, eumque esse auctum Filio. *Eām̄us*, inquit tum Phavorīnus, *et v̄isum fuer̄p̄eram et gr̄at̄ulātum p̄ātri*. Is enim ērat lōci s̄enātōrii, ex fāmiliā nōbiliōre. Iv̄imus ūnā qui tunc ād̄erāmus, et cum ēo s̄imul dōmum intrōgressi sūmus, Phavorīnus complexūs hōm̄inem, congratulātusque ei, ass̄edit: atque ūbi percontātus est, quām diūt̄inum pūerp̄er̄ium fuisset; et cognōv̄it pūellam defessam lābōre et vigiliā somn̄um cāp̄ere, f̄ab̄ulārī instituit prol̄ixiūs: et *Nihil*, inquit, *dūb̄ito, quin filium lacte suo nutr̄it̄ura sit*. Sed cūm mātr̄em pūellæ par̄endum ei esse d̄ic̄eret, adh̄ibēndasque pūero nutr̄ic̄ēs, nē ād dōlōrēs, quos in p̄ariendo t̄ulisset, m̄inus quōque nutritionis gr̄ave ac diffic̄ile accēderet: *Oro te*, inquit, *m̄ul̄ier, s̄inē eam tōtam ac int̄egram esse mātr̄em filii s̄ui*. *Hoc enim est contra nātūrā imperfectum et d̄im̄idiātum mātr̄is ḡen̄us, f̄ar̄ere, et st̄atim abs sese ab̄j̄c̄ere partum: al̄ere in ut̄erō sanguīne s̄uo*

*nescio quid, quod non vidēat ; non alēre suō lactē quod vidē-
āt, jam hōmīnem, jam vīvēntem, jam mātris officia implōran-
tem.* A. Gell. l. xii. c. 1.

4. Cum Cātōni mājōri nātus esset ex uxōre filius, nullis nēgōtiis, nīsī publicis, impēdiēbātur, quōmīnus adēs-
set mātri infantem ablūenti et fasciīs involventi. Illā pro-
priō lacte filium ālēbat, sēpēque ētiam libērōs servōrum
suīs ubērībus admōvēbat, ut nūtrīmenti consortium ēōs
puēro dōmīno māgis bēnēvōlōs redderet. Ubī ālliquid in-
telligēre pōtuit puer, eum pāter ipse in litēris instituit, li-
cēt idōneum et ērūdītum dōmī servum hābēret Chilōnem,
ā quo puēri multi ērūdiēbantur. Sēd nōlēbat, ut ipsē
scriptum rēlīquit, servum filiō suo vel mālēdicere vėl
aurem vellīcāre, sī tardior in dīscēndo esset: nēquē ētiam
filiūm tanti mūneris, hoc est, doctrīnā, dēbitōrem esse
servo. Ipse itāque ējūs ludīmagīster, ipse lēgum doctor,
ipse lānīsta fuit. Nēquē mōdō dōcūit jacūlārī, armis de-
pugnāre, ēquītāre, sed ētiam pugillātu decertāre, cālōrem
et frīgus tōlerāre flūmīnum vorticēs nando sūpērāre. Con-
scripsit illi mānu suā, grandībus litēris, histōrias, ut ētiam
in paternā dōmō nōtā hābēret vētērum institūta atque ex-
empla. Quidquam turpe lōqui cāvīt non mīnūs filio prā-
sente, quām sācris virgīnībus Vestālībus: et nunquam sē ei
in balnēō vidēndum dēdit. *Plut. in Cat. maj.*

5. L. Āmiliō Paulo multi anni fūērē vacūi ā rerum
publicārum cūrā inter prīmum et altērum consūlātum. Eōs
tōtōs impendit rēbus sacris, et maxīmē libērōrum institūtiōni,
quōs erūdīri vōlūit non tantūm Romānā vētēri disciplīnā, sed
ētiam Grācis litēris. Illis cūm grammāticā, rhētōricā, di-
alectīcāque artis magīstros dēdit, tum pingendī quōque,
ēquītandī, vēnandī. Et, ut ērat libērōrum amantīssīmus in-
ter Rōmānos, eōrum exercitiīs omnībus intērerat, nīsī res-
publica āllō vōcāret. *Plut. in Āmil.*

6. Augūstus ētiam puer ānīmum optīmis artibus ex-
cōlēbat, cōrpūs lābōriōsis militāribusque exercitatiōnibus
dūrābat. Eum sōlīcītē observābant māter Attīa et Phīlip-
pus vitricus; quōtidie ā magīstris et custōdībus, cui puēro
appōsuērāt, inquīrentes stūdiōsē, quid rei ēgisset, quōd esset
prōfectūs, quā rātiōne diem transēgisset, quībuscum dēnīque
esset versātus. Hāc Attīāe mātris sōlīcītudīne factum est,
ut Augūstus ēvāsērit ē multis ipsius pūdōri oblātis perīcūlis.
Nicol. Damasc.

Augūstus summum impērium Rōmæ ādēptus, nēpōtes suos litēras aliaque rūdīmenta per se plērumque dōcūit. *Sueton. in Aug. c. 64.*

CAPUT XLIV.

Publicæ utilitāti plūrimūm prōsunt quī jūventūtēm erūdīunt.

1. Quā ūtile est jūventūti rēgī, impōsūimus illi quāsd dōmēsticos magīstrātus, sub quōrum custōdiā continērētur. *Senec. 4. Benef. c. 11.*

Non is sōlus. rēipublicæ prōdēst quī tuētur reōs, et de pāce bellōque censet, sēd qui jūventūtem exhortātur, qui in tantā bōnōrum prāceptōrum īnōpiā, virtūte instrūit ānimōs, qui ad pēcūniam luxuriamque ruentes prensat ac rētrāhit, et, si nihil aliūd pōtēst, certē mōrātur. An ille plus prāstat, qui inter cīves jus dīcit; quā qui dōcet jūventūtem quid sit justītia, quid piētās, quid patiētia, quid fortītūdo, quā prētīōsum bōnūm sit bōnā conscientia! *De Tranq. c. 3.*

2. Quærenti mīhi quānam rē possem prōdēsse quamplūrimīs, nullā mājor vīsā est, quā si trādērem cīvibus mēis viās optīmārum artium. Quod enim mūnūs reipublicæ mājus mēliūsvē afferre pōssūmus, quā si dōcēmus atque erūdīmus jūventūtem? hīs præsertim temporibus, quibus itā prōlapsa est, ut omnium ōpērā refrænanda atque cōercēnda sit. *Cic. 2. de Div. n. 2. 4.*

Si sēnibus sātis vīrium sit, ut ādōlescētūlōs dōcēant, instītuant, ad ōmne officiū instrūant, hoc ōpēre quid pōtēst esse prāclārius? *De Senec. n. 29.*

CAPUT XLV.

Et prāceptōrēs et stūdiā amēt ādōlescēns.

1. Discīpūli, sī mōdō sunt bēnē instītūti, prāceptōrem amānt et vērēntur. *Quintil. 1. ii c. 2.*

Id prācipuē mōnēndi sunt ādōlescēntes, ut amēnt prāceptōrēs sūōs non mīnūs quā ipsā stūdiā; et existi-

mēnt eos pārēntes esse, non quīdem corpōrum, sed mēntiūm. Multūm hāc piētas confērēt ād fēlicem exitūm stūdiōrum. Itā ēnim et libēnter audient, et dictis crēdent, et esse magīstrōrum sīmīlēs concūpīscēt, in ipsos dēnīque cētus schōlārum lēti ēt alācrēs convēnīent; ēmēndāti non irascēntur, laudāti gaudēbunt: ūt sint carīssīmī, mērēri cōnābuntur. Nam ūt prācēptōrum offīciūm est dōcēre, sic discipulōrum, prābēre sē dōcīlēs: āllōqui neutrum sīne altēro suffīcīet. *Ibid. c. 10.*

2. Eā maxīmē cūra hābendā est, ut prācēptor omnīno fiat nōbis familiārīter amīcus; nec sēquātur offīciūm tantūm in dōcēndo, sēd ētiām affectūm. *Ibid. c. 3.*

Epaminōndas philōsōphiā prācēptōrem hābuit Lysim Tarentīnum, Pythagorēum: cui quīdem sīc fuit dēdītus, ūt ādōlescens tristēm et sēvērūm sēnem antēpōsuērīt in familiaritāte omnībus sūīs āquālibus. Neque eum ā se dīmīsīt, priūsquam itā doctrīnā antēcessīt condiscipulos, ūt fācīlē intelligī posset pāri mōdō supērātūrūm omnēs in cētēris artibus. *Cornel. Nep. in Epam. c. 2.*

Cicērōnis filius declarāvit ipse hāc ēpīstōlā ad Tirōnem, quo āmōre Cratīppūm prācēptōrem dīlexērīt. Scīto mē Cratīppo esse conjunctīssīmūm, non ut discipulūm, sed ūi filiūm. Nam cūm audīo illum libēnter publicē, tum ētiām prīvātīm ējus suavītātem vēhēnter āmō. Sum tōtōs dīēs cum eō, noctisque sāpēnūmērō partem: exōro ēnim ut mēcūm quām sāpīssīmē cēnet. Hāc introductā consuetūdīne, sāpe inscīentībūs nōbis et cēnantībūs obrēpit, sublātāque sēvērītāte philōsōphiā, hūmānīssīmē nōbiscūm jōcātur. Quārē dā ōpēram, ut hunc tālem, tam jūcundūm, tam excellentē vīrum vīdeās quamprīmūm. *Cic. Epist. ad fam. l. xvi. Ep. 21.*

3. Pātet autē ex Trebonīi ēpīstōlā ad Cicērōnem pātrē, quā curā, quāque mōdestiā famā filius ejus litēris ōpēram dēdērīt. Athēnās vēni, atque ibī, quod maxīmē optābam, vīdi filiūm tuūm dēdītūm optīmīs stūdiīs cum summā mōdestiā fāmā. Quā ex re quantām vōlūptātem cēpērīm, scīre pōtēs, ētiām mē tācēntē. Non ēnim nescīs quanti tē fāciām, et quām omnībus tūīs bōnīs gaudeam, prō nostro vētērīmo vērīssīmōque āmōre. Nōlī pūtāre, mī Cicēro, mē hoc aurībūs tūīs dāre: nīhīl ādōlēscēntē, tūo, aut pōtīus nostro, āmābīlius est, ex omnībūs īīs qui Athēnis sūnt, aut stūdiōsus eārum artīum, quās

tū maxīmè āmās, hoc est, optīmārum. Itāque tibi, quod vē-
rè faciēre possum, libēnter grātūlor. Eum, licèt ingressum
plēno grādu in eā stūdiā, atque tuā cōhortātiōne incitātum,
cōhortāri non intermittēmus, ut discēdo exercēndōque sē in
diēs longiūs prōcēdat. *L. xxi. Ep. 46.*

CAPUT XLVI.

Sit grātūs ergā māgistrūm discipulūs.

1. Præceptōrēs suōs ādōlēscentē vērētur ac suspiciāt,
quōrum bēnēficiō se vitiis exiit, et sub quōrum tūtēlā pos-
tūs exercēt ārtēs bōnās. *Senec. Ep. 83.*

Quis est nōstrūm libērālīter ēducātus, cui non educātor,
cui non māgīstēr suūs atque dōctōr, cui non lōcūs illē mūtūs,
ūbī ipsē altūs aut dōctūs est, cūm grātā rēcordātiōne in men-
tē versātur. *Cic. pro Planc. n. 81.*

Vespasiānūs nātus est in vīco mōdico Sabīnōrum, et
ēducātus sub pātērnā āviā in prædiis. Quārē princeps
quōque lōcū incunābulōrum assidūē frēquentāvit, ma-
nente villā quālis fuērat olim, nē quid scilicet mūtārētur
ex iis quibus oculi assuēverant. Avīæ quōque mēmōriam
tantōpēre dilexit, ut sōlemnibus ac festis diēbus pocillo
ejus argentēo bibēre persēverāverit. *Sueton. in Vesp. c.
2.*

2. Cūm Cīcēro, nātus vīvente āvō in parvā villā,
dixisset Attīco, sē ēo lōcō maxīmè delectāri; hīs verbis
respondit ēi Attīcus: Ego vērō tibi istam justam causam
pūto, cūr huc libēntiūs veniās, atque hunc lōcū diligās.
Quin ipse, vērē dīcam, sum ipsi villæ āmicior factūs, at-
que huic omni sōlō, in quo tu ortus prōcreātusque es.
Mōvēmur enim nēscio quo pacto lōcīs ipsīs, in quibus
eōrum, quos diligīmus aut admīrāmur, adsunt vestīgīa.
Mē quīdem ipsæ nostræ Athēnæ non tam dēlectant opē-
ribus magnificīs, quām rēcordātiōne summōrum vīrōrum,
ūbī quisque hābitāre, ūbī sēdere, ubi dispūtāre sit sōlitus:
stūdiōsēque eorum etiam sēpulchrā contēplōr. Quārē
istum, ūbī tu es nātus, plūs amābo posthac lōcū. *Cic.
2. de Leg. n. 4.*

3. Præceptōrum et mēdicōrum magnā caritas, magnā
rēvērētia et. Nē dīcas nihīl quidquam hīs dēbere te,
nisi mercēdulam. Nam primō quædam plūrīs sunt,

quàm emuntur. Emis ā mēdico rēm inætīmābīlem, vītam āc vālētūdīnem bōnam : et bōnārum artium præceptōre, stūdia libēralia et ānīmī cultum. Itāque hīs non rēi prētīum solvitur ; sēd lābōrīs, quōd dēserviunt, quōd à rēbūs sūīs āvōcātī nōbīs vācānt. Deindē ēt mēdicus ēt præceptōr sæpē in āmīcum transēunt, ēt nōs non tam arte, quam vendunt, obligant, quàm bēnīgnā et fāmiliārī vōlūtātē. Hoc cūm factum est, mēdicō præceptōri prētīum ōpēræ solvitur, āt ānīmī semper dēbētur.

In optīmīs artībūs quæ vītam consērvant aut excōlunt, qui nīhil sē plūs exīstīmat dēbēre, quàm pēpīgit, ingrātus est. *Senec. 6. Benef. c. 15, 16, 17.*

4. Cūm Pythāgōras accēpīssēt Pherecŷdem, qui ejūs præceptor fuērat, in insulā Dēlo gravissīmē ægrōtāre, confestim ex Italiā in insulam nāvīgāvit : ubī cūm aliquandū sēnī fōmēnta adhībuīssēt stūdiōsē, nihilque ōmīssēt, quōd ad pristīnam vālētūdīnem eum rēvōcāret : tandem sēnēctūte et morbi vi sūpērātum sēdūlō sēpēliit : et postquam ēī, tanquam pātri fīlius, justā persolvīt, rursus in Italiā rēvērsus est. *Diod Sic. l. vi.*

5. Alexānder magnūs ēlōquentiæ māgistro ūsus erat Anaxīmēnē Lampsācō. Quæ rēs postmōdum Lampsācō sālūti fuit. Eam urbem dīruere stātuērat Alexander, quōd à partībūs Darīi adversum se stētīssēt. Itāque conspicātus Anaxīmēnem ē murīs prōdēuntem obvīam sībī, nec dūbītans quīn vērīret dēprēcātum prō patriā, per Deōs jurāvit se non factūrum quōd ille pētīssēt. Quo audīto, callīdus orātor rēgem rōgāvit, ut Lampsācum dīrūerēt. Jurīsjūrāndi rēligiōne tactūs Alexander, ēt captūs piā præceptōris quōdam sui sōlertiā ad servandam patriā, Lampsācēnis dēlicti grātiā fēcīt. *Pausan. l. vi. Valer. l. vii. c. 3.*

Stagiram quōque urbem, à Philīppō pātre dīrūtā, restītuīssē dīcītur, exōrātus prēcībūs Aristōtēlis ējus urbīs, civīs, quem fēre semper sēcum hābuit, dōnēc pōst mortem pātris rērum pōtītus in Asiā trājīcēret. Pōstēā quōque inter belli curas non ōmīsit, māgīstrum vērārī, crebrōque pērlīteras compellāvit, ūt āb eō ēt disciplīnārum sublīmīum arcāna ēt mōrum præcepta accīpēret. *Ælian. l. xii. c. 54. Freinsh. 1. lib. sup. Curt.*

Cūm Tyri obsīdio non pro spē Alexandri prōcēderet ; nē segnīter adsīdēre ūni urbi vīdērētur, ōpēri Perdīccam Cratērumque præfēcīt : ipsē cūm expēditā mānū

Arābiam pētīt. Ibi māgnum in pēricūlum vēnit proptēr Pædagōgum sūm Lysimāchum, qui cōmītārī eūm volū-
 ērat, jactans sē nēque ānīmō infēriōrem esse, nēque ætāte
 grāviōrem Phænīce, olim Achillis primūm educātore, de-
 indē ad bella cōmīte. Nam ubī ad montānā ventum est,
 ēt, rēlictīs equīs, itēr pēdībūs faciēndum fuit; Alexāndēr,
 noctē ingrūente ēt hostībūs cīrca vāgantībūs, fātiscēntem ac
 dēfessum sēnem dēsērere haud sustinuit: sed et verbīs
 excitāvit, ēt admīnicūlo corpōris sūi adjūvit; itā ut āb
 exercītu sūo, qui longiūs prōcesserat, distractus, noctem
 ēgerit in tēnēbrīs, ēt ācri gēlu, locīsque aspēris. *Q. Curt.*
l. iv. c. Plut. in Alex.

6. Anaxagōras. Clazōmēnius non mōdō gēneris nō-
 bilitāte et opībūs, vērūm etiā ānīmi magnitūdīne, cla-
 rus fuit. Is ut rērum nātūrālīum maxīmē vērō cœles-
 tium, contemplatiōni tōtum sē trādēret, univērsūm pā-
 trīmōnium sūis spontē concessit, et tam publicæ quā
 privātæ rēi nēglīgens, Athēnas omnium doctrīnārum in-
 ventricēs ac cultricēs pētīt. Cuidam autem quērētī
 quod nullā essēt ēī cūrā patriæ, quā rēlinquēbat: *Mihi*
vērō, inquit, dīgītum in cœlum intendens, patriæ cūrā, et
quīdem summā est. Imbūtūs āb ēo Athēniensium dux
 Pericles rerum cœlestīum sciētiā magnō ānīmō elātōque
 fuit, sūblīmi ūsūs est dīcēndī gēnere, et dīvitiis paupērēs
 multos jūvit. Contigit tāmēn ut multis districtus nēgō-
 tiis Anaxagōram nēglīgere vidērētur: undē sēnēx jaccēbat
 in lecto capīte obvolutō, vītāque inēdiā fīnīre statūerat.
 Eā rē ad sē delātā pērcūsus Periclēs, advolāvit confestim;
 et jaccēntem enixē orāvit cum lacrymīs, ut vīvere vellet,
 et sibi consērvāre fidēlem sāpīentemque in reipublicā gē-
 rēndā consiliārium. Ibi Anaxagōram, rejecto āb ore vē-
 lāmēnto, fērūnt respondisse: *O Pericle, lucērnæ infundunt*
olēum ii, quībus lucērnā est opūs. Anaxagōram dēindē
 semper cōlūit magnā curā Periclēs: et cūm impietātis
 accusātus esset, atque in judicīum vōcātus, quod unum
 tantūm Deum vidērētur agnoscere; Periclīs opērā judicībūs
 ērēptūs, ēt incolumīs ex urbē est dīmīssūs. *Laërt. in Anax.*
Plut. in Pericle.

Cūm M. Aurelius, qui pōstēā impērāvit, mortūm
 educātorem sūm flērēt, eūmque aulīci ministri rēvocā-
 rent āb illā pietātis dēclāratiōne: *Permittite illi, inquit*
impērātor Antonīnus Pius, ut hōmo sit: nēque enim velt

philosophia vel imperium tollit affectus. Jul. Capitol. in Anton. Pio. c. 10.

Diis acceptum refero, inquit M. Aurelius Imperator, quod bonos fructuosos habuerim; quod illos mature evexerim ad honores, quos expectare videbantur: quod mihi quoque copia fuerit magistrorum, qui ad educandos liberos meos essent idonei. Imò tantum honoris magistris suis detulit, ut imaginés eorum aureas domi inter Lares Deos haberet, ac sepulchra eorum hostiis et floribus semper honoraret. *M. Aurel. l. i. c. 17. Capitol. in M. Anton. c. 3.*

CAPUT XLVII.

Præceptor nec habeat vitia, nec ferat.

1. Optimum erit pueris dari præceptores pædagogosque vitiorum expertes: eorum enim, sicut et nutricum, mores pueri plerumque referunt. Apud Platōnem educatus puer, cum ad parentes reversus vociferantem videret patrem: *Nunquam, inquit, hoc apud Platōnem audivi.* Leonidas Alexandri pædagogus imbuit alumnum quibusdam vitiis, quæ illum ab institutione puerili persecuta sunt usque in regale solium. *Seneca, 2 de irâ, c. 22. Quintil. l. i. c. 2.*

Cum puer publicis magistris erit tradendus eorum in primis inspicere mores oportebit. Hoc enim in omnibus cum domesticis tum publicis doctoribus examinandum quam diligentissime puto. Itaque parentes si non cæcæ et sopita eorum sordida est, magistrum eligent sanctissimum quemque (sanctitatis enim præcipua prudentibus viris cura est) et disciplinam quæ optima fuerit. *Quintil. l. ii. c. 2. l. i. c. 3.*

Corelliam Hispullam admonet Plinius, qualem filio rhethorem querere debeat. Cum dubitem utrum patrem tuum, virum sanctissimum, suspexerim magis an amaverim, et te unice diligam; cupiam necesse est, atque etiam enitar, ut filius tuus et avo et majoribus similis existat. Iis autem ita demum similis adolescet, si imbuitus bonis artibus fuerit, quas plurimum refert a quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritiam intra contubernium tuum tenuit et domi præceptores habuit. Jam

stūdīa ējūs extrā limēn prōfērenda sunt : jam circumspīciendus rhētor Latinūs, cūjūs schōlæ sēvēritas, pūdōr in prīmīs, castītas constēt. Vidēor ego demonstrāre tibi posse Jūlium Gēnītōrem. Vir est ēmendātus et grāvīs ; paulō etiā horridior ēt dūrīor ūt in hāc licentiā tempōrum. Nihil ex hoc virō filius tūus audiet, nisi prōfūtūrum : nihil discet, quod nescisse rectius fuērit. Nēc minūs sæpe illo quān a te mēque admōnēbitur, quān mājōrum glōriam, ac fāmam sustinendam hābeat. Proīnde, fāyentibus Diis, tradē eum præceptōri ; ā quo mōrēs prīmūm, mox ēlōquentiam dīscāt : quæ māle sinē mōribūs dīscitūr. *Plinius, l. iii. Ep. 3.*

Sūmāt præceptōr pārēntis ergā discipūlos suos ānīmum ; atque existīmet succēdere sē in locum eōrum, ā quibus sibi libēri traduntur. Ipsē nēc hābeat vitia, nēc fērat. Non austērītas ējūs tristīs sīt, non dissōlūta cōmītas : nē indē odiūm, hīnc contemptūs oriātur. Plurīmūs ēī dē hōnēsto et bōnō sit sermo : nam quō sæpiūs mōnūērit, hōc rariūs castīgābit. Minīmē irācundus sit, nēc tamēn eōrum, quæ ēmendanda ērūt, dissimulātor. *Quint. l. ii. c. 2.*

Orbillūs Pupīllūs Bēnēventānus litēras dīū prōfessūs in patriā, quinquagēsimo dēmum anno Rōmam, consulē Cīcērōne, transiit ; dōcūitque mājōre fāmā, quān ēmolūmēnto : nam sēnēx et paupēr hābitābat sub tēgūlis. Fuit nātūræ acerbæ in discipūlos ; unde Hōrātīus qui pūer ēō māgīstro ūsūs ērat illum plagōsum appellat. *Sueton. de Gram. c. 9. Horat. l. ii. Epist. 1.*

2. Pessimūs pārter vidēbitur, qui assīduīs plāgīs libērōs etiā ex lēvissīmīs causīs compēscet. Utēr autem præceptor libērālībus artībūs, quas dōcet, dignōr est, qui excarnīficat discipulōs, si mēmōria illīs non constīterit, aut si pārūm āgīlis in lēgēndo ōculus hāreat ; ān qui mōnitionibus et vērēcūndiā māvult emendāre ? Nunquid æquum est, grāvīus ēt dūrīus hōmīni impērāri, quān impēratur ānīmālībus mūtīs ? Atqui dōmīnāndi pēritūs artifex non ēquum crebrīs verbēribus extēret : fiet ēnim formīdolōsūs et contūmax, nisi eum tactu blandīente permulsērit.

Nullūm ānīmāl morōsius est, nullum mājōrē artē tractandum, quān hōmo : nulli māgīs parcēndūm. Quid ēnīm stultius, quān adversus jūmēnta et cānēs erubescēre, iram exercēre, hōmīnem autem pessimā conditōne esse sub hōmīne ? Morbis corpōris mēdemur, nēc irāscī-

mūr: sūi ānīmo morbi sunt, qui dēsīdērant mēdēntem mīnīmē infestum ægro. Illē cui ālīorū crēdīta sālūs et cūrā est, cūm eōrum vitīis luctētur, ēt rēsistat. Quībūsdam morbum sūm expīōbret, quōsdam molliūs cūret, ad grāviōra rēmēdia, ūbi tantūm nēcēsse fuērit, confūgīat. *Senec. 2. de Clem. c. 16, 17.*

Pūdōre et libērālītate libērōs rētīnēre sātiūs esse crēdō, quām mētū: dīcit pāter quīdam apud Terentium. *Terent. Adelph. Act. 1. Sc. 1.*

4. Dōcēndi pērītus, trādītō sībi puēro, ingēnium ējūs nātūrāque perspīciat, ūt, quōmōdo tractandūs sīt discentis ānīmus intēllīgat. Sunt ēnim quīdam, nīsī instītēris, rēmīssi: quīdam impēria indīgnantūr: quōsdam contīnet mētūs, quōsdam dēbīlītāt: āb aliīs contīnūūs lābōr ālīquid extundīt; in ālīīs plus ānīmī impētus fācit. Mīhī illē dētūr puēr, quem laus excītet, quem glōria jūvet, qui victūs fleat: hunc mordēbit objurgātio, in hoc dēsīdīam nunquam vērēbor. *Quintil. l. i. c. 4.*

Dilīgentīssīmē vīdēndum est iīs quī instītūunt ālīquōs atque ērūdīunt, quō suā quemque nātūra maxīme ferrē vīdēātūr. Est ēnim ād cūjūsque nātūrā accommōdānda, quantūm licēt, doctōris instītūtio. *Cic. 1 de Orat. n. 5.*

CAPUT XLVIII.

Pārēntūm ādvērsūs filiōs sēvēritās.

1. Titūs Manlīus Torquātus, qui pērīndūlgens īn pātrēm fuērat, īdēm ācerbē sēvērus īn filiūm fuit. *Cic. 3 Offic. n. 112.*

Quum Rōmānis ādvērsūs Latīnos Tuscūlānōsque pugnandum essēt, plācūtī consūlībūs T. Manlīo Torquato, et P. Dēcīō, ūt bellum sēvēro admīnīstrārētūr impērio, et disciplīnā mīlītāris ād prīscos rēdīgērētūr mōres: ēdīxēruntque nē quīs extrā ordīnem īn hostes pugnāret. Fortē intēr cētēros turmārum Præfectos, qui īn dīversas partes missi ērānt explōrātum, T. Manlius consūlis filiūs cum sūīs turmālībūs accessīt prōpē stationem Tuscūlānōrum equītum, quībūs præerat Geminius Metius, vīr tum gēnere tum factis clārus. Is ūbi Romānōs equites cognōvit, īnīgnemque intēr ēōs præcēdentem consūlis filiūm,

paululùm ab suis equò pròvectus: *Vīsnē, inquit, dūm it-lā diēs vēnit, quā consūlarēs exercītūs cum Latīnīs decertā-bunt, intēreā tū ipsē congrēdi mēcum, ut utriusque nos-trūm eventu cernātur, quantūm equēs Latīnūs Rōmāno præstet?* Mōvit fērōcem ānimūm jūvēnis seu irā, seu de-trectandi certāminis pudor, seu inexcūsābilis vis fātī. Ob-lītūs itāque impērii patrii, consūlūmque edīcti, ruit in id certāmen, in quo haud multūm intērerat yincērētne, an vincērētūr.

Equitibus cæteris velūt ad spectāculum, utrimque summōtis, Metius et Manlius adversos concitārunť equōs, et cūm infestis cuspidibus concurrerunt. Romānus Tus-culānum ex equō excussum transfixit, spōliisque lectis ad turmam suam rēvectus in castrā ad patrē vēnit. Tum: *Ut mē, inquit, omnēs tuo sanguīne verē ortum prædicārent, pròvocātus ab hoste, hæc arma ex eō caso capta attūli.* Quod ūbi audīvit consūl, extēplō filium āversātus, et patriō āmōri præfērēns rempublicam, cūjūs intērerat exercītum in grāvīssīmo bello ānimadversiōnis mētū continēri, milī-tes classico advōcāri jussit. Qui postquam frēquentēs con-venēre: *Quandōquīdem, inquit, tū, Tite Manli, nēque im-pērium consūlare, nēque majestātem patriā vērītus, in hostem fugnāsti; et solvistī, quantum in tē fuit, disciplīnam milītārem, quā Romānā rēs stētit ad hanc diēm: nōs pōtius pro nostrō dēlicto flectī oportet, quā rempublicam luere pec-cāta nostrā magnō suō damnō.* I, lictōr, dēligā ad palum.

Exanimāti omnes tam ātrōci impēriō, et quāsi distric-tam in sē cernētēs secūrim, mētū māgis, quā modē-stiā, quiēvere. Pōstquam cervicē cæsā fūsus est cruor, cum libērō conquestu cōortæ vōcēs sunt, itā ut neque execrationībūs parcērētūr. Deindē spōliis contactum jū-venis corpūs, ā milītibus crēmātum est, structo extra vallum rōgō.

Fēcit ātrōcitas pænæ de Manlio sumptæ obēdientiō-rem dūci milītem, et eā sēvērītās ad fēlicem belli exītum prōfūit. Cūm T. Manlius consūl Rōmam victōr rediit, eī venientī senīōres tantūm obviām exiērunt: jūvētus et tunc et omni deinde vitā āversāta eum execrātāque est. *Livius, l. viii. c. 6. 12. Cic. 1 de Fin. 23. 62.*

Viguit quōque plurimūm apud Lācēdæmōnios disci-plīna milītāris. Itāque cum in acīe quīdam Lacon stric-tum ensem jam essēt in hostem infixūrus, audīto signo

quod cānēbat rēcēptui, non infixit. Interrogātus deinde, cūr hostem quem in pōtestāte habēbat, non occīdisset: *quōniam, inquit, mēlius est parēre impērātori, quā hostem occīdere.* Plut. Apoph.

2. Quum Macēdonum lēgāti Rōmām vēnissent conquestum dē Silāno Manlii Torquāti filiō, quod prātor prōvinciām expilāset; pāter, āvitæ sēvēritātis hārēs, pētiit ā patribus conscrīptis, nē quīd dē ēā rē statūerent, antēquam ipsē inspexisset Macēdonum et filii sūi causam. Id à sēnātu libēnter concessum est virō summæ dignitātis, utpōte consūlāri, et jūrīs cīvilis peritissīmo. Itāque institūtā dōmī cognitiōne causæ, sōlus pēratōtum bīduum vācāvī utriūque parti audiendæ, ac tertio diē pronūciāvī: *Filiū sūū vīdēri non tālem fuisse in prōvinciā, quāles ejūs mājōrēs fuissent.* Et in conspectum suum dēinceps vēnīre vētūit. Tam tristi pātris jūdicīo perculsus Silānus, lūcem ultēriūs intuēri non sustinuit, et proxīmā nocte vītam suspēndio fīnīvī. Pērēgērat Torquātus sēvēri et rēligiōsi jūdicis partēs, sātisfactum ērat reipublicæ, habēbat uliōnem Macēdonia; at nondum ērat inflexūs pātris rīgōr. Igitūr nēque filii exēquīs intērfuit, ut patribus mos ērat apud Rōmānos: et eo ipso diē, quo fūnus ejūs dicēbātur, aurēs, ut solēbat, vōlētibus consūlère sē dē jūrē, accommodāvit. *Valer. l. v. c. 8. Cicero l de Fin. 24. Livius, Ep. 54.*

3. Ut Torquātus fuērat sēvērus in coērcendā filii āvāritiā, sic fuit Scāurus in pūniendā filii sūi ignāviā. Nam cūm apūd Athēsīm flūvium à Cimbris Rōmāni ēquītēs pulsī, Rōmam pāvīdi rēpētērent, dēserto proconsūle Q. Catūlo; mīsīt Scāurus qui filiō illius consternatiōnis partīcipi dicērent: *Sē libēntiūs occursūrum ejūs in accīe intērfecti ossibus, quā vīsūrum rēducem reum tam deformis fugæ; itāque conspectum irātī patris degēneri filio vītāndum esse, si quid vērēcundiæ supērēsset.* Quo nunciō accepto, jūvēnis adversus sēmētīpsūm convertit glādium, quō in hostes ūsūs non fuērat, et sībi mortem conscīvit. *Valer. ibid.*

4. Non intrā verbōrum castīgatiōnem hæsīt A. Fulvius vir sēnātōrii ōrdīnis. Nam cūm filius ejūs pravo consilio in castrā Catilīnæ ruēret; illum è mēdiō itinēre rētractum supplicīo mortis affēcīt; prāfātus: *Non se gēnuisse eum Catilīnæ adversus pātriam, sed pātriæ adversus Catilīnam.* *Valer. ibid.*

5. Rhacocēs quīdam gēnere Mardūs septem hābēbat filiōs, quōrum mīnimus, nōmīnē Cartomēs, ādolēscens suprā ætātem audax, multīs sūis frātrībus mālā quōtīdie infērēbat. Cūm eum pāter non destītisset clēmēter admōnere ēt vērīs castīgāre, neque ille auscultāret ūtīlia suadenti, vērē fortē in eam rēgiōnem jūdīcēs illi, qui jussu rēgis Persārūm singūlas prōvincias peragrāre sōliti erānt, ād jūs dīcendum, ēt proptēreā āliquando Oculi Rēgis vōcābantur. Tum vērō Rhacoces filiūm comprēhendit, ēt mānibus post tergum ligātis, ād jūdīcēs traxit, quibus cūm ēnūmērāset quæ fuērānt ab illo audacter et imprōbē perpētrata, postulāvit ūt contūmāciæ et imprōbitātis pœnas morte lūeret. Tam inūsitatā pārentis adversus filiūm postulātiōne obstūpēfacti jūdīcēs, ā sententiā fērēndā abstīnuere, et utrumque ād rēgem Persārūm Artaxērxem dēduxērunt.

Ut stētit in conspectu Artaxērxis Rhacocēs, ēt eādē, quæ priūs adversus filiūm conquestus est, āc pōstulāvit: *Ergōne, inquit rex, tū oculis tuis vidēre mōrientem filiūm sustinēbis pāter? Maxīmē, respondit ille, quōniam in horto quōque cūm lactūcārūm amāros surcūlos defringo et amputo, nihīl omnīno mālī ex eō māter ipsōrum, ipsā lactūca sentit: sēd efflōrescit māgis, mājōrque ēt dulciōr evādit. Paritēr ēt ego, ó rex, cūm vidēro prohībēri āb injuriā faciēndā ēt pērire eum, qui ēt domūi meæ et frātribus suis plurīmūm nocet, meæ res mēliūs sē habēbunt, et cūm rēliquīs filiīs unā prospēre agentibus vīvam.* Quibus audītis, Artaxērxes collaudātum quīdem Rhacocēm inter rēgios jūdīcēs, sēdere jussit, itā allōcūtus eos qui præsētēs adērānt: *Qui tam justē dē sūis ipsius libēris sententiā pronūnciat, omnīno etiā adversūs ālios dīlīgens erit et incorruptūs jūdex.* Adōlescentem vērō præsenti pœnā libērāvit, grāvīssīmum mortis gēnūs intermīnātus ei, si deinceps dēprēhēnsus esset pātrāre simīlia prætēritīs. *Ælian. l. i. c. 34. Xenoph. Cyrop. l. i.*

6. Pausaniās Lācēdæmōniōrum dux, ēlātus victōriā partā de Mardonio āpūd Platæas, nēfāria adversus patriam consilia inērāt. Eum proptēreā comprēhēndi cūm jussissent Ephōri, in ædem Mīnervæ confūgit: undē nē exire posset, stātīm Ephōri, valvas ejus ædis obstruxērunt, tectumque sunt demōlīti, ut faciīliūs sub dīō intēret. Dīcitur eō tempōre matrem Pausaniæ vixisse, eamque, pōstquam cognōvit scēlūs filiī, lapīdēm ād introītūm

ædis attulisse, ad claudendum filium. Cùm deindē Pausanias sēmānimis ē templō ēlātus essēt, confestim ānimam efflāvit. Sic magnam belli glōriam turpi morte maculāvit. *Corn. Nep. in Pausan.*

CAPUT XLIX.

Pārētūm āmōr in liberōs.

1. Erat Mulgentii, quod est oppidum Siciliæ, vir opibus et gloriā princeps civitatis suæ, cui cognōmēn Cambālus. Hic venātum ēgressus, cū in latrōnum mānūs penē incidisset, pedibus in oppidum cœpit contendere. Eī tum fortē Gorgūs pātēr equō vēctus occurrens, statim equō dēsiliit, filiumque hortātus est ut, equō inscenso, prōtinūs sē in urbem rēciperet. At filius salutem suam patris incolumitati præferri non est passus: nequē pātēr vicissim voluit pericūlum effūgere, projecto ad certam mortem filio. Itaque cū alter alterum flens orāret, et ambo inter sē certarent, paternō amōre in filium contendente cum filii pietate in patrem, interim latrōnes utrumque assēcūti confōderunt. *Diod. Sic. l. xxxiv.*

2. Zaleucus apud Locrensēs lēgem tulērat, ut adultēro oculi effōderentur. Cujus flagitii cū paulō post convictus fuisset ipsius filius; pœnam ex paternā lēgē dātūrus erat. Tōtā civitās nēcessitatem pœnæ rēmitti adolescenti volēbat in grātiā et hōnōrem patris a quo saluberrimis lēgibus fuerat mūnita, postulābatque a Zaleuco, ut filio suō indulgēri pātērētur. Ille tandem precibus pōpuli victus, sē inter misēricōrdem patrem et justum lēgislatōrem est partītus: et, nē, quod sēmēl sancitum fuerat, irritum fieret pēr impūnitatem admīssī flagitii, unum sibi, alterum filio, oculum eruit. *Ælian. l. xiii. Valer. l. v. c. 5.*

3. Diagoras Rhodius trēs filios adolēscentes habuit, unum pūgilem, alterum pancratiāstem, tertium luctatōrem: eosque omnes vidit vincere coronārique Olympiæ eōdem diē. Et cū ibi eum tres adolescentes amplexi, cōrōnis suis in caput patris impositis, suaviārentur, pōpulusque gratulābundus jaceret undique in eum flōres, ibidem in stadio, inspectante pōpulo, in osculis atque in mānibus filiorum animam efflāvit. *A. Gell. l. iii. c. 14.*

4. Ubi accēptā ad Thrasimēnum lacum clādēs Rōmæ audīta est, vāriās in cūras dispertīti eōrum ānīmi fuēre, quorum propīnqui pugnæ interfūerunt: quā ignōrābant quæ cūjusque sūorum fortūna esset, et quid spērāre aut timēre dēberent. Pōstero diē, ac deinceps āliquōt sēquentibus, ad portas mājor mūliērum, quā virōrum, multitūdo stetit, oppēriens aut sūorum āliquem, aut nunciūm dē hīs: circumfundēbanturque obvīis multā scīscītantes, nēque avēlli āb illīs pōtērānt priūsquam ordīnē omnia inquisivissent. Indē vāriōs vultūs cernērēs ut cuique aut lætā aut tristia nunciābāntur. Fœmīnarum præcipuē gaudiā insignīa ērānt, et luctūs. Fērunt unām sospitē filio, rēpētē in ipsā urbīs portā oblāto præter spem, in conspēctu ejūs expīrāsse: altēram, cui mors filii falsō nunciātā fuērat, mœstam sēdēntem dōmī, nīmīo gaudiō exanimātā fuisse ad prīmum conspēctum redēūntis filii. Sic quās dōlor non extinxerat, lætitiā consumpsit. *Livius, c. xxii. c. 7. Valer. l. ix. c. 12.*

CAPUT L.

Sūa sūnt cōjūgībūs mūniā assignātā ā nātūrā.

Grādūs plūrēs sunt sociētātis hūmānæ. Prīmā sociētās est in ipso cōjūgio. *Cic. Offic. n. 53, 54.*

Marītale cōjūgium ā nātūrā comparātum est, ut non solum jūcundissimā, sed etiam utilissimā vitæ sociētās inīrētūr. Ex eā plurimā mortālibus adjūtōria et propugnācula præparāta sunt. Cūm victūs et cultūs hūmānus accurandūs esset, non in sylvestribus locīs et in propātulo, sicut fērīs, sed dōmī sub tecto: necēssārium fuit, altērum ē cōjūgibus esse forīs et sub diō, qui lābore et industriā comparāret quæ necēssāria essent: altēram intūs, quæ comparātā custōdirēt, et cætērā conficēret, quæ dōmī dēberent administrāri. Nātūrā distribuit virō calōres pācis ac belli, id est, rusticātiōnis et militārium exercitātiōnum: mūliērī vērō, quā omnibus hīs rēbūs fecerat inhābilem, dōmesticā nēgōtia cūrānda tradidit. Et quōniam hūnc sexū assignāverat custōdiæ rei familiāris, idcirco timidiōrem reddidit, quā virilem: nam mētūs plurimūm confert ad diligēntiā custōdiēdi. Quod au-

tem necesse erat quærenti victum foris et in aperto nonnunquam injuriam propulsare, idèò virum audaciorem facit quàm mulierem. Memoriam non minorem feminae, quàm virò, tribuit; quia utrique æquè opus fuit. *Cic. Frag.*

CAPUT LI.

Maritorum amor in uxores.

1. Tiberius Gracchus, Romæ censor, et his consul, geminos reportavit triumphos: majorem tamen ex virtute et sapientia gloriam invenit. Itaque dignus est habitus qui in matrimonium acciperet Corneliã, filiam P. Scipionis, a quo devictus fuerat Annibal. Hic, quemadmodum C. Gracchus filius ejus scriptum reliquit, duobus anguibus diversi sexus in thalamo comprehensis, rem prodigii loco habuit, quia augur erat, et convocatos haruspices consulit. Qui cum respondissent: *Non esse occidendos ambos angues, non esse etiam dimittendos, sed, occisò uno, alterum dimittendum: si matrem emisisset, uxori celèrem mortem instare: si feminam, ipsi;* æquus esse censuit se jam ætate provectum matram mortem oppetere, quàm Corneliã, quæ juvenis esset, et adhuc patriæ dare civis posset ex alio marito. Itaque et uxori parcens, et reipublicæ consulens, feminam serpentem emisit: ipse paucis post diebus est mortuus. Marito superstes conjux, sic rei familiaris curam gessit sic liberos instituit, tantam vitæ sanctitatem et animi magnitudinem ostendit, ut non male visus sit consuluisse Tiberius, qui pro tali muliere voluisset emori. *Cic. 1. de Div. n. 36. Plinius, l. viii. 36. Valer. l. iv. c. 6.*

Ab hoc mariti in uxorem amore longè abfuit Admetus Phææorum rex, si potius fides habeatur. Nam cum a Diis monitus esset, fore ut præsentem mortem effugeret, si quis reperiretur, qui ejus vice mori vellet; passus est conjugem suam Alcestim, adhuc integræ ætate florentem voluntario obitu pro se defungi. *Valer. ibid. Euripid. in Alcest.*

2. C. Plautius, mortè uxoris auditã, doloris impotens, cum pectus suum gladio percussisset, inceptum perficere est prohibitus interventu suorum, qui et vulnus

obligarunt. At ubi primum occasio data est, scissis fasciis et vulnere divulso, ex imis visceribus animum dolore oppressum extraxit.

Ejusedem ut nominis, ita amoris quoque (seu potius furoris M. Plautius, quum Tarantum classē appulisset, atque ubi uxor ejus, quae maritum illuc prosēcūta fuerat, morbo decēssisset: fūneratā eā atque in rōgum impōsitā, strictō ferrō incūbuit. *Valer. ibid.*

3. Dicēbāt Cātō Mājōr, mājōrem laudē esse boni mariti, quā magni senātoris: et Socrātem illum vētērem sibi prōptereā maximē admīratiōni esse, quod perpētūo placidē cōmītēque vixisset cum uxōre mōrosā. *Plut. in Caton.*

CAPUT LII.

Uxorū cōstāns amor in maritōs.

1. Porciā M. Cātōnis Uticēnsis filiā, cūm apud Phīlippos victum et intēremptum maritum cognōsceret; quā ferrum, quod poscēbat ad mortē sibi infērendam, non dābatur, ardētēs orē carbōnēs haurīre non dūbitāvit, virilem patrīs exitum muliēr imitātā novō mortis gēnere. *Valer. l. iv. c. 6.*

Conjūgīs audisset fātum cūm Porciā Brūti,

Et subtrāctā sibi quæreret arma dōlor,

Nondum scītis, ait, mōrtem non possē negāri?

Crēdīdēram sātis hoc vōs dōcuisse patrem.

Dixit, et ardentes avidō bibit orē favillas.

I nunc, et ferrum, turbā molestā, negā.

Martial. lib. 1. Epigr. 43.

Ad mortem fortiter fērendam sēsē antēā erūdiērāt Porciā. Prīdiē quā Cēsār à Bruto cētērisque conscīs est occīsus, cultēllum tonsōrium, quāsī unguūm resēcāndōrum causā, pōpōscit, eōque vēlūt fortē ē mānibus ēlapsō sē ipsā vulnērāvit. Clāmōre ancillārūm in cūbīcūlum uxōris vōcātus Brūtūs, objurgāre eām cōepit, quod tonsōris officium prærīpēre vōluisset. At Porciā eī secrētō dixit: *Non cāsū, sēd dē indūstriā, hoc mīhi vulnus fēcī, certissimū amoris erga tē mēi indicium. Expēriri enim volūi, an sātis mīhi animi fūtūrum essēt ad mortem ferro quā-*

rendam, sī tibi gēnērōsum prōpōsitum ex sententiā patrūm cēssissēt. Dicitur Brutus, hīs audītis mānūs ēt ōcūlos ad cælum sustūlissē, Dēōsque ōrāssē, ut dīgnūs conjūge Porciā mārītūs possēt vīdēri. *Valer. l. iii. c. 2. Plut. in Bruto.*

2. Ægrōtābat Cæcinnā Pætus marītus Arriæ, ægrōtābāt ēt filiūs, ūtērque mortifērē ut vīdēbātur. Filiūs decessit, eximiā pulchritūdīne, pāri vērēcundiā, ēt parentibus non mīnūs ōb ālia cārus, quam quōd filiūs ērat. Huic illā itā fūnūs pāravit, itā duxit exēquias, ut ignōrāret mārītus. Quīnīmō quōtiēs cūbicūlum ējus intrāret, vīvēre filiūm atque ētiam mēliūs hābēre sē simūlābat. Ac persæpē interrōgānti quid āgēret pūēr, respondebat: *Bēnē quīēvit, libēnter cibum sumpsit.* Deindē cūm dīū prohibītæ lacrymæ vīncērēt prōrumpērētque, ēgrēdiēbatur. Tunc sē dōlōri dābāt. Sātiāta flēdo, siccīs ōcūlīs, composīto vultu, rēdībat quāsi oblītā orbitātīs. *Plinius, l. iii. 16.*

Scriboniānus in Illyrīco bellūm mōvērat contrā Claudiū: fūērat Pætūs in partibus ējus, ēt, occīso Scriboniāno, ipsē Rōmam trāhēbatur. Cūm essēt nāvem ascensūrus, ōrāvīt Arria milītēs, ut simul impōnērētur. *Nempe, inquit, dātūri estis consūlāri virō servūlos ālīquōs, quōrum ē mānū cibum capīat, ā quibus vestiātur, ā quibus calcētur: omnia vel solā prāstābo.* Non impētrāvit. Conduxit pīscātōriam nāvīcūlam, ingēnsque nāvīgīum mīnīmō sēcūta est. Pōstquam Rōmam vēnit, ēt, dēspēratā mārīti sālūte, ipsā mōrī stātuisse vīsa est, attēntius custōdiēbātūr ā sūīs. Sensit, ēt *Nihil agitis, inquit, pōtēstis enim effīcere ut malē mōriar: nē mōriar, non pōtēstis.* Simūlque ē cathēdrā exīlīens, advērso pariētī capūt ingenti impētū impēgit, et corrūit. Rēfōcillāta, *Dixeram, inquit, vōbīs, inventūram me dūram ad mortem viam, si vos facīlem nēgāssētis.* Pōtērat sānē mārīto pērēempto vīvēre, atque ētiam in ālīquō hōnōre esse, quā Messalīnæ Claudiī uxōri ērāt conjunctīssīma; āt ēī mortīs cōmēs esse vōlūit. Quīnētīam ut illum excitāret ad mortem virīli ānīmo oppētendam, ipsā priōr pectūs suūm perfōdit, ēt extractum ē vulnēre pūgiōnēm mārīto porrīgens, immōrtālem hanc vōcēm ēdīdit: *Pactē, non dōlēt.* *Dio. l. ix.*

Castā sūō glādīūm cūm trādērēt Arriā Pæto,
Quem dē vīscērībūs trāxerat ipsā sūīs:

*Sī quā fidēs, vulnūs quōd fēci non dōlēt, inquit,
Sēd quōd tū faciēs, hoc mīhī, Patē, dōlet.*

Martial. lib. i. Ep. 14.

3. Gentis Carīæ reginā Artemīsiā vīrum sūm Mausōlum maxīmē dīlexit vīrum: quantōpēre vērō dēsīdērāvīt mortūum, jūdīcāre facile est ex hābitīs ejūs fūneri hōnōrībūs, et exstructo illi sēpulchrō magnīficō, ut intēr septem mundi mīrācūla nūmērārētur. Præmīis quōque excitāvīt præstantīssimā ætātis sūæ ingēniā ad laudēs mortūi celebrāndās. Sēd hīs magni amōris indicīis non contentā ipsā, Mausōli vīvum ac spīrans sēpulchrum fierī concupīvit, et cūm ejūs cinērem atque ossā mixtā odōribus contūsāque indīdīssēt aquæ, ebībit. Aut saltem, ut Cīcērōni placēt, quamdū vixit, vixit in luctu, eōdēmque etīam confectā contābūit. *Valer. l. iv. c. 6. A. Gell. l. x. c. 18. Cic. l. iii. Tusc. n. 75.*

4. Marcīa Catōnis Uticēnsīs filia cūm dītūis lūgēret mārītum, interrōgāta quem dīem luctūs ultīmum esset hābitūra? rēspondit, sībī fūtūrum eūndem luctūs fīnem, et vitæ. Et Valeria, Messālārum sōrōr, rōgāta cūr, amīssō Servio vīrō, nullī vellēt nūbēre? *Quōniam, inquit, mīhi sēmpēr vīvit mārītus Servius.* Erasmi Apoph.

Phocionīs uxor, mūliērī cuidam aurēas et gemmīs distinctas vestēs ostentantī, dīxit: *At mīhi sātīs splendīdum ornāmētum est Phocion mēus, paupēr quīdem, sēd vīcēsīmo jam annō Athēniēnsium dux.* Stobæus, Serm. v.

CAPUT LIII.

Cōjūgīs dēlectūs ex mōribūs fīāt.

1. Lŷcūrgum quōdam percontantē cūr vīrgīnēs indōtātas nūbēre lēgē præcēpīssēt: *Ut, inquit, nēque proptēr ēgēstātem ālīquæ rēlinquantur innuptæ, nēque ālīæ proptēr dīvītiās expētāntūr: Sēd jūvēnum quisque mōrēs puellæ spectans, ex virtūte ēlīgat.* Plut. Apoph.

Virgo dummodo mōrāta rectē venīat, dōtāta est sātīs. *Plut. Aulul. Act. ii. sc. 2.*

Dōs est magnā parentum vīrtūs. *Hor. l. iii. Od. 24.*

Dīcēbāt Cleobūlūs, filīās nuptum dārī opōrtēre ætāte vīrgīnēs, ac prūdentiā mūliērēs. *Diog. Laërt. in Cleob.*

Unicæ filiæ pater Themistoclem consulēbat, utrūm eam pauperi, sed bono virō, collocāret: an locupletī parum probato. Cui is, *Malo, inquit, virum qui pecuniā egēat, quā pecuniā quæ virō.* Quo dicto stultum patrem monuit, ut generum potius, quā divitiās generi, legeret. *Valer. l. vii. c. 2. Cic. 2 Offic. n. 74.*

2. Adolēscens Pittacum rogavit, ut doceret, utrā sibi ē duabus puellis ducēnda esset uxor: duas enim offerri dixit, alteram genere atque opibus parem sibi, alteram utraq̄ue rē sibi præstantem. Ille, sublato baculo, quo propter ætatem admīniculō utebātur trivium ostendit, quod ludēdi causā puērī solerent convenire, eoque jussit illum pergere, ut audirēt a pueris, quid ipsi facere optimum esset. Paruit adolescens, et pueros in trivio audivit invicem dicentes: *Tu tibi sumē parem.* *Diog. Laert. in Pittac.*

3. Thalēs a ducendā uxore aliēno animo erat. Urgenti aliquādo matri ut se matrīmōnii vinculis astringeret, *Nondūm tempestivum esse,* respondit. Multos post annos cum eadem acrius instaret, *Non amplius tempestivum esse,* dixit. *Diog. Laert. in Thal.*

Cum Solon Milētum venisset ad Thalētem, mirum sibi videri dixit, quod nuptiarum et sobolis omnino negligens esset. Nihil tum Thalēs respondit: Sed paulo post peregrinum quendam subornavit, qui se nuper Athēnis adventisse simularet. Querentē Solonē, num quid in eā urbe novi? Homo quæ diceret edoctus a Thalēte, nihil aliud contigisse respondit, nisi quod adolescentem quendam efferrī vidisset, cuius funus totā civitas prosequeretur. *Erāt quispe, inquit, et ferebant, filius viri inter civēs virtute præcellentis, et jamdudum ab urbē absentis.* O infortunatum parentem! exclamabat Solon. *Ceterum dicit, inquit, quodnam ejus nomen ferebant! Audivi equidem, respondit illē, sed excidit mihi.* Hoc tantum meminī, multum habitum esse sermonem de illius viri sapientiā ac justitiā. Solon, cuius mētus ad singulās peregrinī responsiones magis ac magis crescēbāt, turbātus animo atque anxius, quæsiit, *Nunquid ille fāto functus adolescens, Solonis esse filius diceretur?* Quod ita esse respondente illō, cepit Solon caput cadere, aliāque et facere et dicere quæ solent magno mœrore oppressi. Tum ridens Thalēs, qui aderat: *Hæc mē, inquit, o Solon, a ducendā uxore et tollēndis liberis absterruerunt, quæ te etiam fortissimi animi*

virum nunc frangunt. Te verò nihil hinc nuncius moveat; hæc enim omnia ficta sunt. Plut. in Sol.

CAPUT LIV.

Magnâ sit inter fratres concordia et benevolentia.

1. Amicitia eorum hominum, quos familiaritas conjunxit, nihil aliud sunt, quam umbra et imaginis illius primæ, quam natura fratribus erga fratres indidit, caritatis. Hanc qui non colit studiosè ac veneratur, an fidem facere cuiquam potest, se aliis esse benevolum? *Plut. de Amore fratern.*

Sanguinis conjunctio devincit caritate homines. Magnum est enim eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia. *Cicer. l Offic. 54.*

Quis amicior est, quam frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, si tuus hostis fueris? *Sallust. Jug. c. 10.*

Silurus Scytharum rex morti proximus afferri fasciculum hastilium jussit, eumque, ut erat colligatus, dedit confringendum filiis suis octoginta. Cum id quisque se posse facere negasset; ipse, soluto fasciculo, singula hastilia facile confrégit: ita docens illos, si concordés essent, insuperabiles fore: si dissiderent, infirmos futuros. *Plut. de Garrul.*

2. Ego nostrâ ætate non minus raram fratrum amicitiam video esse, quam fuere quondam fratrum inimicitia: quæ quia naturæ legi adversabantur, in tragediis et theatris publicè exagitata. *Plutur. de Am. fratern.*

L. Paulus Æmilius filiarum alteram Catonis filio in matrimonium dedit, alteram Æliō Tuberōni, virō optimo, et qui fortissimè paupertatem tulit. Sexdecim erant Ælii, qui omnes cum numerosâ sobole et uxoribus in ædibus perangustis concordia animo habitabant. At hujus nostræ ætatis fratres et cognati, inquit Plutarchus, nisi multum inter se spatii interjecerint, nisi muris, fluminibus regionibus distinxerint patrimonia et rem familiarem, non cessant à mutuis contentiōibus. *Plut. in Æmil.*

3. Cum mortuus est pater, rectum est fratres magis etiam quam prius studiosos esse retinendæ mutæ bene-

vōlentīæ, nēquē ad pāternam hærēditātem accēdere, quāsi ad spōlia ex hostē dīrīpienda, imītantēs pessīmum exemplum Chariclis et Antīochi, qui rēlictum ā patre pōcūlum argentēum ac vestīmentum in dūās pārtēs dīscissum abstulērunt. Dīlīgenter ergo obsērent illūm hercīscendæ hærēditātis dīem, qui aut dīscordīæ inīmīcitiæque implacābilis, aut concordīæ amīcitiæque principium esse sōlēt. *Plut. de Amore fratern.*

Mortūo L. Paulo Æmīliō, P. Scīpiō Æmīliānus cum frātre Fābio hærēs rēlictus, ānīmum vērē frāternum in eūm ostendit. Nam cūm illum vīdērēt rē fāmiliārī mīnūs, quān sē, instructum esse; unīversam hærēditātem, quæ sexaginta tālentīs et plūris æstīmābātur, eī concessit. Sic enim dēmum Fābius opībus æquālis ipsi erāt futūrus. Quod factum cūm ab omnibus celebrārētur, aliūd quōque clārius ānīmī sui spēcīmen dedit. Nam cūm Fābius in fūnere pātris glādiātōrēs dare constitūisset, nēquē eum sumptum faciē posset sustinere; Scīpio dīmīdiam impensæ partem dē suō est largītus. Hujūsmōdi vērō impensā non mīnor trīgīnta tālentīs tum sōlēbat esse si quis magnīficē mūnus glādiātōrium ēdere vellet. Cūm Scīpiōnis quōque māter Papiriā paulō pōst dē vitā dēcēssisset; unīversam hærēditātem concessit sōrōribus, tāmetsi nullā pars bōnōrum lēgibus ad eas rēdīret. *Diod. Sic. l. xxxi.*

Æternam sibi apūd pōstērōs fāmam pārāvit Proculeius pātēno in frātrēs ānīmō. Equēs Rōmānus fuit, Augusti amīcus. Pātē mortūo, pātrīmōnīum cum frātribus Murēnā et Scīpiōne æquīs partibus dīviserat: at illi bello cīvīli bōnīs omnibus spōliāti sunt. Quam calamitatem ut lenīret Proculeius, facultātes omnēs suas cum frātribus itērum est partītus. Undē Hōrātius dixit:

Vīvet extento Proculeius ævo,

Nōtus in frātrēs ānīmī pātēni. *Od. l. ii. 2.*

4. Opēræ prētīum est disceptātiōnem audīre frātrum barbārōrum, non de āgēlli partīculā, non de mancīpiīs, non de pēcōre, sēd de ipso Persīdis regno. Cūm Dārīus Persārum rex obiisset; certāmen de regno ējūs ortum est inter Artemēnem maxīmum nātu filiōrum ējūs, et Xerxem: quod quīdem concōrdi ānīmō dētulērunt ad pātērūm suum Artaphērnem, velūt ad dōmēstīcum iudicem. Ille, dōmī cognītā causā, Xerxem præpōsūt. Porrō ādeō frāternā contentio fuit, ut nec victōr insultāverit, nec victūs dōlūerit, ipsōque litīs tempore invicem dōnā mīsērint

Jūcundā quōque intēr sē ēt fīdā convīvia hābūērunt: ēt judīcīum sīnē ullo convīciō fuit. Adēd tum frātres mōdē-rātīus intēr se maxīmā impēriā dīvidēbant, quām nunc exīgūā pātrīmōniā partiuntur. *Plutar. de Amore fraterno. Justinus, l. ii. c. 10.*

5. Antīōchus, cognomento Accīpītēr, adversus Seleucum frātre[m] de regno bellum gērēbat. Cūm tāmēn Seleucus, ā Galatīs victūs, nusquam appārēret, ēt interfectus pūtārētur; Antīōchūs purpūram dēpōsuit, pullāque veste sumptā, ēt clausā rēgiā, frātre[m] luxit. Paulō pōst cūm audīvisset illum vīvēre, ēt ālium exercītum collīgēre; in publicum prōgressus, Dīis sācrā proptēr sālūtem frātrīs fēcit, ēt subdītās sibi gentēs in signum lētitiāe cōrōnas gestāre jussit. *Plut. ibid.*

6. Dārīus Hydaspi filius, Persārum rex, in custōdiā[m] trādi jussērat Intaphernem ūnum ē purpūrātis, cum libēris atque omni familiā nēcandum. Exānimāta Intaphernīs uxōr ād rēgiās fōrēs stātim advōlāvit: ēt cūm nēc lacrymīs nēc precīb[us] mōdum fācēret, hoc illi rex concēdere sē dixit, ūt, si quem ex omnīb[us] mortī addictis sal-
vum prae ceteris cūperet, is ēi condōnārētūr. Quos quōd omnēs ex aequo amābat mūlier, dīu inops consīlii permansit. Tandem frātre[m] sibi postulāvit condōnārī. Quōd mīrātus rex, quāsi vīt cūr mārītum uxōr, filios mātēr nēglīgēns, frātre[m] ēlēgīssēt, qui vīdēbātur mīnūs jūcūdūs āc cārūs fūtūrus esse. Tum illā: *Rex, inquit, mārītus mīhi āliūs atque ālii libēri possunt contingere, hīs amīssīs, sī Dīi vōlūērīnt: āliūs vērō frāter mīnimē, utpōte extinctīs jam frārentibus meis.* Hoc rēsponso delectātus rex, frātre[m], quem optāverat, dīmīsīt, ēt filium natu maximum: ceterōs jūbet ād mortem rāpī. *Herodot. l. iii.*

7. Bello Antīōchi magno ēt grāvi, cūm Lucio Scīpiōni obvēnisset Asiā provinciā; quā pārum in eō pūtābātur esse ānīmi, pārum rōbōris, sēnātus belli gērēndi cūram mandārī vōlēbat collēgæ ējūs Caio Laelio, Laelii sāpiēntia patri. Surrexit tunc P. Africānus, frāter mājōr L. Scīpiōnis, ēt illam ignōminiam fāmilīae deprēcātus est: dixit in frātre suo summam virtūtem esse, summūmque consīlium: seque eā aetate, iīs rēbus gestis, ei lēgātum fūtūrum promīsīt. Quod cūm āb ēo esset dictum; nihīl est de L. Scīpiōnis provinciā commutātum. Itāque frāter nātu mājōr, mīnōri legātus in Asiā profēctus, tamdīu

eum consilio operaque adjuvit, donec ei triumphum et cognomen Asiatici peperisset. *Cicer. Philip. xi. n. 7.*

8. Cum admodum puer esset Cato Uticensis, quaerentibus ex eo quibusdam, quem omnium maxime diligeret, respondit fratrem. Iisdem rursus quaerentibus, quem secundum maxime diligeret, fratrem quoque respondit. Interrogatus de tertio, idem responsum dedit: donec illi a percontatione desisterent. Crevit cum aetate illa in fratrem benevolentia et reverentia: ab ejus latere non discedebat, ei se in cunctis obedientem praebat, et annos natus viginti sine fratre Caepione nunquam cenaverat, non in forum progressus, non peregre profectus fuerat. Utriusque probi erant mores: at Catonis vita severior. Itaque Caepio, cum ipsius frugalitas et temperantia laudabatur, fatebatur se virum frugis videri posse, si cum multis Romanorum compararetur: *At ubi, inquit, cum Catonis vitam comparo meam, nihil mihi videor a Sippiō differre.* Erat autem ille Sippius vir nequam, et luxu perditus.

Bello adversus Spartacum voluntaria stipendia fecit Cato fratris causa, qui tum tribunus militum erat. Cum deinde accepisset eum Asiam petentem incidisse in morbum Aeni in Thracia, licet tum gravis tempestas saeviret neque ad manum esset magna navis, solvit e portu Thesalonicae exigua navi oneraria cum duobus tantum amicis et tribus servis: et penè haustus fluctibus, tandem praeter spem incolumis evasit. At fratrem modo defunctum reperit. Tum vero et questibus, et lacrymis, et iis omnibus quae dolor suadet, totum se tradidit, tam pius et lenis in suos, quam asper et invictus adversus voluptates, minas, et iniquas postulationes. Mortui corpus quam magnificentissimo potuit funere extulit, et conspicuum e precioso marmore tumulum ei in Aeni foro extrui curavit suis impensis. Velā posteā facturus, cum suaderent amici ut Caepionis reliquias in alio navigio poneret, animam se prius quam illas relicturum respondit, atque ita solvit. *Plat. in Catone.*

9. Apollinis mater Eumenis regis, ac trium praeterea filiorum, nempè Attali, Philetæri et Athenæi, sapissimè se beatam praedicabat, et Diis gratias agebat, non propter divitias atque imperium, sed quod tres e filiis suis videret esse fratris natu maximi quasi statellites, ita ut illè sine ullo metu versaretur in medio ipsorum gladios et

hastas fērentium. Contra Xerxēs, Ochum filium insīdīas fratribus struxisse cūm compērisset, mōrōre est extinctus. *Plut. de Amore fratern.*

10. Si quā fortē intēr frātrēs contrōversia exorta est, eā stātim aut āb ipsīs aut arbitrōrum jūdicīo dīrimātur, imītandique sunt Pŷthagorēi, qui non cognātiōne, sēd doctrīnæ duntaxāt sociētate conjuncti, si quando pēr Iram ād mālēdictā prōrūpissent, antē solis occāsum dextrīs mutūo dātīs, et factā invicem sālūtātiōne, in grātiam redībant. *Ibid.*

Frustrā et nulliūs rēi causā nobis nātūra largitā est mansuetūdinem, et pātentiām mōdērātiōnis ānīmī filiām: aut hīs utēndum est maxīmē ergā cognātos et afīnēs. *Ibid.*

Est hōmīnis, suōs, ut jūbet nātūra, ex ānīmo āmantis, pētēre grātiam delicti sui, ubi adversum eos peccāvit; et ubi ipsē āb iis lāsūs est, veniām illis ultro dārē, antequam pētānt. Vērūm nescio ān nēmo ād dandām veniām difficilior sit, quām quī illām postulāre sēpiūs mērūt. *Senec. de Clem. i. c. 6.*

Celebris est in schōlis fāmā Euclīdis Sōcrātici, quod, audītā inīquā et belluinā vōce fratris, qui dixerāt: *Pērēam, nisi tē ulciscar*: respondit: *Ego vērō pērēam, nisi tibi persuāsēro, ut pōsītā irā, nōs amēs sicut olim.* *Plut. ibid.*

CAPUT LV.

Nisi in bonis amicitia esse non potest.

Est amicitia nihil aliud nisi summā consēnsio rerum divīnarum atque hūmānarum intēr aliquōs cum benēvolentiā et caritāte. Quā quīdem haud scio ān quīcquam, exceptā sapiētiā, mēlius hōmīni sit ā Dīs immortālībus datum. *Cicer. de Amic. n. 20.*

Omnium sociētatum nullā præstantior est, nullā firmior, quām cūm viri boni, mōribus similes, sunt familiāritate conjuncti. Hoc enim sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. Ipsā virtūs amicitiam gignit et continet, nec sine virtūtē esse amicitias ullō pacto potest. Virtūs, virtūs inquam, conciliat amicitias et conservat. Hōmīnēs malōs aliquando vidēmus eādē cūpēre, eādē

ōdisse, eādem mētūere: sēd quæ intēr bonōs āmīcītia dī-
citur, hæc intēr mālōs factio est. 1 *Offic.* 52. de *Amic.* n. 18.
20. 100. *Sallust. Bell. Jug. c.* 31.

CAPUT LVI.

Amīcitiā sūblātā, omnīs est ē vitā sūblātā jūcūnditās.

1. Ego vōs hortōr, ūt āmīcitiā omnibus hūmānis rēbus antēpōnātis. Nīhīl quippē est tam nātūræ aptum, tam convēniens ād rēs vėl sēcūndas vėl adversas. Nam ūt sēcūndas rēs fācīt āmīcitiā splendidiōrēs jūcūndiōrēsque, sic adversas fācīt lēviōrēs. Quīs esset tantūs fructūs in prosperīs, nisi hābērēs, qui illis æquē ac tu ipsē gaudēret? Adversas vērō ferrē diffīcile esset sinē ēō, qui grāvius etiam illas, quām tu, ferret. *Cic. de Amic. n.* 17. 22.

Quid dulcius, quām hābēre āliquem, quicum omnia audēas sic lōquī, ūt tēcum?

Quōniam rēs hūmānæ frāgilēs cādūcæque sunt, sempēr āliquē acquīrendi sunt quōs dilīgāmus et ā quibus dilīgāmur. Cāritāte enīm bēnēvolentiāque sūblātā, omnīs est ē vitā sūblātā jūcūnditās. n. 102.

2. Unā est āmīcitiā in rēbus hūmānis, de cūjūs utilitāte omnēs ūno ore consentiunt. Divitias dēspiciunt ii, quōs tēnuīs victūs cultūsque dēlectāt: hōnōres, quōrum cūpiditāte multi inflammantur, quīdam itā contempnunt, ūt nīhīl inānius, nīhīl lēvius esse existimēt; itēque cētērā, quæ āliis admīrābilia vidēntur, ālii sunt, qui pro nīhīlo pūtēt. De āmīcitiā omnēs ād ūnum sentiunt, *sinē āmīcitiā vitā esse nullam.* Quīnētiam sī quis est eā aspēritāte et immānitāte nātūræ, ūt congressūs hōmīnum fūgiat atque odērit, quālem fuīsse Athēnis Tīmōnem nēscio quem accēpimus; tāmēn is pati non possit, ūt non anquīrat āliquem, āpūd quem evōmat vīrūs acerbītātis suæ. n. 86.

3. Tīmōn, dē quo hīc Cīcēro; licēt Misanthrōpōs, id est, hūmāni gēneris ōsor, appellārētur: āmīco utēbātur unō, cui nōmen Apemāntus, quem ōb mōrum similitūdīnem admittēbat. Is tāmēn cūm fortē āpūd Tīmōnem cēnāsset, exclāmāssētque, *Quām dulcē est, ō Tīmōn, hoc con-*

vivium! Itā sanē, inquit illē, si tū non adēssēs. Eidēm Apēmanto intērrōganti, cūr Alcibiādēm jūvenem fērōcēm atque audācem dilīgere viderētur, rēspondit Tīmōn, idēō sibi cārum esse adōlēscentem, quōd illum prāvīdērēt fore pōpulo Athēniēnsi magnōrum malōrum causam.

Prōdiit āliquando Athēnīs in concionem. Quod cūm prāter consuetūdinem faceret, magnā omnium expectatio fuit, quādam affēret. Tunc illē ē suggēstu, in quem ascendērat: *Athēniēsēs, inquit, est mihi arēa quaedam in quā crevit ficūs, undē multi vōluntārio suspēdiō vitam finīere. Quōntā autem in arēā illā adēs exstruere mihi in animo est; antēquam ficūm excindām, vōs mōnītōs vōlo, ut, sī qui cū suspēdiō cogitānt, mātūrēnt quāmaximē.* Plut. in Alcib.

CAPUT LVII.

In eligēdis amicis cautio est adhibēndā.

1. In amicis eligēdis negligētēs nē simus. *Cicer. de Amic. n. 62.*

Augustus amicitiās non facīlē admīsit, et constantissimē retinuit. *Suet. in Aug.*

Nē nimis citō dilīgere incipiāmūs, nēvē non dignos. Digni autem amicitia sunt īī, in quibus ob virtutem inest causā, cūr dilīgantūr. Rārum eorum gēnus; et quīdem omnia prāclāra, rārā; nec quicquam est difficiliūs quā rēpērire quod sit omni ex parte in suo gēnere perfectum. Sed plerique in rēbus hūmānis nihīl bonūm nōrīnt, nisi quod fructūosum sit: et amicos, tanquam pecūdēs, eos pōtissimūm eligunt, ex quibus spērant sē maxīmum fructum esse captūrōs. Ita cārēnt pulcherrimā illā et maxīmē nātūrālī amicitia pēr sē et proptēr sē expētendā. *Cicer. Ibid. n. 78.*

2. Nihīl æquē oblectāre pōtēst animum, quā amicitia fidēlis ac dulcis. Quantum bonūm est, ubi nactus es ejūsmōdi amicos, in quōrum pēctōra tutō secretum omne descendat, quōrum sermo sollicitūdinem tuam lēniat, hilaritas trīstītiā dissipet, prūdētia bonā consilia affērat, conspectus ipse delectet?

Amicos, quantum fieri pōtērit, vacuōs à cupiditatibus eligāmus. Serpunt enim vitia, et in proximū quem-

quē transiliūnt, et contactu nocēt. Itaque ut in pestilentia cūrandum est, nē assideāmus corpōribus jam corruptis et morbo flāgrāntibus, quā in afflātu ipsō pericūlum est; itā in lēgendis amīcis dābimus opēram, ut quāminimē vitiiis inquinātos assumāmus. Neque hoc praecepto tibi, ut nēmīnem nisi omnino sapientem velis admittere. Ubi enim istum invēnes, quem tot sēculis quārimus? Prō optimo est minimē malus. In tantā bonōrum egestate, minimē fastidiōsa fiāt electio. *Senec. de Tranquil. 7.*

CAPUT LVIII.

Amicus amicūm nōn minūs diligāt, quā sēipsūm.

Si quis sapiens amicitiam tūeri vellet, eodem modo erit affectus ergā amicum, quō in seipsum; et eōsdem labores ejus causā suscipiet, quōs propter se suscepērit. Laetabitur amici laetitia aequē ac suā, et pariter dolēbit, ejus angōribus. Est enim, ut dicunt, foedus quoddam sapientum, ut nōn minūs amicos quā se ipsos diligant. Quod fieri posse intelligimūs, et aliquando vidēmus: perspicuumque est nihil ad jucundē vivendum repēiri posse tāi conjunctionē aptius. *Cicer. 1 de Fin. n. 67.*

Damōn et Pythias Pythagorēi tam fidelēm inter se amicitiam junxerant, ut mori parati essent alter pro altero. Cū eōrum alter a Dionysio tyrānno necē damnatus impetrasset tempus, quo, profectus domū, res suas ordināret: alter vadem se dare tyrānno pro reditu ejus non dubitavit, itā ut, si illē non revertisset ad diem, moriendum esset sibi ipsi. Igitur omnes, et in primis Dionysius, cupidē expectabant novae atque ancipitis rei exitum. Appropinquante deinde definita die, nec illō redēuntē, unūquisque stultitiae damnabat tam temerarium sponsorem. At is nihil se de amici fidē metuere praedicabat. Et verō illē ad diem dictam supervēnit. Admiratus eōrum fidem tyrānnus, petivit ut se in amicitiam tertium reciperent, et supplicio liberavit eum qui mortē erat plētendus. *Valer. l. iv. c. 7. Cicer. 3 Offic. n. 45. Diodor. l. vi.*

CAPUT LIX.

Amicitia unus fit ex pluribus.

1. Quisque eorum, in quibus eadem studia sunt, eademque voluntates, æque altero delectatur ac se ipso: efficiturque id quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus. *Cic. 1 Offic. n. 56.*

Homo se ipse naturam diligit, et alterum acquirit, cuius animum ita cum suo miscet, ut efficiat penè unum ex duobus. Estque verus amicus tanquam alter idem. *De Amic. n. 21.*

2. Alexandr, victo apud Issum Dariò, ad captivas matrem conjugemque ejus promisit quosdam e suis, qui nunciarent ipsum venire ad eas invisendas: moxque, inhibita comitantium turba, earum tabernaculum intravit cum Hephæstionè. Is longè omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter educatus, secretorum omnium arbiter: libereque admonendi eum jus non alius habebat, quod tamen admòdum prudenter usurpabat. Etate erat par regi: sed corporis habitu præstabat. Ergo reginæ, illum regem esse ratæ, Persarum morè veneratæ sunt. Inde erroris admònitæ Sysigambis Darii mater, advoluta est pedibus Alexandri, ignorationem nunquam antèa visi regis excusans. Quam ille manu allèvens: *Non errasti, inquit, mater: nam et hic Alexandr est.* Utri prius gratulèmur? Alexandro, qui hoc dicere voluit; an Hephæstionè cui audire contigit? *Q. Curt. l. iii. 12. Valer. l. iv. c. 7.*

Erat Alexandro præter Hephæstionem amicus alter Craterus, diversum utrique ingenium, diversi morès. Hephæstion ad Alexandri voluntatem sese accommodans, plaudèbat ei peregrina instituta æmulanti et amplectenti. Craterus, morum patriorum retinens, consulèbat. Alexandri gloriæ, et quæ essent maxime utilia suadèbat. Alexander Hephæstionem diligebat magis: at Craterum pluris facièbat. Per illum barbaris responsa dabat: per hunc Macedonibus et Græcis. *Plutar. in Alex.*

CAPUT LX.

Amico omnia credenda.

Diū cōgītā ān tibi in āmicītiā āliquis rēcipiendus sit. Cūm plācūit rēcipi, tōto illum pectōre admittē: tam audactēr cum illō lōquere, quā tēcum. Tu quīdem itā vivē, ut nīhīl dīcās aut faciās, nīsi quod committēre ētiam inīmīco possīs: sēd quā quādam sunt quæ arcāna dīci sōlēt, hęc cum āmicō commūnicā. Fidēlem si pūtāveris, faciēs. *Senec. Ep. 3.*

Quīdam narrant obviīs quæ tantūm āmicīs committenda sunt, et in quaslibet aures exōnerant quidquid illos ūrit. Quīdam contrā ētiam cārīssīmīs diffīdunt, et intēriūs prēmunt omne sēcrētum. Neutrum faciendum est: ūtrumque enī vitium est, et omnībus crēdere, et nullī. Sēd altērūm hōnēstius dīco vitium, altērūm tūtius.

CAPUT LXI.

Rēs turpēs āmicūm nōn rōgēmūs, nec faciāmūs rōgāti.

1. Quæ vidēntur ūtilia, hōnōrēs, dīvitīæ, vōlūptātes, et cætēra gēnēris ējūsdem, hęc nunquam āmicītiæ antēpōnenda sunt. At vir bōnūs nēquē contrā rempublicam, nēquē contra jusjūrandum ad fidem quīquam faciet, amīci causā. Nam si omnia faciēnda sint quæ amīci vēlīnt, ejūsmodi amīciāte conjūrātiōnēs pūtāndæ sunt. *Cicer. 3 Offic. n. 43, 44.*

Nullā est excūsātiō pēccāti, si amīci causā peccāveris. Nam æquē nēfās est, mālum alīquod et faciēre rōgātum, et rōgāre. *De Amic. n. 39.*

Hęc pīmā lex in āmicītiā sancīatur, ut nēquē rōgēmūs rēs turpēs, nec faciāmus rōgāti: sēd āb āmicīs hōnēsta pētāmus, āmicōrum causā hōnēsta faciāmus: nec expectēmus quīdem dūm rōgēmūr. Stūdiū sempēr ādsīt, cunctātiō ābsit. *n. 40. 44.*

2. Pērīclēs illē Athēniēnsis, ēgrēgius vīr ingēniō, bō-
nisque omnibus disciplīnīs ornātus, prōfectus est quātē-
nus āmīci causā prōgrēdī fas esse exīstīmārēt. Nam cūm
āmīcus ēum rōgāret, ut prō rē causāque ējūs falsūm dē-
jērāret; hīs ad ēum vērbīs est ūsus. *Me āmīcis ōpītūlārī
ōpōrtēt, sēd usque ad Deos.* A. Gell. l. i. c. 3.

Sīmonīdēs pōētā, fretus ēā, quæ ipsī cūm Thēmīstō-
cle ērāt, fāmīliārītate, pētīt ab eo aliquid injusti: quod
nēgāns Themistoclēs, dixit ei: *Nēque tū, ā Simonīde, bōnūs
pōēta fuēris, carmīna contrā pōētīcæ artis lēgēs condīderis;
nēque ego bōnus magistrātus, sī quīd contrā pātriæ lēgēs
tūā causā fēcērim.* Plut. in Them.

Cūm Pub. Rutilius Rufus āmīcī cujusdam injustæ
rōgātīōni rēsistēret, atque is, pēr sūmmām indignātīōnem
dixīssēt: *Quīd ergō mīhi ōpūs est āmīcitiā tuā, sī, quōd rō-
go, non faciēs? Imō, rēspondit Rutilius, quīd mīhi tuā, sī
frōpūtēr tē aliquid inhōnēstē facēre mē ōpōrtēat?* Sciēbāt
quīppē vīr sanctus, tam contrā officiūm esse tribūere
āmīco quōd non sīt æquūm, quām non tribūere id quōd
rectē possūmus: atque sī fortē āmīci à nobīs postūlent
quæ hōnēstā non sunt, rēligīōnem et fidēm esse amī-
citiæ antēpōnēndam sciāmūs. *Val. l. vi. c. 4. Cicer. 3 Offic.
n. 43.*

CAPUT LXII.

Vērītās et fidēs in āmīcitiā rētīnēantūr.

1. Vētus est illā lex justæ vēræque āmīcitiæ, ut idem
āmīci semper vėlīnt: nēque est ullum cērtiūs āmīcitiæ
vīncūlum, quām consensūs et sociētas consiliōrum et vō-
lūtātum. Nam idēm vellē, atque idēm nōllē, ēā dēmum
firmā āmīcitiā est. Itaque intēr āmīcos, quōrūm emēndāti
mōrēs fuērint, sīt omnium rerū, consiliōrum, vōlūtātum,
sīnē ullā excēptīōne, commūnitās. *Cicer. pro. Planc. n. 5.
Sallust. Cat. 20. Cicer. de Amic. n. 62.*

2. Mōnēndi tamēn āmīci sæpē sunt et objurgāndi;
et hæc accipiēndā āmīcē, cum bēnēvolē fiunt. Adhibēndā
autēm dilīgēntiā est, ut mōnitio aspēritate, objurgātio
contūmēliā, cārēat. Vērūm quīdem est Tērēntiānum
illūd: *Obsēquūm āmīcōs, vērītās ōdiūm pārit.* At in ob-
sēquō cōmītās tantūm adsit; assentātio vitīōrum adjū-

trix pröcül römöveätür, quæ non mödò ämïco, sêd nê libëro quïdem, dïgnâ est. Alïtër enim cum tÿrannò, alïtër cum ämïco, vïvïtür. Hÿjÿs autem sâlÿs dëspërânda est, cÿjÿs aurës vëritâti clausæ sunt, itâ üt äb ämïcò vërum audïrë nêquëat. Ut ïgïtur pröprium est vëræ ämïcïtiæ ët mönëre ët mönëri; ët qui mönët, dëbet libërè facëre, non aspërè; qui mönëtur, dëbet pätïentër ferrë, non rëpugnantër; sïc hâbëndum est, nullâm ïn ämïcïtiïs pestem essë mäjörë, quâm ädülatïönem, blanditiam, assentatiönem. Scïtum est illud Catönis, üt multâ: *Acerbòs ïnïmïcos mëlïus dë quïbÿsdam mërëri, quâm ëòs ämïcòs, qui dulcës vïdëantur: illòs vërum sapë dïcëre, hòs nunquam.* Nullâ porrò ämïcïtia est, cùm altër vërum audïre non vult, altër äd mentiëndum pärätus est. n. 88. 21.

Secrëtò ämïcòs admönë, laudâ pälâm. *P. Syrus.*

3. Quemcumque pötÿëro, peccäre pröhibëndo, multò mägïs ämïcum. Alïquândo ütär vërbïs düriörïbus, sï hac rätïönë ëmendârï illum spërävëro posse. An pätïëmÿr ämïcos sänâbïles, ët qui fiëri bönï pössunt, si quïd illos mömördërit, përrë, sublâtâ admönïtiönë, quâ ët pätër filïum äliquândo correxït, ët uxör mârïtum aberrantem äd së rëdüxit? *Senec. 5. Benef. c. 22.*

Qui non vëtat peccäre, eum possit, jÿbet.

Amïci vïtia si fëräs, facïis tua.

Bis peccas, cùm peccanti obsëquïum accommòdas.

Bönus änimus nunquam erranti obsëquïum accömmödât. *Senec. Troas. ver. 289. P. Syrus.*

Consïlium vërum däre gaudëämÿs libërè. Plurïmÿm ïn ämïcïtiâ vâlet ämïcòrum bënë suadentiÿm auctörïtas: eäque adhïbeätur äd mönëndum non mödò apertë, sêd ëtiäm äcritër, sï rës pöstulâbit: ët adïbïtæ pareätur. *Cicer. de Amic. n. 44.*

Cum Mæcënas Augusto Cæsârï perquam fämïlïaris essët, ët magnâ äpÿd eum grätïâ vâlëret; ëò änimò fuit, üt prödesset quïbus possët, nöcëret vëro nëmïni. Amïcòrum suorum nönnullòs äd mägïsträtÿs ët impëria cÿravït prömövëri, ïn ëquëstrï ordïnë ipsë permänens. Mïrâ quöque ëjÿs ët ars ët libërtas fuit ïn Augusti änimò flectendo äd mïtiörâ, cum Irâ incïtatus essët. Exemplum hoc ünun ërit instar omnium. Jÿs äliquândo dïcëbât Augÿstÿs, ët mültòs mortë damnätÿrÿs vïdëbätur. Adërät tum Mæcënas, qui përcumstântïum turbam përrÿmpëre ët äd tribÿnal pröpiÿs accëdëre cönätus est. Quöd

cum frūstrā tentāset ; hæc vĕrbā ĩn tábĕllā scrĭpsĭt ; *Surgē tāndem, cārnĭfex*. Eāmque tábĕllām ħd Augustum projĕcit. Quā lectā, ĩs stātĭm sŭrrĕxĭt, ĕt nĕmo est mortē multātŭs. *Dio. l. iv.*

4. In Sōcrātē ĩræ sĭgnŭm ĕrāt, vĕcem submĭttĕrĕ, lŏquĭ parcĭŭs. Dĕprĕhendĕbātŭr ĩtāque ā fāmĭlĭārĭbŭs ĕt cŏārgŭebātŭr. Nĕc ĕrāt ĩllĭ exprobrātĭo lātĭtantĭs ĩræ ĩngrātā. Sĭc ĩram ĕjŭs multi ĩntelligĕbant, nĕmo sentiĕbāt. Sensĭssent autem, nĭsĭ āmĭcĭs objurgandĭ sĕ jŭs ĩdĕm dĕdĭssent, quŏd ĩpsĕ sĭbĭ ĩn āmĭcŏs sumpsĕrāt. Quantŏ māgĭs hoc nŏbĭs faciĕndŭm est ! Rŏgĕmus ergŏ āmĭcĭssĭmŭm quemqŭe, ŭt ādvĕrsŭs nŏs libĕrtāte ŭtātŭr tunc maxĭmĕ, cum mĭnĭmĕ pāti ĩllum vĭdĕbĭmŭr posse, nĕc asĕntiātŭr ĩræ nŏstræ aut cŭpĭditātĭ. Optĭmum est prŏspĭcĕre ĩmpĕdĭmentā nŏĭs vĭtĭs. *Senec. 3 de Irā, c. 13, 14.*

5. Admŏnĕrĭ bŏnŭs gaudĕt : pessĭmŭs quisque corrĕptŏrem asperrĭmĕ pātĭtur. *Senec. 3 de Irā, n. 37.*

Xĕnocrātem Chalcedonĭum Plato, māgĭster ĕt āmĭcŭs, rŭstĭcĭtātĭs ārgŭĕbat, ĕĭque sĕpĭŭs dĭcĕbat : *Xĕnocrātĕs, Grātĭĭs sĕcrā faciŭto*. Quam rĕprĕhĕnsĭŏnem admŏnĭtĭŏnemque ĩllĕ sĕmpĕr æquŏ ĕt grātŏ ānĭmŏ accĕpĭt : ĕt āĭliquando cuidam ĩpsŭm ĩncĭtantĭ ħd rĕpĕllendam Platŏnĭs objurgatĭŏnem, sĕpĭentĕr prŏrsŭs respŏndĭt : *At ĩllŭd mĭhĭ ŭtĭle est*. *Ælian. l. xiv. c. 19. Diog. Laĕrt. in Xenoc.*

CAPU'F LXIII.

Omnia possidentibus sæpe amicus deest.

1. Nĕmĭnem tam altĕ supra cætĕros fortŭna extŭlit, ŭt non ĩllĭ āĭquĭd dĕsĭt. Sĭ cætĕrā adsĭnt, ābĕst plĕrŭmque rĕs omnĭum præstantĭssĭmā, āmĭcus, qui vĕrum dĭcat, ĕt āb ĕrrŏrĕ vĭndĭcĕt hŏmĭnem dĕcĕptum consŭĕtŭdĭne audĭendi blandā prŏ rectĭs. Rĕgĭbus āc pŏtentĭbus vĭrĭs vix quĭsquam ex ānĭmĭ sŭĭ sĕntĕntĭā suadĕt dissuadĕtque : sĕd ādŭlandĭ certāmen est, ĕt ŭnā contentĭo, quĭs blandĭssĭmĕ fallāt. Ignŏrant ĩtāque vĭrĕs sŭās, ĕt sĕ tam magnos rātĭ, quām audĭunt, ĩræ obsĕquuntur, quam nĕmo rĕvŏcat ; bellā tĕmĕrĕ suscĭpĭŭnt, ĕt ĩn summŭm rĕrum omnĭum suārum dĭscrĭmĕn vĕnĭunt. *Senec. 6. Benef. 29. 31.*

2. Quum bellum Græcis indiceret Xerxes, nemo non impulit animum ejus tumentem, oblitumque quam caduca essent ea quibus confideret. Alius aiebat Græcos non laturos nuncium belli, et ad primam adventantis exercitus famam terga versuros. Alius, nihil dubii esse, quoniam Græcia non vincit solum, sed etiam obrui possit illa, quam secum traherat, innumerabili militum multitudi-
 ne. Cum in hunc modum multa jactarentur, quæ concitarent regem nimiam aestimatione sui furentem; Demaratus Lacædæmonius solus dixit: *Ipsam illam, quæ placeret sibi, militum turbam indigestam et gravem, non facile regi posse: et periculum esse, ne pauci Lacædæmones, obstruentibus corporibus suis commissas sibi Græciæ angustias atque aditus, morarentur tot illam gentium millia.* Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Victus Xerxes, et regnum suum rapida fuga repetere coactus, Demarato gratias egit, quod solus sibi dixisset verum.

3. Antiöchus, quum in venatione, feram perséquendi studio, ab amicis et servis aberrasset, in casam pauperum hominum intravit ignotus. Cum iis cœnans sermonem de rege injecit, ut sciret quæ esset hospitum de se opinio; audivitque: *Regem in cæteris quidem bonum et laude dignum esse: sed amicis utentem malis, plurima negligere, et sæpe quæ necessaria essent nihil curare: quod venationi filius æquò indulgeret.* Tacuit tum quidem Antiöchus. Sed postquam orto solè ad casam illam venere regii satellites, et purpuream vestem cum diademate attulere; converso sermonè ad regiam illam insigniam. *Certe, inquit, ex quo die vos sumpsi, heri primum veros de me sermones audivi.* Plut. Apoph.

4. Perfectus haud dubie princeps enituisset Valentianus, si ei contigisset, aut curare infidis hominibus, quibus sese quasi fideissimis prudentissimisque dederat, aut uti probatis eruditisque monitoribus. *Aur. Vict. Ep. c. 69.*

CAPUT LXIV.

Veros amicos reparare difficile est.

1. Cum Augustus audivisset tandem Juliae filiae suae flagitia, quæ tamdiu nescierat, parum potens iræ, ista pæ-

tēfēcērat, ěām rělēgādo. Deindě ūbi, interpōsito těmpōre, ĩn lōcum ĩrě sŭbiit věrěcŭndĭā; gěměns quōd non illā silěntiō prěssĭssět (quiā quārŭndam rěrum turpĭtŭdo āliquādo ětĭam ād ěum rědit qui ěās vĭndĭcat) sĕpě exclāmāvit: *Hōrum mĭhi nihĭl accidĭssět, si aut Agrĭppā aut Mācěnās vixĭssět.* Intelligěbāt scĭlĭcet quām ūtilě sit rěgi aut princĭpi vĭrō fĭdum āmĭcum hāběre, quām damnōsum cārěre. Impěrante Augusto, cĕsĕ sunt lěgiōněs Rōmānĕ, ět ālĭx prōtinus scriptĕ. Fractā classis; ět ĩnrā paucōs diěs nātāvĭt nōvā. Sĕvĭtum ěst ĩn ōpěra publicā ignĭbus: surrěxěrunt měliōra consŭmptĭs. Totā rěliquā Augustĭ vĭtā Agrĭppĕ ět Mācěnātĭs vācāvĭt lōcus. Adeō impěrātōri, tōt millia hōmĭnum hāběnti, dŭōs rěpārĕre difficĭle fŭit. *Senec. 6. Benef. c. 32.*

Amĭcŭm perděre ěst damnōrum maxĭmum.

P. Syrus.

2. Cŭm Darius Xerxis pāter mālum grānātum apěrŭisset, ět quĭdam āb ěō scĭscĭtāretur, quārŭm rěrum tantŭm nŭměrum hāběre optāret, quantŭs illĭc ĩnesset grānōrum nŭměrŭs? rěspōndĭt: *Zopyrōrum.* Fŭěrāt ěnĭm Zopyrus Dario āmĭcĭssĭmus, sicque illi dědĭtus, ūt ultro sě verběribus tōtō corpōre lācěrāri, nāsŭm aures, ět lābĭa sĭbi prācĭdi vōlŭěrit, ād rěvōcādam ĩn ějŭs pōtěstātem Babylōnĭam. *Plutar. Apoph. Justin. l. i. c. 10.*

CAPUT LXV.

Amĭcĭ thěsaurĭ rěgŭm sŭnt.

1. Non exercĭtŭs, něque thěsaurĭ, prāsidĭā regni sunt: věrŭm āmĭci, quos něque armĭs cōgěre, něque auro pārāre quěās; officiō ět fĭde pārĭŭntŭr. Intěrrōgātŭs Alexanděr ūbi thěsauros hāběret: *Apŭd āmĭcos,* rěspōndĭt. Iděm cŭm ād Achĭllĭs tŭmŭlum věnĭssět, *fělĭcem ěum sĭbi vĭděri,* dĭxĭt, quōd dum vĭvěret, *fĭdum āmĭcum (Patroclum) nactus ěssět, et post fata magnum prācōnem (Hōměrum.) Sallust. Jug. c. 10. Amm. l. xxv. Plut. in Alex.*

Cùm plūrimīs āmicitiīs fortunā principum indigēāt, præcipūm est principis ōpūs āmicos pārāre. *Plinii. Paneg. Traj.*

Nullūm mājūs bonī impērii instrumentum est, quām bonī āmici. *Tacit. Hist. iv. c. 7.*

2. Cùm ā Pisistrāto, qui principātum Athēnis invāserāt, āmici quīdam dēscivissent, atque in ārcem Phylam sēcēssissent; accēssit ad ēōs, vestem strāgūlam colligatam fērēns sēcum, āc mīrantibus illis quārentibusque quīd vellēt? *Aut, inquit, persuadere ut mēcum redēātis; aut si mīnūs persuāsēro, mānere vōbīscum: idēōque instrūctūs venī.* *Plut. Apoph.*

3. Trajānum impērātōrem laudāt Plīniūs, quōd et āmicos dīligat, et ipsē dīligātur. In animīs hōmīnum exolēverat prīscum mortālīum bonum, āmicitiā: cūjūs in lōcum mīgrāverant assentātiōnes, blanditiā, et pējōr ōdiō, āmōris sīmūlatiō. In principum dōmō nōmen tantūm āmicitiāe inānē manēbat. Nam quā pōtērat esse intēr ēōs āmicitiā, quōrum ālii sibi dōminī, ālii servi, vidēbāntūr? Tu hanc pulsam et ērrāntēm rēduxisti. Hābēs āmicōs, quā āmicus ipsē es. Nēque enim āmōr, ut āliā, sūbjectis impērātur: nēque est ullūs affectūs tam ērēctūs et libēr et dōminatiōnis impātiens, nēc qui māgis vīcēs exigat. Dīligis ergo, et dīligēris: atque in ēo tōtā glōria tua est, qui supērior factūs, descendis in omnia familiaritātis officia, et in āmicum ex impērātōre submittēris: Imō tunc maxīmē impērātōr es, cūm āmicum ex impērātōrē āgis. Jūcundīssimum est in rēbūs hūmānis āmārī, sēd non mīnūs āmāre. Quōrum utrōque itā frūēris, ut cūm ipsē ardentissime dīligās, ardentius tāmēn dīligāris. *Plinii. Paneg. Traj.*

CAPUT LXVI.

Amicūs cērtūs in rē incērtā cērnitūr. Ennius.

1. Ipsæ āmicos rēs optīmāe pariunt, ādvērsæ prōbant.
P. Syrus.

Poscunt fidem sēcunda, et adversa exigunt.

Senec. Agam. ver. 934.

Cūm Catōni Uticēnsi obvēnisset mortē patruēlis suī Catōnis hērēditas centum tālētōrum, omnia in pecūniā

rēdēgit, quam amīcīs, ūtī cuiquam opūs ērāt, commōdābat. Quīnētīam ēt praēdiā suā ēt servītia eōrum causā āliquādo oppīgnōrābat. *Plut. in Cat.*

Sincēræ fidēi amīci praecipuē in rēbus adversīs cognōscuntur: quidquid ēnīm tunc praestātur, tōtūm ā constanti bēnēvolentiā proficīscitur. At quī fortunātūm amīcum cōlit, ille māgis causā suā adūlāri, quān vērē dīlīgēre, pōtēst vidēri. Libēntiūs īgitūr ēt dīutiūs sērvāvīt pōstērītās nōmīna eōrum, quī amīcōs in adversīs cāsibus non dēsēruērunt, quān illōrum, qui amīcos opībus flōrentēs cōlūērunt. Nēmo dē Sardānāpālī familiāribus loquītur: Orestēs pēnē nōtior est proptēr Pylādēm amīcum, quān proptēr Agāmēmnonēm pātrēm. Illōrum amīcītia, si quā tāmēn fuit, in dēlicīis ēt luxuriā turpīter extincta est: hōrum vērō ēnīuit commūni cālāmītate, ēt immortālem apūd pōstērōs fāmām est adēptā. Quīd ēnīm cēlebrātum māgis, quān illā Pylādīs atquē Orēstīs cōrām rēgē Thoantē plēnā amōris contentiō, ūtēr mōrērētur? Dum āltēr nītitūr āb āltērō dēpellēre crīmēn ēt crīmīnīs pōnām, atquē in sē transferre: dūm, ignōrantē rēgē utēr eōrum sūt Orēstēs, Pylādēs Orēstem sē esse dīcit, ūt prō illō nēcētūr; Orestēs autem, itā ūt est, Orestem sē esse assēvērat. Quī clāmōres Romae tōtā cavēā excitāti sunt in M. Pacuvii dē Orestē ēt Pylāde fabulā? Spectantēs plaudēbant in rē fictā: quīd arbitramūr in vērā fuisse factūrōs? Fācīlē indicābāt ipsā natūra vim suam, cūm hōmīnēs, id quod fācēre ipsī non pōssent, rēctē fiērī in āltērō iudicārent. *Valer. l. iv. c. 7. Cicer. de Amic. n. 24. 5 de Fin. n. 63.*

2. Mutīnā fūgiens D. Brutus, ūt cōgnōvit mīssōs āb Antōnīō ēquitēs ad sē interficiendum advēnisse, in locō quōdam cum paucīs sūōrum dēlitūit, mortī sē subtractūrūs. Eō factā āb ēquitibus irruptiōne, Servīus Terentiūs fidēli mēndāciō Brūtum sē esse simūlāvīt, obscūrītate ipsā locī sūffragantē, ēt cōrpūs sūm objēcīt trūcīdandūm. Vērūm cōgnītūs ā Furīo, cui Brūtianā cēdēs māndatā fuērāt, non pōtūit nēcē suā amīcī supplicīum āvertērē: sic invitūs, fortunā cōgēntē, vīxit. Incēpto ēgrēgīō, non autem irrītō ēventū, æstimārī dēbēt Sērvīi Terēntīi fidēs in amīcum. Quānquam ēnīm ēī, sicūt cūpīerat, prō amīco sūō pērīre non contīgit; ipsē extinctus est, quāntūm in illō fūit, ēt D. Brūtūs pērīcūlum mortīs ēvāsīt. *Valer. l. iv. c. 7.*

3. Laudātūr ālterīus Rōmāni in āmīcum extīnctum constāns cārītās. T. Volūmnīus, ěquēstri lōcō nātūs. M. Lūcūllum fāmīliārītēr cōlūerat. Eum ā M. Antōniō intērēptum cūm vīdissēt ět licēret fūgā vītæ consūlěre; ěxānīmī āmīco adhæsit, sic in lacrymas ět gēmītūs profūsus ūt nīmīā pětātě causam sibi mortīs āccěrsěrět. Nāmque proptěr præcipuam ět persěvěrāntěm lāměntātiōnem ād Antōnīum pertractus est. Cūjūs pōstquam in conspěctu stětit: *Jūbě mě, inquit, prōtīnus ād Lūcūlli corpūs pěrdūci ět occīdī. Něque ěnim ābsūmptō illo sūpěrěsse děbeo, cūm ěī infělicis adversum tě milītiæ auctōr fūěrīm.* Fācīlě impětrāvīt ab Antōniō: ductusque quō vōlūerat, Lūcūlli dextram avidě osculātūs est, caputque ějūs, quōd ābscīssūm jācěbat, pěctōri sūō āpplicūit; āc deindě ěěrvīcěm sūam intěrfěctōris glādīō præbūit. *Valer. ibid.*

CAPUT LXVII.

Vulgārě āmīcī nōměn, sěd rārā ěst fīděs.

Phædr.

Quum parvas ædēs sibi fundāssēt Sōcrātěs,
E pōpūlo sic něscio quīs, ūt fīěri sōlet;
Quæso, tam augustam tālis vīr pōnīs dōmum?
Utīnam, inquit, věrěs hanc āmīcīs implěām!

Phædr. l. iii. f. 9.

Amīcūs rěs rārā, quæ non ālībi māgīs děěst, quam ūbī crědītur ābūdāre. Non sunt īstī āmīcī, qui āgmīně magno pulsant januam rěgum, aut rěgěs sīmulantium. Atriā hōmīnībūs plěnā sunt, āmīcis vācūā. *Senec. 5. Benef. c. 33, 34.*

Illūd āmīcītiæ sanctum ac věněrābile nōměn

Rě jam pro vīlī sub pědībūsque jācet.

Ovid. 1 Trist. Eleg. vii.

Turpě quīdem dīctu, sed, si mōdō věrā fātěmur,
Vulgūs āmīcītiās utilitatě pōbat.

2 De Pont. Eleg. iii.

Cūrā quīd expědīat pěior est, quām quīd sīt hōněstum:

Et cum fortunā statque cāditque fīděs.

Cūm fortunā mānet, vultum sěrvātīs, āmīci:

Cūm cěcīdīt, turpī vertītīs ōrā fūgā. *Petron.*

Donēc ērīs felix, multōs nūmērābis amīcos :
Tempōra si fuērīnt nūbila, sōlūs ēris.

Ovid 1 *Trist. Eleg.* viii.

Hirundīnēs aēstīvo tempōre prāstō sunt, frīgōre pulsā rēcēdunt. Itā falsi amīci sērēno vitā tempōre prāstō sunt : sīmūl atque adversam fortūnam vīdērīnt, ōmnēs āvōlānt. *Auctor. ad Heren. l. iv. n. 62.*

CAPUT LXVIII.

Nihil est naturæ hominis accommodatius beneficentia.

1. Jūstītiā pārs est bēnēficētia, quam ēāndem vėl bēnīgnitātem vėl libērālītātem appellāre licet. Eā nīhīl est nātūræ hōmīnis accōmmōdātius, ēt īn hōmīnum gēnēre nullā mēlior est natūra, quām eōrum, qui sē nātōs ad hōmīnēs jūvāndōs, tūtandos, consērvandos arbītrāntūr. *Cicero* 1 *Offic. n. 20. n. 42.* 1 *Tusc. n. 32.*

Grātissima est libērālītās : ēāmque èō stūdiōsiūs plēriqūe laudānt, quōd pōtēntium āc dīvītum hōmīnum bōnītās commūne perfūgium est omnīum. Itāque nīhīl est tam pōpūlāre quām bōnītās. 2 *Offic. n. 63. Pro Ligar. n. 37.*

2. Cimon Athēniēnsīs ēt pētātē īn pātrem, ēt īn cīves bēnēvōlentiā īnīgnīs fūit. Cūm nīhīl hābēret quod dāre, prāter seīpsūm, possēt, ād rēdīmēdum sēpultūræ jus pārenti suo Miliādi, qui īn carcērem cōjectūs ībīque mortūus fuērat ; ējūs vīncūla īn sē transtūlit. Alīquot pōst annos ē custōdiā ēmīssūs, magnā jūris cīvīlis ēt rēi mīlītārīs prūdēntiā cēlērīter ād principātum pervēnit. In quo tantā fuit libērālītātē, ūt, quum plūrībus lōcis hortos prādiāque hābēret, nunquam īn ēīs custōdem īmpōsūērit fructūs servandi grātiā : nē quīs īmpēdīrētur quōd mīnūs rēbūs ējūs fruērētur. Sēmpēr ēum pēdīssēqui cum nūmīs sunt sēcūti, ūt, sī quīs ōpīs ējus īndīgēret, hābēret quod statim dāret, nē dīffērēdo vīdērētur nēgāre. Sāpē, cūm alīquem vīdēret mīnūs bēnē vītītum, sūm āmīcūlum dēdit. Nulli ōpēra ējūs, nūlli rēs fāmīliārīs dēfuit. Multōs lōcūplētāvit. Complūrēs paupērēs mortūōs, qui

non reliquerant undē effērentūr, sūo sumptu extulit. Mīnīmē itāque mīrandum est vītam ējūs, qui sē sic gessit, ab insidiīs tūtam fuisse, et mortem cīvibus acerbam. *C. Nepos et Plut. in Cimon. Justin. l. ii. c. 15.*

3. Pisistrātus summā aequitate gessit Athēnis principātum, quem iniquē invāserat: et, prāter dōmināndi stūdiū, nullūs ēo mēlior cīvis fuit. Sī quos otiosos cerneret in fōrō obambulantes, ad sē vocātos interrōgābat, cūr sic otiosi essent? Sī verō illi sē aut frūmentā aut jumenta non habēre respondissent: jubēbat, hīs à se acceptīs, abire et labōrāre. Quando in publicum prodibāt, cōmitābantur eum puēri duo trēsque, qui minūtos nummos ferrent erōgandos egēnīs, maxīmē in mortuorum sēpultūram. Prāterēā libērum in hortōs ac prādia suā introitum omnibus permittēbat, et eā capiendi, quibus opus esset, faciūtatem. *Plut. in Solon. Aelian. l. ix. c. 25. Eustath. in Iliad. 24. Athen. l. xii.*

4. Gillias Agrigentīnūs, vīr opībūs excellēns, sed animō, quā dīvitiīs, locūplētior, sempēr in erōgandā potius, quā in contrahendā pecūniā fuit occupātus: adēo ut domus ejus quāsi quaedam mūnificentiā officīna crēderētur. Illinc enim aptā publicīs usībūs aedificia extruēbantūr, illinc gratī pōpūli oculīs spectāculā edēbantur, illinc dēficiēti annonā subsidia oriēbantur: privātīm verō alimētā inopiā labōrantibus, dōtēs virgīnībūs paupertate pressīs erōgābantur; hōspitēs quoque tum urbānis tum rusticīs tēctīs bēnignissimē excepti, varīs mūnerībūs ornāti dimittēbantur. Quōdam verō tempore compulsos vi tempestātis in prādia suā quīngentos equitēs Galensium aluit ac vestivit. Quid multā? Eum propēmōdum ipsius libērālītātis prācordia habuisse constat. Ergo quod Gillias possidēbat, omnium quāsi cōmune patrimonium erat. Collōcā ex contrariā partē arcās clausās seris, ad nullās precēs et miserias apēriēndās; nonne longē prāstantiōrem existimābis nobilēm illam Gilliae impensam, quā tristēm et dūram hanc custōdiam? *Valer. l. iv. c. 8.*

5. Multitūdinis bēnēvolēntia bēnēficiīs capitur maxīmē: secūdo autem locō bēnēficā vōlūtate, etiāmsi rēs fortē non suppetit. Ipsā quippē famā et opīnio libērālītātis, bēnēficiā, justitiā, fidēi, nōs ēis amicos facit, in quibus illas inessē rēmūr. Hinc Titus, quā nātūrā erat bēnēvolētissimus, amor ac dēlicia gēnēris hūmāni appellātus est. Hoc illi propōsitum et solennē fuit, nē quem

accēdentium ad se sine spe dimitteret. Admonētibz vērò amicis quāsi plurā pollicerētūr, quā prāstāre possēt: *Non oportēre, ait, quēquam ā sermōne principis tristem discēdere.* Atque etiā recordātus quondā super cēnam, quod nihil cuiquam toto diē prāstitisset, mēmōrābilem illam mēritōque laudātā vōcem ēdidit: *Amīci, diē perdidī.* Quādam sub eō fortuita ac tristia accidērunt, ut incendium Rōmāe per triduum, et pestilentia quantā rarō alias. In his ac talibus adversis non modō principis sollicitudinē, sed et parētis affectum singulārem prāstitit, nunc consōlando, nunc opitulando, quatenus suppēteret facultas. Extincto tam benigno imperātore, māiorē civium dāmnō, quā sūo omnēs tanquam in propriā orbitatē dōluērunt, et senātus tantas mortuo grātiās egit, laudesque congēssit, quantās nē vivō quidē unquam et prāsentī. *Cicer. 2 Offic. n. 32. Sueton. in Tito, c. 8. 10. 11. Eutrop. l. vii.*

Alexānder Sēvērūs mēmōriā complēctebātūr et descriptum habebāt quid cuique prāstitisset. Et, si quos sciret vel nihil petisse, vel non multum, vocābat eos, et dicebat singulis: *Quid est cūr nihil petis? An me tibi vis fieri debitōrem!* Lamprid. in Alex. Sever. n. 46.

His et hōrum similibz exemplis beneficentia gēneris hūmāni nutritur atque augētur: Hæ sunt ejus facēs, hi stimuli. *Valer. l. v. c. 2.*

5. Versābātūr in regiā Ptolēmæi regis ādlescēns nōmine Galētes, faciē quidē pulcherrimū, at mōrum suavitate et animi in omnēs benignitate māgis insignis: itā ut rex, cui erāt carissimū, sæpe exclāmāret: *O benignum caput! nulli tu unquam ullius malī causa fuisti; sed contrā multis multā bonā prāstitisti.* Cū aliquando hīc ādlescēns, regi cōmes in equo sedēns, vīdisset procū aliquos ad supplicium trāhī; oblātā benē faciēndi occāsiōnem non prātermisit; sed stāim: *O rex, inquīt, quādoquidē prosperā quādam hōrūmcē hōmīnum, qui morti dānāti sunt, fortunā, equis nunc vēhimur; agē, si tibi vīdētur, cursum intendāmus, ut illis in tali, temporis articulo quāsi Servātōres Dii appareāmus.* Plurimūm vōluptātis ex Galētis consilio cepit rex, et animum ejus ad misericordiam propensum deāmans, cum morti addictos servavit, tum amōri in illum sūo multū addidit. *Ælian. l. 1. c. 30.*

CAPUT LXIX.

Mūltās cautīōnēs hābēāt bēnēficēntiā.

1. In exercendā bēnēficēntiā multæ sunt cautīōnēs adhibendæ. Vidēdum est primum nē obsit bēnignitas et iis ipsīs quibus prōdesse vōlūmus, et cæterīs. Deindē nē mājor sit, quā facūltatēs. Denique ut cuique prō dignitate tribuatur. Nam ad justitiam rēferenda sunt omnia, et nihil est liberāle; nisi quod idem sit justum. Utāmur igitur eā liberālitate quæ prōsit amicis, nōceat nemini: quæ fontem ipsum bēnignitatis non exhauriat: quæ dēlectum faciat eōrum, in quōs bēnēficiū confērētur. Vērūm multi bēnēficiā confērunt sinē jūdicīo vėl mōdo, in omnēs impētū animi, rēpentinō quāsi vento incitāti. Quæ bēnēficiā æquē magnā non sunt hābēnda, atque eā, quæ jūdicīo consideratēque dēlatā sunt. *Cicer. 1 Offic. n. 42, 43. n. 49.*

2. Si vir bōnūs dīvitias hābeat sine cujusquam injuriā partas; nec sordidē custōdiet, nec prōdigē sparget: partim ipse utētur, partim donābit. Donābit autem aut bōnīs, aut iis quos facere pōtērit bōnōs. Donābit cum summo consilio, dignissimos eligens: nam inter turpēs jactūras inconsultum mūnus pōnitur. Errat, si quis existimat facilem rem esse dōnāre. Plurimum hābet hęc res difficultatis, si mōdō consilio tribuitur, non cāsu spargitur. Aliīs succurram, dignīs quos non prēmāt paupertās. Aliīs non dābo, quamvis dēsit: quā etiāmsi dēdēro, est defūtūrum. Quibusdam offēram, quibusdam etiā inculcābo. Quid rēfert. servi liberīnē sint qui indigēant? Ubicunque hōmo est, ibi bēnēficio locus est. Paupēri viro bōnō dōnābo. Non lucrum ex bēnēficio captābo, non vōluptātem, non glōriam. Idēdō dābo, ut quod oportet faciā. Licet fortūnā ei, qui a mē bēnēficiū accēpit, nihil tribuat quo rēferre mīhi grātiā possit, ex sententiā mēā rēs gesta est. *Senec. de beat. Vit. c. 20, 23, 24. 4 Benef. c. 10, 11.*

In dēligēdīs idōneis in quos bēnēficiā confērāmus, jūdicium et dīligentiā adhibere debēmūs. Nam præclārē Ennius: *Bēnēfacta mālē locāta, mālēfacta arbītrōr.* *Cicer. 2 Offic. n. 63.*

Bēnēficiū dignīs ubi dēs, omnes obligās.

P. Syrus.

3. Laudās mīhi ēt præsēns ēt pēr ēpīstōlās Nonium tūm, quōd sīt libērālis īn quosdam. Et ipsē laudo, sī tāmēn non īn nōs sōlōs. Vōlo ēnīm ēūm qui sīt vērē libērālis, tribuere pātriāe, prōpīnquis, affīnībūs, āmīcis: sēd āmīcīs dīco paupēribus. Quod non isti faciūnt, qui īs pōtissimūm dōnant, qui dōnāre maxīme possunt. Hōs ēgo non sūa dōnāre pūto, sēd vīscātis hāmātisque mūnēribus āliēnā cōrrīpēre. Alīi sunt, quī, quod huīc dōnant, aufērūnt illi, fāmamque libērālitātis āvārītiā pētūnt. Prīmum autem hōmīnis officiūm est sūō esse contentum: dēinde quōs prācipūē sciāt indīgēre, sustentāre āc fōvēre. *Plīnius, l. ix. Ep. 30.*

CAPUT LXX.

Beneficia alia alios decent.

1. Urbem cuidam Alexander dōnābat. Cūm illē, cui dōnābātur, sē ipsum mensūs, tantum mūnūs rēcūsārēt, dīcēretque non convēnīre fortūnæ sūā: *Non quæro, inquit, quīd tē accīpēre dēcēat, sēd quīd mē dārē.* Senec. 2 Benef. c. 16.

2. Ab Antīgōnō Cynīcus quīdam pētīt tālētum. Respondit, *plūs esse quān quod Cynīcūs pētēre dēbēret.* Rēpūlsus, pētīt denārium. Respondīt rex, *mīnūs esse quān quod rēgem dēcēret dārē.* Turpissimā est ējūsmōdi cavillātio. Invēnit Antīgōnus quōmōdo neutrum dāret. n. 17.

3. Alexandro Oriētīs victōri Corinthii pēr lēgātōs grātūlāti sunt, ut cīvītate illūm sūā dōnārent. Cūm rīsīsēt Alexandēr hōc mūnūs: ūnūs ex lēgātīs: *Nulli, inquit, cīvītatem unquam dēdīmus ālīi, quān Herculī.* Tum vērō Alexandēr lūbēns accēpit hōnōrem non vulgātum: nēque tam ēōs respexīt, qui sībī cīvītatem dōnārent, quān illum, cui ūni, antēquam sībī, dēdissent. 1 Benef. c. 13.

CAPUT LXXI.

Beneficiã quædam pãlam dãndã, quædam clam.

1. Præcipiunt omnēs sapiëntiæ mägïstri, quædam bënëficia pãlam dandã esse, quædam sēcrēto: pãlam, quæ consēquī glōriōsum est, ūt mīlītariã dōnã, hōnōres, et quidquid nōtitiã pulchrus fit: contra quæ succurrunt infirmitati, egēstati, ignōminia, tãcitē dandã sunt, ūt nōta sint sōlis quibus prōsunt. Intērdum ēt ipsē, qui jūvatur, fallēndus est; ūt hãbēat, nec ā quo accēperat, sciat. *Senec. 2 Benef. n. 9. 11.*

Arcesilãus, ūt aiunt, Ctesibiō amīco ægro, paupēri, ēt paupertatem sũam dissimulanti, cũ clam succurrendum esse iudicasset; pulvino ejus ignōrantis saccũlum nũmmis plēnum subjecit, ūt hōmō inũtiliter vērēcundus id, quo cãrēbat, invēnīret potiùs quã acciperet. Invento saccũlo Ctesibius: *Hic, inquit, Arcesilãi lũdus est. Diog. Laërt. in Arcesil.*

2. Nihil æquē in bënëficio dãndo vitandum est, quã superbia, quæ quidquid dāt cōrrumpit. Non tantũm ingrātum, sed invisum est, bënëficiũ superbē dātum. Jũcũnda sunt quæ hũmãnã, lēni, placidãque frontē tribũuntur: quæ cũm dãrēt mīhi supērior, dētraxit mũneri suo pompam, ēt observãvit idōneum tempũ succurrendi, sē ūno teste contentus. Aliōquin non bënëfãcere dēlectat, sed vidēri bënëfēcisse. *Ibid.*

Idem Arcesilãus, de quo suprà, cũm virō prōbo paupēri opitũlãri vellet, ēi vasa aurea ad amīcōs convivio excipiendos commōdãvit dē industriã: quæ cũm illē redderet, recipere nōlũit. *Ibid.*

3. Aliquãdo virō bōnō non pētenti dandum est, quod imprōbo pōstũlanti negãveris. Archelaus Macēdonum rex, in cœnã aurẽum pocũlum poscente quōdam, cui nihil pulchrum vidēbatur, nisi accipere: puerum id Euripidi dãre jussit: ēt in altērum illum intũens: *Tu quĩdem, inquit, dignũs erãs qui pētēres nec accipēres; at hic dignus erãt qui accipēret vël non pētēns. Plut. de vitios. Pudor.*

Attēndē cūr nēgāre cupīdīs dēbeās :
 Mōdestis etiā offerre quod non pētierint.
 Sūper juvencum stabat dejectum leo.
 Prædātor intērvēnit, partem postulans.
 Dārem, inquit, nīstī sōlēres fier tē sūmēre :
 Et improbum rejēcit. Fortē innoxius
 Viātor est dēductūs īn eundem lōcum,
 Fērōque vīso rettūlit retro pēdēm.
 Cui plācīdus ille : *Non est, quod tīmēās*, ait,
Et quæ dēbētur fārs tuæ mōdestiæ,
Audacter tollē. Tunc dīvisō tergōre,
 Sīlvās pētīvit, hōmīni ūt accēssum dāret :
 Exēmplum ēgrēgiūm prōrsūs, ēt laudābile.
 Vērūm est āviditās dīvēs, ēt paupēr pūdor.
Phadr. l. ii. f. 1.

CAPUT LXXII.

Tārdē bēnēfacērē nōllē ēst.

Omnīs bēnīgnītās prōpērāt, ēt prōprium est libēntēr
 faciētīs, citō faciēre. Qui tardē prōfēcit, non ex ānīmō
 fēcīt. Tārdē vellē, nōlentīs est. *Senec. 2 Benef. c. 5.*

Bīs est grātum, quōd ōpūs est, ultro si offēras. *P. Syrus.*

Sex sestertīa si stātim dēdīssēs,
 Cūm dixti mīhi : Sūmē, tollē, dōno :
 Dēbērem tībi, Pæte, prō dūcentis.
 At nunc cūm dēdērīs dīu mōrātus,
 Pōst septem, pūto, vėl nōvēm Kalendas :
 Vīs dīcām tībi vēriōra vērīs ;
 Sex sēstertia, Pætē, perdīdīsti.

Martial. l. iv. Ep. 30.

Inōpi bēnēficiūm bīs dat, qui dat cēlērītēr. *P. Syrus.*

CAPUT LXXIII.

Quās dēdērīs, sōlās sēmpēr hābēbīs, ōpēs.

1. Cūm M. Antōnīus fortūnam sūam ālīdō translātā
 vīdēret, ēt sibi nīhīl rēlictum, ēgrēgie mīhi vīdētur exclā-

māsse: *Hoc habeo quodcūque dēdi.* Hæ enim sunt dīvitiæ certæ, In quâcunq̄ue sortis hūmānæ lēvitāte permansūræ, et quæ, quò mājores fuērint, hōc mīnōrem hābēbunt invīdiam. Quid tanquam tūō parcis? Prōcūrātor es. Omnīa istā quæ tē tam tūmīdum faciunt, quæ ferrēis claustrīs custōdis, proptēr quæ omnīa affīnitātis, et amīcitiæ fœdēra rumpis, non sunt tūā. Dēpōsiti lōcō sunt, jamjamque ad ālium dōmīnum spēctāntia. Quærīs quōmōdo illā tūa faciās? Dando. Hac rātionē certam tibi et inexpugnābilem eōrum possēssiōnem pārābīs. *Senec. 6. Benef. 3.*

2. Callīdus ēfractā nummōs fūr aufēret arcā :

Prōsternēt patrīōs impīa flammā lārēs.

Dēbītor ūsūrā pāriter sortemque nēgābit :

Non reddēt stērīlis sēmīnā jacta sēgēs.

Dēpascētūr ōvēs dīri contāgia morbi :

Mercībus extractas obrūet undā rātēs.

Extrā fōrtūnam est quidquīd dōnātūr amīcīs.

Quās dēdēris, solās sēmpēr hābēbīs, ōpēs.

Martial. l. v. Ep. 45.

CAPUT LXXIV.

Nōn quīd dētūr rēfērēt, sēd quā mēntē.

1. Bēnēficiū non in eō, quid fīt aut dātūr, consistit; sēd in ipso faciētis aut dantis ānīmō. Anīmūs est enim, qui bēnēficiis dat prētium. Itāque nonnunquam māgis non obligat qui dēdit parvā magnificē, et exīguum tribūit, sēd libētēr. Sōcrāti cū multā multi, prō suis quisque faciūtātibus, offerrent; Æschīnēs paupēr audītōr : *Nihil, inquit, dignum tē, quod dāre tibi possim, invēnio : et hoc tantūm mē faupērem esse sentio.* Itāque dōno tibi quod ūnum hābeo, mē ipsūm. *Hoc mūnūs, rōgo, quālēcūque est, non dēdīgnēris ; cōgītēsque ālios, cū multūm tibi dēdērint, plūs sibi rēlīquīsse.* Cui Sōcrātēs : *Istūd quīdem, inquit, magnum mīhi mūnūs vidētūr ; nīsī fortē parvite estimās.* Hābēbo itāque cūrā, ut tē mēliōrem tibi reddam, quā accīpīo. Vīcit Æschīnēs hoc mūnēre omnem juvenem ōpūlentōrum mūnīfīcentīam. *Senec. 1 Benef. c. 6, 7, 8.*

2. Rēgi Persārum intra rēgnī sūī fīnes iter faciēnti mūnērā ab omnibus Persīs offerri mōs et lex erat. Qui in

terrā cōlēndā ōpēram pōnēbant, āliī bōvēs aut ōvēs, āliī frūmentum aut vīnum dābant: qui vērō paupēriōres, lac, caseum, palmās, āliosque arbōrum fructūs, qui in cujusque agrō nāscērēntur. Quæ omnia, non tribūti, sēd dōnī nōmīne, à singūlis afferēbantur rēgi prætērēūnti ac prætērēquītanti. Cūm Persa quīdam, cui nōmēn Sinætās, prōcul à tūgūrīo suo in Artaxerxem, qui Mnēmōn cognōmīnābātur, incidisset, ac nihil præ mānibus hābēret, quod rēgi posset offerre; nōlūit tāmēn eum ā sē Indōnātum vidēri. Itaque ad proximē prætērfluentem flūvium cursu contendit, et āquam utrāque mānū haustam rēgi obtūlit, mūnūs exornans, quantūm pōtūit, faustīs bōnīsque verbīs. Et dōno et dantis ānīmō atque ōrātiōne mīrē dēlectātus Artaxerxes, nēque mīnūs rēgium esse existimāns parvā grātō ānīmō accipere, quā magnā tribūere, dixit: *Sē āquam illam libētēter accipere, et prētīōsissīmi mūnēris locō hābēre.* Dēindē hōmīni mīsīt non parvam pecūniæ summām cum vestē Persicā, et phialā aurēā, quā jussit eum dēincēps haustam ē flūvio āquam bibere. *Ælian. l. i. c. 31, 32. Plutarch. in Artax. Plin. ad Traj.*

3. Eīdem Artaxērxi pēr Persidē ēquitantī ingēns mālum Punīcūm ā quōdam Omasa oblātum fērunt. Quod ille bēnīgnē cōmītēque accipiēns, purpurātīs cōmītībūs dixit: *Qui cūrā et lābōre āgellum suum tālium pōmōrum fērācem effēcīt, nē ille parvam cīvītātem sibi crēditam pōtērit ex parvā magnam reddere.* Et hōmīnem ingenti prēmīo est rēmūnērātus. *Ælian. l. i. c. 33. Plut. in Artax. et Apoph.*

Fūit hīc Artaxērξēs regnī sūb īnitio adītu fācīlis, in largiēndīs hōnōribus et bēnēficiīs effūsus. Omnēm supplicīis dētrāhēbat contūmēliam, lætō hilārīque ānīmō bēnēficiā et accipiēbat et dābat. Nullum dōnum ērat ādeō exigūm, quod non libētīssīmē accipēret: et majōrem in dando bēnēficiō vōlūptātem percipere vidēbātur quā āliī in accipiēdo sōlēt. *Plut. in Artax.*

CAPUT LXXV.

Sint grātūtā Dēorūm ēxēmplō bēnēficiā.

1. Bēnēficiūm pēr sē expēndendūm est, ēt ūnā īn ēō spēctandā accipientīs ūtīlītās, sēpōsītīs commōdis nōstrīs. Sī ēnim ipsē tacītus dīcās: *Hoc dābo, hoc rēcīpiam*; sordīda nēgōtiatio est. Qui bēnēficiūm, ūt rēcīperet, dēdit, non dēdit. Hūmilē est prōdesse, quā expēdit. *Senec. 4. Benef. c. 3. 14.*

Sī ūtīlītās ēt turpīs compūtatio mē libērālem faciāt; sī nulli prōsīm, nīsī ūt īnvicem illē mīhi prōsit; non dābo bēnēficiūm prōficiēnti īn ādversās longīnquasque rēgiōnēs; non dābo abfūtūro sempēr: non dābo sīc āgrōtanti, ūt spēs ēī nullā sīt convālescēdi. Atque ūt sciās rēm esse pēr sē expētendam bēnēfacēre, advēnā īn nostrum mōdō dēlāto portum, ēt stātīm abītūro, succurrīmus. Discēdit illē, vix sātīs nōto sālūtis auctōre, ēt nunquam ampliūs īn conspectum nostrum rēversūrūs, dēbitōrēs nōbis dēlēgat Dēōs, prēcāturque ūt illi prō sē grātīam rēfērānt. Intērim nōs jūvat stērīlis bēnēficiī consciētīa. *c. 11.*

2. Magnā fūit āpūd vētērēs Grācos āc Rōmānōs cūra ēt rēvērētīa hospitālītātīs, eīque Jōvem Dēorūm atque hōmīnum pārentem, quāsi prāsidem prāfēcērant, Jōvem Hospitālem eum appellāntēs ēt īnvōcantēs. Pērēgrīnos ēt paupērēs hospitīō non excipēre nēfās esse existīmābant, cum sūb tutēlā Jōvis essent ēt āb ēō mittērentūr. Imō Dīī ipsī pūtābāntur ālīquando sūb pērēgrīnorūm habītū terras lustrāre, et ad mortālium tecta accēdere, explōrāndæ eōrum hūmānitātis causā. Hīc omnībūs hospitīo īndīgētibūs ultro offerēbantur prīvātīm aut publicē quæ opūs essent. Lucānōrum hāc lex fuit: sī occīdente jam solē vēnērīt pērēgrīnūs, vōluerītque sūb tectum ālīcūjus cīvīs dīvertēre, īs vērō hōmīnem non rēcēpērīt; qui hospitīum prābere rēcūsāverīt, pēnas lūāt īnhospitālītātīs, ēt īnjūrīæ tum pērēgrīno, cum Jōvi Hospitālī factæ. Nullā gens, Tacītō testē, māgīs indulgēbat hospitīīs, quām Germānicā. Nōtum ignōtumque, quantūm ād jūs hospitīī, nēmo dīscernēbāt, ēt quēm cūnque

mortāllum arcēre tectō nēfās hābēbātur. Prō fōrtūnā quisque advēnam apparātis ēpūlis excīpiēbat. Cū illæ dēfēcērānt, advēnā ēt ējūs hōspēs proximām dōmūm non invītātī adībānt, ūbī ūtērque pāri hūmānitāte excīpiēbātur. *Homer. Virgil. Hesiod. Ovid. Met. lib. i. et viii. Ælian. l. iv. c. 1. Tacitus de Germ. c. 21.*

3. Prōpōsītum nōbīs esse dēbēt Dēōrum exēplum sēquī. Vīdē quantā illi quōtīdie nōstri causā faciānt, quantā distrībuant, quāntīs imbrībūs rēpentē dējēctīs solum mōliant, quāntīs terrās fructībūs implēānt. Omnia hęc sinē mercēdē, sinē ullō ad ipsos pervēniētē commōdō faciunt. Nīsī fōrtē existīmēs illos fructum ōpērum suōrum percīpere ex fūmō extōrum ēt ōdōre thūris. Hęc quōque hōmō, sī āb exemplāri suo āberrāre nōlit, servēt; nēc ad rēs hōnēstas prīvāto commōdō ductūs vēniat. Pūdēāt ullum ēssē vēnālē bēnēficiūm, cum grātuitos hābeāmus Dēōs. *Senec. Benef. c. 25.*

4. Pŷthāgōricī, si quīs sōdālium faciūtātībūs excīdērat, bōnā suā cum ēō, vēlūti cum frātrē, dīvidēbant. Nēque vērō id ērgā ēōs solum prāstābant, quōrum in convīctu quōtīdie versābantur, sēd ērgā omnes qui ēāndem disciplīnām sēctābantur. Itāque Clinias quīdam Tarentīnūs Pŷthāgōricus cū accēpīssēt Prorum Cyrēnēum, faciūtātībūs suis spoliātum in sūmmā rērum omnīum penūriā esse, ex Itāliā Cyrēnās prōfectus est cum grandī pecūniā, ēt pātrīmōnii jactūram resarcīvit ēī hōmīnī, quem tāmēn nunquam āntēa vīdērat. Plūrēs quōque āliī idēm fēcīssē mēmōrāntūr. *Diod. Sic. l. vi.*

CAPUT LXXVI.

Nūllūm officiūm rēfērēndā grātīā māgis nēcēssāriūm ēst. Cic. 1 Offic. n. 47.

1. Sī Hesiōdūs jūbēt ēā reddēre mājōre mensūrā, si pōssīs, quæ accēpēris ūtēndā; quīdam bēnēficiō prōvocāti faciēre dēbēmus? An non imītāri āgrōs fertīlēs, qui multo plūs affērunt quān accēpērunt? Etēnim sī non dūbitēmus bēnēficiā confērrē in ēōs, ā quībūs nīhīl expectāmus, aut quōs tantūm spēramūs nōbīs āliquando prōfūtūrōs; quālēs in ēōs esse dēbēmus, qui jam prōfuerunt? *Cic. 1 Offic. n. 48.*

Cùm dũo gẽnera libẽralitãtis sint, ũnũm dãndi bẽnẽficĩi, altẽrum reddẽndi, dẽmũs, necnẽ, ĩn nõstrã põtẽstãte est ; non reddẽre, vĩrõ bõnõ non licet, mõdõ ĩd fãcẽre possit sĩnẽ cũjũsqvam ĩnjũriã.

2. In rẽfẽrẽndã grãtĩã hoc maxĩmẽ officii est, eĩ põtissimũm õpĩtũlãri, qui maxĩmẽ õpĩs ĩndĩgẽat. *n. 49.*

Cũm rẽfẽrri grãtĩã tantã non põtẽst, quantã dẽbẽtur ; hãbẽnda tãntã est, quantam maxĩmam ãnimĩ nostri cãpẽre possunt. *5 Philip. n. 3.*

Cũm omnĩbũs vĩrtũtibũs mẽ ãffectũm essẽ cũpĩam, tãmẽn nĩhĩl est quod mãlim, quãm ẽt grãtum esse et vĩdẽri. Hãc est ẽnim vĩrtũs non sõlũm maxĩmã, sed ẽtĩam mãtẽr virtũtum omnĩum rẽlĩquãrum. Quĩd est lĩbẽrõrum pĩetãs, nĩsĩ võlũntas grãtã ĩn pãrentes ? Qui sunt bõnĩ cĩves, qui de pãtriã bẽnẽ mẽrẽntes, nĩsĩ qui pãtriã bẽnẽficiã mẽmĩnẽrunt ? Qui sancti, qui rẽlĩgĩõnem cõlentes. nĩsĩ qui mẽritam Dĩs ĩmortalĩbũs grãtĩam justĩs hõnõribũs mẽmõrĩ mentẽ persolvunt ? Quã põtẽst esse jucundĩtas vĩtã, sublãtis ãmĩcĩtiĩs ? Quã porrõ ãmĩcĩtiã põtẽst essẽ ĩntẽr ĩngrãtõs ? *Pro Planc. n. 80.*

3. Quo tẽmpõre Thẽbis obsẽs fuẽrat Phĩlĩppũs, eum Philo Thebãnus hõspĩtĩo excẽpẽrat, et multĩs bẽnẽficiĩs affẽcẽrat. Is cũm põsteã ã Philippo rẽrum põtĩto nĩhĩl vĩcĩssim mũnẽris vẽllet accĩpẽre : *Oro, ĩnquĩt Phĩlĩppũs, nẽ mẽ hãc glõrĩã frĩvãrĩ vẽlis quam maxĩmẽ quẽro, ũt ã nẽmĩne bẽnẽficiĩs ẽt grãtĩã vĩctũs sim.* Idem Hippãrchi Eubœensis mõrtẽm grãvĩter tũlit ãc cuidãm ãd consõlandũm ẽjũs dõlõrem dĩcenti, Hippãrchũm mãtũrã mortẽ dẽcẽssĩsse : *Sĩbi quĩdem, ĩnquĩt, fortãssẽ : sẽd mĩhi frẽmãtũrã. Nam ante mõri prõpẽrãvit, quãm dignam nõstrã ãmĩcĩtiã grãtĩam ã mẽ rẽcĩpẽret.* *Plut. Apoph.*

Bocchus Maurõrum rex pãcem cum Rõmãnis factũrũs õpẽrã L. Syllã, sĩc ẽum est allõcũtus : *Nunquam ẽgo rãtus sum fõre, ut rex maxĩmus ĩn hãc terrã, et omnĩum, quãs nõvĩ, õpũlẽntĩssĩmus, frĩvãto hõmĩni grãtĩam ãccĩpẽrẽm. Et hẽrculẽ, Syllã, antẽquam mĩhi cõgnĩtũs ẽssẽs, multĩs õrantĩbũs, ãlĩĩs ultro, ẽgomẽt õpẽm tũli, nullĩus ĩndĩgui. Id mũtãtum esse ẽgo lator, ẽt ẽgũtĩsse mẽ ãmĩcĩtiã tũã, quã mĩhi nunc nĩhĩl cãrĩus est. Id tẽ expẽrĩri licet. Armã, vĩros, pẽcũnĩam, põstrẽmõ quĩdquĩd ãnĩmo lũbet, sũme, ũtẽrẽ : ẽt, quoad vĩvẽs, nunquam tĩbi reddĩtam grãtĩam pũtã : semper ãpũd mẽ ĩntẽgrã erit. Dẽnĩque nĩhĩl ã mẽ frũstrã võlẽs. Nam, ũt ẽgo*

existimo, regem armis, quam munificentia, vincit, minus flagitiosum est. Sallust. Jug. c. 10.

4. Hoc maxime optabat Cæsar Augustus, ut gratus in omnes videretur. Eum aliquando adiit veteranus miles, qui, vocatus in jus, periclitabatur; rogavitque ut sibi adesset. Stetit Cæsar ei e comitatu suo unum elegit advocatum, cui commendavit litigatorem. Exclamavit ingenti voce veteranus: *At non ego, Cæsar, periclitante te Actiaco bello, vicarium quasi vi; sed pro te ipse pugnavi.* Simulque detexit cicatricēs. Erubuit Cæsar, atque ipse venit in advocatorem. *Macrob. 2 Sat. c. 5.*

5. Tiberii jussu prætoriani milites Agrippam Judæum vinctum trahēbant in custodiam; et, quia æstas erat vehēmentior, eum urebat sitis. Conspicatus tunc quendam e Caii Caligulæ servis, nomine Thaumastum, aquam in hydriā ferentem, potum poposcit, quem illē dedit humaniter. Regnum postea adeptus Agrippa, amplō munerē leve acceptæ aquæ beneficium remuneratus est. Nam Thaumastum libertate donavit, suorumque bonorum dispensatorem constituit: quin et moriens providit, ut apud liberōs suos eodem ministerio fungeretur: inter quos consenuit, in pretio usque ad extrēmum diem habitus. *Joseph. l. xviii.*

6. Erant Ægyptii præter alias gentes grati erga bene meritos de ipsiis, existimabantque magnū esse omnibus hominibus subsidium ad vitam, gratam acceptorum beneficiorum memoriam. Et merito quidem: Nam movetur quisque ad beneficia eis impendenda, apud quos senserit eā optime collocari. *Diod. Sic. l. i.*

CAPUT LXXVII.

Officiā etiā fere sentiunt.

1. Officiā ipsæ fere sentiunt: nec ullum tam immanisuetum animā est, quod non curā mitigēs, et in amorem tui vertas. Leonum ora a magistris impune tractantur: elephātorum feritās cibo mitescit usque ad præstandum hominī servile obsequium. Adēdō etiā quæ intelligere beneficia non possunt, pertināci merito evincuntur. *Senec. 1 Benef. c. 3.*

Apion, litēris hōmo multīs præditus, hōc libro quīto refert, quod nēque audissē nēque lēgisse, sēd ipsum sēsē in urbē Rōmānā oculis suis vidissē, confirmāt. In Circō maxīmō amplissimum spectāculum bestiarum cum hōminibus decertantium pōpulo dabatur. Multæ ibi fēræ, quarum inūsitata formā erat et fērocīa: Sēd leōnum immānitas præcipuē admiratiōni fuit, et præter cæteros unius, qui vastā corpōris mōlē, tērrifico rugītu, jūbis fluctuāntibus, ānimōs oculōsque omnium in sē convertēbat. Intrōductus erat inter complūrēs ālios ad pugnandum cum bellūis servus, cui nōmē Andrōclus fuit. Hunc illē leō ubi vidit procul, rēpente quāsi admīrans stetit; ac dēindē sensim atque placidē tanquam nōscitans ad hōminem accēdit: tum caudam mōrē adūlantium cānum blandē mōvēt, crurāque et mānūs propē jam exānimāti mētū lenīter linguā demulcet. Inter illā tam atrōcis fēræ blandimētā ānimum colligit Andrōclus, et oculōs, quōs præ timōre āvertērat, paulatim ad contūendum leōnem refert. Tum vērō quāsi mūtūā rēcognitiōne factā grātulābundōs vidērēs hōminem et leōnem. Rē tam admīrābili maxīmi clāmōrēs pōpuli excitāntur, ārcēssitur ā Cæsārē Andrōclus, et interrogātus cūr ipsi unī illē atrōcīssimus leōnum pēpērcīset, rēm mirificam nārāt, hīs verbīs:

Quum provinciā Africā dōminus mēus prōconsulārī impērio obtinēret, ego iniquis ejūs et quōtidianis verbēribus ad fugām sum cōactus; et, ut mīhi ā dōminō tūtiores latēbræ forent, in ārēnarum solitūdīnēs concēssi. Consiliū autem erat mortem āliquo pacto quærere, si defūissēt cibus. Solē mediō specum quandām nactus remōtam latēbrōsamque, in eam pēnētro, ac mē rēcōndo. Nēque multō pōst ad eāndēm spelūncam venīt hīc leō, debili et crūento unō pedē, gemitūs edēns dōlōrem cruciatūmque vulneris significantes. Prīmo advēntis fēræ conspectu tērrītūs et pāvēfactūs hāsi: sēd pōstquam intrōgressūs leō in hābitāculum illūd, ut reipsā patūit, sūm, vidit mē procul delītēscētem: mītis et mansuētus accēssit, ac sublātum pedem ostendēre ac pōrrigere, quāsi opis pētendæ grātiā, vīsūs est. Ibī ego spīnam īngēntem vēstīgiō pedis ejūs hārentem revūlsi, concēptamque sānīem vulnere intīmo expressi. Illē mēā opērā ac mēdēlā lēvātus, pedē in mānībūs mēis pōsitō rēcūbuit ac quīēvit. Ex eō diē triēnīum tōtum ego et leō in illā specū eōdēm victu viximūs. Nam mīhi suggērebat eārum, quās vē-

nando cēperat, ferārum mēbrā ōpīmiōrā ; quæ ēgo quā ignis cōpia non erat, sōle meridiano torrens, edēbam. Sed ubi mē vitæ illius ferinæ pertæsum est, leōne venatum profecto rēliqui spēcūm ; et viam fermē trīdūi pēmensus, ā militibus vīsus apprehensusque sum, et ad dōmīnūm ex Africā Rōmām dēductus. Is mē statim cūrāvīt rei cāpitālis damnandum, dāndumque ad bēstias. Intelīgo autem hunc quōque leōnem, pōstquam āb eō discēssi, captum, et huc ādductum, grātiam nunc mīhi bēnēficii et mēdicinæ rēfēre.

Hæc ubi dixit Andrōclus ; cunctis pētētibus penā sōlūtūs ac dīmīssūs est ; leō quoque eī suffrāgiis pōpūli est dōnātus. Pōstea Andrōclus, et leō tēnūi lōro rēvincētūs, urbē tōtā circum tabērnās ibant. Dōnābātur ærē Andrōclus : flōribus spargēbātur leo : ōmnēs ferē ōbvīi dicēbant : *Hic est leō hōspēs hōmīnis, hīc est hōmō mēdicūs leōnis.* A. Gell. l. v. 14.

2. Cæsāre Augusto impērate, cūm paupēris cūjūsdam filius pūer delphīnum sæpiūs fragmētis pānis allexisset, eum delphīnūm mīro amōrē dīlexit. Quocunq̄e dīei tempore inclāmātus ā puērō quamvis occūltus atque abdītus, ex imō adnātābat, pastūsque ē mānū præbēbat dorsum āscēnsūro, pinnæ acūleos cōhībēns, nē dīlectum corpūs lacērāret : rēcēptūmque ferēbat pēr stadia dūcētā ē Baiāno littōre Putēōlōs ad lūdum līterarium, et sīmīli mōdō rēvehēbat. Quod officiūm pēr ānnōs plūrēs præstitit : dōnēc puēro mortūo ex mōrbo, delphīnus sūbindē ad lōcum consuētum ventītāns, trīsti et mœrenti sīmīlis dēsīdērio puērī extinctus est, et in ējūs sēpūlchro hūmātus. Quæ omnia sē ipsum multōsque āliōs vīdīssē rēfert Apion. *Plin. l. ix. c. 8. A. Gell. l. vii. c. 8.*

3. Pūer nōmīne Thoās parvūlum dracōnem māgnā cūrā ālūt, lōquens cum eō quāsī cum intelligente, ludensque unā et dormiēns : dōnēc dracōnis, quī ad mīram magnitūdīnem excrēverat, conspectu terrītī urbīs cīvēs eum in sōlītūdīnem emītī, invīto et flentē puēro, vōluerunt. Pōstēā cūm puēr illē, jam ādōlescens factūs, ā spectācūlo quōdam rēdiēns, aut, ut ālii trādunt, ad vēnātiōnem ēgrēsūs, in latrōnēs incidīssēt, ōpēmque inclāmāssēt ; ad nōtam ējūs vōcēm drāco statim ādfūit, et latrōnībūs aut occīsis aut fūgātis, ādōlescēntem, ēducātōrem quōdam suum, pērīcūlo ēreptum sērvāvīt. *Ælian. l. xiii. c. 46. Plin. l. viii. 17. Photius.*

CAPUT LXXVIII.

Ingrātūs ānimūs omnīūm ōdiō dāmnātūs.

1. Ego ingrāti ānīmi crīmēn hōrrēo : in quō vitō nīhīl māli non inēst. *Cic. l. ix. ad Ap. Ep. 2 et 8.*

Omnē dixēris mālēdictum, cum ingrātum hōmīnem dixēris. *Epist. 4.*

Omnēs immēmōrem bēnēficii ōdērunt, ēt eum cōmūnem omnium, maxīmē vērō tēnūōrum, hostem pū-tānt, qui īpsam libērālītatem dētērrēt. *P. Syrus. 2 Offic. 65.*

Ingrātūs ūnus mīsērīs omnībus nōcet.

Mālignōs fiēri maxīmē ingrāti dōcēt. *P. Syrus.*

Quærītur, utrum hoc tam invīsum vitūm, impūnītum essē dēbēat; ān contrā lex in civītātibus pōnēda sit, quā ingrātis pēna constītuātur? Nostri majōrēs, maxīmi scī-licet virī, bēnēficiā magnō ānīmō dābānt, magno perdē-bant. Non est in ullā gentē dātā adversus ingrātum ac-tio. Hoc frēquentissīmum crīmēn nusquam pūnītur, ubī-que imprōbātur. Nēque illūd absolvīmūs: sēd cum diffi-cile esset incertæ rēi jūdīcium, tantūm ōdiō dāmnāvīmūs, ēt intēr eā rēlīquīmūs, quæ ad jūdīcēs Dēōs mītīmūs. *Senec. 3 Benef. c. 6.*

2. Apūd Persās tāmēn, ut rēfērt Xēnōphōn, jūdīcium instituēbātur dē ēō crīmīnē, undē grāvissīma intēr hōmī-nēs ōdia sōlēt existēre, quum nēmo proptērēā in jūs vō-cārī sōleat: nīmīrum dē ingrāto ānīmō. Itāque sī quem intellexērant grātiam non rētūlisse cūm posset; in eum grāvīter ānīmadvertēbant. Ingrātōs ēnim nullā Deōrum rēvērentiā, nullā pārentum, pātriæ, āmīcōrum cūrā, tāngī pūtābant. *1 Cyrop.*

CAPUT LXXIX.

Quōs expērīmūr īngrātōs, īpsī fācīmūs.

1. Non rēfērrē bēnēficiīs grātiam, ēt est turpē, ēt āpūd omnēs hābētur: nullum tāmēn intēr plūrīmā maxīmāque hōmīnum vitā frēquentīus, quām ingrāti ānīmī. Id

evēnire ex plūribūs causīs vīdēo. Prīmò quòd in collōcāndīs bēnēficiīs nō ēlīgimus dignōs quībus tribūāmūs. Sēcundò, sī quōs expērīmūr ingrātos, ipsī faciēmūs: quā āliās dīū ēt ēnixē rōgāti bēnēficiā confērīmus, āliās collōcātōrum grāvēs exprobrātōrēs exactōrēsque sūmūs. Quīs ēnim nostrūm contentūs fūit aut lēvīter rōgārī, aut sēmel? Nēmo autem libētēr dēbet, quod non tam accēpīt, quā expressit. Grātūs esse quīs pōtēst ergā eum, qui bēnēficiūm aut irātūs, aut prēcībūs fātīgātus dēdit, cūm in omni officio magni aestimētur vōlūntās? *Senec. Benef. iii. 1. Ib. i. c. 1.*

Eōdēm ānīmō bēnēficiūm dēbētur, quo dātur. *P. Syrus.*

2. Gēnērōsi et magnīfici ānīmī est jūvāre et prōdesse. Qui dat bēnēficiā, Dēōs imītātur; qui rēpētīt, fōnērātōr est. *Senec. 3 Benef. c. 15.*

Cūm Syllā* in Afrīcam ātque in castrā Marii* vērīssēt; āliīs rōgantibus, āliīs ultro bēnēficiā dābat: invītus accipiēbat ēt prōpērāntiūs quā aēs mūtūm reddēbat, ipsē ā nullo rēpētēbat: māgis id lābōrābat ūt illī quamplūrīmī dēberent. *Sallust. Jug. c. 96.*

Odiōsūm sārē gēnūs hōmīnum officia exprobrantium: quā mēmīnīssē dēbet īs, in quēm collāta sunt: non commēmōrāre, quī contūlit. *Cic. de Amic. n. 71.*

Extāt in hanc sententiā ēlēgantīssīmum Martiālīs Epīgrāmmā. *Martial. l. v. Epig. 53.*

Quā mīhi prāstītērīs mēmīnī, sempērque tēnēbo.

Cūr īgītur tācēō, Posthūmē? tū lōquēris.

Incīpīo quōtiēs ālicuī tūā dōna rēfērre,

Prōtīnūs exclāmāt, Dixērāt ipsē mīhi.

Non bēllē quādām faciūnt dūō. Suffīcit ūnus

Huīc ōpēri: sī vīs ūt lōquar, ipsē tācē.

Crēdē mīhī, quamvīs īngēntiā, Pōsthūmē, dōna

Auctōrīs pērēūnt garrūlitāte sūī.

Bēnēficiūm qui dēdisse sē dīcīt, pētīt. *P. Syrus.*

* Mariūs et Syllā, nōmīnā sempēr bonis dētēstandā.

CAPUT LXXX.

Ingrāti ingrātōs æquō ānimō fērāmūs.

1. Grāve est ingrāti ānīmi vitium, intōlērābile, et concōrdiam, quā hūmāna imbecillitas fulcītūr, scīndīt āc dissīpat. Sed usque ēō vulgāre est, ut illud, nec qui quērītūr quīdem, effūgērit. Cōgītā tēcum, ān, quībuscūnque dēbūisti, grātiā rētūlēris, ān omnīum tē bēnēficiōrum mēmōria cōmitētūr. Vidēbis quæ tibi pūērō dātā sunt, āntē ādōlēscēntiam ex ānīmo ēlapsa esse: quæ in jūvēntūtem collātā sunt, non perdūrāsse in sēnēctūtem. Sī tē dīlīgētēr excussēris, vitium, dē quo quērēris, in sīnū invēnīēs. Inīquē publico irascēris crīmīnī: ut absolvāris, ignōscē. *Senec. 6 Benef. c. 27, 28.*

2. Fērēndi ingrāti plācīdō ānīmō, mānsuētō, magno. Nunquam tē bēnēficii immēmōr tam offendat, ut non tāmēn ēī dēdīssē dēlectet. Nunquām tē in hās vōcēs ējūs injūrīā impellāt: Vellēm non dēdīssē. *Ibid.*

Ingrātum mēliōrem faciēs fērēndo, pējōrem exprōbrando. Quid ōpus est quērēlis? quīd insectatiōne? Ut corpōrūm, itā ānīmōrum, vitia mollīter tractāndā sunt. Vincīt mālōs pertinax bōnītās: nec quisquam tam dūri ānīmī est, ut tādēm bōnōs non āmēt.

Sī nōbīs non est rēlātā grātiā, quīd faciēmūs? dēmūs, etiā sī multā in irrītum dātā sint. Dēmūs nīhilōmīnus āliīs, dēmūs ipsīs āpūd quōs jactūra factā est. In hoc hōmīnē vidēor bēnēficiūm perdīdīsse: huic ipsī bēnēficiūm dābo itērūm, ēt, tānquam bōnūs āgrīcōlā, curā cultūque stērilitātem sōli vincam. *Senec. 7 Benef. c. 30, 31.*

Bēnēficiūm sæpe dāre, dōcēre est reddere.

P. Syrus.

Non est quōd turba ingrātōrum nōs faciāt ād bēnē mērēndum tārdiōrēs: cūm nē Dēōs quīdem immortālēs sacrīlēgi nēglīgentesque eōrum āb effūsā bēnīgnitāte dētereant. Hos sēquāmur dūcēs, quantūm hūmānā imbecillitas pātītūr. In dāndīs bēnēficiīs pērmanēāmūs, etiāmsī spēs prācīdātūr grātos rēpēriēndi. Ne cessāvēris: ōpūs tūm pērāge, et partēs bōnī virī exsēquere. Aliūm rē, āliūm fīde, āliūm grātiā, āliūm consiliō, āliūm prācēptīs sālūbrībus ādjūvā. *Senec. 1 Benef. c. 12.*

LIBER QUARTUS.

DE FORTITUDINE.

CAPUT I.

Animi fortitudo duplex.

Duplex est animi fortitudo. Unā in rerum externarum despicientiā ponitur: cum persuasum nobis est, hominem nihil, nisi quod honestum decorumque sit, aut admirari aut expetere oportere; nullique neque perturbatiōni animi, neque fortunæ, succumbere. Alterā animi fortitudo est, ut res gerās magnās illās quidem et maxime utiles, sed vehementer arduās, plenasque laborum ac periculorum. *Cic. 2 Offic. n. 66.*

Eā animi elatio, quæ cernitur in adēundis periculis, et laboribus sustinendis, si iustitiā vacat, pugnātque non pro salutē communi, sed pro suis commodis, in vitio est. Itaque probè defīnitur a Stoicis Fortitudo, cum eam virtutem esse dicunt pugnāntem pro æquitate. *n. 62.*

Dicitur Augustus adēdō similtates, turbas, bellā exēcratus esse, ut, nisi iustis de causis, nunquam genti cuiquam bellum intulerit. *Aur. Victor. Ep. c. 2.*

CAPUT II.

Bellicæ fortitudinis exemplā.

1. Nunquam periculi fugā committendum est, ut imbēllēs timīdīque videāmur. Sed fugiendum etiā illud, nē offerāmus nos periculis sine causā: quo nihil potest esse stultius. In tranquillō tempestātem advērsam optāre,

dēmētīs est : subvēnīre autem tempestāti quāvis rātiōne, sāpientīs. *Cicer. 1 Offic. n. 77.*

Tēmērē in ācīe versāri, ēt mǎnū cum hoste confīgēre, immāne quoddam ēt belluārum sīmīle est. Sed cūm tempūs nēcēssitāsque postulat, dēcērtandum mǎnū est, et mors servitūi turpītūdīnīque antēpōnēnda. *Cic. 1 Offic. n. 75.*

2. Tarquīnī Rōmā pulsi perfūgērunt ād Porsēnam Etruscōrum rēgem : qui eōrum prēcibus mōtus, bellum Rōmānis intūlit, ut ējēctōs in urbem rēdūcēret. Cūm Etruscōrum exercītūs ādēssēt, dūcē Porsēnā, Rōmāni ex āgrīs in urbem dēmīgrant, eāmque sēpīunt prāsīdiīs. Alīx urbīs pārtēs mūrīs, ālīx Tībēri amnē objecto, vīdēbāntūr tutæ. Sed pons Sublicius itēr hōsti dēdīssēt, nīsī illō dīe Rōmā vīrūm ūnūm, Hōrātium Coclītem, mūnīmentum hābuīssēt. Hic ubi hostem ē capto Janicūlo dēcūrēre in urbem vīdit, sōcīōs autē sūos, dēserto pontīs prāsīdīo, fūgēre; ēōs obtēstans mōnūit, ūt pontem ferro ignīque intērrumpērent, dūm ipsē impētum Etruscōrum excīpēret. Vādīt inde in prīmum adītum pontīs, armīs in hōstem advērsīs ād praelīum inēūdūm.

Cum Hōrātio Rōmānos dūōs pūdōr tēnūit, Lartium et Tolumnium, āmbōs claros gēnēre factīsque. Cum bīs prīmam pēricūli et pugnæ procēllam pārūmpēr sustīnūit. Deīndē ēōs cēdere in tūtum cōēgit. Circumfērēns īndē trūcēs mīnācīter ōcūlōs ād procērēs Etruscōrum, nunc sīngūlos prōvōcābat, nunc incrēpābat ōmnes, *servos rēgum sūperbōrum, vōcāns, qui, sūx libertātis immēmōrēs, āliēnam opfugnatum vēnīrent.* Cunctāti ālīquandiū illi sunt : deīndē pūdōr commōvit eōrum ācīem, ēt clamōre sublāto undīque in ūnum Hōrātium tēla conjēcēre. Quæ cūm in objecto scūto hāsīssent, nēque ille mīnūs obstīnātus pontīs adītum obstruērēt; vīrūm impētū factō pārābant dētrūdēre, cūm sīmūl frāgor ruptī pontīs, sīmūl clāmōr Rōmānōrum sublātus, eōrum impētum sustīnūit. Tum Coclēs : *Tībērīnē pāter, inquit, tē, sanctē, prēcōr, hęc ārmā ēt hunc mīlītem propūtīo flūmīne accīpiās.* Indē armātūs in Tībērim dēsīluit : multīsque superīncīdentībūs tēlīs, incōlūmīs ād sūos trānāvīt, rēm ausūs plūs fāmæ hābītūrām ād pōstērōs, quām fīdēi.

Grātā ergā tantam virtūtem cīvītas fuit; stātūa in cōmītio pōsīta : tantum āgrī, quantum ūno die arāre pōtūit, dātum. Prīvātā quōquē intēr pūblicōs hōnōrēs stū-

diā emīnēbant: nam in magnā annōnæ inopiā quisque prō-
dōmesticis cōpiis aliquid ēī contulit, fraudāns sē ipsūm victu-
sūo. *Livius, l. ii. c. 9, 10.*

3. Bellō primō Punicō, cūm impērātōr Pænōrūm col-
lēs quōsdam oppōrtūnōs in Siciliā prior occupāset, exerci-
tūs vērō Romānūs sē tēmērē dēmīssisset in sūbjēctōs collibus
illīs saltūs; āccēssit ad consulēm tribūnūs mīlitum, dē
cūjūs nōmīne non convēnit intēr antiquōs scriptōrēs; nam
āliī Q. Cædīcium, āliī Laberium, plūrēs Calpūrnium
Flammam vōcānt. Is, ūbi ostendit, quantum pēricūli ex
lōci inīquitāte instāret: *Censēo, inquit, sī rēm Rōmānām
sērvārē vīs, id faciēndum, ut mīlitēs quadrīngētos irē
jūbeas ad hanc, quam cērnis, pētram, intēr mediōs hostes
aspērā atque ēditā, eāmq̄ ut cāpiānt impērēs hortērīs-
que. Futūrūm enīm profectō est, ut hōstium fortīssimūs
quisque et promptīssimūs prop̄erēt ad occūrsandum illīs, et
fugnandum; atque itā circa eam pētram ātrox pūgnā fiat,
in quā omnēs illī, quōs dīco, quadrīngēti mīlitēs nōstri ob-
truncābuntur. At tū intēreā, allīgātīs illō ūno nēgōtio
hostībus, et in eā cadē occupātīs, tempūs habēbīs exercitūs
ex lōcō infestō ēducēdi. Aliā, nisi hęc, sālūtis vīa nullā
est. Fīdum quīdem et prōvidum hoc consilium vidētur, rē-
spōndit consūl; sēd quīsnam ērit, qui dūcāt quadrīngētos
illōs mīlitēs ad eum lōcum intēr cūnēos hostium? Si ālitum,
inquit tribūnus, nēmīnem rēpēris, mē licēt ad hoc pēricūlum
ūtāre. Ego hanc tibi et rēipublicæ ānimam dō. Consūl
tribūno grātias ēgit, et mēritās laudēs tribūit.*

Illē tradītōs sibi quadrīngētos mīlitēs admōnēs
quem in lōcum dēducēret, et quo consilio: *Irē, inquit,
commilitōnēs, illō nēcesse est, undē rēdīre non est nēcessē.
Mōriāmūr, et mortē nostrā erīpiāmus obsidiōne circumven-
tās lēgiōnēs.* Tum omnēs nullā spē evādēdi, sēd āmōrē
laudīs et sērvāndī exercitūs cūpiditāte āccēnsī profici-
scūntūr. Hōstēs eā hōmīnum mānum venīre ad sē dēmī-
rātī, in incerto primūm sunt, quō irē pērgant. Sēd ūbi
appārūit eōs ad illām pētram occupāndām itēr intēndere,
mittit advērsūm illōs Carthāgīniensium impērātōr strēnū-
issimūm quemque ex pēdiātū et ēquitātū sūo mīlitēm.
Rōmāni circumvenīuntur, circumventi rēpūgnant. Fit
prælium diū anceps. Tandem sup̄erat multitūdo. Qua-
drīngēti omnēs perfossi glādīs, aut missīlibus op̄erti
cādūnt. Consūl intērīm, dum eā pūgnā fīt, sē in lōcā

edita et tuta subducit. Diu immortales tribunorum militum fortunam ex virtute ejus dedere. Nam ita evenit, ut, cum multifariam saucius factus esset, nullum in capite vulnus acciperet. Inter mortuos, multis confossus vulneribus, sed adhuc spirans, inventus, convuluit: saepeque postea operam republicae strenuam perhibuit. *A. Gell. l. iii. c. 7. Liv. l. xxii. c. 60. Senec. Ep. lxxxvii. A. Vict. c. 39.*

4. Leonidas quoque Lacedaemonius, cum trecentis civibus apud Thermopylas, objectus Xerxi in Graciam irrumpenti cum innumerabili militum copia, maluit occumbere dimicando, quam assignatam sibi a patria stationem deserere. Idemque tam alacri animo cohortatus est suos ad id praelium, quo perituri erant, ut diceret: *Sic frandete, commilitones, tanquam apud inferos coenaturi.* Mors erat denunciata trecentis illis Lacedaemoniis: nec victoriam sperabant, nec reditum: ille locus is sepulchrum futurus erat. Perinde tamen ac si victoria esset promissa, ductori intripide paruērunt. *A. Gell. loco cit. Valer. l. iii. c. 2. Senec. Ep. lxxxii. 6 Benef. c. 31.*

Lacedaemonii Leonidam et socios ejus pro patria caesos decorare sepulchris, statuis elogiis. Tribuno militum Romano egregii facinoris merces data est corona graminea, qua nulla nobilior corona fuit in praemium virtutis bellicae apud populum terrarum principem, et quae ab universo exercitu servato decerni solebat. *Plinius, l. xxii. c. 3, 4.*

Populi Romani honores quondam fuerunt rari et tenues, ob eamque causam gloriosi: postea vero effusi fuere, et ideò viles. Sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Thrasybulo enim, pro magnis in patriam meritis, honoris ergo corona a populo data est, facta e duabus virgulis oleagineis: quae magnae ei gloriae fuit, quaque ille contentus nihil amplius requisivit. *Corn. Nep. in Miltiade, c. 6. Thrasyb. c. 4.*

5. Epaminondas non Thebanorum modo, sed omnium aetatis suae Graecorum sine controversia princeps extitit. Antequam eo ducem uterentur Thebani, nullum memorabile bellum gesserunt, et, eo extincto, suis tantum cladibus insignes fuere; ut manifestum sit, patriae gloriam et natam et extinctam cum eo fuisse. Quam fortiter vero et libenter vitam pro patria profuderit, haec declarant quae de ejus morte narrantur. Cum Thebanorum

impērātōr ādvērsūs Lācēdāmōnīos ācīe instrūctā constītisset propē urbem Manīneam; Lācēdāmōnīi, quī in ējūs unīūs pernīcīe sītā pūtābant sālūtem suā, unīversi impētum fēcērunt. In eum, nēquē priūs abscessērunt, quān hastīli ēmīnūs percussū, dum fortissīmē pugnāret, concīdere conspexērunt. Epamīnōndām expīranti sīmīlem cūm in cāstrā dētūlissent sūi, paulātim redēunte ānīmō circumstāntes āmīcōs agnōvīt, et ānīmāvertīt mortīfērum sē vulnūs āccēpīssē, sīmūlque ānīmā stātīm amīssūrum, si extrahērētur ferrūm quod in corpōre rēmanserat. Tunc quāsvīt *salvūsne esset clypeus?* Cūm salvum esse flētēs sūi respondissent, et allātum oscūlātus ēssēt, velūt lābōrum glōriāque sōcīum, rōgāvit, *essēntne fūsi hōstēs?* Cūmque id quōque, ut cūpiebat, audīvisset: *Bēnē sē rēs hābet,* inquit, *et sūtīs vīxi.* Tum ēvellī jussit eam, quā transfixūs erat, hastā, et multō sanguīne prōfūso, in lētitiā et in victōriā est mortūus. *Diog. frag. Justinus, l. vi. c. 8. Corn. Nep. in Epam. Cic. 1 de Fin. n. 97.*

Quōd vērō dē clypēo sūo sollicitus fuērit Epamīnōndās, mīrum non dēbēt vidēri. Nīhīl enīm apūd Grēcōs, atque in primīs Lācēdāmōnīos, māgīs dēdēcōri erat mīlīti, quān ē pugnā rēvertī amīssō clypeo: quēmādmōdum summā laudī dūcēbātur, mīlītēm vulnerībūs advērsō corpōrē acceptīs occīsum, et clypēo impōsitum, in patriā rēportāri. Undē mulīer Lacānā filīo ad bellum prōficiscenti scūtum trādens, dixīssē fērtur: *Aut hoc, aut in hoc.* Id est, aut hoc scūtum dōmūm rēfēr ē pūgnā, aut ipsē in hoc scūto jācēns dōmum rēpōrtēris. *Plut. Apofh.*

6. Magnīs vētērūm scrīptōrum laudībūs cēlēbrātā est Cynegiri mīlītīs Athēniēnsis glōriā: quī cūm in cāmpīs Marathōniis, dūce Miltiāde, magnā Persārum cādēm fēcīssēt, hōstesque fūgīentēs in nāvem ēgīssēt: onūstā nāvem dēxtrā mānu tēnūit, nēc priūs dīmīssīt quān mānum amīttēret. Ampūtātā dēxtrā, nāvem sīnīstrā comprēhēndit. Quān et ipsām cūm amīssīssēt; ad pōstrēmum mōrsu nāvem dētīnuīt. Mīrum est tāntām in Cynegiro vīrtūtēm fūisse, ut non cādē hostīum fātīgātus, non duābus mānībūs amīssīs vīctūs, ad pōstrēmum velūtī fērā, dētībūs dīmīcāverīt. *Justin. l. ii. c. 9.*

CAPUT III.

Fortitudo domestică non est inferior militari.

1. Sunt domesticæ fortitudinēs non inferiorēs militari-
bus : nec plūs Scīpio Æmiliānus, singulāris et vir et imperā-
tor, in excindendā Numantiā rēpublicæ Rōmānæ profuit,
quā eodem tempore P. Scīpio Nasīca, cū Tibērium
Gracchum interemit. *Cic. 1 Offic. n. 76.*

Cū Tibērius Gracchus tribūnus plēbīs, occupāto
profūsis largitiōnibus favōrē pōpuli, rempublicam oppres-
sam tēneret, pālāmq̄e dictitāret omnia per plēbem agi
debere, senātu interempto : in aedem Fidēi convocāti pā-
trēs conscripti ā consule Mucio Scævola, delibērabant,
quidnam faciendum esset in tali tēpestāte : cunctisque
consentibus, ut consul armīs rempublicam tueretur :
Scævola negavit se quidquam vi acturum. Tum Scīpio
Nasīcā, qui cōsobrinus Tibērii Gracchi erat, patriam
cognatiōni præsērēns : *Quoniam, inquit, consul, dum con-
suetum juris ordinem servat, res nostras in hoc periculum
adducit, ut cum omnibus legibus imperium Rōmānum corrū-
at : egomet privatus voluntati vestra, patres conscripti, me
ducem offero.* Ac deinde sublātā dextrā, quāsi signum ex-
tolleret, proclamāvit : *Qui rempublicam salvam esse volunt,
me sequantur.* Hisque verbis cunctatiōne bonorum om-
nium discussā, Gracchum cū scelēratā factiōne, quās
merēbatur, pēnās persolvēre coegit, eūmq̄e manū suā
interfecit. Quod factum cū plēbs graviter ferrēt, tri-
būniq̄e singulos senātōres in concionem productos inter-
rogārent, quis auctor cædis fuisset ; ceteri quidem omnes
veriti concitāte multitudinis furōrē, ā se id factum ne-
gābant, variisque et obliquis responsiōnibus utēbantur.
Sōlus Scīpio Nasīca suā manū cædem esse factum profes-
sus est. Tum verō constantiā et auctoritatē viri mōta
plēbs conticuit. *Valer. l. iii. c. 2. Patercul. l. ii. c. 2. Diod.
Sic. l. xxxiv.*

2. Q. Metelli, cognōmento Numidici, præclarum
imperium in re militari fuit, egrēgiā censurā, omnis vitā
plēnā gravitātis. Cū ab inimicis accūsatus causam de
pecūniis repētundis diceret, ipsius tabulæ circumfer-
rentur iudiciis inspiciendæ ; nemo ex illis fuit, quin, re-

mōveret oculos, et sē tōtum āvertēret, nē quīsq̄am dūbitāsse vidērētur vērūm ān falsūm ēssēt quod ille rētulērāt in tābūlas. Hūjūs virī laudem magnitūdo ānīmī et cālāmītas prōpāgāvit ād mēmōriam sempitērnām. Dē cīvitate dēcēdēre, quām dē sēntēntiā māluit; ēīque sālūs patriāe dūlcior, quām conspēctus, fūit. *Cic. pro domo, pro Balbo, pro Planco.*

Lēgēm tulērāt Sātūrnīnūs tribūnūs plēbīs, ut sēnātus in cōnciōnē jūrārēt, sē quīdquīd pōpūlus jūssissēt cōmprobātūrūm nēquē ullō mōdō impugnātūrūm. Hanc lēgem quā Mētēllus censēbāt et sēnātūs mājēstāti ādvērsam, et rēipublicāe pernīcīōsam, pālām dixit sē nūquā in ēam jūrātūrūm; ēt tānti virī auctōritāte mōtūs sēnātus ē fōrō dōmūm dīscēssit. Pōst paucōs diēs cūm Sātūrnīnus vōcātūs ād Rōstrā, patrēs mīnādo cōmpellēret ād prāstāndūm jūsjūrāndūm; Marius sextūm consūl jūrāvit primūs, ēūmque pōpūlus plausu et lētīs ācclāmātiōnībūs excēpit. Sēnātōrēs deīndē omnēs, sūo quisque ordinē, pōpūlī mētū jūrārunt; dōnēc ād Mētēllūm vēntum est; quī orāntībūs licēt et obsēcrāntībūs āmīcīs ut jūrārēt, nē grāvissimās pōenas sūbīrēt, quāe ērānt ā Sātūrnīnō prōpōsitāe, nihīl ex ānīmī fortitūdīne rēmīsīt: sed mōribus sūīs sērvīens, et ācērbīssimā quāeque pōtīus pērpētī pārātus, quām quīdquā turpē fācēre, dīscēssit ē cōnciōne: tūmque dēdūcētibus eūm dōmūm āmīcīs dixit: *Alīquīd scēlēris ādmittēre īmprobūm ēssē; bēnē āgēre, ubī nullūm pēricūlum ēssēt, vūlgārē: prōprium vērō virī bōnī, etīam cūm pēricūlo sēquī quōd rēctūm ēssēt.* *Plut. in Mario.*

Mētēllo aquā et ignī interdīctūm est, et lāta rōgātio ā Sātūrnīno, nē quīs eūm tecto rēcīpēret: vidēbatur quōque plēbēcūla etīam ād cādem ējūs pārātā. Quidquīd virōrūm bōnōrum Rōmāe fūit, ād illīus aēdēs cōfluxīt, ējūs vicēm dōlēns, et ōpēram pōllīcēns. At ille eōs suā causā sēditiōnē in ūrbē mōvēre vētūt, cūm cōntēntiōne et ārmīs supēriōr pōssēt ēssē, et ūrbe dīscēssit, hāc sēcūm rēpūtans: *Sī rērūm mēlior stātus fīat, ēt pōpūlo sanā mēns rēdēat; magnā cūm laudē in patriā rēvōcābor. Sī cōntrā, nullā rēbūs ēt ānīmīs mūtātio āccēdat, optīmūm ērit ābēssē.* Hōnēstum Rhōdī sēcēssum invēnīt, ībīque littēris āc phīlōsōphīāe ōpēram dēdit, dōnēc sēnātūs auctōritāte pōpūlique jussū rēvōcātūs est in patriā, tāntō quīdē omnīum gaudiō, ut diēs tōtūs non sūffēcērit grātūlatiōnibus illum ād portam ūrbīs excīpiēntium, Sīc Q. Mētēl-

lūs nec triūmphīs, nec hōnōribus clārior fūit, quān aut causā exiliī, aut exilio, aut redītū. *Aphian. l. i. bell. civil. Paterc. l. ii. c. 15.*

Opprīmī in bonā causā melius est, quān malē cēdere. *Cic. 3. de Leg. n. 34.*

3. Cūm tribūnī plēbīs, auctōre Cēsārē consulē, lēgēm Agrāriam tulissent, addidissentque ut sēnātūs in eām jūrārēt, multā gravī sancitā in eum quī non jūrāssēt; jurāvērunt sēnātōres omnēs, non Mētelli fortitudinē imitāti, sed exiliūm mētuentēs. Catōnem nec muliēbrēs lacrymā, nec propīnquōrum atque amicōrum verbā infringere pōtuerānt. Tandem ejūs constantiam expugnāvit Cīcero, intēr cāterā admōnēs: *Si Cato Rōmā optūs non habērēt, at Rōmām Catōne optūs habērē.* Accessit ergo ad jūrāndum nōvissimūs, sī unūm amicūm ejūs Favonīum excipiās.

Hāc victōriā elātūs Cēsār aliam lēgēm fērendam curāvit. Cui cūm nēmo prāter Catōnem obstāssēt, hunc ā rostrīs in vinculā rapī jussit, nihīl dē libertatē linguā remittentem, sed in ipsā ad carcērē viā dē lēgē dissērentē, atque commōnentem civēs, ut tālia mōlientibus adversārētūr. Sēquēbātūr Catōnem mōstūs sēnātūs, et optimūs quisque ē pōpulo, tātē indignāntēs. Id non lātēbat Cēsārem: sed expectābat dum aut ad hūmilēs prēcēs Cato sēsē dēmittēret, aut ad pōpulum prōvocāret. Quod ubī frūstrā ā sē spērāri anīmāadvertit, pudōre victūs, ē tribūnīs unūm summīsīt quī Catōnem dīmittēret. *Plut. in Caton. Utic.*

4. C. Piso mirificē et constantē consulem ēgīt, turbulento rēpublicāe stātū; ut narrātiōne insēquenti patēbit. M. Palicāni seditiosissimī hōmīnis pestiferīs blanditiīs captūs pōpulus Rōmānūs, summūm dēdecus admittēre parābat, mandādo amplissimō impēriō hōmīnī eī, cūjūs factīs supplicium pōtius, quān hōnōs, dēbebātūr: et tribūnī sātis pēr sē concitātā multitudinīs temeritātē suis concionībūs inflammābant. In hoc misērāndo paritēr et erubescendo stātū civitātis, cūm rostrā conscendisset Piso, et intērrōgārētūr ān Palicānūm rēnunciātūrū essēt consulem, sī pōpuli suffrāgia in eō creāndo consensissent; primō rēspōdit: *Non existimāre sē tantis tēnēbris offūsam esse rēpublicāam, ut eō indignitātis vērēretur.* Dēindē cūm pērsēvērānter instārent, ac dicērēt:

Agē, sī ventum fuērit, quīd faciēs? Non rēnunciābo, inquit. Quo quīdē tam brevī et fortī rēspōnso Piso consūlātūm Palicāno, priūsquam illūm ādipīscērētūr, ēripuit. Valer. l. iii. c. 8.

5. Cūm Eurybiādēs bācūlum sustūlisset in Thēmīstōclem, sēntēntiāe sūae ādvērsāntēm; *Percūtē, inquit Thēmīstōclēs, sēd audī. Eam ānīmī mōdērātiōnem sīmūl ēt magnitūdīnem mīrātūs Eurybiādēs, Thēmīstōclem lōquī, quantum vēllēt, jussit, ēt āb eō ād mēliōrā consiliā rēvōcātūs est. Plut. in Themist.*

CAPUT IV.

Impērārē sibi māximūm impēriūm ēst.

1. Vērā et sāpiens ānīmī māgnitūdo in dūobus cernitur, sī et id solum, quod hōnēstum sīt, bōnūm jūdīcēs, ēt omni ānīmī perturbātiōne liber sis. Nam fortis ānīmī magnīque est, et ēā, quae plērisque exīmia et praeclārā vidēntur, parvi dūcēre āc contemnere; et eā, quae vidēntur ācērbā, itā ferre, ut nīhil discēdat ā dignitāte sāpiētīs. Non est autem consēntāneūm, qui metū non frangātur, eum frangī cūpīditāte: nec qui invictum sē ā lābōrē praeštīterit, vincī ā vōlūptāte. *Cic. l. Offic. n. 67.*

O quā magnīs hōmīnēs errōribus tēnēntur, qui jūsdōmināndi trans māria cūpīunt extendere, fēlīcissīmōsque sē jūdīcānt, sī multas armīs prōvīncias obtīnent, et nōvas vētēribus adjūngunt! ignārī impērāre sibi, māximūm impēriūm esse: sicut servīre cūpīditātibus, grāvissīma servitū est. *Senec. Ep. 113.*

Quid praeīpūm in rēbus hūmānis est? Vītia dōmūisse. Hāc nulla est mājor victōria. Multi sunt, qui urbes, qui pōpūlōs hābuere in pōtēstāte: paucissīmi, qui sē. *Quaest. l. iii. in praef.*

Stultūm est impērāre cētēris, quī nēscit, sibi.

P. Syrus.

2. Gentēs barbārās et āliēni impērii impātientēs rēgēre faciīlius est, quān ānīmūm sūm contīnere. Sātis instructi contra hostes, sāpē contra fortūnam et cūpīditātēs inērmēs sunt. Alexandēr quīdem Persās, Hyrcānōs, Indōs, et cētēras usque ād oēcānūm gētēs vastāvit fūgāvitque; āt tōt rēgum et pōpūlōrum victōr, irāe, trīstītiāe

völuptätü, süccübüt: id enim stüdüerat, üt omnia pötius häberet in pötestate, quäm äffectüs. Quem ärmä Persärum non frögerant, vitia vicērunt. Victo äd Arbēla Darīo, pälam cüpüditätēs süas solvit, et pristinam mödēratīōnem ac continentiam in süperbiam ac läsciviam vērtyt. Purpüream diädēmä, quälē Darīus häbüerat, cäpiti circumdedit, västemque Persicam sumpsit. Et illē quidē sē Persärum spölia gestäre dicēbat: sed cum illis quöque eörüm mörēs indüerat, et süperbiam häbitüs animi insölentiä sēquēbatur. *Senec. 5. Benef. c. 7. Epist. 113. Quint. Curt. l. vi. c. 2. 6.*

3. Hanc Cäsäri laudem eximiam tribuit Cicero, quod iram süam non minüs fortitēr vicisset, quäm höstēs vicērat. Dömuisti, Cäsär, gentēs immänitate barbäras, multitudinē innümērabilēs, löcis infinitas, omni cöpiärum genere äbundäntēs. Sed tämen ää vicistī, quæ et naturäm et cönditiōnem, üt vincī possent, häbēbant. Nullä est enim tantä vis tantäque cöpia, quæ non ferrö ac viribus debilitäri frängique possit. Vērüm änimüm vincere, iräcündiam cöhibere, victöriam tempärare, si quis sciät; non ego eüm summis viris compäro, sed simillimum Dēo jüdicto. *Cicer. pro Mar. n. 8:*

Bis vincit, qui sē vincit in victöriä.

Iräcündiam qui vincit, höstem süperat maximum.

P. Syrus.

Cüm Scipio, pöst pärtam dē Syphäcē rēgē victöriam, vidisset Masinissäm intempästivo Söphonisbæ captivæ ämore captum; äi abducto in säcrētum dixit: *Non est, mihi credē, tantüm äb hostibus armatis ätati nöstra përicülum, quantum äb circumfüsibus undique völuptätibus. Qui äas suä tempärantiä fränavit äc dömuit, ne illē multo majus decus majörēque victöriam sibi pëpërit, quäm nös Syphäce victö häbēmus.* *Liv. l. xxx. c. 14.*

CAPUT V.

Vitiörüm irritämētä sünt fügiändä.

1. Capäa, Campänix urbs, prönä sempër in luxüriam fuit, non mödö ingeniörüm vitiö, sed ätiam afflüenti cöpiä völuptätum, quäs longä indulgentiä fortunæ et löci amönitäs subministräbant. Cüm illuc iter flexisset An-

nibāl victīs ad Cannās Rōmānīs, ibī mājorem partēm hiēmīs sūb tectīs hābūit exērcitum, dūrātum priūs adversūs mālā, et nōndum expertum bonā. Itaque quōs nullā vīs mālī vicērāt, pērdidēre nīmīā bonā et vōlūptātes immodicæ. Somnūs enī, et vīnū, et epulæ, et otium consuētūdīne indīēs blandīus, itā enervāvērunt cōrpōra animōsque, ut vīrēs ad dēincēps vīncendum adēmērīnt; et Mārcēllūs vērē dixisse vidēatur: *Casuum Annibālī Cannas fuisse*. Livius, l. xxiii. c. 2. 4. 18. Ibid. l. xxiii. c. 45.

2. Non tantū cōrpōrī, sed etīam mōribus, sālūbrēm locūm elīgere dēbēmūs. Intēr popīnās hābitāre nōlim, vidērē ebriōs pēr littōrā errāntēs, et symphoniārum cantibus perstrēpētēs lacūs. Id agere dēbēmūs, ut irrītāmentā vitīōrum quām longissimē prōfūgiāmus. Indūrāndūs est animūs, et ā blandīmentīs vōlūptātum prōcūl abstrāhēndūs. Unā Annibālēm hībērnā solvērunt: et Campānia enervāvit vīrum illum nīvibus atque Alpibus indōmītum. Armīs vīcit, vitīs victūs est. Persēquēndā sunt vitia sīnē mōdō, sīnē fīnē. Debēllandæ sunt in primīs vōlūptātēs, quas sēvā etīam ingēnia ad sē rāpuērunt. Nīhīl dēlicatē, nīhīl mollītēr est faciēndum: non emollīendūs animūs. Itaque loca seriā sanctaque ad hābitāndum elīgere oportēt. Effemīnat animos amoenitās nīmīā: nec dūbiē ad corrupendūm vīgōrēm aliquid pōtēst rēgio. Sēvērīor loci disciplīnā firmat ingēnium, aptumque magnīs cōnātibus reddit. *Senec. Epist. 51.*

3. Diūtius Bābylōne, quām usquam, constītit Alexander: nec ullūs locūs disciplīnæ militāri māgis nocuit. Nīhīl urbīs ejūs mōribus corruptiūs, nīhīl ad irrītāndās illīcīendasque vōlūptātēs aptiūs fuit, Bābylōnī quippē maxīme in vīnū, et quæ ebriētātem sēquuntur, effūsī erānt. Intēr hās dēlicias et flāgītia exercitūs illē dōmītor Asiæ pēr trīgīnta quātūor diēs sāginātus, haud dūbiē dēbilior fūisset ad eā quæ sēquēbantur bellā, sī cum fortī hōstē dēcertāssēt. *Quint. Curt. l. v. c. 1.*

CAPUT VI.

Angustī ānimī est āmārē dīvitīās, māgnī cōtēmnērē.

1. Pēcūnīæ fūgienda cūpīditās. Nīhīl ēnim est tam angusti ānīmi tamque parvi, quām āmāre dīvitīās. *Cicer. 1 Offic. n. 68.*

Nīhīl hōnestīus magnīficentīusque, quām pēcūnīam cōtēmnēre, si non hābēās; si habeās, ād bēnēficentīam lībērālītātēmq̄ confērrē.

Hōmīnēs maxīmē admīrantūr eum qui pēcūniā non mōvētur, ēt illūm quāsī ignī prōbātūm arbītrāntur. *2 Offic. n. 38.*

2. Cūm est concūpītā pēcūnīā, nēc ādhībītā cōtīnūō rātīo, quāsī quædam mēdicīna, quæ sānāret ēam cūpīditātē; pērmānat īn vēnās, ēt inhærēt īn vīscērībūs illūd mālūm, ēxīstītque ægrōtātīo, cui nōmēn est āvārītīa; quæ ēvelli īnvētērāta non pōtēst. *4 Tusc. n. 24.* Itāque,

Prīncīpīs obstā. Sērō mēdicīna pārātur,

Cūm mālā pēr longas īnvālūere mōras.

Ovid. de Remed. ver. 91.

Avārītīa pēcūniæ stūdiūm hābet, quam nēmo sāpiens concūpīvit. Eā sempēr īnfinītā, ēt īnsātīābīlīs est: nēque cōpiā nēq̄e īnōpiā mīnūītur. *Sallust. Catil. c. 11.* Etenim,

Avārum irrītāt, non sātiāt, pēcūnia.

Avārus ānīmus nullo sātiātur lucro.

Tam deest avāro quod hābet, quām quod non hābet.

Is mīnīmō ēget mortālis, qui mīnīmum cūpīt.

P. Syrus.

3. Prōvīdeās ōpōrtet, ūt jūvēntus prōbītātī ēt īndūstriæ, non sumptībūs nēque dīvitīis, stūdeat. Id itā ēvēnīet, sī pēcūniæ, quæ maxīmā omnīum pernīciēs est, dēcus dempsēris. *Sallust. 1 ad Cæs.*

Ex quo pēcūniā īn hōnōre esse cōpīt, non quærītur quālē sīt ālīquid, sed quanti prētīī. Hæc īpsā, quæ māgīstrātūs et jūdīcēs fāçīt, tōt māgīstrātūs, tōt jūdīcēs dētīnēt pēcūniā, *Senec. Epist. 115.*

Cūrīā paupērībūs clausā est: dāt censūs hōnōrēs.

Ovidius, 3 Amor. Eleg. 7.

Admiratiōnem nobīs parētēs auri argentique fēcē-
runt: et vērīs animīs infūsā cūpīditās, altius insēdit,
crēvitque nobīscūm. Dēindē tōtūs pōpūlus in cētērīs
discors, in hoc convēnit. Hoc suspīciunt, hoc sūīs optant,
hoc Diīs consēcrant vėlūt rērum humanārum maxīmum,
cūm grāti vīdēri vōiunt. Dēnique ēd mōrēs sunt rēdācti,
ūt paupērtās prōbrō sīt, contemptā divītībūs, invīsā pau-
pērībūs, et locā cunctā hīs vōcībūs persōnāre vīdēantur:
Senec. ibid.

O cīvēs, cīvēs, quærenda pēcūnia prīmum est,
Virtūs post nummōs..... *Hor. l. 1. Epist. 1.*

Aurēa nunc vērē sunt sæcūla: plurīmus auro
Vēnit hōnōs..... *Propert. 3. Epist. 12.*

Tempore crēvit amōr, qui nunc est summūs, hā-
bēndi:

Vix ultra quō iam prōgrēdiātur, hābēt.

Crēverunt et opēs, et opum fūriōsā cūpīdo:

Et cūm possidēant plurīma, plūra vōiunt.

Sic quībūs intūmūt suffūsā ventēr ab undā,

Quo plūs sunt pōtæ, plūs sītūntur aquæ.

In pretiō pretium nunc est. Dāt censūs hōnōrēs,

Censūs amīcitiās; paupēr ubīque jācet.

Ovidius, l. i. Fast. ver. 95 et 211.

Tam rārum est libērālītātis exemplār, eā invāsīt hōmī-
nēs hābēndi cūpīdo, ut possidēri māgis ā divītīs, quām eās
possidēre, vīdēantur. *Plinius, l. ix. Ep. 30.*

CAPUT VII.

Quōd sātis ēst cui cōtīngit, nihīl amplius optēt.

Horat. l. i. Ep. 2.

1. Non possidentem multa vōcāverīs

Rectē beātum. Rectius occupat

Nōmen beāti, qui Deōrum

Mūnērībūs sāpīnter ūti,

Dūramquē cālet paupēriem patī,

Pejusque lēthō flagitium tīmet:

Non ille prō cāris amīcis,

Aut patriā tīmīdus pērīrē. *l. iv. Od. 9.*

Contemplātus Cāto mājor Manlii Cūrii villā, quæ non longè āberat ā sūā, admīrārī sātīs non pōterat vėl homīnis ipsius contīnentiam, vėl tempōrum disciplīnam. Huic Cūriō ād fōcūm sēdenti in āgresti scamno, et lignēo cātillo cœnanti, cūm magnum auri pondūs Samnītēs attūlissent; rēpūdiati āb eō sunt, dixitque: *Non eorum habere, sibi præclārum vīdēri, sēd iīs, qui hāberent aurum, impērāre.* Quo responso Cūrius Samnītibus ostendit, se, ut non āciē vinci, sīc non pēcūniā cōrrumpi, possē. *Valer. l. iv. c. 3. Cicer. de Senect. n. 55.*

Idem cūm ex Itāliā Pyrrhum expūlisset, nihīl omnīnō ex prædā rēgiā, quæ exercitum urbemque dītāverat, attigit, præter guttum lignēum, quo deindē ād sācrificia ūsus est. Cūmque sēnātūs cīvibus septēna jūgērā agri ex hostibus capti assignāssēt, ipsi autem quinquaginta; plūs accipere, quā singulīs ē plēbe dātum fuērat, nōluit: pārum idōnēum, imō eūiam pernīciōsum reipublicæ cīvem eum existīmans, cui septem jugēra non essent sātīs. *Valer. ibid. Auctor. de Vir. ill. c. 33. Plin. l. xviii. c. 3.*

2. Non dītior Cūrio Atilius Rēgūlus fuit. Cūm in Africā Carthāginis ōpēs crēbrīs præliis contundēret, āc prorōgātum sibi ōb rēs bēnē gestas impērium cognōvisset, scripsit consūlibus, villicum āgelli, quem septem jūgērūm hābēbat, mortūum esse; et servum, quem ille conduxērat, occasionem nactum, aufūgisse ablāto rustico instrūmēto; idēōque pētēre sē, ut sibi successor in Africā mittērētur, nē, dēserto agro, non esset undē uxor et libēri alērētur. Quæ postquam sēnātūs ā consūlibus accēpit; rēs, quas Rēgūlus āmisērat, publicā impensā rēdīmī jussit, āgellum dārī cōlendum, et ālīmēta conjūgī āc libēris præbēri. *Valer. l. iv. c. 4.*

3. Lēgāti ā Samnītibus ād C. Fabricium imperatōrem Romānōrum vērunt: et commēmōrātis quæ illē bēnēvole in Samnītēs post reddītā illis pācem fēcērat: dōno ēī obtūlērunt cūm servos multos, tum grandem pēcūniā, atque ōrārunt ut accipēret utērēturque. Id vērō sē facere dixerunt, *quod vīdērent multā ēī ād splendōrem dōmūs et victūs deese: nēque frō magnītūdīnē ējūs āc dignītātē lautum illi aphārātum essē.* Cœnābāt quippē ād fōcum. illās ipsas rādīcēs, herbas, quas in āgro rēpurgando triūmphālis sēnēx vulsērat: tōtāque ējūs supellex argentēā salīno constābat, et pātellā ād ūsum sācrorum, quæ tāmēn ipsā cornēo pēdicūlo sustīnēbātur. Tum Fābriciūm fērunt rē-

spōndissē: *Quamdū cūpīditātībūs obsistērē atquē imp̄rāre possēt, nunquam sibi quidquam dēfūtūrum: propt̄erēā sē p̄cūniā, quā n̄hīl sibi ōpus esset, non accīp̄ere ab īs, quīb̄us scīret ēam ūsūi esse.* Erāt certē Fābrīciūs, continentiā suā bēnēficiō, sinē p̄cūniā prādivēs: quā lōcūplētem illum faciēbāt non multārum rērum pōssēssiō sēd paucārum dēsīdēriū. Ergo dōmūs ējūs, quemādmōdum argento et mancipiīs Samnītum vācua fuit, itā glōriā ex hīs contemptīs partā rēfērtā fuisse dīci pōtēst. *Aul. Gell. i. c. 12. Senec. de Prov. c. 3. Valer. l. iv. c. 4. Ibid. l. iv. c. 3.*

Vivitur parvo bēnē, cui pātērnū
Splendēt in mensā tēnū salīnū;
Nec lēvēs somnōs tīmōr aut cūpīdo
Sordīdūs aufert.

Horat. l. ii. Od. 16.

Qui dōmum intrāverit, nōs pōtīus mīrētur, quā sūp̄lectīlem nostram. Magnūs illē est, qui fictīlibus sic ūtītur, quemādmōdum ārgēto; nēc illē mīnōr est, qui sic argentō ūtītur, quemādmōdum fictīlibus. Infirmi ēnīm ānīmī est pātī non possē dīvitiās. *Senec. Ep. 5.*

4. Cūm Caius Cēsar, cui cogōmen Caligūla, Demetrio philōsōphō dūcentā sestertia dōnāret rīdēns hīc rējēcit, nē dignam quīdem summam jūdīcāns, quā non accēptā glōriārī posset: mīrātūsque Caii dēmentiam, quōd sē putāssēt hāc p̄cūniā pōssē mūtārī: *Si tentāre, inquit, mē constituērat, totō illi fūī exp̄fērīendūs imp̄rīō.* *Senec. 7 Benef. c. 8. 12.*

Sunt quīdem exemplā hāc prāclārā: sēd mōrēs nōstri cōrrūpti deprāvātīque sunt āmōre divitiārum: quarum māgnītūdo illum fortāssē adjūvat, qui hābet: quanquam nē id quīdem semp̄r: sēd fac jūvāre: an prōpt̄erēā hōnēstīor est? *Cicer. 2 Offic. n. 71.*

Delectant multos magnīfici appārātus, vitæque cultus cum elēgantiā et cōpiā: quīb̄us rēbus effectum est, ut infīnīta p̄cūniā cūpīditas esset. *Cicer. 1 Offic. n. 25.*

CAPUT VIII.

Optimūs quisquē Græcorū pauperrimūs.

1. Virī intēr Græcōs præstantissimi, pēr vītam omnēm in summā paupertate versāti sunt, nec eōrum virtūs pecūniā pōtūit expugnāri. *Ælian. l. ii. c. 43. xi. c. 9.*

Ephialtēs Sōphōnidæ filiūs pauperrimūs fūit. Cūm vērō amīci dūcēnta tālentā ei dōno dārēnt; ipsē non accēpit, dixitque: *Hac non accipio, propter quā, si grātūs vidēri vēlim, cōgar fōrtāssē aliquid præter jūā concēdere: si vērō nihīl grātūficer, habēat ingrātūs.* Adēō autem eum inopiā non pūdūit, ūt, hōmīnē nescio quo ēam illi exprōbrante, rēspōndērit: *Cūr non etiā altērū exprōbrās, quōd justitiā cōlam?* *Ibid. l. xiii. c. 39.*

2. Epamīnōndas dux clārissimūs Thēbānōrum, ūnam sōlūm habēbat vestem. Itaque quōtīes ēam mittēbat ad fullōnem, ipsē intērēā cōgēbatur sē continēre dōmī, quōd vestīs altērā dēssēt. In hoc stātu rērum cūm, ēi Persārum rex magnam auri cōpiam misisset, nōluit accipere. Si rectē jūdico, celsiōre animo fūit is, quī aurum rēcūsāvīt, quān quī obtulit. *Ibid. l. v. c. 5.*

Dīōmēdon Cyzicenus rōgātu Artaxerxīs Epamīnōndam pecūniā corrupendūm suscēpērāt. Vēnit ergo Thēbās cum magno auri pondērē, et pēr Micythūm adolēscētūlum Epamīnōndæ carissimūm, quem quinque tālentīs corrūpērāt, causam advētūs sui ostendit. At illē Diomedonti: *Nihīl, inquit, opūs pecūniā est. Nam si ea rex vult, quæ Thēbānīs sunt ūtilia, grātīs facere sum parātūs; sīn autem contrāria, non habet auri neque argenti sātīs: Namque orbīs terrārum dīvitias accipere nōlim pro abjiciendā patriā, caritātē. Te, qui me incōgnitūm tentāsti, tūīque simīlem existimāsti, non mīror: tibi que ignosco. Sēd ēgrēdere propter, nē alios corrupās, cūm mē non pōtūeris. Tū, Micythe, argentum huic redde. Quod nisi confestim facīs, ego tē tradām magistrātui.* *Corn. Nep. in Epam. c. 4.*

Paupertatē vērō adēō facilē perpēssus est Epamīnōndas, ūt dē rēpublicā nihīl præter glōriam cēpērit; et amīcorum facultātibus non ad sūam, sēd ad aliorū paupertatē sublēvandam, ūsus sīt. Nam cūm aut civiūm suōrum aliquid ab hostibus essēt captūs, aut virī probī

vīrgo nūbīlis proptēr paupertātem collōcāri non possēt ; amīcōrum consīlīum hābēbāt, āb īisque postulābat atque impetrābat, ut prō sūis quisque facultātibus confēret ad confiendam pecūniā summā, quā opūs esset. c. 3.

3. Etsī sēpē exercītibz prāfuit, summōsque māgīstrātūs gessīt Phocion Athēniensis, fūit tāmēn perpētūo paupēr, nec dītor fieri vōlūt, cūm facīlē possēt. Attulērānt ēī lēgātī Philīppi Macēdōnum rēgis magnam pecūniā vim. Quam quīā magno ānīmō repudiābat, eum admōnuērunt, ut, si ipsē pecūniā facīlē cārēret, libēris tāmēn suis prospīcēret, quībus diffīcile fūtūrum essēt īn summā paupertāte pāternam glōriam tūēri. His illē: *Sī mēi sīmīles, inquit, ērūt filīi, īdem hic āgellus eos ālet, qui mē ad hanc dignitātem perduxit: Sīn dīssīmīlēs sīnt fūtūri, nōlo mēīs impensīs illōrum alī augēriqz luxūriām.* Corn. Nep. in Phoc. c. 1.

Eīdem Phocioni Alexandēr Philīppi filīus centum tālentā dōno mīsīt. Oblātī munēris magnītūdīne nīhīl mōtus Phocion, eos, qui pecūniām attulērānt, percontātūs est, *cūr sībi ūni intēr tōt Athēniensēs dōnā mittēret Alexander?* Quībus respondentibus, eum ūnum Alexandrō vīdēri vīrum hōnēstum ēt bōnum. *Ergo sīnat, inquit illē, mē tālem ēt hābēri ēt esse.* Instīterunt tāmēn lēgātī, ut allātum auri pondus accīpēret, maxīmē ūbī dōmum ejus īngressi, vīlem ubīque supellectīlem ēt uxōrem ējus pinsentem vīdērunt: ipsēque, haustā īn eōrum conspectu aquā ē putēō, pēdēs lāvit. At illē non mutātā sententiā: *Sī ēam, inquit, quam offerīs obtrudītīsque mīhi, pecūniām accēpēro, nēquē eā ūtar, frustrā tantūs thesaurus īn mānus meas vēnerit: si vero ūtar, et mīhi ēt Alexandrō mālam apud Athenienses fāmam compārābo.* Sīc īn Asiām ād Alēxāndrum rēportātā fūit illā pecūniā; et dītor est vīsūs, qui eā æquo animō cārēre pōtūt, quām qui obtūlīt.

Mūnērā sūa fuīsse ā Phocione repūdīātā mōlēstē fērens Alexandēr, scrīpsīt ād eum: *Non hābēre sē prō amīcīs eos, qui nīhīl ā sē vēllent accēpēre.* Eāndēm pecūniām dēnūo offērrī jussīt, ēt quātūor Asiāe urbēs nōmīnāri, quārum ūnam prō arbitriō ēlīgēret, cūjūs rēditībuz frūērētūr. Phocion nē sīc quīdem quīcquam accēpit. Nē tāmēn plānē Alexandrūm contēpnēre vīdērētūr, hoc rēgiāe mājēstātī dēdit, ut libērōs dīmīttī rōgāret vīrōs quātūor, qui īn arcē Sardīum vīncī tēnēbāntūr: quōd extēplō prāstūit Alexandēr.

Antipater dīcebāt dūōs sē Athēnīs hābēre āmicōs, Phocionēm et Dēmadem: quōrum āltēri persuādēre non possēt ūt quicquam āccipēret; āltērūm, multā dādo, explēre nēquīrēt. *Plut. in Phocione. Ælian, l. xi. c. 25. l. xi. c. 9.*

CAPUT IX.

Pārvō cōntētūs sāpiēns, paupērtātēm non timēt.

1. Quām pārvō contentūs est sāpiēns! quām pārvūm paupertātēm timēt! Etēnim quæ rēs pēcūniæ cūpiditātem affērunt, gūlā, ambitio, libīdo, cūm prōcūl āb īis omnibus rēbūs ābsit; cūr pēcūniām māgnopere dēsīdēret, vel pōtiūs cūret omnīno? Dūcēbat cērtē prō nihīlō pēcūniām Anachārsīs Scythēs cūjūs extāt ēpistōla, hīs vērībīs: *Anachārsīs Hannōni sālūtem. Mīhī āmīctus est, ut Scythīs, fēra fiellīs: calcēāmēntum, pēdum cāllum: cūbīle, tērrā: obsōnīum, fāmēs; lāctē, casēō, carnē, vēscōr: Quāre ūt ād quīētum mē licēt vēnīas. Mūnērā autem istā tūā, vėl cīvībūs tūīs, vėl Dīīs īmmōrtālībūs dōnā. Cicer. 5. Tusc. n. 89.*

Sōcrātēs, quī ēum Dīīs prōxīmum dīcēbāt, cui quām paucīssīma sātīs ēssent, cūm āliquādo īn pompā māgnām vim auri ātque ārgēnti fērrī vīdērēt: *Quām multā non dēsīdēro!* īquīt. *Diog. Laērt. in Socrat. Cicer. 5. Tusc. n. 90.*

2. Xēnocrātēs, cūm lēgātī ād Alexandro quīnquāginta ēī tālētā āttūlīssent, quæ ērāt pēcūniā tempōribus illīs, Athēnis præsērtīm, māxīma; abdūxit lēgātōs ād cēnam īn acadēmīam, īisque appōsūt tāntūm quod sātīs ēssēt, nullō appārātu. Cūm pōstrīdie rōgārēt ēum, cui nūmērārī pēcūniām jūbēret? *Quīa? vos hēsītērnā,* īquīt, *cānūlā non īntellēxīstīs, mē pēcūniā non ēgēre?* Quo responso factos illos tristīōrēs ūt vīdit: trīgīnta mīnas āccēpīt: nē āspērnrārī rēgīs līberālītātem vīdērētur. *Cicer. ibid.*

3. Diogēnēs Alexandro rōgāntī, ūt dīcērēt, si quīd sībī ōpūs ēssēt, līberē, ūt Cynīcūs, rēspondit: *Nunc quīdem pāulūm ā sōlē ābsīs.* Offēcērat vīdēlicet aprīcantī. Hīs audīīs Alexāndrūm dīxīsse fērūnt: *Nīsī Alexāndēr ēssēm, lībēnter ēssēm Diogēnēs.* Multō pōtēntīor multōque

locupletior tunc erat Diogenēs omnia possidente Alexandro. Et enim aliquid majus erat, illum nolle accipere quod offerretur, quam hunc posse dare. Et qui gloriari solebat, à nullo se beneficiis victum, eò dē victus est, quo vidit aliquem, cui nec dare quicquam posset nec eripere. *Ibid. Senec. 5 Benef. c. 4 et 6.*

Diogenēs quidem prædicare solebat, quanto ipsum regem Persarum felicitate superaret: *Sibi nihil deesse, illi nihil satius unquam fore: se ejus voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari illē posset: suas cum consequi nullo modo posse.* Hæc verè Diogenēs; Nam Xerxes refertus omnibus præmiis bonisque fortunæ, non peditatu, non equestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit ei qui invenisset novam voluptatem. Quā inventa ipsē non fuit contentus. Neque enim unquam finem invenit libido. *Cicer. 5. Tusc. n. 92. Ibid. n. 20.*

CAPUT X.

Divitiæ atque otium pestes virtutis.

1. Ut Lacedæmoniis nihil superesset quod magnopere quaerent, præter laudem virtutis, auri argenti que usum, velut omnium scelerum materiam, sustulit Lycurgus. Hocque ad eò severe ab illo interdictum scribunt, ut inquireretur de auri possessione, tanquam de gravi scelere: et qui hac in re contra leges peccasse deprehensus esset, mortē pœnas daret. Solo ferreo nummo uti permisit, qui ita gravis pondere et mole amplius erat, ut ad transferendum non ita magnum ejusmodi nummorum numerum plaustro opus esset. Emī autem pleræque non pecuniā, sed mutatione mercium jussit. Fundos æqualiter inter omnes divisit, ut æquatā patrimonija neminem altero potentiorem redderent. *Justinus, l. iii. c. 2. Plutar. in Lycurg. Xenoph. in Lacon.*

Cum Lacedæmoniis solitum esset non solum in acie adversus hostem, sed etiam domi adversus divitias, invictum animum gerere: Lacedæmonius adulescens, qui vilissimo pretio fundum emerat, in iudicium vocatus est apud magistratus, et damnatus. Mali quippe exempli visum est, juvenem lucri studio teneri. *Ælian. l. xiv. c. 41.*

Altēr Lăcędămōniŭs, nōmīne Timandridas, perēgrē abiens, dōmŭs suă ac rēi fāmiliāris cŭram filio rēlīquit. Rēversus pōstēa, āb eo rēm suam multō ampliōrem factam cŭm compērisset; dixit: *Magnam āb illō Dīis, frōfīnquīs, āmīcis, hospītībus, ac faupērībus factam esse injūriam; quă ēnīm in facultātibus fratēr nēcēssāriā ād vitam abundārent, eā in illōs esse ērōgānda.* Ibid. c. 32.

2. Tamdŭ glōriā et pōtentiā flōruit Lacedămōniōrum rēspublīcā, quamdŭ āpūd eam paupertātis āmōr vīguit. Invictam per quingētos annos prăstitērāt sēvērā Lycurgi disciplīnā: intrā annos haud multos dīvitiā pessumdēdere. Primŭs Lysander iis, quībus carēbat ipse, vitiis pātriām infēcit; et pęcūniā abstīnens, ējŭs cŭpīditātem injēcit civībus. Quidquīd auri et argenti ex prădā hostili rēdēgerat, non sibi vindicāvit, sed Lăcędămōnem dēfērēndum cŭrāvīt, quă anteā ferrēis tantŭm nummis ūtēbatur. Tum vērō exortum est intēr privātos stŭdium hābendi, et sic intēriit pristīna eorum vīrtŭs: suōque ipsī damno intellexēre, quām vērŭm essēt quōd ōlim Lycurgo interrōganti Pythiā respondērat: *Aurō et argentō ināccesam esse Spārtām ōfīortēre.* Œlian. l. xiv. c. 29. Plut. in Lycurgo et Syllā.

3. Quōmōdo prīscōrum quoque Rōmānōrum vīrtŭs labēfactata fuērat, narrant his verbīs Sallustīus et Pātēr-cŭlus. Ubi lăbore atque justitiā rēspublīcā crēvit, rēgēs magni bello dōmiti, pōpŭli ingentēs vī sŭbāctī, et Carthāgo æmŭla impērii Rōmāni interīit; tum iis qui labōrēs, pēricŭla, dŭbiās atque aspērās rēs fācīle tōlērāverānt, ōtīum et dīvitiā ōnēri mīsēriāque fuēre. Non lento gradu, sed prăcipiti cursu ā virtute dēscītum est, et ād vitia transcursum: vētŭs disciplīnā dēsērtā, nōva inducta: ā vīgīliis ād somnum, āb armīs ād vōluptātes, ā nēgōtīis in ōtīum conversā civitas. Primō pęcūniā, dein impērii cŭpīdo crēvit. Eā quāsī mātēriēs omnīum mālōrum fuēre. Pōstquam dīvitiā hōnōri esse cōpērunt, et eās magistrātŭs atque impēria sēquēbantur, hēbēscēre vīrtŭs, paupertās prōbro hābēri cōepit: juventŭtem luxŭria atque āvāritiā cum sŭpērbīā invāsēre. *Sallust. Cat. c. 10. 12. Patercul. l. iv. c. 1.*

Vīdit P. Scipiō pōstērior, quantŭm pēricŭli pātriāe immīnēret, āb nimīis ōpībus. Nam cŭm censōr lustrum condēret, et in sōlīto fieri sacrificio scribā sōlenne prēcātīōnis cārmēn eī prăirēt, quo Dīi rōgābantŭr, ūt pōpŭli

Rōmānī rēs meliōrēs ampliōresque faciērent: *Sātis, inquit, bonae ac magnae sunt: Itaque precor ut eas perpetuo incolumēs servant.* Ac prōtinus ad hunc modum carmen emendari iussit. Quā vōtōrum vērēcundiā dēincēps censōrēs in condendis lustrīs ūsi sunt. *Valer. l. iv. c. 1.*

CAPUT XI.

Vērā bonā virtūs et doctrinā.

1. Urbem Mēgāram cēperat Dēmētrius, cui cognōmēn Poliōrcetēs fuit. Ab hoc Stilpon philōsōphus interrogātus, num quid perdīdisset? *Nihil, inquit, omnia namque meā mēcum sunt:* Atqui et patrīmōnium ejūs in prādam cesserat, et filios rāpūerat hostīs et patriam expugnāverat. Ille tāmēn nihil sē damni passum fuisse testātus est. Hābēbat enim sēcum vērā bonā, doctrinam scīlicet, et virtūtem, in quā hostīs mānum injicere non pōtērat, et ea, quā ā militibus dīrīpiēbantur, non jūdicābat sua. Omnium scīlicet bonōrum, quā extrinsēcūs advēnīunt, incertā possessio est. Itā intēr micantes ubique glādios et rūentium tectōrum fragorem ūni hōmīni pax fuit. *Senec. de Const. c. 5.*

2. Nunquam vīr sapiēns existimāvit in bonis rēbus pōnenda esse, atque expētenda impēria, tectā magnificā, pecūnias, et eas, quibus plērīque homīnum maximē adstricti sunt, voluptātes: quōniam eā qui hābēt, non solum augendi libīdīne cruciāntur, sed etiam amittendī mētū: et illā omnia esse tālia vidēmus, ut etiam imprōbi hābēant, et obsint prōbis. Plus apūd sapiētem vērā rātio vālet, quā vulgi opīnio; neque unquam quis illum bonā perdīdisse dīcet, qui pecus aut supellectilem amīsērit. Hāc ērat, sententiā Biantīs, qui inter septem illos Grāciā sapiēntēs nūmērātur. Cūm patriam ejūs Prienem cēpisset hostīs, cāterīque civēs multā ē suis rēbus sēcum asportārent; admōnītus ā quodam ut idēm ipse faciēret: *Ego vērō, inquit, facio, nam omnia mea porto mēcum.* Ille hāc mūnērā, vel pōtius ludibria fortunā, non pūtāvit sua. Eā vērō tantūm esse suā existimāvit quā pectōre gestābat, virtūtem scīlicet et doctrinam. *Cicer. 1 Parad. Valer. l. vii. c. 2.*

3. Quīdquīd auri suprā ēt infra tērram est, nulliūs prētii est, sī cum virtūte compārētur, inquit Plato. Et virīs prōbis illūd Solōnis in mentē sempēr hābendum, et verbīs usurpandum: *Alii sibi diuitias hābeānt, nōs virtūtem.* Plat. de util. ex inim.

CAPUT XII.

Cāvendā est glōriæ cūpīditās, nēquē impēriū expētēndā.

1. Cāvendā est glōriæ cūpīditās: ēripit ēnim libertātem, prō quā magnanīmīs virīs omnis dēbet esse contentio. Nēc vērō impēria expetenda: ac pōtiūs aut non expiēnda interdum, aut dēpōnenda nonnūquam. *Cicer. 1 Offic. n. 63.*

Timoleon Cōrīnthiūs magnūs omnīum jūdicio vir exiit. Namque huic contigit quod nescio an ulli, ut patriam oppressam a tyrānnīs liberāret, et dēpulsā a Syracūsīs, quibus auxilio ērāt mīssūs, invētērātā servitūte, tōtam Sīciliam in pristinum stātum restituērit. Cūm frāter ejūs Timophantes tyrānnidem Cōrīnthis occupāssēt, ipseque particeps regni cum illo possēt esse: tantum abfuit a sociētate scēlērīs ut antētulerit cīvium suorum libertātem sāluti frātis: et patriæ lēgibus obtemperāre sātiūs duxērit quā impērārē. Itaque frātre tyrānnū, sēpiūs frūstrā oratum ut cīvibus libertātem restituēret, interficiendum cūravit. Quæ cādēs āliis prāclarissimum facinūs vīsā est, ālii læsam a Timoleonte pietātem frāternam pūtāvēre. *Corn. Nep. et Plut. in Timol.*

Missūs a Cōrīnthis ad fērendam opem Syracūsānis. Dionysium tyrānnū tōtā Sīciliā dēpūlit; cīvitatibus lēgēs libertātemque reddidit: et ex maximo bello tantum otium tōti insulæ conciliāvit, ut urbium conditōr vidēretur. Cum jam tantīs essēt opibus, ut Sīcūlis etiā invītis impērārē possēt; tantum autem hāberet amōrum omnīum, ut, nullo rēcūsantē, summam pōtēntiam obtinēret: cūm primūm pōtuit, impēriū dēpōsūt, et privātūs Syracūsīs, quōd rēliquum vitæ fuit, vixit. Nullūs tāmēn ei hōnōs, qui hāberī virtūti solet, defuit: nēque pōstēā rēs ullā gestā est publicā, dē quā prius sit dēcrētum, quā Timoleontis sententiā cognitā fūissēt. Accēptiūs prāstantiūsque nihil

est tyrannorum depulsoribus, maxime si modesti ipsi abstinentesque sint. *Aut. Vict. c. 40.*

2. Cum Romae fama exorta esset Etruscos Samnitesque conscribere ingentes exercitus, et illustres viri consulatum peterent; omnium animi atque oculi conversi sunt in Q. Fabium Maximum, primo non petentem, deinde etiam recusantem. Accuebat hac moderatone tam iusta civium studia: quae verecundiam legum restringendam ratus, legem recitari iussit, qua intra decem annos eundem consulem refici non liceret; tot vero anni non effluxerant ab ultimo ejus consulatu. Vix praestrepitu audita lex est. Tribunique plebis nihil id impedimenti futurum aiebant: se enim laturos ad populum, ut legibus solveretur. Ille in recusando praestabat, rogatus: *Quid ergo attineret leges ferri, quibus per eosdem, qui tulissent, fraus fieret?* et quaerens, *jam regem leges, non regere.* Populus nihilominus suffragia inibat, et singulae centuriae consulem haud dubie Fabium jubebant. Tum demum consensus civitatis victus, consulatum accepit, eique is collega est datus, quem petierat. *Livius, l. x. c. 13.*

Idem Fabius, cum a se quinquies, et a patre, avo, proavo, majoribusque suis consulatum gestum animadverteret, in comitiis, quibus filius ejus summo consensu consul creabatur, flagitavit a populo, sed frustra, ut vacationem hujus honoris Fabiae genti daret. Non quod filii virtutibus diffideret; sed ne maximum imperium in una familia contingeretur. Quid haec moderatone valentius et mirabilius inveniri potest; quae etiam patrios affectus, qui potentissimum habentur, superavit? *Valer. l. iv. c. 1.*

3. Comitiae consulibus creandis habentem Fulvium, centuriam juniorum, quae primam sententiam rogata fuerat, declavit consulēs T. Manlium Torquatum et T. Otacilium. Cum dubius non esset consensus totius populi; Manlius, qui praesens erat, ad tribunum Fulvium venit, magna circumfusus turba, quae gratulandi causam venerat, petiitque ab eo, ut paucam verba audiret. Erectis omnibus expectatione quidnam postulaturus esset, oculorum valentudinem excusavit. Dixit: *Impudentem et gubernatorem et imperatorem futurum esse, qui cum alienis oculis et omnia agenda essent, aut postulare aut pateretur sibi aliorum capita et fortunam committere.* Oravitque et centuria juniorum in suffragium rediret, et in consulibus creandis me-

mīnisset belli, quod in Itāliā esset, grāvīssīmi. Succlāmāvit centūria frēquēns nīhil sē mūtārē sententiā, sēque ēōsdem consūlēs dīctūrūm essē. Tum Torquatus: *Nēquē ego vēstrōs, inquit, mōrēs consūl ferrē fōtēro, nēque vōs impēriūm mēūm. Rēdīte in sūffrāgiūm, et cōgītate bellūm Pūnicūm in Itālīā, et dūcem Annībālem, esse.* Tandēm centūriā autōritāte vīrī mōtā, pōst pētītum atque habitum cum senīōribus collōquium, ex eōrum consilio alios consūlēs dixit jam prāclārē gēsīs cōgnītos: ējūsque sententiā omnēs centūriāe sēcūtāe sunt. *Livius, l. xxvi. c. 22.*

4. Maxīmā supērīōris Africāni mērītā in pātriā pāribus ornāmētis dēcōrāre cōnāti sunt Rōmāni. Vōlūērunt illī stātūās in cōmītīō, in rōstrīs, in cūriā in ipsā dēnique Jōvis ædē pōnere. Vōlūērunt imāginem ējūs triūmphāli ornātu indūtām intēr Dēōrum sīmūlācra collōcāre. Vōlūērunt eī continūūm pēr omnēs vitāe ānnōs consūlātum, perpētūamque dīctātūrā tribūere. Quōrum sibi nullum nēque plēbīscīto dāri, nēque senātūsconsulto dēcerni pātīens, pēnē tantūm in rēcūsāndīs hōnōribūs sē gēsīt, quantūm gēsērāt in emērendīs. *Valer. l. vi. c. 1.*

5. Diocletianūs, spontē dēpōsītīs impēriālībus fascībūs, in prōpriīs agrīs consēnūt. Quum ālīquando āb Hercūlio et Galerīō ad rēcīpiēndūm impēriūm excitārētūr: illūd tanquam pestēm dētestāns, hoc quōque rēspōndīt: *Utīnām Salōnā possētīs vīsērē olēra nōstrīs manībūs consētā et dīmēnsā, prōfectō nunquam īstūd tendandūm jūdīcārētīs.* *Aur. Vict. Ep. c. 54.*

6. Fūit incertum vīr mēlior, ān dux, ēssēt Epamīnōndās. Nam et impēriūm non sibi, sēd pātriāe, sempēr quāesīvīt; et pēcūniāe ādēō nēglīgēns fūit, ut sumptūs fūnērī dēfūerit. Glōriāe quōque non cūpīdiōr, quā pēcūniāe: quippē rēcūsanti omniā impēriā ingēstā sunt: hōnōresque itā gessit, ut ornāmētūm non āccīpēre, sēd dāre ipsī dignītātī, vīdērētūr. *Justin. l. vi. c. 8.*

CAPUT XIII.

Hoc est regnare, nolle regnare, eum possis.

Senec. 6 Benef. c. 37.

1. Cùm P. Cornélius Scīpio praeliō victor, sē erga Hīspānos gēssissēt pērhūmānīter, circumfūsa multitūdo rēgēm eūm īngenti consēnsū appellāvīt. Tum Scīpio, sīlentiō pēr prācōnem factō, dixīt: *Nōmēn Impēratorīs, quo sē mīlītēs sūī appellāssent, sibi maximum esse: Rēgium nōmēn, ālībi māgnūm, Rōmāe intōlērābilē esse: Sī id amplissimūm dūcērent quod rēgālē ēssēt; rēgālem ānīmum īn sē esse tācītē jūdīcārē eōs possē: ūt autem ā rēgīs appellatīōne ābstīnērent, sē orārē.* Sensere etiā barbāri magnitūdīnem ānīmī id nōmēn aspērnāntīs, cūjūs ādmīrātiōne āllī mortālēs stūpērēt. *Livius, l. xxvii. c. 19.*

2. Intēr Rōmānōrum lēgātos, quī ād Pyrrhūm dē captīvīs rēdīmēndīs aut commūtandīs vēnērānt, C. Fābrīcius fūit. Cūjūs pōstquām audīvīt Pyrrhūs magnum ēssē āpūd Rōmānōs nōmēn; ūt vīrī bonī ēt bello insignīs, sēd ādmōdum paupērīs; eum prā cētērīs bēnīgnē hābūit, contendītque ūt mūnēra atque aurum abs sē āccīpēret, īn hōspītiī tantūm ēt āmīcītiāe pīgnūs. Cunctā oblātā rēspūit Fābrīciūs. Pōstērō dīē cūm illum exterrēre cūpērēt Pyrrhūs sūbitō conspēctū ēlēphāntīs, cūjūs spēcīmēn nunquam vīdērāt; impērāvīt sūis ūt bellūa, quā cētēras magnitūdīne prāstāret, Fābrīciō sēcum collōquenti admōvērētur ā tergō pōst aulāum. Quod ūbī factum est, signo dāto, rēmōtoque aulāo, rēpentē bellūā strīdōrem horrīdum ēmīsīt, ēt proboscīdem sūpēr Fābrīciī cāput suspendit mīnācīter. At illē plācīdē ad bellūam conversūs, subrīsīt, dixītque Pyrrhō: *Non mē hōdie māgīs commōvet tūa bellūā, quām hērī aurum tuum mōvit.* Admīrātus Pyrrhūs Fābrīciī fortītūdīnem ānīmī et grāvītātem, illum privātīm īnvītāvīt; ūt, pōst factam cum Rōmānīs pācem, sēcum vellēt vīvēre, prīmumque ēī intēr āmīcos lōcum atque etiā impērīī partem obtūlīt. Cui submissā vōcē fertur Fabricius respondisse: *Hoc tibi, ó rex, non expedit. Nam illi ipsi, qui tē nunc tantōspēre cōlūnt āc mirantur, sī mē cognōvērīnt āc prōbāvērīnt, māgīs ā mē rēgī, quām ā te vōlēt.* *Plut. in Pyrrho. Florus, l. i. c. 18.*

3. Cùm Strato Sidōnis rex urbīs dēditōnem Alēxandrō fēcīssēt māgis cīvium vōluntāte, quā sūā spontē; ēī vīsūs est indignūs regno, Hephæstionique est permissūm, ut rēgem ā Sidōnīs constituērēt eūm, quem illō fastīgīō dignissimum arbitrarētur. Erānt Hephæstionī hospītēs, jūvenēs intēr sūos clāri: qui factā ipsīs āb Hephæstione pōtēstāte regnandi, nēgāvērunt quemquam patrīō mōrē ād hanc dignitātem ēvēni re posse, nīsī rēgiā stirpē ortum. Admīrātūs Hephæstion magnitudīnem ānīmī spernētīs quod āliī pēr ignēs ferrūmque pētērent: *O fōrtēs! ó fēlīcēs*, inquit, *jūvenēs! qui frīmi intellexistīs quanto mājūs essēt regnum fastīdīre, quā accīphēre. Catērūm dāte ālīquem rēgia stirpīs qui mēmīnērit ā vōbīs accēptum hābēre sē rēgnūm.* At illī, cūm vidērent multōs āvidā regnandī cūpīditātē tēneri, jūdicārunť nēmīnem esse tantō hōnōre dignōrēm, quā Abdalonīmum quēndām, stirpī quīdem rēgiæ annexum, sēd quī ōb Inōpīam suburbānum hortum exīgūā mērcēdē cōlēret. Causā ēī paupertātīs, sīcūt plērisque, prōbitas ērāt: intentūsque ōpēri dīurnō, strēpītum armōrum, qui tōtam Asiā concussērāt, non exaudiēbat. *Q. Curt. l. iv. c. 1.*

Jūvenēs, dē quībus, antē dictūm est, cūm rēgiā vestē hortum intrant, quem tum fortē, stērīlēs herbas ēvēllens, Abdalonīmus rēpurgābat, ēt rēgē ēō sālūtāto, altēr ex hīs: *Vestīs hęc*, inquit, *quam cernīs in mēīs mānībūs, cum squalīdis istīs pannīs fērmūtanda tībī est. Cāphē rēgis ānīmum, ēt in eam fortūnām, quā dignūs ēs, istam cōntīnētīam p̄rōfēr.* Atque cūm in rēgālī solīō rēsīdēbīs, *vītā nēcisque omnīum cīvium domīnus, cāvē oblīviscārīs hūjūs statās in quo accīphīs regnūm, īmo hercūlē p̄roptēr quem.*

Somnīō sīmīlis res Abdalonīmō vidēbātūr: ēt ā jūvenībus quārebat, ān sānæ mentīs essent qui tam prōtērvē sībī illūdērēt. Sēd ut ēī cunctanti squalōr ablūtus est, et injecta vestis purpurā aurōque distincta, ēt jūrantībus seriam rēm esse crēdīdit: īisdem comītantībus in rēgiā pervēnit. Admitti eum Alexander p̄ōtīnūs jussīt, dīūque cōtemplātūs: *Corpōris*, inquit, *tūī hābītūs fāmæ gēnērīs non rēfugnat.* Sed vēlim scīre, *īnōpīam quā pātīentīā tūlērīs.* Tum illē; *Utīnām*, inquit, *eōdem ānīmō rēgnūm pātī fossīm.* Hęc mānus suffēcēre desīdērio mēō. *Nīhīl hābēntī nīhīl dēfūit.* Hoc rēsponsum magnæ indōlīs spēcīmen Alexandro est vīsūm. Itāque non Stratōnis mōdō rēgiā supēllēctīlem trībūī Abdalonīmō jussīt, sēd plērāque ētīam ex

Pērsicā prædā. Rēgiōnem, quōque Sidōni vicinam, dītīōnī ējūs adjecit. Nēc sānē quīdquam ingēnium Alēxandrī solīdīus ēt constantius hābūit quān admīratiōnem vēræ laudīs ēt glōriæ. *Quint. Curt. l. viii. c. 14.*

CAPUT XIV.

Glōriæ ēt fāmæ jactūrā faciēndā ēst publicæ utilitātis cāusā.

1. Invēnti sunt multī, qui non mōdō pēcūniām, sēd ētīam vītam, prō patriā prōfundērē parātī essent; iīdem glōriæ jactūrā nē mīnīmam quīdem faciērē vellent, ētīam rēpublicā pōstulante. Ut Callicratīdās, qui, cūm Lācēdæmōniōrum dux fūisset Pelopōnnēsiāco bellō, multāque fēcisset ēgrēgiē: vertit ad extrēmum omnia, cūm consīlīo non pārūt eōrum, quī classē cum Athēniēnsībus nē dīmīcāret, suadēbant: Quībus illē rēspondit: *Lācēdæmōnios, classe illā amissā, aliam parāre possē; sē fugēre sinē suo dēdēcōre non possē*: Quantō mēliūs fēcit Q. Fābius Maxīmus! de quo, Ennius:

Unūs hōmō nōbīs cunctando rēstituīt rem:

Non pōnēbāt ēnīm rūmōrēs antē sālūtem.

Ergo pōstque māgisque vīri nunc glōria clāret.

Cic. 1 Offic. n. 84.

Etēnim adversus Annībālem callīdum impērātōrem tōtiēs victōrem, dux à Romānis electus Q. Fabius, nōvem vincēdi artem commentus est, non pugnāre, et hostem morā frangēre. Undē Cunctātor est dictus. *Florus, l. ii. c. 6. Livius, l. xxii.*

Non ignōrābat sūam cunctatiōnem Rōmæ infāmē esse, seque tīmīdum prō cauto, imbellem prō perīto bellī hābēri. At māluit ut se hostis mētūeret, quān stulti cīves laudārent. Obstīnātus in id quod vidēbat patriæ salūti fūtūrum esse, eōdem consīliōrum tēnōre semper bellum gessit. Q. Minucium māgīstrum equītum jūre impērii æquārī Fabio dictatōri jussit pōpūlus, veræ virtūtis mālus æstīmātōr. Quam lēgem omnes qui Rōmæ aut in castris ērānt, æqui atque inīqui, præter ipsum dictatōrem, in contūmēliam ējūs lātā esse jūdīcāvērunt. Ipse quā grāvītate crīmīnantes sē ad multītūdīnem inimīcos tūlerat,

eādem et pōpūli in se sāvientis injuriam tūlit. Invictum tam à civibus quàm ab hoste animum retinuit, et patriæ consūlère etiam famæ suæ dispendio non destitit.

Ea caritas patriæ esse dēbet, ut tam ignomīniā eam, quàm morte nostrā, si ōpūs sit, servēmus. *Livius, l. ix. c. 4.*

2. Et hōnōrēs et contūmēliæ vulgi in promiscuo hābēndi sunt; nec his dōlēndum, nec illis gaudendum. Aliōquin multa timōre aut tædio contūmēliarum necēssāria ōmittēmus; et publicis privātisque officiis deerimus, dum muliēbris nos cūra anget aliquid contra ānimum audiendi. *Senec. de Constant. c. xix.*

Vērā ēt sāpiens anīmi magnitūdo hōnēstum in factis pōsitum esse, non in glōriā, jūdycat. Qui ex imperitæ multitudinis jūdiciō pendēat, hīc in magnis viris non est hābēndus. *Cicer. 1 Offic. n. 65.*

Glōriam quī sprēverit, vērām hābēbit. *Livius, l. xxii. c. 29.*

3. Sunt quī, quōd sentiunt, etiāmsī ōptimum sīt, tāmen invidiæ mētū non audēt dīcēre. Quod gēnūs peccāndi vitāndum est in rēbūs urbānis: et T. Quintius Capitōlinus vitāvit. Cūm Rōmæ patrū ac plēbīs certāmina civitatem dīstrāherēt, Æqui Volscique pōpūlabundi accessēre. Undē pōstquam prādās inulti egēre, tribūnis delectum militum impēdientibus; T. Quintius Capitōlinus quartum consūl, pōpulum ad concionem vocāvit; eūmque graviter objurgatum cūm libērē mōnuissēt quæ āgēndā essent hęc subjunxit: *Hīs ego grātiōra āllā dīctu esse scīo: sēd mē vērā prō gratis loquī, etsī mēum ingēnium non mōnerēt, necēssitās cōgit. Vellem equidem vōbīs placēre, Quirītēs; sēd mālo vōs salvōs esse, quālicunque ergā mē ānimō futūri estīs.* *Cicer. 1 Offic. n. 84. Livius, l. iii. c. 68.*

CAPUT XV.

Mōrtē ac dōlōrē contēmnērē fōrtis ānimī est.

1. Fōrtitudinis mūnūs duplex; maxīmum mortis dōlorisque contemptio. Fungēndum est utrōque, sī virtūtis compōtēs, vel pōtiūs, si viri esse vōlūmūs. *Cicer. 2 Tusc. n. 43.*

Hoc mēditatū ab ādōlēscētiā dēbēt esse, mortē ut nēgligāmus. Mōriendū enim cērtē est : et id incertum, an eō ipsō diē. Quī autem id, quōd vitārī non pōtēst, mētūt, is vīverē ānīmō quiēto nullō mōdō pōtēst. *De Senec. n. 20. 2 Tusc. n. 2.*

Stūltum est timēre quod vitāre non pōtēs.

A mortē sēmpēr hōmīnēs tāntūndēm absūmūs.

Hōmō vitæ commōdatūs, non dōnātus est.

P. Syrus.

Non tērrēt sapiētēm mōrs, quæ proptēr incērtos cāsūs quōtidie immīnēt, proptēr brevitatē vitæ nunquam longē pōtēst ābēsse. Dedit nobis nātūrā usūram vitæ tanquam pecūniæ, nullā præstitūtā dīe. Quid est igitūr quod quērāre, si rēpētīt cūm vult? eā enim cōnditiōne accēpērās. Quæ vērō ætas longā est? aut quid omnīno hōmīni longum? Apud Hypānim flūvium, qui in Pontum inflūit, Aristotēlēs ait bestiōlās quasdam nasci, quæ unū diēm vīvānt. Ex hīs igitūr quæ hōrā dīei octāvā mortūa est prōvectā ætātē mōrtūa est; quæ vērō occīdente sōle, decrepīta. Confēr nōstram longīssimam ætatem cūm æternitātē, in māiore brevitatē, quā illæ bestiōlæ, rēpēriēmur. *1 Tusc. n. 91, &c.*

2. Contēmnāmus omnēs inēptias, beātamque vitam in ānīmī rōbōre ac magnitūdīne, et in omnium rerūm hūmānarū despiciētīā, ac mortis cōtemptiōne pōnāmus. Nunc quīdem cōgītatīōnibus mollissimis sic effēmīnamur, ut si mōrs cēlērīus opīniōne nōstrā adventēt, spōliārī magnīs quībūsdam bōnīs nobis vīdeāmur. Quōd si, dum vīvīmūs, expēctādo, dēsīdērādo, mētūēdo, pendēmūs ānīmīs, cruciāmur, angīmūr: prō Dii immortalēs! quā inter illud iucūndum esse dēbet, quo confecto, nullā rēliqua cūra, nulla sollicitūdo futūra sit. *Ibid. n. 95.*

Quā mē dēlēctat Theramēnēs! quā elāto est animo! Etsi enim flēmūs, cūm ejūs exitum lēgīmūs, tāmēn non mīserābilīter vīr clārus emōrītur. Qui cum cōjectūs in carcērem jussu trīgīnta tyrannōrum Atheniensium, venēnum, ut sitiens, bibīssēt; rēliquum sic ē pōcūlo ējēcīt, ut id rēsōnārēt: quō sōnītu reddīto, rīdēs, *Propīno*, inquit, *hoc pulchro Critiæ*: qui in eum fuerat ē tyrānnīs teterrīmus. Græci enim in conviviis solēbant nōmīnāre cui pōcūlum trādītūri essent. Tum servo pūblico, qui venēnum præbuērat, pōcūlum dedit præfērēndum Critiæ.

Lūsit vīr ēgrēgius ēxtrēmo spīritu, cūm jam præcordiis conceptam mortem continēret, verēque Critiæ mortem est eam augūrātus, quæ brēvi consēcūta est. *Valer. l. iii. c. 2.*

CAPUT XVI.

Non quàm diū, sed quàm benē, vīxerīs, rēfert.

1. Nemo tam impēritus est, ut nesciat sibi aliquādo moriendū. Tamen cūm ad mortem propē accesserit tergiversatur, timet, plorat. Nonne tibi viderētur stultissimus omnium, qui fleret quod ante annos mille non vixisset? Æquē stultus est, qui flet quod post annos mille non vivet. Utrūmque tempus aliēnum nobis est. Non eris, nec fuisti. Quid fles? Eo ibis, quod omnia eunt. *Senec. Epist. 77.*

Omnia debentur morti: paulūmque morati,
Seriūs aut citiūs sedem propērāmus ad unam:
Tendimus hūc omnes, hæc est dōmus ultima.

Ovid. Metam. l. x. c. 32.

Fata manent omnes, omnes expectat avarus

Portitor, et turbæ vix satis unā ratis.

Tendimus huc omnes; metam propērāmus ad unam:
Omnia sub lēgēs mors vocat atrā sūas.

Ad Liviam, ver. 357.

Lex univērsā est, quæ jubet nasci et mori. *P. Syrus.*

Ad hanc lēgem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc majoribus, hoc omnibus ante te: hoc omnibus post te accidit. Quantus te populus moriturorum sequetur! quantus comitabitur! multa millia hominum et animalium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animam vario mortis genere emittunt. Quomodo fabula, sic vita: non quàm diū, sed quàm benē, acta sit, rēfert. *Senec. ibid.*

Quod cuique tempus ad vivendum datur, eo debet esse contentus. Breve tempus ætatis satis est longum ad benē honestēque vivendum. *Cicer. de Senect. n. 69, 70.*

Stat sua cuique dies; breve et irrepārabile tempus

Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis,

Hoc virtutis opus. *Virg. Æn. x. ver. 497.*

2. Major pars mortalium de naturā conqueritur quod hominī tam brevē ad vivendum tempus datur. Verūm

non inöpēs vitæ, sed prōdīgi sūmus: eam nulli bonæ rei impendimūs, et p̄r luxum, et nēgligentiam dēflūere finimūs. Sicūt amplæ opēs, ūbi ad mālum dōminum pervēnerunt, mōmēto dissipāntur; at quāmvīs modicæ, si bono custōdi tradītæ sunt, sufficiunt, atque etiā ūsu crescunt: Itā vitā, si scīās ūtī, longā est. Iī vērò sōli ūti scīunt, qui sāpientię vācānt. *Vivere bonum non est, sed bene vivere.* Itaque non, ūt diū vivāmus, cūrāndum est, sed ūt benē. Longā est vitā, si plēnā est. Quid hōmīnem jūvānt octogīnta anni p̄r inertiām exacti? Sāpienter et fortit̄er factis mētiāmūr cūjūsq̄ vitām, non tempōrē. Laudēmūs et in nūmēro felīcium repōnāmūs eum, cui quantūluncūque tempōris contigīt, benē collocātum est. *Senec. de Brev. c. 1, 2. Epist. 70. 97.*

Eō tempōrē, quōd ad vivēndūm dātūr, si benē ūtī velis, etiā parvum amplīssimū efficiēs, nūmērum ānnōrum multītūdīne op̄erum sup̄erando. *Valer. l. ix. c. 10.*

Excūtienda tibi vitæ cūpīdo est, dīscēndumque, quām benē vivas, rēferrē, non quām diū. *Senec. Ep. 101.*

CAPUT XVII.

Mortem æquō ānimō oppētīt, quī benē vixit.

1. Prōfectō mors tum æquīssimō ānimō oppētītur, cūm sūis sē rectē factis vitā occīdens consōlārī pōtēst. Nēmo parum diū vixit, qui virtūtis functūs est mūnere. Quārē si ipsā rātio minūs perficiēt ūt mortem nēgligāmus; at vitā actā perficiāt, ūt sātis sup̄erque nōbīs vixissē videāmur. *Cicer. l. Tusc. n. 109.*

Cūm sāpientīssimū essēt Socrātēs, sanctīssimēque vixissēt; itā in jūdīcīo capītis prō sē dixit, ūt non supplex aut rēus, sed māgīst̄er aut dōminū jūdīcum, esse vidērētur. Quīnētiām cūm ēī scriptam ōrātiōnem attūlisset dīsērtīssimū ōrātōr Lysias, dēmīssam et supplicem, et præsenti prōcellæ ācommōdatam, quā edisceret, si ēī vidērētur, et quā prō sē apūd jūdīcēs utērētūr, non invītus lēgīt, et benē scriptam jūdīcāvīt. *Sed, inquit, quēmādmōdum si mīhī calcēos Syciōnīōs (qui tum ērānt omnīum ēlēgantīssimī) attūlisses, non utērer, quāmvīs ēssēt hābīlēs et apīī ad p̄edem, quīā non ēssēt vīrīlēs: sic illā ōrātiō tua, dīsērta mīhī et ōrātōriā vidētur, fortīs et vīrīlīs non vidētur.*

Causam ipsam suam sic egit, ut, iudicibus quid pœnæ se commērisse existimaret interrogantibus, responderit: *Id se mēruissē, ut sibi victus quōtidianus in Prytaneo publicè præberetur*: qui hōnōs apud Græcōs maximus habebatur, quo responsō sic iudicēs exarsērunt, ut capitīs hōminem innocētissimum condemnārent. Nunciānti quōd eum iudicēs mortē damnāssent: *Et illōs*, inquit, *natūrā*. Uxorīque cū lacrymīs exclamanti: *Ergone injustè moriēris? An tū*, respondit, *justè mallēs?* Cicero de Orat. n. 231. Quintil. l. ii c. 1. Valer. l. vi. c. 4. Diog. Laërt. in Socr.

Non patrōnum ergo quæsivit ad iudiciū capitīs Socrātes, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitque liberam contumāciam, a magnitudinē animi ductam, non a superbiā. Cū facile possēt edūci ē custodiā, et essēt qui prōmittērent fugā, noluit: remānsitque dies triginta in carcere et in expectatiōne mortis, ut dūarum rerum gravissimarum hōminibus metum demeret, mortis et carceris. Sūprēmo vitæ diē, cū penē in manu jam mortiferum tēneret poculum, locūtus ita est, ut non ad mortem tradī, verūm in cælum viderētūr ascendere. Sic enim censēbat. dicēbatque: *Duas esse vias animōrum ē corpore excēdentium. Nam eos, qui se vitis contaminavissent, devium quōdam iter ingredi, seclusum a concilio Deorum: contra verō, facilēm ad Deos aditum patere illis, qui se integrōs iustosque servavissent, essentque in corporibus hūmanis vitam imitāti Deorum*. Cicero 3 Tusc. n. 71. Senec. Epist. xxix. et lxx.

Interrogātus Aristippus quomodo Socrātes diem obisset? *Ut ego*, inquit, *optārim*. Diog. Laërt. in Aristipp.

Nunquam magnis viris carā in corpore morā est: exire atque erumpere gestiunt, ægrē hās angustias ferunt. Senec. ad Marc. c. 23.

2. Cū Athēniensēs in concionē et Phocionem, et nonnullōs alios mortē damnāssent: hī quidem inter amīcorum et propinquorum complexus lamētāntēs ejulantesque trahēbantur in carcerem: illē verō eodem animō vultūque ibāt, quo quōndam publicē, accepto exercitūs impēriō dōmum deducēbatur: ita ut gravitatem viri et constantiam mirari nemo satis possēt. Emphyletus, quo familiariter fuerat usus, cū eī obvius dixisset lacrymans. *O quam indignā perpētēris, Phocion!* Huic ille, *At non inopinātā*, inquit, *kunc enim exitum plerique clari habū-*

erunt Athenienses. Inimicī prætērcurrentēs incēssēbant eum conviciīs. Unus etiā inspuit in faciē eūs. Ibi fāmā est Phocionem convērsū ad Archōntās, id unūm dixissē: *An nēmo hūjūs hōmīnis compēscēt pētūlantiam?* Rōgāntē quōdam ex amīcīs, nunquid filio sūo Phoco mandāri vēlit! *Maximē,* inquit, *jūbeo enim eum pōpūli Athēniēnsis injūriarum in mē oblivisci.* Quod mandātum quī non admirātur, is mīhi nihīl ēgrēgiū sāpēre vidētur, inquit *Ælianūs.* *Corn. Nep. in Phoc. Ælian. l. xii. c. 49.*

Pōstquam in carcērem ventum est, et cīcūta tērī cōptā, Phocionem Nicōclē amīco fidissīmo rōgānte, sibi ut permittēret priori venēnum haurīre: *Ista quīdem,* inquit, *o Nicōcle, mōlestā mīhi vāde et grāvīs est pōstulatio tuā: vērūm quā nihīl tibi unquam dēnēgāvi, hoc quōque largiar.* Ubi cāterī venēnum bibērunt, dēfēcit: nēgāvītque carnīfex sē aliā cīcūtam trītūrum, nīsī dūodēcim drachmā sibi ēssent nūmērātæ. Tum Phocion, accersīto quōdā amīco, pētiit ut carnīfici illūd pēcūniā dāret: *quōntiam nē grātīs quīdē mōrī Athēnīs licēbāt.*

3. Quum Caniūs Iulūs, vīr in primīs magnūs, cum Caiō Cēsārē Caligulā fūisset altercātus: ābeuntī crūdēlīs illē impērātor dixit: *Nē fortē inēptā spē tibi blandiāris, ad mortem tē dūci jussī.* Tum Caniūs magnō ānīmo: *Grātias,* inquit, *āgo, optīmē pīncēps.* Dēcēm mēdios usque ad supplicium dīēs sinē ullā sollicitūdīne exēgit. Vix crēdi pōtēst, quæ intērea dixērit, quæ fēcērit, quā in tranquillo fuērit. Lūdēbat lātrūnculis, cūm cētūrio trāhens ad supplicium agmēn hōmīnūm mortē dāmnātōrum, illūm quōquē accērsī jussit. Vocātūs, nūmērāvīt calculōs, et ei quīcūm lūdebat, *Vidē,* inquit, *nē pōst mōrtē mēam mēntiāris tē vicissē.* Tum centūriōnem compēllāns, *Testis,* inquit, *erīs, mē unō calculō antēcēdere.* O mīram in mediā tempēstāte tranquillitātem! *Senec. de Tranq. c. 14.*

4. Eōrum qui mortem fortīter oppētiērunt, exēmplīs incītātī, mortem tandem vėl optāre incīpiāmus, vel cērtē timēre dēsistāmūs. Nam cūm sūpēmūs illē dīēs non ānīmi extīnctiōnem sēd commūtātiōnem tantūm āffērat locī: quīd optābilīus? Itāque sī quīd tālē accidērit, ut ā Dēo nobīs dēnūciātum vidēatur exīre ē vitā; læti et āgētēs grātias pāreāmūs, ēmittīque nōs ē custōdiā, et lēvāri vincūlis arbitrēmūr, ut in æternām, et plānē in nōstram dōnum rēmigrēmūs. Mortem portum nobīs et pērfūgiūm pūtēmūs. *Cic. l. Tusc. n. 116, &c.*

Vir sapiens mortem, morbos, at alia, quae in vitam humanam incurrunt, feret, non solum patienter, sed etiam libenter, ut pareat legi naturae: quemadmodum bonus miles fert vulnera, et transverberatus telis, moriens amat eum, pro quo cadit, imperatorem. Habebit in animo illud vetus praecipuum: *Deum sequere*. Senec. de Beat. c. 15.

CAPUT XVIII.

Humatio contemnenda in nobis, non negligenda in nostris.

1. Cum Socrates jam jam moriturus esset, rogatus a Critone quemadmodum sepeliri vellet, haec respondit, ut se ostenderet hac de re nihil laborare. Diogenes durior, ut Cynicus, projecit se iussit inhumatum. Tum amici: *Volucrisne et feris? Minime vero*, inquit: *Sed bacillum prope me, quo abigam, ponite*. *Qui poteris? illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarum lanatus oberit nihil sentienti?* Cic. 1 Tusc. n. 103, 109.

2. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortem, et quidem sine sepultura. Cui Theodorus: *O te ineptum, si putas interesse supra terram an infra, putrescentiam!* Magnus animus egressurus corpore nihil ad se iudicium pertinere, quod illud conferatur, an ignis exurat, an ferre distrahant, an terra contegat. Senec. de Tranq. c. 14. Senec. Epist. c. 92.

Præclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quarentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, referri? *Nihil necesse est*, inquit, *undique enim ad inferos tantundem via est*. Rogantibus quoque civitatis principibus, num quid fieri post mortem mandaret? iussisse ferunt, *ut liberi quotannis edo, quo e vivis abisset, die ludendi copiam haberent*. Quod deinde Lampsaci observatum. Cic. 1 Tusc. n. 104. Diog. Laert. in Anax.

3. De humatione unum tenendum est; contemnendam in nobis, non negligendam in nostris: ita tamen mortuorum corpora nihil sentire intelligamus. Quantum autem consuetudini famaeque dandum sit, id curent vivi. Cic. 1 Tusc. n. 108.

CAPUT XIX.

Tollātūr fortūnæ dīscrīmēn in mōrtē.

1. Maxīmè ē nātūrā est tolli fortūnæ dīscrīmēn in mortē: et ut cæterōrum sumptūum, sic etiā sepulchrōrum, mōdus rēctè rēquīrītur. Crēdo mīnīmam ōlīm hūjūs rēi fūissē cūpīditātem: alīoquin mūltā extārent exēplā mājōrum. Nēc hoc ā sāpīentīssīmīs lēgum scrīptōribus nēglectum. Athēnis illē mōs, jam ā Cēcrope ductus, dīū permansīt, corpōrā hūmāndi terrā, quam proxīmī injīcībant. Sēquēbantur epūlæ, quās īnībant cōrōnātī: et apūd quās dē mōrtūī laudē, cūm quid vēri ērāt, prædicāri solītum: Nam mēntīri nēfās hābēbātur. Cūm dēīndē sumptūōsa fieri fūnērā et lāmētābīlīa cœpīssent, Solōnis lēgē sublatā sunt. *Cic. 2 de Leg. n. 62.*

2. Cyrūs mortī proxīmūs filiīs māndāvīt, ut postquam obīssēt, corpūs sūum nēque aurō nēque argēntō, nēque ullā alīā rē prētīōsā condērēt, sēd terræ quam prīmūm reddērēt. *Xenoph. Cyrop. l. viii.*

Alēxāndēr Asiæ fīnēs ultimōs victōr pērāgrans, Cyrī rēgīs sepulchrūm jussit apērīrī, in quō ērāt condītūm ējūs corpūs, cui dārē volēbāt infērīās. Aurō argēntōque rēplētum essē crēdīderat? quippē Persæ itā vulgāvērant. Sēd prætēr clypēum ējūs pūtrem, et arcūs dūds Scythīcōs, et acīnācem, nīhīl rēpērit. Cæterūm āmicūlo sūo locūlum, in quo jācēbat corpūs, vēlāvit, cōrōnamque aurēam impōsūt: mīrātus tantī nōmīnīs rēgēm, tantīs præditūm opībūs, haud prētīōsius sepūltum essē, quām sī fūissēt ē plēbē. *Q. Curt. l. x. c. 1.*

3. Bābylōnīōrum rēgīnā Nitocrīs, sūprā portam urbis cēlēberrīmam, locō ēdīto et conspīcūō, sepulchrūm sibi extrūī jussit, atquī hīs vērbīs īnscrībī: *Sī cūī rēgūm, quī pōst mē apūd Bābylōnīōs īmpērīum obtīnēbūnt, pēcūniā īndōpīa fuērīt; apērītō sepulchrō, sūmīto quantum lībuērīt. Nē tamēn apērītō, nīsī īndīgūērīt: non ēnīm prōdēret apērrūīssē.* Hoc sepulchrūm intāctum pērmānsīt, dōnēc rēgnūm pērvēnit ad Darīum Hystāspīs filiūm: quī, rēsērātō mōnūmēnto, non quīdem pēcūnīas quas spērāvērāt in-

vēnit : sēd cādāvēr, ēt hēc vērbā exārātā : *Nīsī turfīs lūcrī stūdiōsūs ēssēs, ēt tē īnexflēbīlīs fēcūntē cūpīdītās tēnēret, mōrtuōrum sēpūlchrō non viōlāssēs.* Herodot. l. i.

4. Rēfērt Diodōrūs Sīcūlūs hunc āpūd vētēres Āgyptiōs mōrem fūissē, ūt mōrtūī rēgīs corpūs non āntē sēpūlchrō cōndērētūr, quām cunctā ējūs fāctā expēnsā ēssent. Vōlentī cuique fācūltās dābātur dēfunctum accūsandi. Instītuēbatur jūdīcium : ēt sī plūrā mālē fēcīssē rex cōārguērētur, cārēbāt sēpūlchrō. Cūjūs dēdēcōris tīmōrē factūm est ūt multī piē justēque impērāvērīnt. *Diod. Sic. l. 1.*

CAPUT XX.

Vīrō fōrtī fōrtitēr fērēndūs ēst dōlōr.

1. Intēr ōmnēs hoc constāt, non dōctōs hōmīnes sōlūm, sēd ētīam indoctōs, vīrōrum esse fortīum tōlērānter dōlōrem pāti. Nēc vērō quīsquam fūit, qui cum non laudāndum pūtārēt, qui itā pātērētur. Itāque dōlōrem aut extīmēscēre vēnīentem, aut non ferrē præsēntem, nonnē tūrpe est? *Cic. 3 Tusc. n. 43.*

In dōlōrē cogītandum nōbīs est, quīd fortītūdīnē, quīd magnītūdīnē ānīmī dignum sīt : ēt maxīmē prōvidēndum, nē quīd abjectē, nē quīd tīmīdē, nē quīd ignāvē, nē quīd servīlīter mūlīēbrītervē fāciāmus. Ingēmīscēre vīrō concēssum est, īdquē rāro : ējūlāri, nē mūlīērī quīdēm. *2 Tusc. n. 53, 58.*

2. Dōlōrē plācīdē ēt sēdātē fērēs, sī cōgītēs quām īd hōnēstum sīt. Sūmūs ēnim nātūrā stūdiōsīssīmī āpētētīssīmīque hōnēstātīs, prō quā nīhīl est quōd non pārātī sīmus ēt fācēre ēt perpētī. Hīnc pērīcūlā ādēūntūr īn praelīīs. Non sentiūt vīrī fortēs īn ācie vūlnērā ; vēl sentiūt, sēd mōrī mālunt quām tantīllum mōdō āb ēō, quōd ēōs dēcet, dīmōvēri. Fulgētēs glādīōs hōstīum vīdēbānt Dēcīī, cūm īn āciem ēōrum īrruēbant : hīs lēvābāt ōmnēm vūlnērūm mētūm āc dōlōrē nōbīlītās mortīs ēt glōrīā. Num tum īngēmūisse Epāmīnōndam pūtās, cūm unā cum sānguīne vītā ēffluērē sentīrēt? Mīnīmē sānē : pātrīam ēnīm sūam Lācēdæmōniīs impērāntem rēlīnquēbat. Hęc sōlātīa, hęc fōmētā summōrum dōlōrūm. *2 Tusc. ibid.*

3. Acērrimūš vīrtūtī ādvērsāriūš ēššē vīdētūr dōlōr : īš ārdētēs fācēs īntētāt, īš fōrtītūdīnēm ānīmī sē. dēbīlītātūrūm mīnātūr. Huīc īgītūr sūccūmbēt vīrtūs? Quām turpē, ō Dīī bōnī, fūtūrūm essēt. Pūērī Spartiātā non īgēmīscunt verbērībus lānīātī. Adōlēscētīum grēgēs Lācēdāmōne vīdīmus ipsī, īnquīt Cīcēro, īncrēdībīlī contentīōne certāntēs pugnīs, calcībus, unguībus, morsu dēnīque, ītā ūt exānīmārentūr prīūs, quām sē vīctōš fātērentur. In Indīā īī, quī sāpīentes hābentur, nūdī ātātēm āgūnt, ēt Caucāsī nīvēš pērfērūnt, cūmque ād flammam sē applicūērint, sīnē gēmītu adūruntūr. Mūlīērēs* vērō, cūm est cūjūsque ēārūm vīr mōrtūus, īn certāmēn judīcīūmque vēnīunt, quām plūrīmūm illē dilexērit : plūrēs ēnīm ūnī mārīto sōlēt esse nuptā. Quā est vīctrix, ēā lētā, prōsēquentībus sūīs, ūnā cūm vīro īn rōgum īmpōnītūr : vīctāe mōestāe dīscēdunt. Quātō māgīs dōlōrem non formīdābīt sāpīentīs ēt constantīs vīrī vīrtūs? Cic. 5 Tusc. n. 76. Vide infrā lib. v.

CAPUT XXI.

Dōlōrēm ferrī fōrtītēr pōssē, mūltōrūm ēxēmplā dōcēt.

1. Ut lūbētīūs dōlōrī obsīstēre possīmūs, obversentūr ānīmō fortīum vīrōrum exēplā. Zēnō prōpōnātūr Eleates, quī perpersūs est omnīā pōtīūs, quām conscīōš dēlendā Nēarchī tūrannīdīs īndīcāret. Dē Anaxarchō Dēmōcrītīo cōgītētūr, quī cūm Cypri īn mānūs Nicocreontīs rēgīs īncīdisset, nullūm gēnūs supplicīī dēprēcātūs est. Conjectūs īn mortārium saxēum, ībīque ferrēīs mallēīs contūsūs, Tundē, īnquīēbāt, *Anaxarchī cūleum* (sīc corpūs vōcābāt) *tūndē* : *Anaxarchum vērō ipsūm non tundēs*. Ad ūltīmum ampūtātīōnem linguāe tūrānno mīnītante, prōtīnus ēam dentībus obscīssam ēt commīnūtā īn ōs illīus īrā tūmīdum conspūisse dīcītūr. Cic. 2 Tusc. n. 52. Valer. l. iii. c. 3. Diog. Laërt. in Anax.

2. Rōmām obsīdēbat rex Pōrsēna, sēque urbēm prop- tēr frūmenti īnōpīam expugnātūrūm spēm hābēbat, cūm C. Mūcīus adōlēscens nōbīlis audācī ālīquo fācīnōre pā- trīam esse ā pērīcūlo lībērandam rātus est. Itāque pēnē- trāre īn hostīum castrā constitūt. Sēd mētīuens nē, sī

* Imo usque in nostrum tempus mundi continuatur hic mos!

consulum injussu et omnibus ignavis iret, pro transfuga haberetur: senatum adiit. *Transire Tiberrim, inquit, fratres, et intrare, si fossim, castra hostium volo, non futurus frado, neque postulationum hostilium ultor. Majus, si Divi juvant, in animo est facinus.* Approbant patres. Abdito intra vestem ferro proficiscitur. Ubi in hostium castra venit, in confertissima turbam prope regium tribunalem constitit. Tum forte stipendium militibus dabatur, qui propterea adibant scribam cum rege pari fere ornatu sedentem, et multa agentem. Timens Mucius sciscitari uter eorum, qui sedebant, Porsena esset, ne talia interrogando se Romanum esse aperiret: re fortunae permissa, scribam pro rege obruncavit.

Inde cum viam sibi cruento mucrone per trepidam turbam faceret, comprehensus a regis satellitibus, ad tribunalem adductus est. Tum ille nihil metuens: *Romanus sum, inquit, civis: C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui; nec ad mortem ferendam minus animi est, quam ad cadem patrandam fuit. Et facere et pati fortia, Romanum est.* Addidit deinde, *non se unum occidendi Porsenae gloriam petere: idem periculum, easdemque insidias, et imminere a juventute Romana.* Cum rex ira percussus, periculoque conterritus, circumdari ignes juberet, nisi prope et clare exprimeret eas, quas minabatur, Romanae juventutis insidias: *Vide, inquit Mucius, quam vile corpus vis, qui magnam gloriam spectant.* Dextramque accenso ad sacrificium igni injecit. Quam cum velut sine ullo doloris sensu torreret, attonitus rei miraculo rex ab sede sua prosiliit, amotumque ab igne juvenem dimisit involatum: simulque Romam missi legati ad pacis conditiones offerendas. *Livius, l. ii. c. 12.*

Cum peteret regem decepta satellite dextra,

Injecit sacris se peritura focis.

Sed tam saeva pius miracula non tulit hostis,

Et raptum flammis jussit abire virum.

Urere quam potuit contempto Mucius igne,

Hanc spectare manum Porsenam non potuit.

Major deceptae fama est, quam gloria dextrae:

Si non peccasset, fecerat illa minus.

Martial. l. i. Epig. 22.

Vetusto Macedonum more, regi Alexandro sacrificanti praesto erant nobilissimi pueri. E quibus unus, cum thuribulum tenens ante regem astitisset, in ipsius bra-

chium carbo ardens delapsus est : quō etsi ita adurēbatur, ut adustae carnis odor ad circumstantium nāres pervēnret ; tamen et dōlōrem silentio pressit, et brachium immobilē tenuit, nē sacrificium ullo gemitu impēdirēt.
Valer. l. iii. c. 3.

C. Marius rusticānus vir, sed plānē vir, cūm ēi vāricēs in crūra secārentur non sinē acri dōlōris morsu, vētuit sē alligāri. Nōs, si pēs, si dens cōdōluit, ferrē non pōssūmus.
Cic. 2 Tuscul. n. 35, 52.

3. Ex Syriā dēcēdens, confectō Mithridātico bellō cūm Rhōdum vēnissēt Pompēiūs, nobilissimum Stoicāe discipulīnāe philosophum Posidōnium cūpuit audirē. Sed cūm dīcerētur graviter tunc aeger esse, quōd dōlōribus pōdāgrae cruciābatur maximis ; vōluit saltē vīsere, quem audire dē rēbus philosophicis dissērentem non licēbat. Quem ut vīdit, et salūtāvit hōnōrificisque vērbis est prōsecutus ; molestē sē ferrē dixit, quōd eum non possēt audire. At illē, *Tū verē, inquit, pōtēs ; nec committām, ut dōlōr corporis efficiat, ut frustrā tantus vir ad mē vēnerit.* Itaque cūbans, graviter et cōpiōsē dispūtāvit dē hoc Stoicōrum dogmate : *Nihil esse bonum nisi quod hōnēstum esset.* Cūmque quāsi facēs dōlōris ēi admōverentur, saepe dixit : *Nihil agis, dōlōr : quamvis sis molestus, nunquam tē esse confitebor malum.* Illud enim Stoici negābant malum dici posse, quod turpē non esset. *Ibid. n. 61.*

Etsi Pēripatēticī dōlōrem dīcēbant malum esse, de eo tamen fortiter fērendo eādē praeceptēbant quae Stoicī. Et quīdem Arcesilās Pēripatēticus, cūm ardēt pōdāgrae dōlōribus, vīsītassetque hōmīnem Carneādes, et tristis exīret : *Mānē, quae so, inquit, Carneāde nōstēr : nihil illinc hūc pervēnit.* Ostēnditque pedēs et pectus. *5 de Fin. n. 64.*

4. Consuetudo labōrum perpassiōnem dōlōrum efficit faciliōrem. Ferē labōrem, contemnere vulnūs et dōlōrem, consuetudo docēt. Est enim consuetudinīs magnā vīs. Pernocant venātōres in montibus et in nivibus. Pugilēs caestibus contusi, nē ingemiscunt quīdem. Gladiatōrēs, perditī hōmīnes aut bārbāri, quas plāgās perfērunt ? Tantum exercitatio et consuetudo vālet. Ergōnē hoc pōterit hōmo vilissimūs ? Vir nātus ad glōriam et hōnēstatum animum tam mollēm habēbit, ut eum non mēditatiōnē et ratiōnē corrōboret advērsus dōlōrem ? *2 Tuscul. n. 35. &c.*

5. Dölörüm pätiētiā in omnī gēnere sē æquābilem præbeat. Sæpē multi, qui aut proptēr glōriæ cūpiditatem aut ūt jūs sūm et libertatem tuērēntur, vulnera excēpērunt fortitēr et tūlērunt, iidem dölōrem morbi ferrē non pōssunt: Nēque ēnīm rātiōne ēt sāpientiā vulnerum dölōrem tūlērunt, sēd glōriæ ēt prōprii commōdi stūdiō. Nihil autem pōtēst esse æquābile, quod non ā rātiōnē prōficiscitur. Itāque barbāri ferrō decertāre ācerrimē possunt; ægrotāre viriliter non quēunt. Sic Cimbrī et Celtibērī in præliō exsultant, lāmētāntūr in morbō. *Ibid. n. 66.*

CAPUT XXII.

Quæ durā sūnt, fiūnt leviorā patiētiā.

1. Cuīvis dölōrī rēmediū ēst patiētiā.

Misēriarū pōrtūs est patiētiā. *P. Syrus.*

Nihil tam infestum tranquillitāti ānīmi, quān nihil pātī possē. Itāque id summōpērē stūdendum, ūt dāmnā, quān mīnimē fieri, pōtērit sentiāmūs: ētiam ādversā bēnīgnē interpretēmur. Nunciāto naufrāgiō, Zēno cūm omnia sūa audiret submersa: *Jūbēti, inquit, mē fortunā expeditius phīlōsōphāri.* Senec. de Tranq. c. 14.

Lacæna quædam, cūm filium, quem in præliū misērat, interfectum audisset; *Idcirco, inquit, gēnūeram, ūt firō patrīā non dūbitārēt occūmbērē.* Cic. 1 Tusc. n. 102.

Anaxāgōram quōquē fērunt, audītā morte filii, id ūnum dixisse; *Sciēbam mē gēnūisse mortālem.* Quōtidie prætēr oculos nōstros transēunt nōtōrum ignōtōrūmque fūnērā, multi tāmēn hōmīnēs, ūt rērum āliārum, sic vitæ insātiābilēs, indignantūr sē sūōsque indē exīre, quō ād tempūs tantūm ādmīssi sunt. Quantō illi jūstior, qui nunciātam filii mortem non tanquam nōvum nunciūm acēpit! Quid est ēnīm nōvī hōmīnem mori, cūjūs tōtā vitā nihil āliūd quān ād mortem iter est? Itāque id quōd nēcēssē est, nunquam tīmeāmus: quod incertum est, semper expectēmūs. *3 Tusc. n. 30. Senec. ad Polyb. n. 29, 30.*

2. Xēnōphōn Sōcrātis discipulūs, ēique facūndiā proximū, cūm solēmnē sacrum faceret, ē dūōbus filiis majōrem nātu, nōmīne Gryllum, cōgnōvit cēcidisse in præliō apūd Mantinēam; nec idē incēptūm Dēōrūm cūl-

tum omittendum putavit, sed tantummodo coronam depōnere contentus fuit. Percontatus deinde quonam modo occubuisset filius; ut audivit fortissimè pugnātem inter-isse: coronam capiti reposuit, numina, quibus sacrificabat, testatus, majorem se ex virtute filii voluptatem, quam ex morte dolorem, sentire. Alius removisset hostiam, abjecisset altaria, lacrymis thura respersisset. Xenophon et corpore et animo immobilis permansit. Dolore succumbere, ipsa clade, quæ nunciata erat, tristius duxit. Valer. l. v. c. 10.

3. Æmilius Paulus, nunc felicissimus, nunc miserrimus patris clarissimum exemplum, ex quatuor filiis insignis formæ et egregiæ indolis, duos in Corneliā Fabiamque gentem adoptione transtulit, duos ei fortuna abstulit: quorum alter, quarto die antequam pater triumpharet, funere est elatus: alter in triumphali curru conspectus, post diem tertium expiravit. Itaque qui liberis sic abundaverat, ut duos in alienas familias transmisset, ad orbitatem subito est redactus. Quem casum quo robore animi sustinuerit, nemini dubium esse potest. Nam orationi, quam ad populum de rebus a se gestis habuit, hanc clausulam adjecit: *Cum in tam prospero bellorum successu timerem, Quirites, ne quid mali contra nos fortuna moliretur: Deos precatus sum, ut si quid adversi populo Romano immineret, id totum in meam domum converteretur. Quapropter bene res habet: annuendo enim votis meis, id egērunt, ut vos potius meum casum doleatis, quam ego vestro ingemiscam.* Valer. l. v. c. 10. Livius, l. xiv. c. 41.

CAPUT XXIII.

Aliorum respice incommoda, ut mitius ferās tuā.

1. Cum ex amicis quemdam graviter morēntem videret Solon, in arcem Athenarum perduxit, hortatusque est, ut per omnia subjecta ædificia oculos circumferret. Quod ut factum animadvertit: *Cogita nunc tecum* inquit, *quam multū luctus sub his tectis et olim fuerint, hodieque versentur, insequentibusque sæculis sint habitaturi:*

ac desinē ea incommōda tanquam propria dēflere, quæ sunt commūnia mōrtālium.

Idem Sōlon aiēbat: *Sī in unum locum cunctī māla sua contulissent; futurum, ut quisque propria domum reportare mallet, quam ex commūni miseriārum acervo portionem suam accipere.* Unde colligēbat non oportere nos, quæ fortuitò patimur, ea magis intolērabilia iudicare, quàm quæ aliī patiuntur. *Valer. l. vii. c. 2.*

2. Cicerōni mortem Tullīæ filiæ insolābiliter lūgenti, cum multā aliā, tum hæc scripsit Servius Sulpicius. Quæ res mihi non mediocrem consolatiōnem attulit, volo tibi commemorare, si fortè eadem res tibi minuere dōlōrem possit. Ex Asiā rediens cum ab Ægina Mēgaram versus navigārem, cœpi regiōnes circumcirca prospicere. Post mē erat Ægina, antè Mēgara, dextrā Piræus, sinistrā Cōrinthus. Quæ oppida quōdam tempore florētissima fuerunt, nunc prostrāta et dirūta antè oculos jacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: *Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum intēriit, aut occisus est, quōrum vita brevior esse debet; cum uno loco tot ophidiorum cadavera projecta jaceant? Visne tūtē, Servi, cōhibere, et meminisse hominem te esse natum?* Crēde mihi: cogitatiōne eā non mediocriter sūm confirmātus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi prōponas. Mōdò uno tempore tot clarissimi viri intēriērunt: de impēriō Rōmāno præterēā tantā diminūtio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt. In unius mulierculæ animulā si jactūra facta est, tantopere commoveris! Quæ si hoc tempore non diem sūm obisset, paucis post annis tamēn ei moriendum fuit: quoniam homo natā fuerāt.

Nōli tē oblivisci Cicerōnem esse: et eum, qui aliis consuēveris præcipere, et dare consilium. Nēque imitare malōs mēdicōs, qui in aliēnis morbis profitentur tēnere sē medicinæ scientiam, ipsi sē cūrāre non possunt: sed potiùs quæ aliis præcipere solēs, ea tūtē tibi subjice, atque apud animum prōponē.

Nullus dōlor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapiētiā tuā tē occurrere. Vidimus aliquoties secundam pulcherrimē tē ferrē fortunam, magnamque ex eā rē tē laudem adipisci. Fac aliquando intelligāmus, adversam quoque tē æquē ferrē posse, nēque id majus, quàm debeat, tibi onus videri; nē

ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. *Cic. l. iv. ad Fam. Ep. 5.*

CAPUT XXIV.

Irā furor brevis est.

Horat. l. i. Ep. 2.

1. Vācāndum est omni perturbātiōne ānīmī, tum cūpīditatē et mētū, tum etiā ægritūdīne et irācūndiā : ut tranquillitās et sēcūritas adsit, quæ affērat cum constantiam, tum etiā dignitātem. *Cic. l. Offic. n. 69.*

Quīdam ē sapiētibus virīs dixērunt iram brevem insāniam. Æquē enī impōtens sūi est, dēcōris oblītā, nēcēssitūdīnum immēmōr, in id, quod cōpīt, pertinax, rātiōni consiliisque præclūsa. Ut autem sciās non esse sānos, quos irā possēdit, ipsūm illōrum habitum intuēre. Nam ut fūrentium certā indicia sunt, itā et irāscētium. Flāgrant oculi, et multūs orē tōtō rūbōr. Lābia quātuntur, dentēs comprīmuntur, horrent ac subriguntur cāpilli, tūmescunt venæ, concūtitur crēbro spīritu pectūs, parum explanatæ vōces sunt, complōduntur sēpiūs mānūs, pulsātur hūmus pēdibus, tōtum concūtitur corpūs : itā ut nēcīas utrum māgis detestābile vitium sit, an dēformē. Cætēra vitia sæpe licet obscondere : irā sē profert, et in faciē exit, quantōque mājōr est, hoc effervescit mānifestiūs, *Senec. de Irā, l. i. c. 1. l. ii. c. 35. l. iii. c. 4.*

Si iræ effectūs mālaque intuēri vēlīs, nulla pestis hūmāno gēneri plūris stētit. Vidēbis cādēs ac venēna, et subjectas tectīs faciēs et urbium clādēs et tōtārum exitiā gentium. Aspice nōbilissimārum civitātum fundāmēta vix nōtābilia : has irā dējēcit. Aspice regiōnes pēr multa millia sinē hābitatiōne dēsertas : has irā exhaustit. Aspice tot dūcēs ac rēgēs, māli exempla fāti : irā ālium in cūbili suo confōdit, ālium intēr sācra aut epūlās percūssit, ālium sub oculis multītūdīnis lancināvit. *Senec l. ii. c. 2.*

2. Plutārchus, vir doctissimus et prūdentissimūs, servo suo hōmīni nēquam et contūmāci, sēd disputātiōnibus philōsōphicīs aurēs imbūtas hābēnti, tunicam dētrāhi jussit ob aliquod dēlictum, eumque lorō cēdi. Ille primūm vōciferārī : *Non mēruisse sē ut vapūlāret ; nihil māli, nihil scēlēris admīsisse.* Dēindē intēr vapūlandum quērī-

mōnias jactāre, flētūs fundēre, ējūlātus facēre. Postrēmō ad verba objurgātōria conversūs, dixit: *Non esse ēo ānīmo Plutarchum, quo illum dēcēret: Philōsōphum irāsci, turpē esse: sapiē ēum, prāsente atque audiente sē, de irācuñdiā mālīs dissēruisse, librū quōque de cōhībendā irā pulcherrimū conscripsissē: iīs omnibus, quā in illō librō scriptā ēt prāceptā essent, nēquāquam convenīre, quōd effūsūs in iram servum plūrīmīs plāgīs multāret.* Tum Plutarchus placidē, et lēnīter: *Quid, inquit, verbēro, nunc ēgo tibi irāsci vidēor? Ex vultūne mēo, ān ex cōldre, ān ex vōcē, ān etiā ex vērībīs, correptum esse mē irā intelligīs? Mīhi quīdem nēque ōcūli, ōfīncr, trūcēs sunt, nēque in rūbōrem spūmamvē effervesco, nēque pūdēnda dīco aut pānitēndā. Hec ēnīm omniā, sī ignōrās, signā esse irārum sōlēt.* Et sīmul ad eum quī cādēbat converso sermōne, *Intērim, inquit, dum ēgo atque hīc dispūtāmūs, hoc, quod prācēsi, pērāge.* A. Gell. l. i. c. 26.

CAPUT XXV.

Nihil minūs quā irāsci pūnīentēm dēcēt.

Senec. l. i. de Irā, c. 15.

1. Prōhībendā maxīmē est irā in pūnīendo: nunquam ēnīm irātūs, qui accēdet ad pēnam dē āliquo sumendam, mēdiōcritātem illam tēnēbit, quā est intēr nīmīum ēt pārūm. Cic. 1 *Offic. n. 89.*

Ad coērcitiōnem errantiū scēlērātōrūmque irāto castigātōre non est ōpūs. Nam cūm irā dēlictum ānīmī sīt, non ōpōrtet pēccāta corrīgēre pēccando. Ad ēmēndātiōnem pēnā prōficīt, sī iudiciō lāta est. Indē est quōd Sōcrātēs sērvo ait: *Cādērem tē, nisi irāscērēr.* Pēnām servī in āliud tempūs dīstūlit: illō tempōre sē ipsē admōnūit. Cūjūs ērit tempērātus in irā affectūs, cūm Sōcrātēs non sīt ausūs sē irā committēre? Sīc Archȳtas, cūm villīco factūs essēt irātiōr quōd rūrā sūā ējūs negligēntiā corruptā ānimadvertīssēt: *Quō tē, inquit, mōdō accēpīssēm, nisi irātus essem?* Māluit impūnītum dīmīttēre quā propētēr iram grāvīus iusto pūnīre. Senec. l. i. de Irā, c. 15. Cic. 4 *Tusc. n. 78. Valer. l. iv. c. 1.*

2. Maxīmum rēmedīum irā dilātiō est: ut prīmūm ējūs fervōr rēlanguēscat; et cālīgo, quā prēmīt mentēm,

aut rēsīdat, aut mīnūs densā sīt. Non tantūm dīēs, sed etīam hōra quaedā ex hīs, quæ tē prācipitem fērēbant, molliet: quaedam ēvanēscēt. Irātūs āliquando sērvo sūo Plato, pōnere illum stātīm tūnicam, et prābere scapūlas verbērībus iussit, sūā mānu ipsē cāsūrus. Postquam īntellexit irascī se mānum, sicut sustulērat suspensam dētīnēbat, et stābat percussūro sīmīlis: oblītus jam servī, quīā ālium, quem pōtīus castīgārēt, invēnerat. Interrogātūs dēīndē āb āmīco qui intervēnerat, quīd āgēret? *Exigo, inquit, pānās āb hōmīnē irācundo. Tū, Speusīphē, servūlum istum verbērībns objurgā: nam ego irascor.* Ob hoc non cēcīdit, proptēr quōd āliūs cēcīdisset. Irāscor, inquit, plūs faciā, quā opōrtēt: libentiūs faciā. Non sīt istē servūs īn ējus hōmīnīs pōtestāte, qui sui compōs non est. *Senec. l. iii. de Irā, c. 12.*

3. Theodōsīi īra cītō flecti solēbat; undē mōdicā dīlātōne emolliēbantur āliquando sēvēra ējūs jussā: hābūitque ā natūrā quod Augustūs ā phīlōsōphiāe doctōre Athēnodōro: qui cum vīdisset eum faciē commōvēri; nē aspērum āliquid stātūēret, mōnūit ut, ūbi irasci cōpisset, quātuor atque vīgīnti Grēcās littērās mēmōriā rēcensēret: ut īrā impētūs parvi tempōrīs interjectu languēscēret, mentē āliō traductā. *A. Vict. in Theo.*

CAPUT XXVI.

Nē īnīmīcīs quīdē īrāscēndūm.

1. Non audīendī quī grāvīter īrāscēndum īnīmīcīs pūtānt, īdque magnānīmī et fortīs vīri esse cēnsēt. Nīhīl ēnīm laudābīlius, nīhīl magno et prāclāro vīro dignīūs plācābīlītāte, atque clēmēntiā. *Cic. 1 Offic. n. 88.*

Zaleucī lēgībns interdīctum ērāt, nē quis cīvīs dīūtīnam adversūs cīvem īram et īnīmīcīam gērēt. Si qui essent īrā pervicācīōris, eos prō indōmītīs, et fērīs, et āgrestīs īnhumānīque īngēnī vīrīs hābēndos sanxerat. *Diodor. Sic. l. xii.*

2. Titūs impērātor, nec auctōr cūjūsquam necīs, nec conscīus fuit, quāmvīs interdum grāvīter ulcīscēndī causā non dēessēt: sed *pēritūram sē pōtīus, quā āliōs pērdītūrūm*, affirmābat. Cum amplīssīmī ordīnīs dūo adversūs eum conjurassent, nēque abnūere cōgītātum scēlūs pos-

sent, mōnuīt ūt dēsistērent āb incepto: si quid desidērārent, prōmīsīt sē tribūtūrum: cursōres suos confestim mīsīt ād mātrēm altērīus, ūt ēī anxīāe dē vīta filii nunciārēnt illum saluum; utrumque ēpūlis sēcum accumbēre vōlūit, ēt īn ēādēm fāmīliārītātē, quā antē, hābēre non dēsistīt. *Sueton. in Tito, c. 9. Aur. Victor. Ep. c. 21. Eutrop. l. vii.*

Cūm Constantīni impērātōris stātūam lapīdībūs impētēre ausi essent nonnulli ex ējūs īnīmīcis: ipsum āmīci hortābantur ād supplicīum sūmendū dē contūmēliāe auctōribus, ā quībūs faciēm ējus deturpātā ēt convulnērātā dīcēbant. Vērūm illē cūm et vultū ēt cāpūt suūm contrēctāssēt; *At ēgo, inquit, lēnīter rīdens, nullum īn ōrē āc frontē vulnūs īnvēnio, sēd omniā illāsa ēt sānā.* S. Chrysost. 20 Hom. ad Ant.

CAPUT XXVII.

Irā sūī impōtēns ēst ēt pērtināx.

1. Irā sībi indulgēt, ex libīdīne jūdīcat, audīrē non vult. Frustrā ōcūlis īngērītūr vērītās: āmāt ēt tuētūr errōrem, coargūī non vult, et īn mālē cōptīs hōnēstīor illi pērtinācia vīdētūr, quām pōenītētia. Cn. Pīso fūit vīr ā multīs vītīs īntēgēr; sēd prāvūs, ēt cui plācēbat prō constāntiā rīgōr. Is cūm īrātūs ād mortem dūci jussisset mīlītem, quāsī interfēcisset commīlītōnem cum quo ēgrēssus ērat ē castris, et sīnē quo rēdiērat; rōgānti tempus alīquōd ād cōquīrēndū non dēdit. Dāmnātus mīlēs extrā vallūm castrōrum ductūs est, et jam cervīcem porrīgēbat, cūm sūbitō appāruit illē commīlītō, qui ōccīsus dīcēbātūr. Tunc centūrīo supplicīo prāpōsītus, condēre glādīum carnīficem jūbet. Ambo commīlītōnēs altēr altērūm complexi, īngenti concursu ēt magno gaudīō exercītūs dēducūntūr ād Pīsonem. Illē conscendit tribūnāl fūrēns ūtrumque ad mortem dūci jūbet; adjīcit et centūrīōnem, qui dāmnātū mīlītem rēduxērat; hāc prāfātus: *Tē mortē flectī jūbeo, quīā jam dāmnātus ēs: tē, quīā causā dāmnātīōnīs commīlītōni fuisti: tē, quīā jussūs ōccīdēre mīlītem, impērātōri non pārūisti.* O quām sōlers est iracūndia ad fingēndās causās fūrōrīs. *Senec. l. i. de Irā, c. 16. O quam īnīqui sunt quīdam jūdīces!*

Fulmēn est, ūbī cūm pōtestātē hābitat, irācundīa.

P. Syrus.

CAPUT XXVIII.

Circūmscribēndā multīs modīs irā ēst.

1. Non expēdit ōmnīa vidērē, omnia audīrē. Injū-riārum plērāsque non accipit qui nēscit. Non vīs esse irācundūs? nē sīs cūrīosūs. Quī inquirīt quid in sē dictum sīt, sē ipsē inquit. Aliā nēglīgēndā, āliā dērīdēndā, āliā dōnāndā. Circūmscribēnda multis modīs irā est. Plērāque in lūsum jōcūmque vertantur. Sōcrātēm aīunt colāphō percussum nīhil āmpliūs dīxisse, quān *mōlestum esse, quōd nēscīrent hōmīnēs quando cum gālēā frōdīre dēbērent.* Aliā vicē mīrantībūs āmīcis, quōd ā prōtervō quōdam hōmīnē calcē impetītūs, pātīentēr tūlīssēt: *Quīd ēnim, inquit, sī mē asīnus calcē impētīssēt, num illi dīem dīxīssēm?* Dēnīque cūm ipsum mālēdictīs inces-sēre quīdam dīcērētur, hoc ūnum rēspondīt: *Bēnē dīcere ēnim non dīdīcīt.* Senec. l. iii. de Irā, 12. Diog. Laërt. in Socr.

2. Cato mājor proscīssūs convīciīs āb hōmīnē flagitiōso et imprōbo: *Inīqua, inquit, tēcum mīhi pugnā est. Tu ēnim frōbra faciē audīs, et dīcis libentēr; mīhi vērō et dīcere insuave, et audīre insōlītum.* Plut. in Caton.

Arcesilāum Acādēmīcum Antagōras pōēta prōbris in-cessēbat, mālō sūo philōsōphum aggressus in fōrō. Nam ille magno ānīmo contūmēliam fērēns, ūbi quamplūrīmos cīvēs stāre vidēbat, eō ībat ūt itā convīciātor plūrēs prōtervī-tātīs testēs hābērēt. Sīc altēr vīr grāvīs, altēr insānūs om-nībūs est vīsūs. *Ælian. l. xiv. c. 26.*

Clazōmēnī quīdam Spartam cūm vēnīssēt, sēdes Ephōrōrum, undē jūs dīcere consuēverant, nīgrō cōlōre inunxērunt insōlentiūs. Ephōri, rē cognītā, non in iram exarsērunt: sēd tantūm vōcāto prācōne publico, hoc ei mandāvērunt ūt publicē prōclāmāret: *Līcēat Clāzōmēnīs indecōrē sē gērere.* *Ælian. l. ii. c. 35.*

Quō rārīor in rēgibus et prīncīpībūs vīrīs mōdērātīo, hōc laudanda māgīs est. C. Julius Cēsār, qui victōriā cīvīli clēmētīssīmē ūsūs est, cūm scrīnīa dēprēhēndīssēt

ēpīstōlārum ād Pompēium missārum āb iīs, qui vidēbantūr aut in dīversis aut in neutrīs fuisse partibus; lēgere nōluit, sēd combussit: nē fortē in multōs grāviūs consūlēndi lōcum dārēt. Quamvīs mōdērātē solēret irāsci, māluit tāmēn non possē. Grātissimum pūtāvit gēnūs veniā, nescire quōd quisque peccāset. *Senec. l. ii. de Irā, c. 23. Diod. l. xii. Plin. l. i. 7.*

Fuit Cotys Thrācum rex nātūrā irācūndior, et aspēr eōrum, qui in mīnistēriis deliquissent, castīgātor. Cūm eī āliquando hospēs vāsa multa fictilia, artē quīdem exquisitā elabōrāta, sēd tēnūiā admōdum et frāgilia dōmum attūlisset; ipse vicissim hospīti dedit mūnērā. At vāsā omnia statim confrēgit, nē, ut tum dixit, *in eōs, qui illā frēgissent, aspērīūs ānīmādverteret.* Plut. Apoph.

3. Non vīdeo quāre sūt diffīcilis irāe mōdērātio, cūm scīam tīrannos quōquē fāmiliārem sibi sāvītiam represisse. Cērtē mēmōriāe prōdītur Pisistrātum Athēniensium tīrannum, cūm multā in eūm ebrīus convīvā dixissēt, nec dēessent qui eī faciēs ād iram et vindictam subdērent, plācīdo ānīmō tūlisse, et respondisse: *Non māgīs illi ebrīō sē succensere, quān sī quis obligātis oculis in sē incurriessēt.* Sen. l. iii. de Irā, c. 11.

Tārēntīnī, qui rēgis Pyrrhi auxilium adversūs Rōmānos implōravērant, sē prō sōcio dōmīnum āccēpisse sērō intelligentes, sortem suā libērīs questibus mīserābantur, maxīmē ūbi vīno incālūerant. Itāque āccērsiti ād Pyrrhum nonnulli sunt, quī dē eō intēr convīvium pārūm hōnōrifīcē lōcūti fuisse arguēbantur. Sēd hōrum quīdem pērīcūlum simplex et ingēniōsa cūjūsdam ex illīs confēssio discussit. Nam cūm percontārētur rēx, ān quāe ād aures suas pervēnerant dixissent? *Et hac diximus, inquit, Rex: et, nisi vīnum dēfēcisset, illā, quā tibi rēlāta sunt, lūsūs āc jōcūs fūissent, prae iīs quae dē tē lōcūtūri ērāmus.* Ibī Pyrrhūs, qui vīnī, quān hōmīnum, culpam hanc esse vidēri mālēbat; arrīdens, dīmīsit eōs. *Valer. l. v. 1. Livii sup. l. xii.*

4. Hōmīnī irācūndo cūm plācīdīssīmīs faciillīmīs et mīnīmē morōsīs vivendum est, si irāe mēdēri vēlit: sūmīmus ēnīm eōrum, quībūscum vivīmus, mōrēs. Ut corpūs quosdam morbōs proximīs trādīt, sic ānīmūs vītīa suā. Ebrīōsus convictōrēs in āmōrem vīni sāvīūs traxīt: impūdīcōrum cētūs fortem quōquē vīrum emōllīit: āvārītīa vīrūs sūm in vicīnos transtūlīt. Eādē rātio virtūtum

est: quidquid ad eas accedit, mutatur in melius. Retunditur paulatimque dediscitur in placidos viros asperitas. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus vivit, sed etiam causas irascendi non invenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debet iracundus omnes quos irritaturos iram suam sciet. Eliget simplices, faciles, moderatos. *Senec. l. iii. c. 8.*

CAPUT XXIX.

Imitanda multorum in summam potentiam lenitas.

1. Iracundis hominibus ob oculos ponere inutile non erit exemplum moderata et lenia eorum, quibus nec ad irascendum causam desuit, nec ad ulciscendum potestas. Quid facilius fuit regi Antigono, quam duos milites ad supplicium duci jubere, qui proximi regio tabernaculo, de regis suo multa temere effutiabant? Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentes et audientem velum tantum interesset: quod ille leviter commovit, et *Longius*, inquit, *discedite ne vos rex audiat.* Idem quadam nocte, cum aliquos e militibus suis audisset omnia mala impracantes regi, quod ipsos in iter difficile et inextricabile lutum deduxisset: accessit ad eos qui maxime laborabant, et ignorantes a quo adjuvarentur, ex illo luto eduxit: illorum vero maledictam menti animo tulit. *Senec. l. iij. de Ira, c. 22.*

Narrant hunc Antigonum filio suo violentius adversus civis agentem dixisse: *An non novisti, fili, nostrum regnum nobilem esse servitutem?* Quae verba maximae humanitatis sunt et mansuetudinis. Alterum regem ferunt traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, diu considerasse, ac deinde dixisse: *O nobilem magis quam felicem pannum! quem ne humi quidem jacentem tollere quis velit, si cognoscant quam multis sollicitudinibus, et periculis, et miseris sit refertus.* *Aelian. l. ii. c. 20. Valer. vii. c. 2.* Hinc *P. Syrus.*

Fortuna magna, magna domino est servitus.

2. Sī quā in Philippo Măcēdōnum rēgē vīrtūs fuit, maxīmē contūmēliarum pătientīa, ingens instrūmentum ad tūtēlam regnī. Dēmōchăres, Parrhēsīastēs ob nīmīam et procācem linguam ā Grăcis appellātus, ad eum intēr alīos Athēniensium lēgātos vēnerat. Aūdītā bēnīgnē lēgātione, Philippūs: *Dīcite, inquit, mīhi fācere quīd possim, quod sīt Athēniensibus grātum.* Excēpīt Dēmōchăres, *Te sūspēndere.* Indignātio cīrcumstāntium ad tām inhūmānum rēspōnsūm exōrtā est: quōs Philippūs contīcescere iussīt, et prōtērvum hōmīnem salvum et incōlūmem dīmītere. *At vōs, inquit, ceterī lēgāti, nunciāte Athēniensibus, multō sūspērbiores esse quī istā dīcunt, quam quī impūnē dictā audiūnt.* Senec. lib. iii. de Irā, c. 23.

Cū Methōnēm urbem oppugnāret, in prāterēuntem sāgitta iactā de mūrīs dextrūm ējūs oculum ēffōdit. Quo vulnerē nec sēgnior in bellūm nec irācūndior advērsus hostēs factūs est: adēo ut pācem dēprecantibus dēderit, et mītis advērsus victōs fūerit. *Justin. l. vii. c. 6.*

3. Multā et Cēsār Augustūs dignā mēmōriā fecit dixītque, quibus appāreat iram illi non impērāsse. Timagēnēs hīstoriārum scrīptōr, quādam in ipsum, quādam in uxōrem ējūs, in tōtam dōmum dixērat; nec perdidērat dictā; avidē enī excipitur; et pēr ora homīnum cīrcumferitur mordax dīctūm. Sāpē illum mōnuit Cēsār, ut mōdērātius linguā utērētur: persēvēranti dōmō suā tantum interdixīt. *Senec. ibid.*

4. Dīcāt quīsque sibi, quōties lacessitur: Nūmquid pōtentior sum Philippō? Illī tāmēn impūnē mālēdictūm est. Numquid in dōmō meā plus possum, quā tōto orbe terrārum Dīvūs Augustūs pōtuit? Ille tāmēn contētūs fūit conviciātōrem ā sē dīmītere. Quīd est quāre ego flāgellis et compēdibus pūniām servī mēi ēlātius responsūm, et contūmāciōrem vultum, et non pervēnientem usque ad mē murmurātiōnem! Quīs sum, cūjūs aurēs lēdi nēfās sīt: Ignōvērunt multi hostibus: ego non ignōscām pīgrīs, nēglīgētibus, garrūlīs! Puērūm aetas excūsēt, fēmīnam sexūs, extrānēum libērtās, dōmēsticum fāmīliarītas. Aliquīs nōs nunc primūm offendit; Cōgītēmus quā dīu plācuērit. Sāpē et alīās offendīt? fērāmus quod dīu tūlīmūs. *Senec. ibid. c. 24.*

CAPUT XXX.

Minimīs rēbūs excāspērārī insāniā ēst.

1. Dilligentēr cāvendum est nē minimīs rēbus exaspērēmūr. Pārum āgilis est pūer, aut mēnsā nēgligētīūs pōsitā? - ad istā irā concītārī insāniā est. Āgēr ēt infelīcīs vālētūdīnis est, quem lēvis aurā lādīt: imbēcīhi ōcūli sunt, quos candidā aut rubrā vestīs obtūrbāt. Ubi ānīmum sīmūl ēt corpūs vōlūptātēs corrūpēre, multā intōlērābilia vīdētur: non quīā dūrā illā sunt, sēd quīā nōs mōllēs. Nullā rēs māgīs irācūndīam ālīt, quā luxūriā intempērans ēt impātiens. Dūrē tractāndūs est ānīmūs, ūt ictum non sēntiāt, nīsi grāvem. *Senec. l. ii. de Irā, c. 25, 26.*

2. Insāniā quōquē est adversūs inānīmā ēt non sensūra irāsci. *Senec. l. iii. de Irā, c. 21.*

Cūm Babylōnem oppūgnātūrus festīnāret Cūrūs, Gnydūm latē fūsūm amnēm vādo transīre tentāvit: quōd vix tūtum est etiā cūm aestātis cālōrem sensīt, ēt ad mīnīmum dēductus est amnis. Ibī ūnūs ex ēquīs albīs, quī trāhēre rēgīum currum solēbānt, āquīs ābreptūs, vēhēmētēr commōvit rēgem. Jurāvit itāque ēd sē rēductūrum amnem illum, ūt transīri cālcārīque etiā ā fēmīnīs posset: ēt tām dīū assēdit ōpēri, dōnēc alvēm in trecētōs ēt sexāgīnta rīvōs dispēgēret, ēt sīc cūm rēlinquēret. At hīnc rēbus māgnīs jactūra ēvēnit: ēt mīlītum ardōr, quem inūtilis lābōr frēgit: ēt ōccāsio aggrēdiēndī impārātos; dūm illē bellūm indīctum hōstī gērīt cum flumīnē.

Xerxēs, ūt ex Asiā in Eurōpām trajicēret, pontēm in Hellēspōntō fēcīt. Qui cūm tēmpēstātē ēt flūctibus ēssēt quassātus āc disjēctūs, jussīt trecētōs flāgellōrum. Ictūs ponto inflīgi, stigmāta inūri, compēdēs dārī. *Herodot. l. vii.*

CAPUT XXXI.

Lingvā diligentissimē continendā.

1. Rectum est, etiam in illis contentiōnibus, quæ cum inimicissimis fiunt, licet nobis indignā audiāmus, tamen gravitatem retinere, iracundiā repellere. Quæ enim cum aliquā perturbatiōne fiunt, eā constantiæ adversantur, nec ab iis, qui adsunt, possunt probari. *Cic. 1 Offic. n. 137.*

Periclem in foro publicā negotia tractantem improbus et petulans homo maledictis insectabatur. Quæ cum illè patienter ferret, nec ullum ad eā verbum repōneret; diem totum perseveravit insectatio. Vespèri vultu gressuque placido domum reversus est Pericles, insequente eodè nebulone, et omnibus contumeliis eum impetente. Adès ingressurus, cum jam nox esset, unū ē servis suis mandavit, ut accenso lumine hominem comitarètur ac redūceret domum. *Plut. in Pericle.*

Dionem Acadēmicum ē convivio redeuntem maledictus quidam insectabatur, nullā non convicia in eum fundens. Tacēbat intèr eā Dion; cui jam domum ingressuro cum conviciator dixisset: *Nihilne ad hæc respondēs? Nihil frōrsus,* inquit Dion. *Stob. serm. xix.*

Cum Lacedæmoniorum lēgatus Geloni Syracusanorum regi quædam dixisset, quibus offendi possē vidēbatur: *Spartanè hospēs,* inquit Gelon, *contumeliæ homini factæ solent ejus iram accendere. Vèrùm tū, contumeliōsis licet in mē verbis sic invectus, non tamen inducēs mē ad vicem tibi contrā dēcūs reddēndā.* *Herod. l. vii.*

2. Magni animi mansuetique est moderatè ferrè objectā criminā, et contemptum: non celeriter rapī in ultionem, nec facillè moverī ad iram: sed moribus comēm esse mitēque, ingenio quieto et constanti. *Stob. Serm. xix.*

Illud tē admōnēo, dicebat dñm Cicerō frātrī suō, virō iracundiōri, ut quōtidie meditare resistendum esse iracundiæ; cumque eā maxime animum movet, tum tibi esse diligentissimè linguam continendam. Quæ quidē mihi virtus non interdum minor videtur, quàm omnino non irāsci. Et enim non irāsci, non sēp̄ gravitatis est,

sed aliquādo latitudinis. Moderari vero et animo et rationi, cum sumus irati, aut etiam tacere, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii. Cic. 2 Epist. ad frat.

Cum apud Philippum regem præ vino dormitantem dixisset causam mulier fuissetque immerito damnata; se ab ejus judicio provocare exclamavit. *Ad quem ergo provocas?* inquit rex iratus. *A. Philippo,* respondit illa, *benè fòtò et dormitante, ad Philippum sobrium et vigilantem.* Excussit regi crapulam et somnolentiam tam liberum mulierculæ responsum: et non modo in eam non est acerbisus invectus, sed etiam, causam ejus diligentius inspectam, justior sententiam tulit. Valer. l. vi. c. 2.

CAPUT XXXII.

Quanto superiores sumus, tanto nos submissius geramus. Cic. 1 Offic. n. 90.

1. In rebus prosperis, et ad voluptatem nostram fluentibus, superbiam, fastidium arrogantiæ magnopere fugiamus. Nam ut adversas res, sic secundas immoderate ferre, levitatis est. Philippum quidem Macedonum regem rerum gestarum gloria video superatum a filio; at facilitate et humanitate video superiorem fuisse. Ingenti clade apud Chæronæam Athenienses ac Thebanos affecerat Philippus, et magnos propter tam claram victoriam animos gerere posse videbatur. Verum ille quo die parta est victoria, non in convivio risit, non ludos inter epulas adhibuit, non coronas aut unguentam sumpsit: et quantum in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret. Atheniensibus, quos passus infestissimos fuerat, captivos gratis remisit, et bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit. Denique adde nihil superbe, nihil insolenter egit, ut voluerit sibi deinceps ab uno e servis suis singulis diebus in memoriam revocari, se hominem esse. Itaque nec foras ipse prodibat, nec ad eum quisquam manere prius intrabat, quam famulus ei ter clamasset: *Philippè, homo es.* Ibid. Justinus, l. ix. c. 4. *Ælian.* viii. c. 15.

2. Quàm dispār Philīppo pātri Alēxāndēr fūit! Sūpērāto Dārīō Persārum rēgē, Jōvis filium non dīci tantum sē, sēd etiā crēdi, vōlūt: tanquam pērindē ānīmīs impērāre possēt āc linguīs. Itāque Mācēdōnes ipsum sālūtāre, prosternentes hūmī corpōra, jussit. Scripsit quōque Græciæ pōpūlis, ut sē Dēum esse publicis ēdictīs confitērentur. Aliīs aliā In ējūs hōnōrem dēcērnentibus Lācēdāmōnii hūjūsmodi dēcrētum fēcērunt: *Quōniam Alexander Dēus esse vult, esto Dēus*; Laconicā libērtāte et brēvitāte rēdarguētēs vēcordiam Alexandri. *Q. Curt. l. vii. c. 5. Ælian. l. ii. c. 19.*

3. Cūm solūtus essēt Epamīnōndās uncto corpōrē hilārīque vultū prōdīre in publicum, postrīdiē ējūs diēi, quo fēliciter pugnātum ērat in Leuctris, prōcessit squalidus, et tristis. Scīscitantibus igitur āmīcis, ecquid illi mōlesti accidisset: *Nihil, inquit, sēd hērī sensi mē ānīmō fuisse, quāmpār sit, elātīore. Quocīrca hestērna latītia intēpērāntiam hōdiernā trīstītiā castīgo.* Plin. Apopl.

4. Postquam vīctum, et ad pēdēs sūōs summittentem sē, rēgem Persēum consōlātus est victōr Paulūs Æmīlius, sermōne ad circumstantes Rōmānos converso, dixit: *Exemplum insignē cernītis mūtātīōnis rērum hūmānarum. Vōbīs hoc p̄cipuē dīco, jūvenēs. Idēō in sēcūndīs rēbus nihil in quemquam sūpērbē āc vīolentiē consūlēre dēcet, nec p̄senti crēdēre fōrtūna: quum quīd vesp̄er fērat, incērtum sit. Is dēmūm vīr erit, cūjūs ānīmum fōrtūna nec p̄rōspērā stātū suo effēret, nec adversā infrīngēt.* Livius, l. xlv. c. 8.

Mōdum impōnēre sēcūndis rēbūs, nec nīmīs crēdēre sērēnitāti p̄sētis fōrtūnæ, prudentis hōmīnis et mēritō fēlicis est. *Idem. l. xlii. c. 62.*

Mōs ērat Rōmānis in advērsīs vultum sēcūndæ fōrtūnæ gērere, mōdērāri ānīmōs in sēcūndis. *Ibid.*

5. Agathōclēs, qui in Siciliā rēgnāvit, ad rēgiām mājestātem ex hūmīli et sōrdīdo gēnere pervēnerat. Nam in Siciliā patrē figūlo nātus, ipsē figūlinam artem p̄mūm exercūit; postquam rērum pōtītus est solēbat in mensā pōcūla fictīlia intēr aurēā pōnēre, et pālam fātēri sē quondam ējūsmodi pōcūlorum fuisse artificem. *Justin. l. xxii. c. 1.*

Longē aliō ānīmō fūit Tibērius. Nam intēr inītia p̄ncipātus dīcenti cuidam, *Mēmīnīstīnē?* antēquam illē plūrēs notās fāmīliarītatis vētēris p̄ferret, *Non mēmīnīz,* inquit, *quīd fuērim.* Aversābātur nēpē omnīum vētērum āmīcōrum et æquālīum nōtīam: et illām solām p̄sētēm

fortūnām suām aspīci, illām sōlam cōgītārī ēt nārārī vōlēbat. Contrā Vespasiānūs mēdiocrītātem prīstīnam nēque dissimulāvit, et sæpē dēclārāvit: quīn et cōnantēs quōsdam ōrīgīnem ipsīus ad cōmītem quendam Hercūlis rēfērrē irrīsīt. *Senec. l. v. Benef. c. 25. Sueton. in Vesp. c. 12.*

CAPUT XXXIII.

Nē assentātōribūs pātēfāciāmūs aurēs.

1. In sēcūndissimū rēbus maxīmē est ūtēndum cōnsiliō amīcōrum, hīsque ētīam mājōr, quām āntē, trībūendā est, auctōritās. Iīsdēmque temporībus cāvendum est, nē assentātōribūs pātēfāciāmūs aurēs nēc adūlārī nōs sīnāmus. In quo falli faciēle est; tālēs enīm nōs esse pūtāmus, ūt jūre laudēmūr. Hīnc nāscūntūr innūmērābilīa pēcāta. *Cic. l. Offic. n. 91.*

Cītō nōbis plācēmūs. Quīdquīd īn nōs adūlātiō sīnē pūdōrē congesīt, tanquam dēbītum prendīmus: ādedōque indulgēmūs nōbīs, ūt laudārī vēlīmūs dē īīs, quībus contrārīa maxīmē faciēmūs. *Senec. Ep. 59.*

Adūlātōribūs nē aurēs prābēās. Hābēt hōc īn sē nātūrāle blandītiā, ētīam cūm rejīcīuntur, plācēt; sæpē exclūsæ, nōvissīmē rēcīpīuntur. *Ibid. 4 Quæst. proæm.*

Quemādmōdum quī audīerunt symphōniām fērūt sēcūm īn aurībūs mōdūlatiōnem illam ac dulcēdīnem cantūs, quæ mentem ad sēriā non pātītūr intēdī; sīc adūlātōrum et prāvā laudantium sērmo, dīū postquam audītūs est, hærēt, nēc faciēle est illum ānīmo excūtēre. Idēdō claudendæ sunt aurēs blandīs vōcībūs. *Ibid. Ep. 123.*

2. Alexandro cœlestēs hōnōres concūpīscēntī non dēērat adūlātiō, perpētūum mālum rēgum, quōrum ōpēs sæpiūs assentātiō, quām hōstīs, ēvertīt. Græcī quīdam, non īngēnīī sōlum, sed ētīam nātiōnis vītīō, adūlātōrēs, vērīs amīcis et maxīmīs exercītuum dūcībūs ā rēgē prāfērēbantur. Hī tum cœlum illī apērīēbant; Hercūlemque et Libērū ēt cūm Cāsīōrē Pollūcem nōvō nūmīni cessūros essē jactābant. Quæ adūlātiōnes Alexandro mīrē plācēbant. *Q. Curt. l. viii. c. 5 et 8. Etenīm:*

—Nihil est quod credere de se
Non possit, cum laudatur Diis æquâ potestas.

Juvenal, Sat. iv.

Admonēbat contrā Callisthēnēs, vīr haudquaquam au-
læ et assentantiū accommodātus ingēnio, nē rēbūs fē-
licissimè gestis invidiam contraheret ascitā Dei appella-
tiōne. At grāvitās vīri, et loquendi libertas invisa erāt
rēgi, quāsi sōlus Mācēdōnes parātōs ad talē obsequium
mōrārētur: fuitque propterea in eum iræ pervicācis. Cu-
jūs explendæ occasiōnem ubi invenit, vīrum præditum op-
timis mōribus, indictā causā, excruciatum necāvit. Quam
crūdēlitātem sēra pœnitentia sēcūta est. Cērtè nullius cæ-
dēs majōrem apūd philōsophōs invidiam Alēxandro exci-
tāvit. Hinc illa Senēcæ: Fuit Callisthēni ingēnium nō-
bile et fūribundi rēgis impātiens. Ejūs mōrs crīmēn Alex-
andri æternū est, quod nullā virtūs, nullā bellōrum fē-
licitas rēdimet. Nam quōties quis dixērit, Occidit Persā-
rum multā millia: oppōnētur, Et Callisthēnem. Quōties
dictum ērit, Occidit Dariūm, penēs quem tunc magnum
regnum ērat: oppōnētur. Et Callisthēnem. Quōties dic-
tum ērit, Omnīa oecānō tēnus vicit, ipsūm quōque tentā-
vit novīs classibus, et impērium ē Mācēdōniā usque ad
orientis terminos protulit: dicētur, Sēd Callisthēnem oc-
cidit. Dēniq̄ue ex his quæ fortiter feliciterque fēci, nihil
tantam ei glōriam affēret, quantum dēdēcūs cādēs Callis-
thenis. *Senec. l. vi. Quæst. c. 3.*

2. Dārius adversūs Alexandrum in Ciliciā pugnātūrus
cōgērat undique penē innūmērābilem milītum multitudi-
nē. Cūjūs aspectu cūm admōdum lætūs essēt, spem
quōquē ejūs inflābat adūlātōrum turbā, certam dē Alex-
andro victōriam pollicētantiūm. Convērsūs tum ad Chāridē-
mum, vīrum bellī pērītum, qui Athēnis jūbentē Alexan-
dro, expulsūs, ad Dariūm confūgērat, pērcontāri cœpit:
Satisne ei vidēretur instructus ad obtērendum hostem? At
illē, et sūæ sortis et rēgiæ sūperbiæ, oblītūs libere ad-
mōnuit: *Illam ex omnibus orientis partibus excitam homi-
num multitudinem, purpurā, argento, auroque fulgentem,
futuram esse imperem Mācēdōnibus. Quī paupertate mā-
gistrā ūsi, milītiārem disciplinā didicissent; et non decō-
ra arma, sēd fortitudinem animi ad prælīum afferrent.* Itā-
que suasit, ut argentum atque aurum illūd, quō ejūs exerci-
tūs frustrā fulgēret, in condūcendis ē gentē bellicōsā milīti-
būs insūmēretur.

Erāt Dariō nātūrā mītē ac tractābile ingēnium : sēd nātūrā plērumquē fōrtūna corrumpit. Itāque vērītātis impātiēns, hospitem tunç maxīmē ūtilia suadentem āb strāhi jussit ād cāpitāle supplicium. Illē nē tum quīdem libērtātis oblītus : *Hābēo, inquit, pārātum mortis meae ultōrem. Expētat ā tē panās meī consilii sprēti ipse, contrā quem tibi suāsi. Tu quīdem licentia regni sūbītō mūtātus, dōcūmētum ēris postērīs, hōmīnēs, cūm sē permīsere fortūna, etiā nātūrā dēdiscere.* Hāc vōciferantem īī, quibus ērat impērātum, jūgūlant. Sēra dēīndē pēnitentiā sūbiit rēgem : et Chāridēmum vērā dixissē confessūs, eum sepēliri jussit. *Q. Curt. l. iii. c. 2.*

4. Non dēfuit Caio Cēsārī Caligūlāe fāmīlārītas hōmīnum, vītia ējūs assentatiōne ālentium. Etēnim magnāe fortūnae sempēr cōmēs est adūlātiō. *Patercul. l. ii. c. 102.*

Ptolemāus rex Aegypti āliquandū cum laudē impērāvit. Pōstēā vērō adūlatōribus corrūptus, Aristōmēnem, qui tūtōr ipsius fuerat, qui cunctā nēgōtia prūdenter administrāverat, quem instār patrīs dīū cōlūerat, tandem ōdiō prōsēqui cōepit, ōb illius īn lōquendo libērtātem, ac postrēmō ēpōtō cīcūtāe pōcūlo mōri cōegit. Exīndē māgis ac māgis effērātus, et tyrānnicā sāvitiā, non rēgiā ūtens pōtestāte, īn ōdium Aegyptiōrum vēnit, pārūmque abfuit quīn regno excīdēret. *Diod. Sic. l. xxvi.*

5. Dūplex exemplum ex ingenti turbā prōfertur, undē dīcere licet quō prōrumpat āliquando prāpōtentum hōmīnum īra ; et quām turpīter īis assententur adūlatōrēs. *Senec. l. iii. de Irā, c. 14, 15.*

Somnīō quōdam et dēīndē hariōlōrum responso terītus Medōrum rex Astyāgēs, nātum ē filiā sūā filium (qui pōstēā Cūrūs est dictūs) Harpāgo āmīco nēcandum tradīderat. Quod cūm ille fācere nēglexisset, et infans īntēr pastōres ādōlēvisset ; Astyāgēs filium Harpāgi, īn ūtiōnem servāti nēpōtis ; interfēcit : et cūm ignāro patrī ēdendum appōsuisset īn mensā, īdētīdem quārēbat, *An placēret condītūra ?* Deīndē ūbi illum scēlestīs ēpūlīs sātūrātum vīdit, cāput āliasque occīsi rēliquis mīsēro patrī jussit afferri : quās agnoscentem interrōgāvit, *Quō mōdo essēt acceptūs ?* Harpāgus dissimūiāto dōlōre, crudēli rēgi turpīter adūlari non dūbitāvit, et, *Apūd rēgem, inquit, omnis cōnā jūcūndā est.* *Herodot. l. i. Justin. l. i. c. 4, 6. Senec. ibid.*

Cambysem regem Persarum nimis deditum vino Prexaspes unus ex amicis monēbat, ut parcius biberet, *Turpem esse maxime regi ebrietatem*, dicens: *in quem omnium oculi conjicerentur, et cuius nec facta, nec dicta obscura essent*. Ad hoc illē: *Sciēs, inquit, quemadmodum semper mentis compos sim: et probabo jam oculos et manus post vinum etiam solitum officium prestare*. Bibit deinde largius quam alias, capaciōribus scyphis: et jam vino gravis, objurgatoris sui filium procedere ultra limen jubet, allevataque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum, et ipsum cor adolescentis, quod petere se dixerat, figit, recisōsque pectore, hærens in ipso corde spiculum ostendit. Tum respiciens patrem, an satis certam habeat manum, interrogat. Illē, ejus rei laudator, cuius nimis erat spectatorem fuisse, negavit *Apollinem potuisse certius sagittam mittere*. O regem cruentum, et dignum in quem omnium suorum arcus tenderentur! o patrem animo magis quam conditiōnē, servum! *Herodot. l. ii. Senec. ibid.*

6. Ad Trajani aurēs omnīs adulatōribus obstructus erat aditus: silebant ergo, et quiescebant. Cū non est, cui suadēatur, et qui suadēant non sunt. *Plin. Paneg.*

Cū Pescennio Nigro imperatori recens factō quīdam pānegyricum recitare vellēt: dixit eī Nigēr: *Scrībē laudēs alicujus dūcis optimi vitā functi, et dic quid illē fecerit, ut eum nōs imitemur. Nam viventes laudari irrīsio est: maxime imperatores, a quibus aliquid sperari aut timeri potest. Ego vero vivus placere volo, mortuus etiam laudari*. Spart. in Nigr. c. 11.

Quō tempore Solōn ad Crēsum vocatus vēnit Sardes, erat in regiā Æsōpūs nobilis fabulārum scriptor: qui dolens vicem Solōnis parūm benignē accepti, quod Crēso interrōganti libere rēpondissēt, his verbis eum admōnuit: *O Solōn, cū regibus aut quā minime, aut quā blandissime, agendum est. Imo mehercule, inquit Solōn, vel quā minime vel quā optime*. Plut. in Solon.

CAPUT XXXIV.

Fortis et constantis animi est non perturbari in rebus asperis. Cicer. 1 Offic. n. 20.

1. Săpientem nec secunda evēhūnt, nec adversa demittunt. *Senec. ad Helv. c. 5.*

Rebus angustis animosus, atque

Fortis appare— *Horat. l. ii. Od. 10.*

Quem res plus nimio delectavere secunda,

Mutatæ quatiant.—*l. i. Ep. 10.*

Dicebat Bias eum vere infelicem esse, qui infelicitatem ferre non posset. Interrogatusque, *quidnam esset difficile?* Ferre, inquit, fortiter mutationem rerum in deterius. *Diog. Laertes in Bian.*

Qui ea mala, quibus alii opprimuntur, magno animo fert, ipsas miseras in gloriam vertit. Quoniam ita affecti sumus ut nihil æque apud nos admirationem occupet, quam homo fortiter miser. *Senec. ad Helv. c. 13.*

2. Pulsus in exilium Seneca, refert ipse quo animo calamitatem exciperit. Viri sapientes, quibus me ab adolescentiâ dedi, me jusserunt omnes fortunæ impetus prospicere, antequam incurrant. Illis gravis est adversa fortunâ, quibus est inexpectatâ: facile eam sustinet, qui semper expectat. Quemadmodum repentinus hostium impetus imparatos prosternit, a paratis vero facile excipitur.

Nunquam ego fortunæ credidi, etiâmsi videretur pacem agere. Dedi operam, ut quæ in me indulgentissimè conferebat, pecuniam et honores, eâ posset à me repetere, ita ut nihil propterea mens meâ moveretur. *Ibid. c. 5.*

Fortunâ jûs in hominēs mōres non habet.

Nihil eripit fortunâ. nisi quod et dedit. *P. Syrus.*

Qui munera fortunæ amaverunt, seque propter illâ suspici voluerunt; illi jacent et moerent, cum eos mobilia ista oblectamenta destituant. At illi, qui se lætis rebus non inflavit, non est abjecto animo mutatis: sicque adversus utramque fortunam invictum animum tenet.

Ego in illis, quæ plerique mortalium optant, existimavi semper nihil vere boni inesse, atque ita inveni. In illis quoque, quæ malâ vocantur, nihil tam terribile ac durum invenio, quam vulgus opinatur. *Senec. ubi supra.*

CAPUT XXXV.

Viri boni nati sunt in exemplar, et eos sibi præparat Deus.

1. Quæ verè malâ dici possunt, a viris bonis removet Deus, scelerâ nempè et flagitia. Quare verò quædam durâ patiuntur, paupertatem, exilium, et alia ejusmodi? Ut etiam alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Pute itaque Deum dicere: *Quid habetis quod de me queri possitis vos, quibus rectâ placuerunt? Aliis bonâ falsâ circumdedit: aurò illòs et argentò et gemmìs ornavi: intus boni nihil est. Non est ista solida et sincera felicitas. Vobis dedi bona certâ mansura. Concessi vobis, quæ, vulgò videntur metuenda, contemnere; quæ cupienda, fastidire. Non fulgetis extrinsecus; bonâ vestra intus sunt. Quæ incidunt tristia, horrendâ, durâ toleratu, istis vos non subduxi: animòs vestros adversus omnia armavi.* *Senec. de Prov. c. 6.*

Quemcunque fortem videris, miserum neges.

Senec. Hercul. ver. 464.

2. Vir bonus non tantum Dei discipulus, et æmulator est, sed etiam verâ progenies. Eum parens illè magnificus, sicut severi patres, durius educat, disciplinâ tristè continet, experitur, indurat, sibi præparat. Non vides quantum aliter patres, aliter matres liberi educant? Illi excitari eos mature jubent ad studia obsequenda, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, et sudorem illis et interdum lacrymas excutiant. At matres fovere in sinu, continere in umbrâ volunt; nunquam flere, nunquam tristari, nunquam laborare. Patrum habet Deus adversus bonos viros animum, et illos fortiter amat. *Senec. de Prov. c. 1, 2.*

CAPUT XXXVI.

Præclārū ēst univērsæ vitæ æquābilitās.

1. Si quīdquam est dēcorum, nīhīl est p̄fectō mā-
gīs quā̄m æquābilitās in omnī vitā, ēt idēm semp̄r vul-
tūs, eādēmque frōns. Ut dē Sōcratē accēpimus, quem
prædicāre solīta erāt uxōr ejūs Xantippē sē vīdisse sem-
p̄r eōdem vultū exēuntem dōmō ēt rēvērētem. Nēc
vērō eā frons erat, quæ M. Crassi illius vētēris, quem
sēmēl ait in omnī vitā rēscīsse Lucīlius, Plinius nunquam ;
sed tranquīlla et sērēna. Jūre autem erat semper idem
vultūs, cūm mētīs ā quā is fingitur, nullā fiēret mūtatio.
*Cicer. 1 Offic. n. 99 et 112. 3 Tusc. 31. Plinius, l. viii.
c. 19.*

Ut omniā æquō ānīmō fērās, exēmplum accīpē Sōcratēm
p̄r omniā aspērā jactātum, invictum tamēn ēt paupertatē, ēt
labōribus, tūm quōs mīlitiæ pertulit, tum quibus dōmī est
exercītus: cūm uxōrem hāberet mōribus fēram, linguā
pētulantem: et libēros indōciles, mātri quā̄m pātri simi-
liōrēs. Nōvissimē objēctā illī est et religiōnum vīolatio,
et jūventūtis corruptēla, quā̄m immittēre in Dēōs, in pā-
rentes, in rempublicā dictus est. Post hęc carcer et ve-
nēnum. Hęc adēdō Sōcrātis ānimum non mōvērunt, ut nē
vultum quīdem mōvērint. Illam mīrābilem ēt singulārem
laudem ūsque ad extrēmum sērvāvit. Non hilariōrem quis-
quam, non tristīōrem Socratē vīdit: æquālis fuit in magnā
inæquālitatē fortūnæ. *Senec. Ep. 104.*

2. Q. Mētēllūs Numidicus Rōmā pulsūs, ut sup̄rā
dictum est, in Asiā sēcēssit. In quā, cūm ēi fortē lū-
dos Trallibus spectanti littēræ reddītæ essent, quibus scrip-
tum erāt, *maxīmo sēnātūs ēt p̄p̄ulī consensu rēditūm
illī in patriam esse dātūm*; nīhīl mōvērī vīsūs est: non
lætitiā proximē sēdentibus ullā ex partē ostendit; eum-
que constāt p̄rī vultū in exillūm ābīisse, et fūisse rēsti-
tūtum. Adēdō mōdēratiōnis bēnēficio ēt ānīmi firmītatē
immōtūs intēr sēcūndās ēt ādvērsās rēs permansit. *Valer.
l. iv. c. 1.*

3. Brutūs, in eō librō quem dē virtūtē compōsūit,
ait sē vīdisse M. Marcellum Mitylēnis exulāntem, et
quantum nātūra hōmīnēs pātērētur, bēatissimē vīvēntem,

nēque unquam bōnārum artium cupīdiōrem, quā illo tempore. Bēnē ergo exīlium tūlit: nēcquīcquā in ānimo ējūs mūtāvit locī commūtatio, quamvis ēam et paupertas sēquērētur. *Senec. ad Helv. c. 9.*

4. P. Rūtilii Rufi vērbi et factis admīrābile inērāt rōbūr, quōd nullā unquam rē inflectī dēbilitāri pōtuit. Cū esset illē vīr exemplū innocentiā, et illō nēmo nēque intēgrior Rōmāe esset, nēque sanctior; rēus factus, nullā sūā culpā, apūd ēquitēs Rōmānos, pēnēs quōs tum jūdicia ērānt, nīhīl splendore actae vitae indīgnūm fēcīt aut dixīt: non insīgnīa sēnātoris dēpōsūt, non obsolētā vestem indūit: et non mōdō supplex jūdīcibus esse nōlūt, sēd nē ornātius quīdem aut libērius causam dīcī suam, quā simplex vērītās fērēbat. Damnatūs itāque est rēpētundārum vīr intēr optīmōs nūmērāndūs, et missūs in exīlium. *Valer. l. ii. c. 10. vi. c. 4. Cicer. i. Orat. 229. Livius, l. xxx.*

Ex Itāliā in Asiā venīenti lēgātos obvīam mīsērunt cērtātīm omnēs civitātes, tūtum hōnōrātumque apūd sē sēcēssum pollicētes, itā ut non tam exulāre, quā triumphāre vīdērētur, essētque undē illē fortunae suae grātīā āgēret. Cū ēī intēr Smyrnēos, ā quibus fuerat civitātē dōnātūs, āgenti quīdam consōlandi causā dixīssēt, instāre bellā civīlī Rōmānōrum, brevīque futurū ut prōptērēā omnēs exulēs rēvertērentur. *Quid tibi, inquit Rūtilius, malī feci, ut mihi pejōrem rēditum, quā exitum optārēs? Mālo ut patriā exīlīo mēō ērubēscat, quā rēditū mārēāt.* Quod dixerāt prāstītit: nām cū ēī rēditum in patriā pōstēā Syllānā victōriā facīlem facērēt; in exīlīo, nē quīd adversūs lēgēs pēccāret, rēmānsīt. *Senec. Benef. l. vi. c. 37.*

Multōs illūstrāt fortunā, dum vexāt. Rūtilii innocētia ac virtūs lātēret, nisi accēpīssēt injūriam. Cū violātā est, ēffulsīt. *Senec. Ep. 79.*

LIBER QUINTUS.

DE TEMPERANTIA.

CAPUT I.

Ratiōne dūcē p̄r tōtam vītām ēūdūm ēst.

1. Temperantia mōdērātrix omnium commōtiōnum ānimī est, ē libīdinē āvōcāt, ināni lētitiā gestire non sīnit: hęc pācem ānimīs āffert: in rēbus expētēdis aut fūgiēdis ratiōnem ūt sēquāmur, mōnēt: in ēā vērēcūn, diā, modestiā, omnis sēdātio perturbatiōnum ānimī, ēt rērum mōdūs cernitūr. *Cicer. 5 Tusc. n. 42. 1 de Fin. n. 47. 1 Offic. n. 93.*

2. Est ānimūs in pārtēs distribūtus dūās, quārum ūnā in appētītu pōsita est, qui hōmīnem huc ēt illuc rāpīt: altērā in ratiōne, quæ dōcēt ēt explānat quīd faciēndum fūgiēdūmve sīt. Efficiēndum autem est ūt ratiō præsīt, appētītūs vērō obtempēret. Quōd tempērantīæ mūnus est. *2 Tusc. n. 47.*

* In ānimīs omnium est nātūrā mollē quiddām, dēmīs-sūm, hūmīle. Si nīhīl essēt āliud, quīd essēt hōmīne deformīus? Sēd præstō est dōmīnā ēt rēgīnā ratiō, cūjūs magnā vīs. Hęc ūt sempēr impēret illi parti quæ obēdīre dēbēt, cūrāndum est: impēret autem vėlūt servō dōmīnūs, impērā-tōr mīlīti, pārens fīlīō.

Ratiōne dūcē p̄r tōtam vītām ēūdūm est: mīnī-mā maxīmāque ex hūjūs consīlīō gērēnda sunt. *Senec. 2 Benef. c. 18.*

CAPUT II.

In sēdātiōnē pērturbātiōnūm ānimī vitā beātā.

1. Omnēs ānimī pērturbātiōnēs rātiōnem rēpellētēs, nullūm beātæ vitæ lōcum rēlinquunt, hīque sōli beāti dīcendi sunt, quōs nulli mētūs terrēt, nullæ ægritudīnēs exēdunt, nullæ libidīnēs incītānt, nullæ futīlēs lætītīæ effērunt, nullæ vōlūptātēs mollīunt. Ut autem mārīs tranquillitās intelligitur, nullā nē mīnimā quīdem aurā fluctūs commoventē: sic ānimūs quīētus ēt placātus stātīm cernitur, cūm pērturbātiō nullā est, quā mōvēri queat. *Cicer. 5 Tusc. n. 15.*

2. Quēmādmōdum cīvitas īn sēditiōne beāta esse non pōtēst, nec īn discōrdiā dōmīnōrum, dōmūs: sic ānimūs sēcum ipsē discōrdans, pugnantībus ēt contrāriīs studiīs consīliisque, nullam gustāre partē pōtēst vēræ vōlūptātīs. *Cic. 1 de Fin. n. 58.*

3. Quōd si corpōris grāvīōribūs morbīs vitæ jūcūnditas impēdītur, quantō māgis ānimī morbīs impēdiri nēcesse est? Ānimī autem morbi sunt cūpīditātēs divītiarum, glōriæ, dōmīnātiōnis, libidīnōsarum ētiam vōlūptātum ægritudīnēs, mōlestiæ, mœrōrēs, qui ānimōs exēdunt et. cūris conficiūnt. *n. 59.*

4. Beātum dīcāmus hōmīnem eum, cui ūnum bōnum hōnēstas, ūnum mālum turpītudo vīdeātur. Cui vērā vōlūptas ērit vōlūptātum contēptiō. Quem hōnēsti cultōrem ēt virtūte contentum nec extollant fortūita, nec frāngant. Qui fortūnæ mūnēribus utātur, non serviat. Hunc nēcēssē est sēquāntūr gaudīum inconcussum et æquābile, perpētua tranquillitas et libērtās, pax ānimī et magnītudo. *Senec. de Beat. c. 3, 4.*

5. Cūm ex Sōcrāte quæsītum essēt ā Polo, nonnē beātum pūtāret Archelāum Perdīccæ filiūm, qui tum fortūnatīssīmus hābērētur? *Haud scīo, inquīt Sōcrātēs, nunquam ēnīm cum eō locūtus sum. Pol. An tū ālīter id scīrē non pōtēs? Soc. Nulīō mōdō. Pol. Tū īgītūr nē dē Persārum quīdem rēgē magnō pōtēs dīcēre beātūsne sit? Soc. An ēgo possīm, cūm ignōrem quām sit bōnūs? Pol. Quīd? tū īn eō sītātam vītātam beātātam pūtās? Soc. Itā prorsūs existī-*

mo bōnōs beātos, imprōbōs mīserōs. Pol. *Mīser ergo Archelāus?* Soc. *Certè, si injustūs.*

Nonnè hīc vidētūr Sōcrātēs omnēm beātām vītām in unā virtūtē pōnere? Cicer. 5 *Tusc. n. 34.* *Plato in Gorgiā.*

CAPUT III.

Mālis beātæ vitæ jūdēx pōpūlus.

Vīvere omnes beātè vōlunt: sed quid sit, quod beātam vītām efficiat, non pervīdēt. Stātuendum itāque primūm quid appetendum nōbis sit, tūm circumspīciendum, quā pervēnīre illò celerrīmè possīmus. Nihil māgis est cāvendūm quā ne pēcōrum ritu sēquāmur grēgem nos antecēdentium, pergentes non quā eundem est, sed quā itur. Id nōbis maxīmè nōcet, quòd non ad rātiōnis lūmen, sed ad similitūdīnem aliōrum vīvīmus: eādem laudāmus, eādem prōbāmus, quæ multītūdo, et alīēnis pērīmus exemplis. Id optīmum nōbis vidētūr, quod pētītōres laudātōrēsque multos hābēt.

Una salūtis via est, si sēpārēmur à cœtu. Hæc quīdēm pars major est: at īdeò pējor. Mēliōra plūrībus plācere non sōlēt, et argūmentum pessīmi turba est. Quærāmus quid optīmum factu sit, non quid usitātīssīmum: quid nos in possessione felicitātis æternæ constitūat, non quid vulgo, veritātis pessīmo jūdīci, prōbātum sit. *Senec. de Benef. c. 1, 2.*

2. Quōdam diē cūm pōpūlus è theātro ēgrēdērētur, Diogēnēs advērsus pōpūlum nītens ingrēdiēbātur. Interrogātus quā de causā id fācēret: *Hoc, inquit, in omni vītā fācēre stūdeo.* Diog. Laërt. in Diog.

Dīcēbat Antisthēnēs: *Sātius esse cum faucis vīrīs bōnīs dissentīre ab omnībūs mālis, quā cum multīs mālis dissentīre à faucis bōnīs.* Idem aliquando laudātus ab imprōbis hōmīnībūs: *Quā tīmeo, inquit, ne fortè quid māli fēcērim!* Et Antimāchus poēta, cūm convōcātis audītōribus lēgēret magnum vōlūmen suum, et eum lēgēntem omnēs, prāter Platōnem, rēlīquīssent; *Lēgam, inquit, nihil-ōmīnus: Plato enim mihi ūnus instār omnīum est.* Idem in Antist. Cicer. in Bruto, 191.

3. Anaxagoras interroganti cuidam, quisnam esset beatus, non parum prudenter respondit: *Nemo ex his quos tu felices existimas: sed eum in illo numero respiciēs, qui a te ex miseris constare creditur. Non erit ille divitiis et honoribus abundans: sed aut exigui raris aut non ambitiosa doctrina fidelis ac pertinax cultor; in spectore, quam in fronte, beator.* Valer. l. vii. c. 2.

Ubi Cræsus Sölonem, quem ad se Sardes vocaverat, audivit accedere; ut adventæ oculös perstringeret, eumque aliquä sui admiratiöne afficeret, corpus quam potuit magnificentissimè exornavit, et vestem tum variis coloribus distinctam, tum auro et gemmis fulgentem induit. Quo spectaculo non modò nihil moveri visus est Sölon, nullamque emisit vocem, quä regi, pro ejus expectatiöne, gratularètur; sed etiam satis ostendit se ejusmodi ineptias contemnere, et angusti animi esse ducere. Jussit ergo Cræsus omnes ei pecuniarum suarum thesauros asperiri, et regium omne instrumentum ac supellectilem ante ejus oculos explicari. Quæ cuncta contemplatus Sölon, ut ad regem est reductus; quæsivit ab eo rex, *an quem in terris hominem videret se beatorem?* Ille Tellum nominavit popularem suum, virum bonum, qui rebus ad vitam degendam necessariis cum non caruisset, egregiè pugnando vitam pro patriä profunderat, relictis liberis bene institutis et probatis. Tum verò Cræso et agrestis et insanus Sölon est visus, qui beatitudinem non auro neque argento metiretur, et privati hominis vitam atque obitum tantæ opulentiae tantoque imperiö præferret. Interrogavit tamen eum denuò, *an post Tellum istum cognosceret aliquem alium se ipso beatorem?* Beatiöres profectò fuisse, respondit Sölon, Cleobin et Bitonem; fraternâ inter se amicitia et singulâri in matrem pietate insignes viros: qui morantibus bonis, a quibus eorum genitrix ad Junonis delubrum trahi deberet, jugum plastris ipsi subiierunt, et sacris peractis epulati non surrexerant postridie: sed vitam cum morte sine ullo dolore commutaverunt. *Quid ergo, inquit jam irâ incensus Cræsus, nullone nos numero inter beatos ponis?* Cui Sölon, nec adulari sustinens, nec iram ultra movere volens: *Nos quidem Græci, inquit, et Lydorum rex, quam variis casibus patet hominum vita, cernentes, nemini licere existimamus propter presentia bona animos tollere: neque felicitatem suspicimus, qua temporis vicissitudinibus obnoxia sit: illum verò solum beatum dici-*

mūs, cui vītām fēlīcītēr absōlvēre Dīi concēssērunt. Vīvētīs enīm ēt ādhūc fortūna tēlīs prōpōsītī hōmīnis bēātītūdo, non mīnūs īncertā ēt dūbīa est, quām mīlītīs īn āciē dēcērantīs vīcīōriā āc cōrōnā. Hīs dictīs, discēssīt Sōlōn ā rēgē offēnsō māgīs quām ēmēndāto. Plut. in Solon.

—————Ulīmā sempēr

Expectandā diēs hōmīnī est, dīcīque beātus

Ante obītum nēmo sūprēmāque fūnērā dēbēt.

Juven. Sat. x. ver. 274.

CAPUT IV.

Cōrpōrī īndūlgēndūm, nōn sērviēndūm.

1. Cōrpūs, quīā nīhīl fiēri sīnē illo pōtēst, māgīs nēcēssāriam rem crēdē, quām magnam. Vānūs suggērīt vōlūptātēs brēvēs, āc, nīsī māgnā mōdērātīōne tempērēntur, pēnitēdas. *Senec. Ep. 13.*

Fātēor īnsītām esse nōbis corpōris nōstri cārītātem. Non nēgo īndūlgēndūm illi, sērviēndūm nēgo. Multīs enīm sērviēt, quī prō illō nīmīum tīmet, quī ād illūd omnia rēfērt. Hōnēstum ēī vīle est, cui corpūs nīmīs cārum est. Agātūr ējūs cūra : ītā tāmēn, ūt, cūm exīgēt rātiō, dignītas, fides, īn īgnem mītātūr. *Ep. 14.*

Mājōr sūm īnquīēbat Sēnēca, ēt ād mājōra gēnītūs, quām ūt mancīpīum sīm mēī corpōris : quod ēquīdem non ālīter aspīcio, quām vīncūlum, ēt pondūs, et pēnam. Nunquam mē cāro istā compellēt ād mētum, nunquam ād īndīgnam bōnō sīmūlātīōnem : nunquam īn hōnōrem hūjūs corpūscūli mentūār. Contēptūs corpōris sūī certā lībērtas est. *Ep. 65.*

Sāpiēns corpōris, vėlūt onēris nēcēssārii, non āmātor, sēd prōcūrātor est : nec sē illī, cui impērāre dēbēt, subjīcit. Nēmo lībēr est, quī corpōrī sērviēt. Nam multōs dōmīnōs nīmīā prō corpōrē sōlīcītūdo nōbis īmpōnīt. *Ep. 92.*

2. Mēmēnto hanc sālūbrem vītæ formam tēnēre, ūt corpōrī tantum īndūlgēās, quantum bōnæ vālētūdīni sātis est. Dūriūs tractandūm est, nē ānīmō mālē pārēāt. Cībūs fāmēm sēdēt, pōtio sītīm extīnguat, vestīs ārcēāt frīgūs, dōmūs mūnīmētum sīt ādversūs īnfēstā corpōri. Hęc ūtrūm ē congēstō cēspītē, ān ē vārīō lāpīde gēntīs

ăliēnæ exstrūcta sīt, nīhil intērēst. Scīto hōmīnem tam
bēnē culmō, quām auro, tēgī. Imō culmūs libērōs
tēgīt, sūb marmōre atquē aurō servītūs hābitat. *Ep.* 8.
Ep. 90.

Tūtūs in mensā cāpītur angustā cībūs :

Vēnēnum in aurō bībītur. *Senec. Thyest. ver.* 453.

CAPUT V.

Cībūs et pōtūs dēsīdērīō condīuntūr.

Cicer. 5 Tusc. 97.

1. Măgīs jūvat bībēre sītīentem, grātīor est ēsūrīenti
cībūs. Fāmēs commendāt cībōs : nīhīl contēmnit ēsūrīens.
Senec. Ep. 78. 119.

Darīūs in fūgā, cūm āquam turbīdam et cādāvērībūs
inquīnātām bībīset; nēgāvit unquam sē bībīsse jūcun-
diūs : nunquam vīdēlicet sītīens bībērat. Nec ēsūrīens
Ptolēmæus ēdērat ; cui cūm pēragrāntī Ēgyptum cībārius
in casā panīs dātūs esset, nīhīl vīsum est illō panē jūcūndiūs.
Cicer. 5 Tusc. n. 97.

Artaxērξēs Mnēmōn, cūm ficīs āridīs et pānē hordeāceo
vescērētūr, in fūgā dīreptō ējūs commēatu : *Quāli, inquit,*
vōlūptāte hāctēnus cārūi ! *Plut. Apoph.*

2. Sōcrātem fērūnt, cūm usque ād vespērum conten-
tiūs lābōrāret, quēsītumque esset ex ēō quāre id fācēret,
respondisse : *Sē, ut mēlīus cōnāret, obsonāre fāmēm, ambū-*
lāndo : cībī ēnīm condīmentum esse fāmēm, pōtīōnīs sītīm.
Cicer. ibid. 2 de Fin. n. 92.

Cūm Dionysiūs tyrānnūs ā Lăcēdămonīīs convīvio
exceptūs essēt ; nēgāvit sē jūrē illō nīgro, quōd cōnæ
capūt ērāt, fuisse delectātum. Tum quīdam : *Mīnīmē*
mīrum, inquit : condīmenta ēnīm dēfūērunt. Quæ tandem ?
inquit illē. Lābōr in vēnātu, cursus, fāmēs, sītīs. *Cicer.*
5 Tusc. n. 97.

Mausōli Carīæ rēgis sōrōr Ada, pātriō regno āb
Alexandrō dōnāta, artē multā pārārī cūrāvit exquīsīti
săpōris cībōs et vāria bellārīa : quæ cūm ipsīs cōquīs et
cūpēdiariis rēgi dōnūm mīsīt, tanquam rēlātūra grātīam
bēnē mērēnti, sī armōrum lābōribūs fatīgātum rēcŕeāret
Asiaticī luxūs dēlīciīs. At illē tālīā mūnēra āvērsātus,
regīnæ quīdem in sē vōlūntāti comītēr grātīas ēgīt : *Ca-*

terum coquos ad se mitteri nihil opus fuisse, dixit: cum duos longè meliores haberet, quos olim à Leonida pedagogo accepisset, nempe iter antelucanum ad prandium, et prandium frugale ad canam. Addiditque Leonidam solitum fuisse suas vestes, et stragulam et arculas perscrutari, nè forte mater Olympias nimium filio puero indulgens, aliquid delicatioris cibi clam abscondisset. Puerilis institutionis diu memòr fuit Alexander: nam cum Asiam pervagaretur; si qui ad eum arborum rari fructus, piscès, alique cibi exquisiti afferrentur, eos amicis dividebat, vix unquam sibi quicquam ex his servans. Plut. in Alex. Q. Curt. suppl. l. 11.

CAPUT VI.

Discè parvò esse contentus.

Senec. Ep. 110.

1. Non præcipio ut naturæ negēs quòd pòscit: sed ut, quidquid naturam excèdit, scias non necessarium. Esuriò? edendum est. Utrum hic panis sit plebèius, an siliginèus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Satio? bibendum est. Utrum hæc aqua sit è proximò lacu accepta, an eà quam nivè aut glaciè inclusero ac refrigèraverò, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, sitim extingui. Utrum aurèò poculò utar, an manù concavà, nihil refert. Finem rerum omnium spectà, et supervacua dimittès. *Ep. 1. 9.*

2. Civitates quaedam universæ, naturam quæ parvo contenta est, secutæ, parvo victu delectatæ sunt, ut Lacedæmonii. Persas negat Xenophon ad panem quidquam adhibere solitòs esse, præter nasturtium. Si quaedam etiam suaviora naturam desiderare videatur, quàm multà ex terrâ arboribusque nascuntur suavitate præstanti? *Cicer. 5 Tusc. n. 99.*

3. Non utile solum sed etiam necessarium est parvo assuescere. Multæ difficultates et locorum et temporum occurrunt etiam locupletibus, et magnâ rerum copiâ instructis. Quidquid vult habere nemo potest: illud potest; carere æquo animò iis quæ non habet, et rebus oblatis hilaris uti. In villam tuam nocte multâ venis non expecta-

tūs ; nīhīl pārātum invēnīs ; pānem ē mensā sūā tibi ap-
pōnīt villīcus mālum. Expectā, bōnūs fiet : ētiam illum tē-
nērūm tibi ēt sīlīgīnēum fāmēs reddet : Idēō non est āntē
ēdēndum, quā illā impēret. *Senec. Ep. 119.*

4. Cūpīdītātī nīhīl sātīs est : Nātūræ sātīs est ētiam
pārūm. Pārābile est, quōd nātūra dēsīdērat : ād mānum
est, quōd sātīs est : ād sūpervācūa sudātur.

Cōrpōris exīgūā dēsīdēria sunt : quīdquīd ultrā con-
cūpīscītur, lībīdīnī quærītur, non nēcēssītātī. Non est nē-
cesse omnia perscrutārī māria, nēc stragē ānīmālīum ven-
trēm ōnērāre, nec conchylīa ex ignōto littōre eruēre. Dīi
Deæque istōs perdant, quōrum luxuria finēs impērii Rō-
mānī transcendīt, ēt undīquē convēhīt cībōs gūlæ omnia
nōta fastīdīenti. O mīsērābīlis, quōrum pālātum non excī-
tatur, nīsī ād cībōs quōs non exīmīus sāpōr, sēd rarītās et
difficūltās pārāndī, prētīōsōs fācit ; et quī cūm fāmēm ex-
īgūō prētīō possint sēdāre, māgno irrītānt. *Ad Helv. c. 9.*
et Ep. 4.

5. Cn. Pompēiō ægrōtanti quūm prācēpīssēt mēdī-
cūs ūt turdum edēret, nēgārent autem servi ēam āvem
usquam æstīvo tempōre possē rēpērīri, nīsī āpūd Lūcullum,
quī turdōs dōmī sagīnāret ; prohibuit Pompēiūs indē pētī,
sēd mēdicō dixīt : *Ergo nīsī Lūcūllus perditūs dēlicīus es-
sēt, non vīvēret Pompēiūs ?* et āllīam āvem, quæ pārābīlis
esset, iussīt sībī appōnī. *Plutar. in Lucul.*

CAPUT VII.

Platōnicæ ēt Syrācūsānæ mēnsæ.

1. Timōtheus dux Athēniēnsīs tam fēlix īn expug-
nandīs urbībus fūit, ūt ējūs dormientīs effīgēs depīcta sit,
tēnentīs rētē, īn quod Fortūna urbēs cōgēret. Quod quī-
dēm vel assentandī vel irrīdendī causā excōgītātum
est. Certē ējūsmōdī hōnōres eī āb Athēniēnsībībus
habīti sunt, quī antēā nēmīnī. Cūm māxīmē et rērūm
glōriā et pōtentiā flōrēret incīdīt fortē īn Platōnem extra
Athēnārūm mōniā cūm dīscīpūlīs ambulāntem. Quē ūt
aspectu vērābīlem conspēxit, audīvitque non dē ārmīs
et clāssībībus, non dē tribūtīs et stīpēndīo āllīsque ējūs gē-
nērīs rēbūs disserēntem ; sed de bōno atque hōnēsto ; ex-
clamāvīt ; *O beātam vītam ! ō vērām fēlīcītātem !* quībūs

verbis significabat ejusmodi colloquia omnibus divitiis atque honoribus sibi videri potiora. Eundem Timotheum ferunt, cum aliquando in Academia cenavisse apud Platonem, fuissetque frugali mensa et erudito prudentique colloquio exceptus: eo convivio fuisse mire delectatum: cumque Platonem vidisset postridie, dixisset: *Vestra quidem cena non solum in presentia sed etiam posterò die jucunda sunt.* Ælian. l. ii. c. 18. Suidas. Cicer. 5 Tusc. n. 100.

2. Est præclara epistola Platonis ad Dionis, qui ipsum in Siciliam vocaverat, propinquos, his fere verbis: *Quò cum venissem; vita illa, beatà quæ ferèbatur, plèna Italicarum Syracusanarumque mensarum, nullò modò mihi placuit; bis in diè saturum fieri: nunquam pernoctare solum: caeteraque, quæ comitantur huic vitæ, in quâ sapiens nemo efficitur unquam, moderatus verò multò minus.* Neque enim mentè rectè uti possumus, multo cibo et potione complèti. Cicer. *ibid.*

Idem Plato cum vidèret Agrigentinos magnis impensis ædificare, nec minoribus cenare; *Agrigentini, inquit, ædificant, quasi semper victuri; et cenant, quasi ultimùm cenaturi.* Ælian. l. xii. c. 18.

Platonis magister Socrates nonnullos divites ad cenam vocaverat, et Xantippen uxorem pudebat modici apparatus. Cui Socrates: *Bonò esto animo, inquit, nam si hominès boni frugique sunt, equo animò ferent: si malè atque intemperantes, de his nihil curandum.* Diog. Laert. in Socrat.

CAPUT VIII.

Convivià Lacedæmoniòrum.

1. Providit Lycurgus ne quis Lacedæmoniòrum privatim gulæ indulgeret. Itaque instituit ut omnes sine ullò discrimine communi mensa et frugali victu uterentur. Nemini licebat ad publicà convivià venire præsumptis domi cibis explèto. Propterea acriter sese invicem observabant, atque eum, qui non biberet cum ipsi aut vesceretur, irridèbant, et objurgabant ut intemperantem et à promiscuò convictu fastidiosè abhòrentem. Singulis mensis quindeni accumbèbant ut plurimum, nec quem-

quā abesse, nisi gravissimā de causā, licebat. Itaque cum è bellō, quo Athēnienses vicerat, reversus rex Agis, dōmī cum uxore vellēt cenare; portiōnem postulanti non misērunt māgistrātūs.

2. Ad hęc convīvia pūeri quōquē, sicut ad temperantię scholam, dēducēbantur. Ibi crebrōs de rēpublicā sermonēs excipiēbant, māgistrōs libere et facete cavillantēs audiebant assuescēbantque et ipsi jōcari, et dīcteriā cītra scurrilitatem jacere, atque aliorum cavillis non offendi: namque vidēbatur in primis Laconicum, cavillā æquo animō sustinere. Si quis tamen se eorum impatiētem diceret, a facētis in illum temperābatur.

Ut quisque intrābat, nātū maximus commonstrātis eī foribus dicebat: *Ex his nihil hīc dictōrum egrēditur.*

Intēr opsōnia primā laus erat jūri nīgro, quo senēs maxime delectābantur, relicta jūvenibus carnē. Ubi mediocriter biberant, sine face recipiebant se dōmū, neque permittēbatur ad lūmēn incēdere, ut discerent in tēnebris et noctē commēare fidenter. *Plut. in Lycurg.*

3. Sunt quīdam delicatūli, mulieribus aliquando ciborum omnium fastidiō iaborantibus non dissimilēs: nam et ipsi solitos cibos fastidiunt. Itaque ut obtusum ferrum novā acie eget; sic eorum stomachus acū quōdam modo postulat nonnunquam, aceto, siyē acerbo aliquo condimento. Quantum ab istis differēbat Lacon ille! qui cum conspexisset quendam ejūsmodi delicatulum pretiosam aviculam sibi appositam præ fastidio tenuere: *At mihi, dixit, etiam vultur et hircus sapiunt.*

CAPUT IX.

Cāstigatū corpōris obēsitas.

1. Lacedamōniis lex erat, ne quis vultu præferret mollitiem colore femineo, aut corpōris nimiam molem haberet: hoc enim signum declārare vidēbatur, illud animum parūm virilem. Decimo quōquē diē adolēscētēs Ephōris sese exhibēbant conspiciēdos. Si essent corpore bene compacto et per exercitiā robōrāto, laudābantur: contra, si membrā flaccida et molliora vidērentur, succrescente per inertiam pinguēdine, verbēribus plectēbantur. Itaque Naclidem Polybiadæ filium, præpinguem per luxūriam factum, cum in mediā

conciōnem prōduxissent Ephōri, et ibi Lysandēr eūm grāviter objurgasset; pārūm ābfuit quīn ē cīvitate ējicerent. Certē exīlium mīnitātī sunt, nīsī emendāret vītam, quā Ionīcā māgis quā Lācēdāmonīca erat: et corpōris habitum, quī patriāe dēdēcōri esse vidēbātur, tempērantiā et exercitiīs corrīgerēt. *Ælian. l. xiv. c. 6. Athen. l. xv. c. 12.*

Censōrēs Rōmāni equīti nīmīs pingui equum adīmēre solitī erānt, sīvē mīnūs idōnēum esse rāti hōmīnem tāto corpōris pondere ad faciendum, equītīs mūnūs; sīvē non omnīno dēsidiāe culpā vācāre vidērētur, cūjūs corpūs tam immōdīce exuberasset. *A. Gell. l. vii. c. 23.*

2. Non inūtile erit paucā āliā dē sēvēritāte censōriā hīc exscribēre.

Si quaedam cōram censōribus erānt intempestīvē dictā aut factā, eā nōtātiōne suā non cārēbant. Cūjūs rei omnium instār erūnt hęc exemplā dūo. Censōres P. Scīpiō Nāsīca et M. Popilius quum equitum censum āgerēt; equum nīmīs strīgōsum sēd equitem ējūs admōdum succī plēnum et pinguem vidērunt: *Et cur, inquīunt, itā est, ut tū sīs, quān equus, cūrātor?* Quōniam, inquit, *ēgo mē cūro, equum Stātūs nīhīlī servus.* Vīsum est pārūm rēvērens esse rēsponsum, rēlatūsque intēr aērarios est equēs.

Quīdam āmīco āpūd censōres adērat advōcātus. Is cūm clārē nīmīs et sōnōrē oscitāset, pārūm ābfuit quīn plectērētur, et dē nōtā illi inūrendā dēlibērātum est. Sēd cūm illē dējērasset invītissimum sē oscitātiōne victum fuisse, tēnēri-que eō vītīō quōd oscēdo appellātur; tum nōtāe jam destinā- tae exemptūs est. *Idem, l. iv. c. 20.*

CAPUT X.

Corpōris vōlūptās nōn est dignā hōmīnis prāstantiā.

1. Nūquam obliviscendum est quantūm nātūra hōmīnis pēcūdibus rēliquisque bēstīs antecēdat. Illae nīhīl sentiunt nīsī vōlūptātē, ad eāque fēruntur omni impētū. Sī quis vērō hōmīnum vōlūptāte, cāpīatur ad eam-que sīt paulō prōpensior; occūltāt et dissimulāt appetītum ējūs, prōptēr vērēcūndiā. Ex quō intēllīgītūr, corpōris vōlūptātem non sātīs esse dīgnā hōmīnis prae-

stāntiā, eāmque contēmnī ēt rējīci oportēre. Sī vērò sīt quispiām, quī āliquīd tribūat vōluptāti ; dīlīgēnter ēī tēnēndūs est ējūs fruendæ mōdūs. Itāque vīctūs cultūsque corpōris ād vālētūdīnem rēfērēntur, ēt ād vīrēs, non ād vōluptātem. Atque ētīam si considērāre vōlūmus, quæ sīt īn nātūrā hōmīnis excellentīa ēt dignītas ; intelligēmūs quām sīt turpē diffūēre luxūriā ēt dēlicātē āc mollīter vīvēre ; quāmque hōnestum parcē, contīnēnter, sēvērē, sōbrīē. *Cicer. l. Offic. n. 105.*

Sī dīvīnā nostrīs ānīmīs orīgo est, tēnēndum ād vīrtūtem, nēc vōluptatībūs corpōris serviēndum. *Quintil. l. xii. c. 2.*

Dīcēbat Sōcrātes : *Multōs hōmīnēs proptērēā vellē vīvēre, ūt ēdērēt et bībērēt : sē bībēre atquē ēsse, ūt vīvēret.* *A. Gell. l. xix. c. 2.*

2. Corpōris vōluptas frāgīlis est, brēvis, et ēō vīcīnīor fastīdīō, quō āvīdīūs haustā est. Ejūs sūbīnde nēcēsse est, aut pēnīteat hōmīnem aut pūdeat. In eā nīhil magnīficum, aut quod nātūrā hōmīnis Dīīs proximī dēcēāt. Imō rēs hūmīlis est, et fēdā. Hęc est vōluptās ēt hōmīne ēt vīrō dignā non implēre corpūs ; nēc sāgīnāre, nēc cūpīdītātes irrītāre, quārum maxīmē optanda est quīēs : sēd omni ānīmī perturbātīōne cārēre. *Senec. 7 Benef. c. 2.*

Līsandro Spartiātā, cūm īn Ionīam vēnīssēt, hospītēs ējūs intēr alīa mūnēra bōvem ēt plācentam mīsērunt. Illē ōcūlis īn plācentam conjecīt, quāsvīvit quodnam essēt illūd cībī gēnūs ? Respondīt quī affērēbat, ex mellē ēt āliīs suāvībūs condīmentīs esse confēctum. *Hōc ergo, inquīt Līsandēr, dātā hēlotībūs (quī servī ērānt) non est ēnīm hōmīnis lībēri cībūs.* Bōvem vērò jussīt Lācēdæmōniōrum mōre appārāri, ēt lībēnter jūcundēque īn cōenā comēdit. *Ælian. l. iii. c. 20.*

Cūm Agesilāūs pārīter oblāta sībī ā Thasiīs escūlenta ēt pōcūlenta magnī pretīi multā helotībūs, dīstrībūi jussīssēt, quærentībūs causam Thasiīs respondīt, *eos quī prōbītātī ac fortītūdīnī stūduērunt, non decēre istiūsmōdī irrītāmentīs gūlæ dēlectārī : proptērēā quod īngēnūos hōmīnēs īīs rēbūs mōvērī non oporteat, quībūs servītīa cāpīantūr.* Itāque farīnam tantūm āb īīs accēpīt. *Plut. in Apoph.*

CAPUT XI.

Corpūs et animūm ad pātiēntiām exercēre.

1. Exercēndum est corpūs, et itā afficiēndum, ut obēdīre rātiōni possit in exēquēdis nēgōtiis et in lābōre tōlērādo. *Cicer. 1 Offic. n. 79.*

Corpūs hūmānum propē uti ferrūm est. Ferrūm si exercēas, contērītūr; si non exerceas, tāmēn rūbīgo consūmit. Item hōmīnēs exercēdo vidēmus contēri: si nīhil exercēas, inertīa atque torpēdo plūs dētrīmenti affert, quān exercitatio. *A. Gell. l. xi. c. 2.*

Sōcrātēs, ut corpūs aduersūs eā, quæ fortuitō pātiēnda essent, obfirmāret, dīcītūr, intēr alīos lābōres et exercītia, aliquando stāre sōlitus a sōlis ortu ad sōlem altērūm orientem, inconnīvens, immōbilis, ore atque oculīs eūdem in locūm directīs cōgītābundūs. In ipso frīgōre hiēmīs glāciem nūdis pedībūs calcābat. Collēctā corpōris exercitatio nibus sitī, non tāmēn priūs bibēbat, quān primam ē pūtēo haustam aquæ urnam effūdisset. *Idem, l. ii. c. 1. Plut. de garr.*

Dyōgēnēs pāritēr omni ex parte sē ad lābōrum tōlērāntiām exercens, hiēme stātūas nīve perfūsas complectēbātūr, æstate sēsē in fervidā arēnā volūtābat. *Diog. Laërt. in Diog.*

Quōniam mājōre corpōris sarcinā animūs quāsī oprīmītūr, et mīnūs agīlis est; exercēatur corpūs. Sint tāmēn exercitatio nes brēvēs: quæ tempōri pārcant, cūjūs prācipūa rātio hābēnda est. Cītō redī ā corpōre ad animūm. Illūm diēbus ac noctībūs exercē. Hanc exercitatio nem non frīgus, non æstas impēdit, ne sēnēctus quīdēm. *Senec. Epist. 15.*

2. Animūm dōmēsticīs mālis ad pātiēntiām exercēbat Sōcrātēs. Ejūs uxōr Xantippē mōrōsa admōdum fuisse fertur et jurgiōsa, irā ut per diēm pērque noctem mārīto mōlēsta ēssēt. Has ejūs intempēries dēmīrātus Alcibiādēs, interrōgāvit Sōcrātem, quānam rātio esset, cur muliērem tam acērbam dōmō non exigēret? Quōniam inquit Sōcrātēs, *cūm illam dōmī tālem perspētiōr, exercēor utque insuēscō, ut catērōrum quōquē fōris pētulāntiām et*

injūriam faciilius feram: equitēsque illos imitor, qui ferociōrem equum eligunt, quem dōmēt, futurum rāti, ut catēris pōstēa faciilius uti possint. A. Gell. l. ii. c. 1. Xenoph. in Conv.

Cū in conjūgem, ipsā jūdīcē, mīssissimum, irācūndā illā muliēr aliquāndo convītia et mālēdicta conjēcisset, deindē vērō sordīdam āquam effūdisset: *Nonne*, inquit amīcis Sōcrātēs, *vērē dīcēbam, ā Xantiphē pōst tonitru plūviām ventūram?* Diog. Laert. in Socr.

3. Mīrā quādam rātiōne sē ad cibōrum abstīnentiā exercēbant Pythāgorēi. Appārātō enīm omni gēnere ferculōrum, quæ in lautis convīviis appōni solēnt, cum diutissimē oculōs pāvissent, eōque spectāculo comēdēdi cūpīditatem excītāssent: stātīm mensam tolli jubēbant, et discēdēbant imprānsi. *Diodor. Sic. l. vi.*

CAPUT XII.

Bonæ valētūdīnis mātēr est frugālītās.

1. Valētūdo sustentātur nōtūiā sūi corpōris; et observatiōne eārum rērum quæ prōdesse solēnt aut obesse; et continētiā in victu omni atque cultu, corpōris tūendi causā; et prātermittēdis vōlūptātibus: postrēmō artē eōrum, quōrum ad sciēntiā hęc pertīnent. *Cic. 2 Offic. n. 86.*

Bonæ valētūdīnis priscōrum Rōmānōrum quāsī quādam mātēr erat frugālītās, inīmīca luxūriōsis epūlis. Maxīmis virīs prandēre et cēnāre in prōpātūlō vērēcūndiæ non erat. Nēc sanē ullas epūlas hābēbant, quas pōpūli oculīs subjicere erūbescērēt. Deindē ubi mōrēs paulatim in pējūs rūissent impērāri cœpit, ut pātētibus jānūis pransitārētur et cēnitārētur, sicque cīvium oculi luxūriæ mōdum facerēt. Deindē vāriæ lēgēs lātæ sunt, quibus non solūm cēnārum sumptūs finītus est, sed etiā gēnūs cibōrum. *Val. l. ii. c. 5. Macrob. 2 Sat. c. 13. A. Gell. l. ii. c. 14.*

2. Pōtēst aliquatēnus nostrā prōvidentiā longior prōrōgāri huīc corpusculo mōrā, si vōlūptātēs, quibus pars major hōmīnum pērit, pōtērīmus rēgere, et coercēre. Plāto erat quīdem corpūs vālīdum ac sortē sortītus; sed navigātiōnēs ac vāriā pēricūla multūm dētraxērunt viribus.

Tāmēn ōmnia ferē vitæ suæ tempōra inoffensâ vāletūdine trādūxit. In illius pestilentiaē vastitāte, quæ in belli Pēlōpōnnēsiāci principiis Athēniēnsium civitatem internēcino gēnere morbi dēpōpūlāta est, ipse parcē et mōdēratē victitādo, et iis cārendo vōluptātibus, quæ corpūs et animum frangunt aut dēbilītant, commūni omnium clādi nequāquam obnōxius fuit. Tempērantia eum perduxit ad senectūtem: et nātali suo dēcēssit, quum annum ūnum atque octogēsimum implēssēt. Dūbium autem esse non dēbet, quīn āliquōs ex hāc summā ānnōs libēnter fūisset rēmīssūrū. Nam cūm eum jūbērent mēdici ex Acadēmīā, locō morbis infestō, dēmigrāre in Lycēum, ut vāletūdīni consūlēret; consilium illud aspernātus, ait: sē nē in Athō quīdem montem, ubi hōmīnēs diūtius quān ālībi vīvēre crēdēbantur, commigrātūrum, etiāmsi scīret sē illuc omnium diūtissimē victūrum. *Senec. Ep. 58. Aul. Gell. l. ii. c. 2. Ælian, l. ix. c. 10.*

3. Mēdicīna quondam paucārum fūit sciētia herbārum, quibus sistērētur flūēns sanguis et vulnēra cōirent paulātīm. Dēindē in hanc pervēnit tam multiplicem vāriētātem. Mīnus illa nēgōtiū hābēbat, cūm hōmīnēs utērentur fācili nēc pēr artem corrūpto cībō: qui postquam cōepit non ad tollendam sēd ad irrītandam fāmēm quāeri, et inventæ sunt millē conditūræ, quibus aviditas excītārētur; quæ ālimenta ērānt, ōnēra facta sunt, dum malē assuescit venter plūs cāpēre, quān pōtēst: hincque exorti innūmērābiles morbi, supplicia luxūriæ. Quando hōmīnēs corpōra ōpēre ac vērō lābōre dūrābant, et eos aut cursu, aut vēnātū, aut tellūre versātā dēfatīgātos atque ēsūrīentēs excīpiēbat dōmi cībūs pārābilis et simplex; nīhīl ōpūs ērāt tam magnā mēdicōrum sūpellēctīle, nēc tōt ferramentis ac pyxidibus. Multos morbōs ac mēdicōs multā fercūlā fēcērunt. Vidē quantum rērum pēr ūnam gūlam transītūrārum permisceat luxūriā, terrārum mārisque vāstātrix: quot cōquī, pistōres, mīnistrātōrēs ad cōquēdam et infērendam cōenam dīscurrant! Dīi bōnī, quantum hōmīnum ūnūs venter exercēt! *Senec. Ep. 95.*

4. Cūm Mandānem fīliā et Cyrum nēpōtem ādhūc puērū epūlis excīpēret Astyāgēs Medōrum rex; pātīnas ēis multas appōsūit cūm cūjūsvīs gēnēris condīmentis ac cībīs. Ibi Cyrum dixisse fērūnt: *Quantum tibi, mi avē, nēgōtiōrum est in cōnā: sī ad ōmnēs istās patīnas mānūs extendere nēcēsse est, et cībōs hōsce tam vāriōs dīgus-*

tāre! Tūm Astyāgēs: Quid? inquīt, an nōn hęc tibi cenā multò vidētur mēlior esse Persicā? Ad quæ Cŷrus: Nequāquam, avē. Nam vīta multò simplicior apud nōs ēt rectior est ad satietātem, quā apud vōs. Et enī ad eam aliquid carnis ēt fānis nōs dēducit; cūm vōs eodem, quō nōs, tendentes, multās p̄r ambāgēs ēt circuitūs sursūm dēorsūm vāgātī, vix eō tandem p̄rvēniātis, quo dūdum nōs p̄rvēnimūs. Xenoph. Cyrop. l. i.

CAPUT XIII.

Omne vitium ebrietas ēt incendit ēt detegit.

1. Turpe est plus sibi quempiam ingerere cibi ēt vīni, quā capiat, ēt stōmāchi sūi nōsse mēnsuram. Quā multā ebrii faciunt quibus sobrii ērubescunt? Non est animus in suā potestate ebrietate devinctus. Onerati vīno, ut cibum ēt potum, sic secretum, non continent: quod suum alienumque est pariter effundunt.

Nihil aliud est ebrietas quā voluntaria insanīa, ēt brevis furor. Hinc Alexander carissimum sibi ac fidelissimum amicum Clitum inter epulas transfodit. M. Antonium, magnū virum, ēt ingenii nobilis, quæ aliā res perdidit, quā ebrietas ēt Cleopatræ amor? Hęc illum res hostem reipublicæ, hęc hostibus suis imparem, hęc crudēlem fecit, cūm inter apparatissimas epulas vīno gravīs, s̄t̄ret tamēn sanguinem: Sōlet nempē vinolentiam crudelitas sequi.

Omne vitium ebrietas ēt incendit ēt detegit; obstantemque malis conatibus verēcundiam removet. Ubī possedit animum nimia vis vīni, quidquid mali latebat, emergit: tunc libidinōsus cupiditatibus suis, quantum petierunt, sine dilatione permittit: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas saevo, malignitas livido: omne vitium laxatur ēt prōdit. Adjice illam ignorationem sui, parū explanata verba, gradum errantem, vertiginem capitis, stōmāchi tormenta, cūm effervescit vinum, ac viscera ipsa distendit.

2. Quæ gloria est capere multum vīni? Cum penes te palma fuerit, cūm omnes convivās vicēris virtute magnificā, ēt nemo tam vīni capax fuerit; vincēris ā doliō. Senec. Ep. 83.

Aristippus cuidam glorianti quod multum bibens non inebriaretur: *Hoc, inquit, et mulus facit.* Sic Demosthenes, cum legati ad Philippum missi, atque inde Athenas reversi, regem eo nomine laudarent quod plurimum biberet: *Hoc, inquit, est cum spongiam commune est.* Diog. Laert. in Aristip. Plut. in Dem.

Mirabatur Anacharsis quod Graeci initio convivii cyathis parvis uterentur, ubi vero saturati essent, majoribus; iudicans potum adhibendum esse tantum ad sedandam sitim: absurdum igitur esse tum bibere cum jam sitis esset sedata. Idem interrogatus quo pacto quis vitare posset ne vini potator fieret: *Si, inquit, praec oculis habeat ebriorum indecora facta dictaque.* Hinc Lacedaemonii, ut liberos ab ebrietate absterrerent, servos multum vini bibere coactos, atque ita ebrios, in eorum conspectum jubebant venire. *Diog. Laert. in Anach. Plut. in Lycurg.*

Ebrietas hilarum unius horae insaniam longi temporis tadio saepius pensat. *Senec. Ep. 59.*

3. Cum Astyagi mirum videretur, quod Cyrus puer, pincernam Sacam egregie imitatus in porrigendo sibi poculo ad bibendum, non prae gustasset vinum, ut ille solebat; causam ab eo quaesivit. Cui Cyrus: *Mentuor, inquit ne vino admistum venenum esset, Nam cum tu nuper die natali amicos convivio exciperes, Sacam istum vobis venenum infudisse animadverti. Videbam vos nec animis nec corporibus constare. Quae nos pueros facere vetatis, ea, faciatis ipsi. Omnēs simul vociferabimini, neque quisquam, quid ab altero diceretur, attendebat. Cantabatis ridicule admōdum, jurabatis tamen cantum illum esse optimum. Quinetiam cum surrexissetis ad saltandum, non modo non saltare ad numeros, sed ne recte quidem stare, poteratis: proorsusque obliti eratis, et tu et illi, regem esse te.* Tum Astyages; *An vero, inquit, fili mi, pater tuus cum bibit, non fit ebrius? Nunquam profecto, respondit ille; sitire enim tantum desinit.* Xenoph. Cyr. l. i.

CAPUT XIV.

Coercendus luxus et colenda frugalitas.

1. Diogenēs vir ingentis animi, qui se complicit in dolo, et in eo cubitavit, divitias, sicut et Democritus, projecit, onus illas existimans, et effecit ne quid sibi eripi possent. Servus, quem sibi unicum servaverat, cum effugisset; eum reducere, cum monstraretur, tanti non putavit; *Turpe est, inquit, Manem sine Diogenem posse vivere, Diogenem sine Mane non posse.* Cum vidisset puerum cava manu bibentem aquam, frigit protinus exemptum ferula calicem, cum hac objurgatione sui: *Quamdum homo stultus supervacuas sarcinulas habui!* Senec. de Tranq. c. 8, 9. Ep. 90.

Quoniam non est tantum roboris, ut tale exemplum sequamur, angustanda certe sunt patrimonium. Optimus autem pecuniae modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul a paupertate discedit. Placebit nobis haec mensura, si prius parsimonia placuerit, sine qua nullae opes sufficiunt, et cum qua vel exiguae saties patent. Poterit ipsa paupertas in divitiis se, advocat a frugalitate, convertere. Hinc Plinius ad Calvinam scribens, cui remittebat grandem pecuniam summam debitam sibi ab ejus patre, haec ait: *Non est quod verearis ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modice facultates, dignitas sumptuosa, redditus, propter conditionem agellorum, nescio minor an incertior: sed quod deficit ex redditu, frugalitate suppletur; ex qua, velut e fonte, liberalitas nostra decurrit.* L. ii. Ep. 4.

2. O miserum quem delictat sui patrimonii liber amplius, et vasta spatia terrarum colenda per servos, et immensi greges pecorum per provincias pascendi, et familiaria quibusdam nationibus major, et aedificia privata laxitatem urbium vincunt! Si quicquid habet, ei, quod cupit, comparat, pauper est. Neque enim unquam expletur nec satiatur cupiditatis sitis. Solēbat Attalus philosophus hac imagine uti: Vidisti aliquando canem missa a domino frustam panis aut carnis aperto ore captantem? Quicquid excipit, protinus integrum devorat, et semper ad spem novorum frustorum hiat. Idem evenit ejusmodi

hōmīnibus semp̄r ad novā fortūpæ mūnēra ērectis ēt at-
tētīs. *Senec. 7 Benef. c. 10. Cic. 1 parad. Senec. Ep. 71.*

3. Assuescāmūs ā nobīs rēmōvēre pompam, servīs
paucīōribus servīri, vestēs pārāre ad id cūjūs causā in-
ventæ sunt, hābitāre contractiūs. Discāmūs membrīs
nostrīs innīti, nātūræ vōluntāti pārentes, quæ pēdēs dēdit,
ūt pēr nōs ambulārēmus, sīcūt ōcūlos, ut pēr nōs vidērē-
mūs. Discāmus victum cultumque non ad novā exemplā
compōnere, sēd ut mājōrum suādent mōrēs. Discāmūs
continētīam augērē, luxūrīam coērcēre, gūlam tempē-
rāre, paupertātem æquīs ōcūlīs aspīcēre, frūgālītatem cō-
lērē, dēsīdērīīs nātūrālībūs parvo pārātā rēmēdiā adhi-
bēre, spēs effrænātas vēlūt sūb vincūlis hābēre: dēnīque
īd āgēre ut dīvitiās ā nobīs pōtīūs, quām ā fortūnā, pētā-
mūs. Fācit autem ānīmūs sībī dīvitiās, nīhīl concūpīs-
cēndo. *Senec. de Tranq. c. 9. Epist. 55. Ep. 87.*

4. Si quīs hoc sēcūlo, inquit Vālērīus vīr illūstrīs,
pellībūs hēdīnis prō strāgūlā veste utātur, quīngentōrum
tantūm assīum sumptu īn transmarīnam prōvīncīam ēat,
eōdem vīno eōdēmqe cībō, quō nautæ, utī contentus sit,
tribus servīs cōmītātus Hispānīam rēgat: nonnē mīrābilīs
existīmētur? Atqui hęc libenter fācit ac tōlērāvit Cāto supē-
rior, proptēr frūgālītātīs consuetūdīnem. Assuēvērāt enim
āb ādōlescēntiā āquam īn bellīcīs expēditiōnībūs potāre; sī
nīmīo æstu torquērētur, acētum; sī vīres dēfīcērent, paulū-
lum vīlis vīni. Ipsē scriptum rēlīquīt, sē nunquam vestēm
īndūisse, quæ mājōris prētīi, quām centum denarīōrūm ēs-
sēt: cūm consūlātum gērēret, īdem vīnum hībisse quod
ōpīfices, et opsōnium ad cēnam ē fōrō comparāsse trigīn-
ta sestertiis: idque rēīpublicæ causā fēcisse. Undē Sēnē-
ca ait M. Catōnem censōrium tam rēīpublicæ Rōmānæ
prōfuit nascī, quam Scīpiōnem: altēr enim cūm hostībūs
nōstrīs bellum, altēr cūm morībūs, gēssit. Cantērio vēhēbā-
tūr, et hīppōpēris quīdem īmpōsītis, ut sēcum ūtīlīa portāret.
O quantum ērāt sēcūli dēcūs impērātorem trīumphālem,
censōrium, et, quod sūper omnia hęc est, Catōnem, unō cā-
bāllo fuisse contentum, et nē tōto quīdem! partem enim oc-
cūpābant sarcīnæ ab utrōque latere dēpendentes. *Valer. l.*
iv. c. 3. Plut. in Caton. Senec. līp. 87.

3. Scīpio Āmiliānus, pōst dūōs īnclytos concūlātus,
et tōtīdem trīumphōs, septem servīs sēquentībūs officiō
lēgatiōnis functus est: ē Carthāgīnis et Numantiæ, quas
delēvērāt, spōllīs comparāre cērtē plūrēs pōtuērāt: sēd

op̄erum suorūm ad sē laudem, mānubias ad patriam rē-
 dundāre māluit. Itaque cūm p̄r p̄p̄uli Rōmāni sociōs
 ēt extēras nātiōnēs it̄er faciēret; non mancipia ejūs, sēd
 vīctoriæ nūmērābantur: nēc quantum aurī ēt argēntī,
 sēd quantum dignitātis atque glōriæ sēcūm ferret, aestī-
 mābātūr. *Valer. l. iv. c. 3.*

6. Cūm Ætōlōrum gens vāsa argentea magni pon-
 dēris et exquisītā artis Q. Ælio Tuberōni consūlātum
 gērēnti mīsisset per lēgātos, qui sē in priōre lēgatiōne
 fictilia in ejus mensā vāsa vīdisse rētūlērānt: eos cūm
 suis mūnērībus ābīre jussit, mōnītos nē vōluntariā pau-
 pertāti, quæ à continentiā ōrīrētur, succurrendum pūtā-
 rent. Utīnam, exclāmābat Valerius, hujus frugālītātis
 exemplum postērior ætas sēqui vōluisset. At nunc quō
 ventum est? A servis vix impētrārī pōtēst, nē eam su-
 pellectīlem fastīdiant, quā tunc consul utī non ērūbuit.
Valer. l. iv. c. 3. 4.

Sexdēcim eōdem tempore Ælii fuērānt, quībus ūna
 Rōmæ dōmuncūla ērat, et ūnus in agro Veiente fundus,
 cultōrēs multo pauciōrēs dēsīdērāns, quān domīnōs habe-
 bat. Princēps civitātis Æmilius Paulus Ælio Tuberōni,
 cujus tam paupēres Penātes vīdēbat, nuptum dēdit filiam:
 quæ vīri paupertāte adēdō non offēnsa est, ut illam propter
 quam pauper ērat, virtūtem maxīmē admīrārētur. *Plut.*
in Æmil.

7. Qualis P. Scipiōnis Africāni villa fuērit, quāle
 balneum, scrībit ad amīcum Sēneca. In ipsā Scipiōnis
 Africāni villā jācēns hęc tibi scrībo. Vīdeo villam struc-
 tam lapīde quadrāto, mūrum circumdātum sylvæ, tures
 in propugnācūlum villæ ērectas, balneōlum angustum,
 tēnēbricōsum ex consuetūdīne antīquā. Magna ergo me
 vōlūptas, sīmul et pūdōr, sūbit, contemplāntem Scipiōnis
 mōrēs ac nostros. In hoc angūlo ille Carthāginis horror
 abluēbat corpūs labōrībus rusticis fessum: exercēbat
 enim op̄ere se, terramque, ut mōs fuit prīscis, ipse sūbī-
 gēbat. Sūb hoc ille tecto tam sordīdo stētīt, hoc pavi-
 mentum tam vīle illum sustīnuit. At nunc quis est qui
 sic lavārī sustīneat? Sibi quisque pauper vīdētur ac sordī-
 dus, nīsī pariētes magnis et prētīōsis spēcūlis, marmōre,
 ebōre, vāriisque cōlōribus rēfulgēant. In hoc Scipiōnis
 balneo mīnīmæ sunt rīmæ māgis quān fēnestræ, ut sīne
 injūriā mūri lūmen admittēret. At nunc balnea nōlūnt,
 nīsī quæ tōtius diēi sōlem fēnestrīs amplīssīmīs rēcīpiānt;

nisi, dum laevantur, agrös et maria prospiciant. Sic quæ in usum reperta fuerant, oblectamenta facta sunt. *Senec. Ep. 86.*

CAPUT XV.

Nihil est agriculturâ melius, nihil dulcius, nihil hominē liberō dignius. Cic. 1 Offic. n. 151.

1. In urbē luxurios creatur: ex luxuriâ existat avāritia necesse est: ex avāritiâ erumpit audaciâ. Indē omnia scelerā ac mālēficia gignuntur. Vitā verò rusticā, parsimōniæ, diligentiae, justitiæ magistra est. *Pro Rosc. Amer. 75.*

Vitā rusticā sine dubitātiōne proximā et quāsī consanguinea sapientiæ. *Columel. l. i.*

2. Haud sciō an ullā beatior esse vitā possit, quàm eorum qui agris colendis dant operam: non solum quod hominum generi universo culturā agrorum est salutaris; sed etiam quod delectationem affert, et copiam omnium rerum, quæ ad victum hominum et ad cultum etiam Deorum pertinent. Apud veterēs Rōmānos summī viri, clarissimique hominēs, qui omnī tempore ad gubernacula reipublicæ sedere debēbant; tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ temporisque consumpsērunt. In agris plerumque vivebant senatores et senēs, et a villā in senatum accessēbantur. Sic M. Attilium suā manū serentem agrum invēnerunt, qui eum jussu senatus evocārunt ad imperium populi Rōmāni suscipiendum: undē illi cognomen Serranus fuit. Sed illæ rustico opere attritæ manūs salutem publicam stābilitērunt, ingentes hostium copias pessumdederunt; et quæ modō arantium bovm jūgum rexerant, triumphālis currus habēnās moderatæ sunt: nec fuit deinde iis ruborī, eburneo scipiōne depōsito, agrēstem stivam aratri repētere. Pōtēst pauperes consolāri Attilius: sed multo magis docerē locupletēs, quàm non sit necēssaria solidam laudem cupienti nimis anxia divitiarum comparatio. *Cic. de Senec. Pro Rosc. Amor. n. 51. Valer. l. iv. c. 4. Plinius, l. xviii. c. 3.*

3. Ducētis ante Attilii ætatem annīs, cum Rōmam nunciatum esset Minucium consulem atque exercitum

ējūs āb Āquīs circumsēssōs tēnēri; tantūs pāvōr, tāntā trēpīdātio fūit, quantā, sī urbem, non cāstrā, hostēs obsīdērent. Cūm autem īn āltēro consulē Nautiō pārūm esse præsīdīi vīdērētur, dictātōremque dīci plācēret, qui rem percussam rēstitūēret; L. Quintūs Cincinnātus omnīum consensu dictātor est dictūs. Illē, spēs ūnicā impērii Rōmāni, quātūōr tantūm jūgērūm cōlēbat āgrum; nam ex septem, quæ priūs possīdēbat, triā āmīsērat vōlēns, sōlūtā prō āmīco mulctā. Sicque ējūs rūrā mīnūs pātēbant, quām nunc, inquīt Vālērīus, multōrum dōmūs. Hīc ā lēgātīs sēnātūs sīvē fossam fōdīēns, sīvē ārans, ōpēri certē āgresti intentūs, inventūs est. Sālūte dātā invīcem, reddītāque, rōgātus ūt sēnātūs mandāta tōgātus audīret; tōgam propērē ē tūgūrīō prōfērre uxōrem Raciliam jussit. Quā postquam indūtus est, ēt, ābsterso pulvērē āc sudōre, sē dictātōrem ā lēgātīs consālūtāri audīvīt; Rōmam vēnīt, ēt, Minucio obsīdīōne libērāto, vīctos hostēs pēcūdum īn mōdum sūb jugum mīsīt, nē ā rustīci ōpēris imītātīōne cessāret. Quæ quīdem tantā velōcītate gessīt, ūt dictātūrā īn sex mensēs acceptā, sextō decīmō diē sē abdicāvērīt: prorsūs ūt festīnāsse ād rēpētēndum ōpūs rēlictum vīdērētur. Expēdītīōne quippē fīnītā, rēdiit ād bōves trīumphālis āgrīcōlā. *Livius, l. iii. c. 26, &c. Valer. l. iv. c. 4. Florus, l. i. c. 11.*

4. P. Scīpiō Nasīca, cūm ādīlītatem cūrūlem pētēret, mānumque cūjuscām cīvīs Rōmāni rustīcō ōpēre dūrātā mōre candidātōrum tēnācīus apprehendīssēt: jōcī grātīā interrōgāvīt eum: *Num mānībūs sōlītus essēt ambulāre?* Quod dictum ā circumstantībūs exceptum, ād pōpūlum mānāvīt, causamque rēpulsæ Scīpiōni attūlit. Omnēs namque rustīcæ trībūs commūnem sībī ab eo factā injūriam jūdīcantēs, īram sūam adversūs contūmēliōsum ējūs dīctērium exērcuērunt. *Valer. l. vii. c. 5.*

5. Cultūrā agrōrum ōpērā, non impensā, constāt. C. Fūrius Cresīnus, cum īn parvō admōdum āgēllo largīōrēs fructūs percīpēret quām ex amplīssīmīs āgrīs vīcīnītās; īn invīdiā magnā ērat, quāsī frūgēs āllīēnas īn āgēllum suum pellīcēret vēnēficiīs. Quapropter die ei dictā ad pōpūlum Romānum, damnātīōnem mētūēns, instrumentum omnē rustīcum īn fōrum attūlit, ēt duxīt filiam vālīdam ātque bēnē cūrātā ēt vestītā, ferramenta ēgrēgiē factā, grāves līgōnes, vōmērēs pondērōsos, bōvēs sātūrōs. Pōstēā dixīt: *Vēnēficia mea, Quirītes, hęc sunt: nec possūm*

vōbis ostēdere aut in fōrum addūcere lucubratiōnes mēas, vigiliisque et sudores. Omnium sententiis obsolūtus est. *Plin. l. xviii. c. 6.*

CAPUT XVI.

Omnēs corpōris mōtūs decōrūm tēnēunt.

1. Stātus, incēssus, sessio, āccūbitio, vultus oculī, mānūum mōtūs, tēnēant decōrum, prāsērtim nātūrā ipsā dūcē et māgīstrā. Quibus in rēbus dūo maxīmē fugiendā sunt, nē quid effēmīnātum aut mollē, et nē quid dūrūm aut rusticum sīt. *Cic. 1 Offic. n. 1. 8.*

2. Cūm pūdōrem pūeris innāsci vēhēmētēr cūpēret Lūcūrgūs; jussit ēos in vicis mānūum ūtrāmque intrā palliūm continēre, tācītōsque incēdere, nusquam circumspīcīentes; āt eā tāntūm intūēntes, quāe antē pēdēs essent. *Xenoph. in Lacon.*

Xenōcratēs Plātōnis discipūlus dīcēbat: *Nihīl intēr-esse pēdēsne, an oculos, in aliēnam dōmūm aliqūis defīgat; tam enīm pēccārē eum, qui oculos vērtāt quōd non convēnit, quāam illum, qui ingrēdiātūr quōd non licēt.* *Ælian. l. xiv. c. 42.*

Sic cūm prætērēuntē formōsō puēro exclāmāssēt Sōphoclēs, *O pūerum pulchrūm!* dixit ēi Pēriclēs: *At enīm non sōlūm mānūs, sēd etiām oculos, hābēre abstīnētēs dēcēt.* *Cic. 1 Offic. n. 144.*

3. Cāvēndum est nē aut tardītātibus ūtāmūr in gressu mollīōribus, ūt pompārūm fērcūlis sīmīlēs esse vīdeāmur, aut tam cēlērēs festīnātiōnēs nostrāe sint, ūt anhelītūs mōvēantur, vultūs mūtētūr, orā torquēantūr. Hīnc Tīgēllium rīdēt Hōrātīus, qui intērdum currēbāt, quāsī hostem fugērēt; aliās lentūs incēdēbat, tanquām Junōnis sācra fērēt. *Cic. 1 Offic. n. 131. Horat. l. i. Sat. 3.*

CAPUT XVII.

A fōrmā rēmōvēātūr ornātūs non dignūs virō.

1. Cūm pulchrītūdīnis dūo gēnēra sint, quōrum in altēro vēnūstas sīt, in altēro dignītās; vēnūstātem mūliē-

brem dūcere debēmūs, dignitatem virilem. Ergo ā formā rēmoveatur omnīs, virō non dignūs, ornātūs. Formæ autem dignitas cōlōris bonitate tuenda est, cōlōr exercitiōnibus corpōris. *Cic. 1 Offic. n. 130.*

Sint procūl à nobīs jūvenēs, ut fœmīna, comptī :

Finē cōli mōdicō forma virilis amat.

Fōrmā virōs nēglectā dēcēt.

Ovid. Heroid. Ep. iv. 1 De Arte Aman. ver. 509.

Nōsti jūvenēs barbā ēt cōmā prætēr mōdum nītīdōs, ēlégantēs tōtōs ? nihīl āb illīs spērāverīs forte, nihīl sōlidum. *Senec. Ep. 115.*

Diōgēnēs Cynicus conspiciēns adolēscētum cultu gestūque pārūm virīli : *Non te pudet, inquit, qui se jūctis tibi velis, quān ipsā natūra volūit ? Siquidem illā tē virum finxit, tūtē ipsē rēfingīs in fœmīnam.* *Diog. Laërt. in Diog.*

Vidēns quemdam Metium formæ causā sibi nīmīs plācētē Dōmītiānus : *Vellēm, inquit, tam formōsūs esse, quān Metius sibi vidētur.* *Sueton. Domit. c. 20.*

Ancēps formā bonūm mortālībūs,

Exīgui dōnum brēve tempōris,

Ut velōx cēlērī pēdē lāberīs !

Rēs est formā fūgax ; quīs sapiēns bonō

Confīdat frāgīlī ? *Senec. in Hip. ver. 758.*

..... Rāra est concōrdiā formæ

Atquē pudīcītiæ. *Juven. Sat. x. ver. 297.*

9. Complūrēs vīdeās, quībūs, āpūd tonsōrem multæ hōræ transmīttuntūr, tum dēcerpītūr sī quid barbæ proxīmā noctē succrēvit, dum tē singūlīs cāpillīs in consīlium itur, dum disjectā cōmā restitūitūr. Quīs est istōrum quī non sōlicītior sīt de cāpītīs sūī decōre, quān dē sālūtē ? Qui non comptīor essē mālit, quān hōnēstior ? O hōmīnēs intēr pectīnem ēt specūlum dēsīdiōsē occupātos ! *Senec. de Brev. c. xii.*

Ea quōtīdie commīniscīmūr pēr quæ virīli dignitāti fīāt injūrīa. *7 Quast. c. 31.*

Formā fūit Augustus exīmiā ēt pēr omnēs ætātīs grādus vēnūstissimā. Erāt tāmēn omnīs lenōcīnī nēglīgēns, ēt in cāpīte cōmēndo tam incuriōsūs, ut ēō ipsō tempōrē, quo illūd tonsōribūs commīttēbat, aut lēgērēt āliquīd, aut ētiam scrībēret. *Sueton. in Aug. c. 79.*

3. Regnānte āpūd Lācēdæmōniōs Archidāmō, vēnit Spartam Cēōrum lēgātus, jam sēnēx, vir nātūrā ostentātor, ēt qui formōsūs vīdērī vellēt. Itāque cūm illūm pū-

dēret sēnēctūtis, crīnēs suōs, quī cāni ērānt, dissīmūlā-
vērāt tinctūrā. Ubī in conciónem prōdīit cūm mentītis
cāpīllis, ēt ēā dixit, quōrum causā vēnerat: consūrgens
Archidāmūs, quī lēgāti cōmam āliēno cōlōre tīctam dē-
prehendērat: *Quīd, inquit, hīc vērī ēt sāni dīcēret, quī
non in ānīmo tantum sēd ētiām in cāpīte circumfert men-
dāciūm?* Explōsitque ējūs dictā: dē hōmīnis ingēniō, ex
iīs quæ vīdēdo cognōscī pōtērānt, jūdicāns. *Ælian. l. vii.
c. 20.*

Cūm Adriānus impērātor cuidam cānēscēnti ālīquīd
nēgāssēt; ēīdem itērūm pōstēā āccēdenti; sed infecto
cāpītē, lēpīdē rēspondit: *Jam hoc pātri tūō nēgāvi.* Spart.
in Adr. c. 20.

CAPUT XVIII.

E specūlo cōnsiliūm ad quēdam.

1. Ex inventīs spēcūlīs vēnīt hōmīnī prīmō sūī vultūs
nōtitiā, dēīndē et ad quēdam ūtīliōra cōnsiliūm; formōso,
ūt vītāret infāmīam: deformī, ūt scīret rēdīmēndum esse
virtūtibus, quīdquid corpōri dēessēt: jūvenī ūt flōre ætātis
ādmōnērētūr, illūd tempūs esse dīscēndi, et fortīa audēndi;
sēnī ūt indecōra canis dēpōnēret, et dē mortē ālīquīd cōgītā-
ret. *Senec. 1 Quæst. c. 17.*

Habēbat quīdam filīam turpīssīmam,
Idemque insigni et pulchrā faciē filium,
Hi spēcūlum, in cathēdrā matris ut pōsitum fuit,
Puērīlīter lūdētes fortē inspexērānt.
Hic sē formōsum jactāt; illā irascitur,
Nec glōriantis sustīnet fratris jōcōs,
Accīpiēns (quīd ēnim?) cuncta in contumēliam.
Ergo ad pātrē cūcūrrit lāsūra invicem,
Magnāque invīdiā crīmīnātur filium,
Vir nātus quōd rēm fēminārum tētīgērit.
Amplexus utrumque ille, et carpens oscūla,
Dulcemque in ambos cārītātem partiēns:
*Quōtīdie, inquit, specūlo vos ūti vōlo:
Tu formam nē corrupas nēquītīe mālīs:
Tu faciētem ut istam mōrībūs vincās bōnīs.*

Phædr. l. iii. Fab. 8.

Socrätēs quōquē philōsōphūs dīcitur suasissē discīpulis, ut qui inspecto spēcūlō formōsūs sibi vidērētūr, cāvērēt, nē dignitātem corpōris mālis mōribus dedecōrāret; qui vērō deformis, dāret ōpēram ut vīrtūtis splendōre vultūs turpitudīnem tēgēret. *Apol. Soc.*

2. Nātūrā facultātem nōbis dēdit nōsmētīpsōs vidēdi. Fons cuique perlūcidus imāginem suā reddīt. Quālem fūissē pūtās cultum hōmīnum ad hoc spēcūlum sē cōmentitium? Ætas illā simplīcior bēnēficiūm atque inventum nātūræ non vertēbat in libīdīnem et luxum. Sātīs nitīdi sibi vidēbantūr, sī squalōrem ōpēre collectum flūminis āquā ēluērent. Crīnem sinē artē formōsī quātīebant, non ālīter quā jūbam gēnērōsa ānimālia. Dēīndē cūm insītus mortālībus sūi āmōr cēpit īis dulcem aspectum formæ suæ faciēre, et ē terrā mētāllā effossā sunt; hīc in pōcūlo, illē in vāsē ad ālīōs ūsūs comparāto spēcīem suā inspexit cūriōsiūs? mox prōpriā huīc mīnistērio spēcūla prāpārāta sunt; et tandem immōdēstiūs crescente luxūriā, tōtis pāria corpōribus ex auro argentōque factā sunt, et gemmis ādornāta: itā ut ūnum ex hīs plūrīs fāmīnæ constitērit, quā antīquōrum fūit dōs illā, quæ publicē dābātur impērātōrum paupērum filiābūs. *Seneca, 1 Quæst. c. 17.*

CAPUT XIX.

In vēstītū mēdiōcritās ōptīmā.

1. Adhībenda est mūndītiā non exquīsīta nīmīs: sicūt fūgienda āgrēstīs nēglīgentia. Eādē rātio est hābēnda vēstītūs: in quō sicūt in plērīsq; rēbus, mēdiōcritās ōptīmā est. *Cicer. 1 Offic. n. 130.*

Altēr sē justō plūs cōlīt, altēr sē justō plūs nēglīgīt. *Senec. Ep. 114.*

Dēmōsthēnem, Attīcæ ēlōquentiæ princīpem, trādunt vēstītū nīmīs accūrāto fūisse. Hīnc illi ēlégans vēstīs ēt mollēs tunicūlæ āb æmulīs adversāriisq; prōbrō dātæ sunt, nēc āb indignīs in ēum verbīs est tempērātūm.

Hortēnsius quōquē omnium oratōrum ætātis suæ, sī M. Tullīum excīpiās, clarissīmus, proptēreā exāgītātūs est: multāque in ipsīs causīs et jūdiciīs sunt in illum

dīctā, quòd munditiā nīmiūm stūdiōsus, compōsitē amictus esset, mānūsque ējūs intēr dīcendum fōrēt argūtæ admōdum et gestuōsæ. *A. Gell. l. i. c. 5.*

Hæc ad dērīdendam Hortensīi mollītiem addit Macrobīus. Ut aptè cīrcūmāmiētus incēderet Hōrtensīus in spēcūlum intūens, tōgam corpōri sīc applicābat, ut rūgæ non fortè sēd dē industriā locārētūr. Cūm āliquando prōcēderet vestē ad spēcūlum itā compōsitā; collēgæ diēm dixit, quòd sibi in angustiīs obviūs offensu fortūitō structūram tōgæ dēstruxerāt. *Macrob. 2 Sat. c. 9.*

2. Julīā, quum Augūstum pātrēm vēnisset sālūtātum, sensērāt oculōs ējūs licēntiōrē cultu suo offēnsōs, licēt illē tācuīssēt. Itāque postēro diē mūtātō hābitu pātrēm complexa est. At illē, qui pridie dōlōrem sūūm contīnuerat, gaudīum contīnere non pōtuit, et: *Quantō māgis,* inquit, *hīc in filiā Augustī cultūs probābitur!* Vērūm frustrā Julīæ sæpē præcēpit Augustūs tempērātō intēr indulgēntiam sēvēritātemque sermōne, ut molliōrem profusiōremque cultum mōdērārētur. Nam cūm ei ānīcūs, vīr grāvīs, dīcēret, illām mēliūs esse fāctūram, sī sē compōsuīssēt ad exēmplār pāternæ mōdēstīæ; supērbē respondit: *Illē oblivīscītur sē Cēsārēm esse: ego mēmīnī mē Cēsārīs filiām.* Augustūs quippe rārō vestē āliā est ūsus, quām confectā āb uxōrē, et sōrōre, et filiā neptībūsque. Quod et āb Alexandrō magnō factitātum accīpīmus, antēquam Persicōs mōrēs et vēstēs indūīssēt. Nam cūm Sīsygāmbi captīvæ mātri Dariī multam purpūram mīsīssēt, admōnērīque jussīssēt, ut neptēs sūās assuefācēret vēstēs confīcēre, et dōno dāre; ūbī rēgīnam aspernāri id mūnūs audīvīt, et injūriām sibi factam pūtāre, ipsē ad eam vēnit, et: *Māter,* inquit, *hanc vēstem, quā indūīūs sum, sōrōrūm non sōlūm dōnūm sēd etiām ōpūs vīdēs. Nostri dēcēphēre mē mōrēs. Cāve, obsēcro, in contūmēliām accīpiās ignōrātiōnēm mēam.* Idem, *2 Sat. c. 5.* Sueton. in Aug. *c. 73.* Q. Curt. *l. v. c. 2.*

3. Lycūrgūs jūvēnībūs non amplīus unā vestē ūti, tōto anno permīsit, nec quēnquam cultīus ornātum, quām altērum, prōgrēdi, nec epulārī ōpūlentiūs: nē imītatio in luxūriām vertērētur. *Justin. l. iii. c. 3.*

Ipsē Lācēdæmōniōrum rex Argesīlāus, quātūor annī tempestātībūs, unā tantum vestē induēbātur; et cūm in castrīs intēr milītēs agēret, lectum non hābēbat molliōrem quām āliī: hocque sæpē in ōre eī ērāt: *Prīncīpēm dēcēre,*

non mollitiē et dēlicīis, sēd tempērantīā et fortitūdīne privātīs hōmīnibus frastāre. Eōdem vītāe institūto etiam sēnēx factūs utēbātur; et percontanti cuidam cūr pēr ācrem hēmēm sōlo palliō tectūs obambulāret sinē tunicā illā aetāte? Ut, inquit, jūvenēs hanc vītāe ratiōnem imitēntur, cūm exēmplum habēānt extrēma sēnēctūtis virōs et princīpēs. Apoph.

Quām dissimilis Agesilāo fūit apūd Rōmānos Nero cūm multīs aliīs in rēbus, tūm in vēstitū! Nām nullām vēstem hīs indūit. *Sueton. in Ner. c. 30.*

Cūm in rēgali sōlō sēdērēt Croesūs prētīōsissimīs vestībūs indūtūs, Sōlōnem interrōgāvīt, ān quid unquam vīdissēt pulchrūs? *Gallōs, inquit illē, et phasiānōs et pāvōnēs: nātūrālī enīm et inīmītābili cōlōre et pulchritūdīne fulgent. Diog. Laert. in Sol.*

CAPUT XX.

Nihil olērē satiūs est quām bēnē olērē.

1. Luxūriam jūvit multōs odōres mīscēre, et ē cunctīs unūm faciēre: itā repērtā sunt unguentā. Ab Asiaticīs vidētur vēnisse unguenti ūsus; illi madēt eō, et accersīto odōre nātum ēx inglūviē fētōrem orīs extingunt. *Plin. l. xxiii. init.*

Unguentārīōs Lācēdāmonii urbē expulērunt, et propērē cēdēre finībūs suis jussērunt; quōd olēum dispergērent, et mollitiēm āc luxum vidērentur invectūri. *Seneca, Quast. vi. c. 13. Clemens Alex. 1 strom.*

Cuidam ādōlescentī unguentis dēlibūtum cāpūt habēnti, *Vidē, inquit Diōgēnēs, nē bōnus cāpītis odōr mālum vītāe āc formā odōrem affērāt. Diog. Laert. in Diog.*

Cūm ādōlēscentem fragrāns unguento accessisset ād Vespasiānum, ut prō impētrāto māgistrātu grātias ageret, hic, nē quam occāsiōnem corrīgendi disciplīnam prātermittērēt, ādōlēscentem vultu aspernātūs, vōcē etiam grāvissimā increpuit: *Māluīssēm allīum obōluīssēs: Mūnūque concessum rēvocāvit. Sueton. in Vesp. c. 7.*

2. In omnem vītāe unguento ābstīnēmus (ait ipsē dē sē Senēca) quōnīam optīmus odōr in corpōre est, nullūs. *Senec. Ep. 108.*

Hoc mihi suspectum est quod oles bene, Posthume, semper.

Posthume, non bene olet, qui bene, semper olet.

Martial. l. ii. Ep. 12.

Rides nos, Coracine, nil olentes :

Malo, quam bene olere, nil olere. *l. vi. Ep. 55.*

3. Qui in solem venit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resederunt, et paulo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt. Sic qui apud philosophum aut virum probum fuerunt, traxerint aliquid necesse est quod prosit. *Senec. Ep. 108.*

CAPUT XXI.

Dormi quantum satis est.

1. Naturam appetit animus aliquid agere semper, neque ullam conditione quietam sempiternam possit pati. Somnum, nisi requiem corporibus et medicinam quandam laboris afferreret, nobis contra naturam datum putaremus: aufert enim sensus, actionemque tollit omnem. Endymionis somnum nobis profecto nolimus dari: idque si accidat, mortis instar putemus. Nam ut quisque optime natus institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis aut doctrinae studiis orbatus, possit paratissimis frui voluptatibus, et semper inerti quieti indulgere. *Cicer. 5 de Fin. n. 54, &c.*

Propter nocturnam quietem dimidio tantum quisque spatium vitae suae vivit. Extendamus vitam agendo, nam vitae argumentum et officium actus est. Circumscribatur nox, et aliquid ex illa in diem transferatur. *Plin. l. vii. c. 50. Senec. Ep. 122.*

Mycerinus Aegypti rex ab oraculo monitus sex tantum vitae annos sibi superesse, hoc excogitavit, ut oraculum, quantum liceret, convinceret mendacem, et duodecim pro sex anni fierent: Quam minime potuit, somno indulsit, et accensis, cum nox appeteret, permultis lucernis, aut domi se continebat, aut agros et nemora pervagabatur. *Herodot. l. ii.*

2. Julianus Imperator noctes ad officia dividebat tripartita, quietis, publicae rei, et musarum. Quod et Alexandrum magnum fecisse legimus. Noctem vero media

semp̄r exurgēbāt Juliānūs, non ē plūmīs vĕl stragulīs sericīs ambīgūo fulgōre nītētibus, sĕd ex tapĕte et pellĕ. *Ammian. l. xvi.*

Laudāre solēbat Attālus philōsōphūs culcītram quæ rĕsistĕret corpōrī. *Tālī ūtor, inquit Sĕnĕca, ĕtiam sĕnĕx, ĩn quā vestīgĭum aſſārĕre non p̄ōssĭt. Brĕvissĭmo quōquĕ sōmnō ūtor. Senec. Ep. 108 et 83.*

3 Vĭr bōnūs, quālem ex prācĕptīs Pythāgōræ dĕscribit Ausōnius, Idyllio viii.

Non prius ĩn dulcem dĕclīnāt lūmīnā somnum,

Omnīa quām longi rĕpūtāverit actā diēi :

Ut prāvis dōlĕāt, cāpiāt vĕl gaudiā jūstīs.

Pythag. ver. 40.

Hunc mōrem sĕcūtus Cato Censōrius quīd quōquĕ diē dixĕrat, audiĕrat, ĕgĕrat, commēmōrābat vespĕri. *Cicer. de Senec. n. 38.*

Quōtidīē ād rātīōnem rĕddendam vōcāndūs est anĭmūs. Fāciēbat hōc Sextĭus, ūt, consūmmāto diē, cūm sĕ ād noctūrnām quĭĕtem rĕcĕpĭsset, interrōgāret anĭmum suum : *Quōd hōdie mālum tuum sānāsti ? cui vĭtio obstītĭsti ? quā p̄artē mĕllĭor ĕs ?* Quīd pulchrĭūs hāc consuetūdīnē excūtendi tōtum diēm ? *Ūtor, inquit Sĕnĕca, hāc consuetūdīne, et quōtidie āpūd mĕ causam dĭco. Cūm sublātum ĕ conspectu lūmen est, ĕt contĭcūit uxōr mōrīs mei conscĭā, tōtūm diēm mecum scrūtōr, factā āc dictā mĕā rĕmĕtior, nĭhĭl mĭhi ipse abscondo, nĭhĭl transĕo. Hoc quōquĕ Hōrātĭus ā se factĭtārī solĭtūm nārrāt ipse. Senec. l. iii. de Irā, c. 36. Hor. l. i. Sat. 4.*

Hōc nōs pessĭmos fācĭt, quōd nĕmo vĭtam sūam respĭcit. Quīd factūrī sĭmus, cōgītāmus, et ĭd rāro : quīd fĕcĕrimus, non cōgītāmus. Atquĭ consĭlium fūtūrī ex prāterĭtō vĕnĭt. *Seneca, Ep. 83.*

4. Turpīs est, quī altō solē ĩn lecto dormiĕns jācĕt, qui vĭgilāre mĕdĭo diē incĭpit, qui officĭa lūcis noctisque pervĕrtit. Quantā illā ĩn anĭmō prāvĭtas est āversārī diēm, et magnam vĭtæ partem ĩn noctem transfĕrrĕ ! Istis, lūcĭfūgis causa est ĭtā vĭvendi, commūnīs vĭtæ fastĭdĭum, ĕt grāvīs mālæ conscientĭæ lux. Quōmōdo vestĭtu sĕ ā cĕtĕris distinguunt, ĕlĕgantiā cĕnārū, mundĭtiīs vĕhĭcūlōrū, sĭc vōlūnt ĕtĭam tĕmpōrū dispōsĭtĭōnē dĭstĭngui. Omnĕs istī, ūt ĭtā dĭcām, rĕtrō vĭvunt. Omnĭa vĭtia contrā nātūrām pugnānt. Tĕnĕnda nōbīs vĭā

est, quā illā præscripsit, nec ab eā declināndū. *Senec. Ep. 122.*

CAPUT XXII.

Nēmō ferē saltāt sōbrīus, nisi fortē insānit.

1. Cū Cāto Murænam consulem saltāsse accusāset; hīs verbīs rēpondit eī Cīcero in oratiōne quam habuit pro Murænā; Saltātorem appellat L. Murænā Cāto. Sī verē objicitur saltatio, maledictum est vehēmentis accusatoris: sī falsō, maledicī conviciatoris. Quārē cū istā sis auctoritate, Marcē Cāto, non debēs temerē consulem pōpuli Rōmāni saltātorem vocāre: sed conspīcere quibus prætērēā vitīs affectum esse necesse sit eum, cui verē istud objici possit. Nēmō enim ferē saltāt sōbrīus, nisi fortē insānit: nequē in solitudīne, nequē in convivio mōderāto atque hōnēsto. Intempestivi convivii multarumque deliciārum cōmēs est extrēmā saltatio. *n. 13.*

Dōmītiānus Quæstorium virum, quod gesticulandi saltandique studiō tenerētūr, movit senātu. *Sueton. in Domit. c.*

2. Apud Rōmānos matrōnæ saltatiōnem non inhōnēstam putābant, quippe quā inter sacra utēbantur: eratque inter probas quoque saltandi cūra, sed non usque ad artis perfectiōnem. Itaque Semprōniam reprehendit Salustius, non quod saltare; sed quod optimē scirēt. Erāt, inquit, doctā psallere et saltare elegantius quā necesse est probæ. Multaque alia inērānt, quæ instrūmenta luxuriæ sunt. *Macrob. l. ii. Sat. c. 10. Sallust. Cat. c. 25.*

Scīpio triumphāle illud et militāre corpus movit ad nūmērōs: non molliter se infringens, ut mos est multis incessu ipso muliebrem molliem vincentibus; sed ut illi viri antiqui, qui solēbant inter lūsum ac festa tempōra virilem in mōdum tripudiāre, nec facturi erāt famæ detrimentū, etiāmsi ab hōspitiibus suis spectārentur. *Senec. de Tranq. c. 15.*

CAPUT XXIII.

Mūsicæ māgnā vīs in ūtrāmquē pārtēm.

1. Cantu, fidibus, tībīs ūtī licēt, dummōdo eā mōdērātā sint. Assentīor ēnīm Plātōni, nihīl tam faciēlè in ānīmōs tēnērōs atque mōllēs influēre, quā m vārīōs cānēndi sōnōs; quōrum dīcī vix pōtēst quantā sīt vīs in ūtrāmque pārtēm. Namquē ēt incitat languētēs; et languēfacit excitātos; et tum rēmittit ānīmōs, tūm contrāhīt. *Cicer. 2 de Leg. n. 38.*

Cīvītātūm in Græciā multārum mōrēs lapsī ad molliem sunt ēt pārtiter immūtātī cūm cantibus.

2. Clārōs quōsdam sāpiēntiā vīrōs nēmo dūbitāverit stūdiōsos mūsicēs fuisse. Dūcēs maxīmōs et fidibus et tībīs cēcīnisse trādītum est, et exērcītūs Lācēdæmoniōrum mūsicēs ad praeliū accensōs fūissē mōdīs. Apūd Græcōs illē mōs fuit, ūt in convīviis pōst cēnam circumferrētur lyrā: cūjūs cūm sē impērītum Thēmīstoclēs confessus esset, habitus est indoctior. Vētērum quōquē Rōmānōrum epūlis fidēs ac tibiās adhībēre fuit mōris.

Mūsicam nātūra ipsā vidētur vclūt mūneri nobis dēdisse ad tōlērāndos faciēlius lābōrēs. Sīquīdem et rēmīgēs cantūs excitāt; et fatīgātos quamlibet rūdis modulātio consōlātur.

Ut manīfēstum fiat, inquit Quintīliānus, quæ mīhī et quātēnūs, mūsica plācēat, apertē prōfitendum pūto, non hanc ā mē prōbāri ēt prācipi. quæ nunc in scēnis effēmīnāta quīdquid in nobīs rōbōris vīrīlīs mānēbāt maxīmē excīdit; sed eām, quā ōlim vīrī fōrtēs vīrōrum fortīum laudēs cānēbant. *Quint. l. i. c. 17.*

3. Hābēt istī Iners nēgōtium, qui in compōnēndis, discēndis, audiēndis canticīs opēram pōnunt: qui vōcem, cūjūs rectum cursum nātūra optīmum fēcīt, inflectunt ēt torquent Inertissimē: quōrum, cūm ad rēs sērīās, sēpē et tristēs, adhībīti sunt, exaudītur tēcīta mōdulātio. *Senec. de Brev. c. 12.*

Quum ānīmīs insīt nātūrā quædam discēndi avidītās; īī culpā non cārēt, qui circā vāna occupantur, hōnēstīs atque ūtilibus prāterītīs. Prāclārē itāque Antisthēnēs, cūm quīdem prādicārēt insignem tībīcinem esse Isme-

niam: *At, inquit, non magni animi: alioquin non sit tam insignis tibicen.* Et Philippus filio Alexandro, cum suaviter admōdum et perite in convivio cecinisset: *Non te pudet tam bene canere?* Satis enim est, si regem audire canentes vacet: et magnum musis honorem habet, si alios de ejusmodi rerum gloria certantes spectet. Qui vero ultrò humiles artes exercet, hic suam ad utilia atque honesta sectanda societatem profert. Post opportunam patris castigatorem Alexandrè levitorem musicæ operam dedit, et delectatus masculo cantu, molles modulaciones, ut morum perniciousum est aversatus. Accersivit ad se Timotheum tibicinem, quem ferunt, cum primam artis suæ specimen Alexandro exhiberet, accommodatè ad illius ingenium et mores cecinisse, non mollibus et remissis modis, sed ita acris et incitatis, ut statim Alexandrè ad armam rapiendâ exiierit. *Plut. in Pericle. Dio. Chrys. Or. 1 et 2.*

Cum deinde Alexander in Asiam profectus, campos, ubi veteris Ilii sedes monstrabatur, peragraret: quodam ex incolis lyram Paridis offerente: *Quid, inquit, mihi mollium deliciarum vile instrumentum offers: Achilles lyram quero, quâ fortis facta virorum fortium canebat.* *Plut. in Alex. Ælian. 1. 9. c. 38.*

4. Demaratus Lacædamoniōrum rex, earum artium contemptor, quæ solummodo delinirent aures, nullam autem publicæ rei veram utilitatem afferrent, audito egrégio cantore, id unum dixit: *Næ istè mihi videtur non male nugari.* Sic Archidamus Lacædamoniūs cuidam citharædum admiranti ac laudibus extolenti: *O amice, inquit, quid honoris ac præmii abs te ferent viri boni, cum citharædum tantopere laudes?* *Plut. Apoph.*

Ægyptii musicam non solum inutilem, sed etiam noxiam, ducēbant, tanquam virorum animos effeminantem. *Diod. Sicul. 1. ii.*

5. Musicæ artis peritōs mirari se dicebat Diogenēs, qui lyrae chordas ita aptarent, ut suavis concentus existeret, animi vero affectus incōcinnos haberent. *Diog. Laert. in Diog.*

Ut in fidibus ac tibis, quamvis paulum discrepent, tamen id a scientē animadverti solēt: sic videndum est in vitā moribusque nostris, nē fortē quid discrepēt: atque

etiā multò magis ; quā mēlior actiōnūm, quā sōnōrum, concentūs est. *Cicer. 1 Offic. n. 145.*

CAPUT XXIV.

Bōnis mōribūs dāmnōsūm ēst dēsīdērē in spēctāculō.

1. Nihil est tām dāmnōsum bōnis mōribūs, quā in āliqūo spēctāculō dēsīdērē : tunc ēnīm pēr vōlūptātem fācilius vitia surrēpunt. Ego cērtē confiteor imbēcillitātem meam : nunquam mōres, quōs dōmō extūli, rēfēro : āliqūid ex eō quod compōsūērā, turbātur : āliqūid ex hīs, quæ fūgāverā, rēdit. Quid multā ? avāriōr rēdēo, ambitiōsiōr, luxūriōsiōr, imō vērō crūdēliōr et inhumāniōr ; quā intēr hōmīnēs fūi. *Seneca, Ep. 7.*

Dixit Ovidius de fēminīs ad publicā spēctāculā cūptibus :

Spectātum vēniunt, vēniunt spectentūr ut ipsæ,
Illē locūs casti dāmnā pūdōris hābēt,

Ovid. 1 Art. ver. 99.

2. Comēdiā ac tragēdiā mōribūs plūrimūm nocēre existimāvit Cicerō. Nam pōstquam rētūlit āliqūos Cæciliī versūs de āmōre, exclāmāvit : *O fræclāram ēmendātricem vitæ poētīcam ! de cōmēdiā loquor, quæ, sī ejusmodi vitia non frōbārēmūs, nullā essent omnīno.* Allātīs quōque non paucis versibus, quibus nōbilēs tragēdiārum scriptōrēs Sōphōclēs et Æschylus Hercūlem et Prōmēthēum intōlērāntēr dōlētēs exhibuērunt, subjūngit : Vidēsne pōētæ quid māli affērant ? lāmentāntes indūcunt fortissimōs vīrōs : molliunt ānimos nostros : itā sunt deinde dulcēs, ut non audiāntur mōdō et lēgāntur, sed etiā ēdiscāntur. Sic ad mālam dōmēstīcam disciplīnam vitamque umbrātilem et dēlicātā cū accessērunt etiā poētæ, nervōs omnēs virtūtis ēlīdunt. Quas illi ōbdūcunt tēnēbrās ; quōs invēhūnt mētūs ? quās inflammant cūpiditātes ? Rectē igitur ā Plātōne ēducūntūr ex eā civitāte, quam finxit illē, cū mōrēs optimōs et optimū rēipublicæ stātum exquireret. *Cic. 5 Tusc. n. 69. 2 Tusc. n. 27. Cic. fragm.*

3. Cùm Thespīs ēgīssēt ipsē Athēnīs, ūt mōs fūit vētērum, tragœdiām quam scripsērāt, audientē Sōlōnē jam sēnē; pērāctā fabulā, convēnit hōmīnem Sōlōn, quæ-sīvitque ān ipsum non pūdēret tōt et tālia prōfērrē mendā-cīa īn tantā hōmīnum cōrōnā? Respondit Thespīs, Nīhīl incommōdi essē hęc pēr lūdum fingēre āc dīcēre. Tum indignātus Sōlōn, terrā bācūlō grāvīter percussā: *Atqui, īnquīt, sī hunc lūdum frōbāmus ēt amflectīmur, ēum brēvī īn factiōnībus cētērīsq̄ nēgōtīīs nōstrīs refērīēmūs.* Senec. Ep. 115.

Non dēsunt īntēr tragīcōs, quī affectībus nōstrīs faciēm subdant, quī dīvītiās vēlut ūnicūm vitæ ornāmentum laudent, quī lūcro īnnōcentīam et bōnām fāmam pōstpōnant, quī tur-pēs vōlūptātes jactītent. *Ibid.*

4. Omnēs fabulārum actōrēs, hīstriōnēs, mīmōs, ē rē-publicā suā exulāre vōluērunt Lācēdæmōnīi: ūt cīvēs nēmī-nem audīrent, quī vēl sērīō vel jōcō quīcquam īn lēgēs pu-blicās et sālūbrīter īnstītūtā disciplīnam jactāret. Callīpē-dēs, actōr tragœdiārum tōtā Græciā celeberrīmus, occūr-rens ālīquādo rēgi Lācēdæmōniōrum Agesilāō, prīmum sālūtāvīt ēum, dēīndē confīdentīor sēmēt admīscūt īs qui rēgem cōmītābantur, sūtūrum spērans, ūt rex ipsum præ cētērīs cōmīter excīpēret, proptēr cēlēbrātā, quā sībī plūrīmum placēbat, artem cōmicā. Quod cūm prō spē non succēdēret; tandēm: *Non agnōscīs mē, īnquīt, ó rex?* Tum rēspīciens eum Agesilāūs, īd ūnum rēspondīt; *An non tū ēs Callīpēdēs mīmūs?* Plut. in Lac. Plut. in Agesil.

Rōmæ quōquē, etsī cōmœdia āc tragœdia pōpūlō plā-cēbant, omnē hīstriōnum gēnūs malē audiēbat. Itāque Cīcēro Roscium cōmœdum, pro quō orātiōnem hābūit, lau-dans, hęc dē illō dīxīt: *Cum artifex ejūsmōdi sīt Roscius, ūt sōlūs dignus vīdeātūr esse, quī īn scēnā spectētūr; vīr ejūsmōdi est, ūt sōlūs dīgnūs vīdeātūr esse, quī ēd non accē-dāt.* Cicer. pro Quint. n. 78.

Impērāntē Tībērīo dēcrētum est, nē dōmōs pantōmīmō-rum sēnātor īntroīret: nē ēōs ēgrēdīentēs īn publicum ullūs ēquēs Rōmānūs cōmītārētur: aut ālībī quām īn the-ātro spectārētur. Quīnētīam paulō pōst hīstriōnēs om-nēs Rōmā atquē Itāliā pulsī. Tacit. An. i. c. 77. An. iv. c. 14.

Massiliā, civitās severitātis custōs ācerrīma, nullum apud sē aditum mīmīs dābāt, nē turpiā spēctandi consuētudo etiā imitandī licēntiā affērrēt. - *Valer. l. ii. c. 6.*

CAPUT XXV.

Sūbdūcēndūs ēst tēnēr ānimūs.

1. Quid tibi vitandum praecepisse existimem, quaeris? turbam. Nondum enim illi te tuto commiseris. Inimica est multorum conversatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit; et quod major est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Subducendus populo est tener animus et parum tenax recti; facile transitur ad plures. Hoc est salutare, non conversari dissimilibus et diversa cupientibus. Socrati, Catoni, Laelio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset; adde nemo eorum etiam, qui maxime concinnando ingenio dant operam, ferre potest impetum vitiorum tam magno committatu venientium. Unum exemplum aut luxuriae aut avaritiae multum mali facit; convictor delicatus paulatim enervat et emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: quid tu accedere his credis in quos publice factus est impetus? Discede ergo a turbā, quantum potes. Cum his versare, qui te meliorem facturi sunt; illos admittē, quos tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt; nam homines, dum docent, discunt. *Senec. Ep. 52.*

2. Cum Charondas, multarum apud Thucydides legum auctor, videret eos, qui optimam naturam sortiti, et bonis artibus instituti essent, plerumque corrumpi propter junctionam cum flagitiosis hominibus consuetudinem, et multam inde in rempublicam malam redundare, legem cavovit, ne quis perditorum civium familiaritate uteretur; gravemque mulctam esse imponi iussit, qui inicitia cum improbis pravisque hominibus consuetudinibus convictus esset. *Diod. Sic. l. xii.*

CAPUT XXVI.

Est adolēscētis mājorēs nātū vērērī.

1. Officia non eādem dispārībūs ætātibus tribūuntūr, aliāque sunt jūvenūm aliā sēniōrum. *Cic. 1 Offic. n. 122.*

Est adolēscētis mājorēs nātū vērērī; exque hīs dēligere optimōs atque probātissimōs, quōrum consiliō atque auctōritāte nitātur. Inēuntis enīm ætātis sciētīā constituendā et rēgēndā est sēnūm prūdētīā.

Ut adolēscētībūs bonā indole præditis sapiētes sēnēs delectantur, lēviōrque fit sēnēctūs eōrum, quī ā jūventūte cōluntur et dīliguntur; sīc probi adolēscētēs sēnum præceptis gaudent, quibus ad virtūtum studiā dūcuntūr. *Cicer. de Senec. c. 26.*

Magnā fuit quōndam cāpītis rēvērēntia cāni:

Inquē sūo prētīō rūgā sēnīlīs erat.

Ovid. 3 Fast. ver. 57.

Apūd antiquōs Rōmānōs nēque gēneri nēque pecūniæ præstantior hōnōs tribūi solitus erat, quā ætāti. Mājorēs nātū ā minōribus cōlēbantur ad Deum. prope et parentum mōdum, atque in omnī locō inquē omnī rē priōrēs potiōresque habēbantur. *A. Gell. l. ii. c. 15.*

Credēbant hoc grandē nefas et mortē pīandum,

Si jūvenis vētūlō non assurrexerat, et si

Barbāto cuicumquē pūer: licēt ipsē vidēret

Plūra dōmī frāgā, et mājorēs glāndīs acervōs.

Juven. Sat. xiii. ver. 54.

E convīvio quōquē sēniōres ā jūvenībus dōmūm dēdūcēbantur; eumquē mōrem Rōmānos fērunt accēpisse ā Lācēdæmoniīs, apūd quōs Lycūrgūs maximum hōnōrem non dīvitum et pōtētium, sēd sēnūm, esse vōlūerat. Itāque nusquam tantūm tribūebatur ætāti, nusquam erat sēnēctus hōnōrātor: et Lysandrum Lācēdæmoniūm dicere aiunt solitum: *Lācēdæmonē esse hōnēstissimūm dōmīcīliūm sēnēctūtis.* *Justin. l. iii. c. 3. Cicer. de Senec. n. 63.*

2. Quum Athēnīs quīdam in thēātrum grandīs nātū vēnisset ad spēctandōs lūdōs; in magnō consessu locūs eī ā sūis civībūs non est dātus. Cūm autēm ad Lācēdæ-

mōnīōs accessīssēt, qui certō in locō, quā lēgātī ēssent, consēderant; consurrēxēre omnēs, et sēdem sēnī intēr ipsōs dēdērunt. Quōd ubī fieri pōpulus adspexit, multiplici plausu comprobāvit. Tunc quīdam ex illīs lēgātīs dixit: *Athēnīensēs scīre quae rēctā essent, sēd facēre nōllē.* Cicer. *ibid.* Valer. l. iv. c. 5.

3. Lēgibus cautum ērāt apūd Lacedæmoniōs, ut ādōlescentes nō sōlūm pārentes sūōs rēvērērentur, eīsq̄ue obēdīrent; sēd sēniōres quōquē omnēs cōlērēt. Itāque dē viā illis dēcēdēbant, ē sēdibus assurgēbant, et consistēbant quīetī ac vērēcundāntēs dūm illī transīrent.

Cuilibet sēnī nō mōdō licēbat jūniōres omnēs mōnēre et verbis castīgāre; vērūm etiām propōsita pōnā ērāt hoc officium nō prāstanti: itā ut qui peccantem jūvenem incrēpare nēglexisset, pērindē punīrētur ac si ipsē peccāssēt. Quīn, id mōris ērāt, ut jūniōres ā sēniōribus sibi obvīam factīs interrōgārenter, quōnām, et cūjūs grātīā, īrent? *Plut. in Lacon.*

4. Sōlēbant Rōmāni ādōlescentēs cūpīdī doctrīnā et glōriā ād clārum āliquem vīrum aut applicāre ipsi sē, aut ā pārentibus dēdūci, quo dūcē in studiīs et in institūendā vītā utērēntur. *Auctor. Cor. Eloq. c. 34.*

Facillimē et in optīmam partem cognoscuntūr ādōlescentes, quī sē ād clāros et sāpīentēs vīrōs, bēnē consūlēntes rēipublicāe, contūlērunt. Quībūscum sī frēquentēs fuērīnt, opīnīōnem affērunt pōpulo, eōrum fōre sē sīmīlēs, quōs sibi ipsi dēlēgērīnt ād imītāndum. Ego, inquit Cīcēro, ā patre itā ērām dēdūctūs ād Scāvōlam, ut quōād possem et licēret, ā sēnis lātēre nunquam discēdērem. Itāque multā āb eō prūdētēr dispūtāta, multā etiām brēvīter et commōdē dictā mēmōriāe mandābam, fierīque studēbam ējus prūdentiā dōctōr. Quo mōrtuō mē ād pontīficem Scāvōlam contūli, quem ūnum nostrāe civītātīs et ingēniō et justitiā prāstantīssīmum audēo dīcēre. *Cic. 2 Offic. n. 46. de Amic. n. 1.*

Cīcēro, in oratiōne prō Caeliō, hīs verbīs ējus ādōlescentīam laūdat. Fūit M. Caelii primā aetās primūm ipsius pudōre, dēindē etiām pātris dīlīgentiā disciplīnaque, mūnītā: quī, ut filiō vīrilem tōgam dēdit, contīnūo hunc ād mē dēdūxit. Nēmo hunc M. Caelium in illō aetātis flore vīdit, nīsī aut cum patrē, aut mēcum, aut in M. Crassi castīssīmā dōmō, cum artībūs hōnēstīssīmīs erū-

dīrētūr. Fūit assidūūs mēcūm, prætōrē mē, ā mē, nunquam rēcēssit. *Pro. Coel. n. 9.*

5. Erāt antīquītūs instītūtum, ūt. ā mājōribus nātu non auribus mōdo, vērūm ētīam ōcūlis, discērēmūs, quæ faciēndā essent. Indē ādōlescētūlī stātīm īn cāstrīs militāribus præceptīs imbuēbantur, ūt impērāre pārēndo, ēt dūcēs āgēre sēquendo, ālios āssuēscērent. Indē hōnōrēs pētītūrī āssistēbant cūrīæ fōribus, et concīlii publici spēctātōrēs, antēquam consortes ērant. Sūūs pārēns cuique prō māgīstrō, et cui non ērāt pārēns, maxīmūs quisque et vētūstīsimūs prō pārēnte ērāt. Quæ pōtētās māgīstrātibus essēt, quæ cætēris libētās; ūbī cēdēndum, ūbī rēsistēndum; omnēm dēnīque sēnātōrium mōrēm, exēmplīs, quod optīmum est præcipiēdi gēnūs, ādōlescētēs dōcēbantur. *Plin. l. viii. Ep. 14.*

CAPUT XXVII.

Vir bonus aspectus et cogitatus emendat.

Nullā rēs ānīmōs īn prāvum inclīnābilēs māgīs rēvōcāt ād rectum, quām bōnōrum conversātio. Vīrī bōnī frēquēnter audītī, frēquēntēr aspēctī, nōbīs multōrūm præceptōrum instār sunt: ōccūrsūs mēhērcūlē ipsē sāpīentum jūvāt: et est ālīquīd, quōd ex magnō vīrō vėl tēcēntē prōfīcīās. *Senec. Ep. 94.*

Speusīppūs, sōrōrīs Plātōnīs filiūs, ādōlescens omnīs officīi nēglīgēns, irācūndūs et libīdinōsus, cūm justas pārēntum objurgātīōnes pātī non possēt, ād Plātōnem āvūncūlum vēnīt: qui ēum dōmō exceptum non verbo ullō, non factō, lāsīt, sēd ipsē sē plācīdum, ātque āb ōmnī irā et libīdīnē vācūūm quōtīdie exhibēns, hāc artē magnum hōmīni pūdōrem intūssīt, et cūm illum īn ādmīrātīōnem ātque imītātīōnem sūi rāpuit, tūm ād phīlōsōphīæ stūdiūm āccēndit. Plātōnē arguēbant āmīcōrum nonnūllī, quōd prōtervum et contūmācem ādōlescentem non cāstīgārēt: *Ego vērō, inquīēbat, castīgo, ēt quīdem maxīmē, vīta meā rātīōne dēmonstrans ēī dīu noctūque, quod sīt hōnestārum et turpīūm rērum dīscrīmēn.* *Plut. de amor. fratern.*

Alīquis vir bōnus nōbīs ēlīgēndus est, āc sempēr antē ōcūlos hābēndūs, ūt sīc, tanquam illō spectantē, vīvāmus, et omnīa, tanquam illō vīdētē, faciāmūs. Hunc nōbīs cūstōdem, hunc pædagōgum, dātum pūtēmūs. Mag-

nā pars peccātorum tollitur, sī peccātūris testīs adsistāt. Aliquem itaque habēat ānimus, quem verēatur, et quī non āspēctūs tantum, sed etiam cōgītātūs, emēndēt. O fēlicem, quī sic āliquem verērī potēst! ipsē citō erit verēndūs. Eligē itaque Cātōnem. Si hic vidētur tibi nimis rigidus, eligē remissioris ānīmī vīrum Lælium: eligē, eum cūjūs plācūit tibi et vīta et oratio, et ipsius ānimum ac vultum tibi præsēntem fingens, illum semper tibi ostendē, vel custōdēm vel exemplum. Opūs est, inquām, āliquo, ad quem mōrēs nostrī exigantur. Nisi ad rēgūlam, prāva, non corrīgās. *Senec. Ep. 11.*

CAPUT XXVIII.

Multā nobis āliorūm jūdicio et exēplō faciēndā aut corrīgēndā sūnt.

1. Adōlescēnti optimūm erit proptēr aetātis insciēntiam, in iīs, quæ dūbitatiōnem affērunt, adhibēre doctōs hōmīnēs, vel usū pēritos, et quīd his placēat exquirere. Ut enim pictōrēs et ii qui signā fabricāntur, suum quisquē opūs ā vulgo consīdērāri vult, ut si quīd reprēhēnsūm sit ā plūrībus, id corrīgatur; sic āliorūm jūdicio permultā nobīs et faciēndā et non faciēndā et mutāndā, et corrīgēndā sūnt. *Cicer. 1 Offic. n. 147.*

Ex vitio āltērius sapiēns emēndāt suūm. • *P. Syrus.*

Omnia mīhi stūdiā excussit dōlor, quem ex mortē Jūnii Avīti grāvissimūm cēpi. Itā mē diligēbat, itā verēbatur, ut mē formātore mōrum, mē quāsi māgistro, uteretur. Rārum hoc adōlescentībūs nostris. Nam quōtūsqūque vel aetāti āltērius vel auctōritāti, ut mīnor cēdit? Stātim sapiunt, stātim sciunt omnia: nēmīnem verēntur, imitantūr nēmīnem, atquē ipsi sibi exēplā sūnt. Sed non Avītus, cūjūs hāc prācipūa prūdēntiā, quod āliquōs prūdēntiōres arbitrabatur: hāc prācipūa erūditiō, quod discere volēbat. Sempēr illē aut dē stūdiīs āliquid, aut dē officiīs vitæ consūlēbat. Sempēr itā recēdēbat, ut doctior aut mēlior factus. *Plin. l. i. Ep. 23.*

Appellēs pictōr egrēgius, cūm tābūlam pinxerat, eam inspiciēdam prōpōnēbat transēuntībūs; et pōst ipsam latēns, vitia quæ ā quōquē notārentūr, auscultābāt; vul-

gi enim iudicium sæpè præferebat suo. Is aliquando a sutore reprehensus in crepidis pictæ imaginis, statim quod peccatum fuerat emendavit. At eodem sutore superbe propter priorem admonitionem cavillantem circa crûs imaginis diè postero, indignatus Apelles prospexit, denunciavitque, *Næ sutor supra crepidam iudicaret.* Quod deinde in proverbium venit. *Plin. l. xxxv. c. 10.*

2. Quid aptè fiat, quid a naturâ officioque discrepet, facile et commodum est iudicare ex aliis: ut, si quid deceat alios, vitemus et ipsi. Fit enim nescio quò modo, ut magis in aliis cernamus, quam in nobismetipsis, si quid delinquitur. Itaque ii facillimè corriguntur in discendo, quorum vitia imitantur, emendandi causâ, magistri. *Cic. l. Offic. n. 146.*

Pèras impôsuit Jupiter nobis duas;
Propriis replètam vitis post tergum dedit,
Alienis antè pectus suspendit gravem.
Hâc rē videre malâ nostra non possumus.
Alii simul delinquant, censores sumus.

Phædrus, l. iv. Fab. 9.

Alienâ vitia in oculis habemus: a tergo nostrâ sunt. *Senec. 2 de Irâ, c. 23.*

Erât intèr discipulos Zenonis adolescens quidam mire edax, qui in convivio nihil ferè obsoniòrum sodalibus soleret relinquere. Huic appositum aliquando in mensâ ingentem piscem sustulit Zeno, quasi eum ipse esset solus devoraturus. Cùm verò vorax adolescens in eum intueretur, mirans atque indignabundus: *Quid ergo?* ait Zeno: *nùm socios edacitatem tuam quod die equò animò ferrè vis, qui hodie non fers mēam?* *Diog. Laërt. in Zen.*

CAPUT XXIX.

Adolescèntia in labore et patientiâ est exercendâ.

1. Adolescèntiâ maxime a libidinibus arcendâ est, exercendâque in labore et patientiâ tum animi tum corporis, ut ejus in bellicis et civilibus officiis vigeat industriâ. Itaque illi, qui Græciæ formam rerumpublicarum

dēdērunt, corpōrā jūvēnum firmārī lābōre vōlūērunt. *Cicer.*
1 *Offic. n.* 122. 2 *Tusc. n.* 36.

Cūm ānīmādvērtēt Lycūrgūs ādōlēscētēs plērum-
que ād injūriam faciēdam prōclīvēs essē, et cūpīdītātibus
vōlūptātum vēhēmētius urgēri: Lācēdāmōnios jūvēnēs
lābōribus exercēri vōluit, vēnādo, currēdo, ēsūriēdo,
sītiēdo, algēdo, æstuādo: intermīnātus, omnēm ād
hōnōres et impēria ādītum occlūsum īri ēī, qui constitūta
lēgibus exercītia rēfūgēret. Ut autē assuescērēt non
lābōri pēr rēlīquam vītā cēdēre, non hōsti; īn quōtīdī-
ānis intēr ipsos exercītātīōnibus et cērtāmīnibus rēs omnī-
no sēriō āgēbātur, et ād mortem usque victōriæ īnstābant.
Imō ad arā Diānæ certābant inter se puēri ipsi de ver-
bērum tolērantiā, ēt quī plūrā pertūlisset, maxīmā indē
glōriam consēquēbatur. Spartæ, īnquīt Cīcēro, puērī ād
ārā Diānæ sīc verbērībus accīpīuntur, ūt multus sanguīs
exēat: nonnunquam ētiam, ūt, quum ībī ēssēm, audiē-
bām, ād nēcēm. Quōrum non mōdō nēmō exclāmāvit
unquam, sēd nē īngēmūit quīdem. Quīnētiam īn vir-
gīnēs, quæ cētērīs īn urbībus mollīssīmo cultu, parīētum
umbris occultæ, ēdūcantur, lābōriōsas exercītātīōnes tran-
stūlērunt Spartiatæ: iisque palæstra, cursūs, sōl, pulvīs,
stūdio est. Impelluntur, fēriuntur, cādūnt: et ipse lābor
quāsī callum quoddam obdūcit dōlōri. *Xenoph. in Lacon.*
Cicer. Tuscul. n. 34, 36.

Prætēr dōlōris āc lābōrīs tolērantiā, hoc maxīmē
ēdōcēbantur ādōlēscētēs Lācēdāmōnīi, impērium pāti,
non māgīstratum sōlūm, pārentum, māgīstrōrum, sēd
ētiam quōrūmvīs ætātē majōrum. Existimāvērat quippē
Lycūrgus sātiūs esse reipublicæ hābēre cīvēs ād pārendum
bēnē īnstītūtōs ēt promptos, quām māgīstrātūs ād impē-
randum īdōnēcōs. Hīncque Theopōmpūs, quōdām dīcentē
Spartam īncōlūmem stāre, quā rēgēs scīrent impērāre:
Imō, īnquīt, quā cīvēs pārēre. Fēcīt quippe īnstītūta
Lycūrgī lēgibus discīplīna, ūt rēgēs prōptēreā pārentiōrēs
habuērīnt exercītūs ēt fortiōrēs. *Plutar. in Lycūrg. et*
Aphoph. Cicer. 1 Offic. n. 76.

2. Persārūm libērī, quōs vēritātī maxīmē ēt justītiæ
stūdiūsse dīxīmus, ād tempērāntiā quōquē libīdīnūm
dōmītrīcēm īnstītuēbantur. Proptērea non dōmī āpūd
mātrēs ālēbantur, sēd āpūd prāceptōrem īn schōlis publi-
cīs, ād quās sūmmō mane vēnīētēs quōtidie, affērēbant
pro cībō pānem, prō obsōniō nāstūrtium, ēt, āquæ ē proxī-

mo flūmine hauriendæ causā pōcūlum. Accēdēbat multiplex corpōris exercitātiō, et sēvēra māgīstrīs pārendī disciplīna: ad quam ōbēdientiam maxīmē excitābantur tum adōlescentum tum sēnum exemplo, quōs māgīstrātibus impīgrē obsēqui cernērēt. Pōstquam ē pūeris excessērant, per dēcēnnium diū noctu permānēbant in quōdam fōrō, quod Lībērāle vōcābātur, cībūm ibī et somnum cāpiētes, urbīs custōdiendæ et cōlendæ tempērantīæ causā. Quantō enim ad vitia proclīvior prōniorque adolescentiā est, eō mājore cūrā et diligentiā eam esse instītūendam censēbant Persæ. Non dābātur huc et illuc discurrendi licēntia: et rarō ā māgīstris discēdēbant, nisi vēnātiōnis causā: rēgem enim tum dīmidiā adōlescēntum pārs sequēbātur, eādē in prandīum fērēs cibāria et obsōnia, quæ puērīs dābāntur; nec antē vēnātiōnem pēractam licēbāt prāndere. Cui abstīnēntiæ assuescēbant, ut in bellō, si quando rēs cōgērēt, inēdiam perpētī pōssēt. *Xenoph. Cyrop. l. i.*

3. Jugurthæ rēgis adōlescēntiam sic dēscribit Sallustius: Ubi primūm adōlēvit Jugurtha, pollens vīribūs, decōrā faciē, ingēniō vālidus, non sē luxui nēque inērtiæ corrūpendum dēdit: sed equitāre, jaculāri, cursu cum æquālibus contendere, et cum omnēs glōriā antēret, omnibus tāmēn cārus esse: plūrimūm faciēre, et mīnimūm ipsē dē sē loqūi. *Sallust. Jug. c. 6.*

Publius Scipio Æmiliānus ā tenērā ætate Græcis litēris apprīmē imbūtus, ut primūm licuit, sē Polybio ad optīma quæque erūdiendum tradidit. Cūjūs ē congressu et contubernio, quod rēbus omnibus antēferēbat, tantōs fructus tulit, ut non mōdō æquāles suōs, sed etiām mājores nātu, omni vīrtutum gēnere supērārēt. Tempērantīæ et continentīæ laudem, prōut ætati convēniēbat antē omnia compārāre studuit. Quōd quīdem valde difficile tunc erāt. Mirum enim est, quo impētū ad fēdas libīdīnēs et epūlas jūvenēs eo tempore ferrētūr. Quippē bellō Persico diūtius trāctō, Græcōrum in eo gēnere mollitiem celerīter hausērant Rōmāni, et maxīmarum divitiarū compōtēs facti, hābēbant affātim undē luxūriam suam alērēt atque explērent. At Scipio contrārium vitæ instītutum secūtus et cum omnibus cupiditatibus tanquam cum tētērrimis bellūis, colluctātus, intrā quīnquēnnium publicam mōdēstīæ ac continentīæ laudem est adēptus. Hæc autem volūptatum abstīnēntia optīmā

ēi vālētūdinem corpōris attūlit, quā pēr tōtum vitæ spā-
tium ūsus, amplissimam tempērantiaē sūæ mercēdem
pērcēpīt. At stūdiūm pūdorīs, cūjūs prācīpūa ēī cūrā
fūērat, accēssit vēnandi exercitatio, quæ bellicæ fortitū-
dīnis quædam essē disciplīna vidēbatur. *Diod. Sic. l. xxvi.
Polyb. l. xxxi.*

4. Draco Athēniēnsis, vīr insignīs intēgritate vitæ,
ēt jūris dīvīni atque hūmāni perītus, tūlit Athēnis mul-
tās lēgēs: quās, quā ācerbīōres ērānt, dīcēbāt Dēmādēs
vidēri scrīptās fuisse sanguīne pōtīus quām ātrāmēnto.
Unā ex illīs lēgībūs cāpitālī supplīciō plecti ēūm jūbēbat,
qui convictūs fuisset dēsīdīæ. *Plutarch. in Solon. A. Gell.
l. xi. c. 18.*

*Amāsīs quōquē Ægyptīōrum rex lēgē sanxerat, ut
sīngūlī cīvēs sīngūlis annīs accēdērent ad provinciārum
prāfēctōs: quībūs quisquīs prōbāre non pōtērat sē prōfi-
tēri artem ālīquā certam ēt honestam unde vīvēret, tan-
quam pērnīciōsus hūmānæ sōcīetātī cīvīs, morte affīcībā-
tur. Herod. l. ii.*

Lūcāni publicā jūdīcia instītūerānt non dēsīdīæ sō-
lūm, sēd etiā luxūriæ. Quīn ēt sī quīs his vitīs infec-
tō mūtūam pēcūniā dēdīssēt, eā pēcūniā mulctābatur.
Nicol. Damas.

CAPUT XXX.

Plūrā audīamūs, loquāmūr pāucā.

1. Hæc Pythagoræ īn rēcīpiēdis instītūēdisque dis-
cipūlis rātio fūisse trādītur. Adolēscēntīum, qui sēsē ad
dīscēndum obtūlerānt, mōrēs nātūrāmque cōnābatur per-
nōscēre ex ōrīs tōtīusque corpōris hābitu. Tūm eos, qui
explōrātī āb eō ēt idōnēī hābitī fuērānt, rēcīpiēbat īn dis-
cīplīnam, ēt jūbēbat tempūs cērtum tēcere; non omnēs
īdem, sēd ālios ālīūd, prō æstīmāto captu sōlertīæ. Quīn-
quēnnāle ut plurīmūm ērāt sīlētīum: nēquē quīsquam
mīnūs quām bīennīum tēcere sōlītus. Ubi rēs dīdīcērānt
rērum omnīum, ut quīdam pūtānt, difficīllīmās, ut ālīī,
fācīllīmās, tēcere audīrēque; tum pōtētās ērāt vērba fā-
cēre, et quærēre, quæque audīssēt scrībēre, ēt, quæ ipsī
opīnārēntur, exprōmēre. *A. Gell. l. i. c. 9.*

Erāt audiendi stūdiōsus Epaminōndās, ex hoc enī m facillimē discī arbitrābātūr. Itāque cūm in circūlum vēnissēt, in quō aut de rēipublicā dispūtārētūr, aut de philōsophiā sērmo hābērētūr; nūquām indē priūs discēssit, quā m ād finēm sērmo ēssēt prōductūs. *Cor. Nep. Epam. c. 3.*

2. Apūd Persās līngūa cāstīgābātūr grāvīus, quā m quōdvīs prōbrum: nec magnam rēm sustinēri posse crēdebant āb eō, cui tēcere grāve ēssēt: quod hōmīnī facillimum vōlūerat essē natūra. Rēgum arcāna mirā fidē celābant: non spēs, non mētūs, ēlīciēbat vōcem, quā prōdērētur occultā. *Q. Curt. l. iv. c. 6.*

Sīc et Hīspāni sēpē tormentis prō servando rērum crēditārum silētiō immortūi: ādēō fortior illis taciturnitātis cūrā quā m vītæ. *Just. l. xlv. c. 2.*

Pompēiī cūjūsdam, Rōmāni virī, vīrtūs laudātur; qui, dūm lēgatiōnis officio fungēretur, ā Gentiō Illyriōrum rēgē intercēptūs, et sēnātūs consilia prōdēre jussūs, ardenti lūcērnæ admōtum dīgītum crēmāndum præbuit, eāque patiētiā rēgī sīmūl et spēm tormentis quīcquam ex sē cognoscendi abstūlit, et expētēndæ pōpūli Rōmāni āmīcitiæ magnam cūpiditatem injēcit. *Valer. l. iii. c. 3.*

Zeno ineptō et nihīl ād rēm lōquēntī ādōlēscentūlo: *Idcirco*, inquit, *aurēs hābēmus dūās, et os unūm, ut plūra audiāmus, lōquāmūr paucā.* Idem interrōgantibus eum lēgātis rēgīs Ptōlēmæi, quīd de sē rēnūciārī rēgī vellēt: *Sēnem*, inquit, *rēnūciāte ā vōbīs conspectum Athēnīs, qui intēr pōcūlā servāre silētiūm scīāt.* *Diog. Laert. in Zenon.*

Xenōcrātis philōsophi rēspōsum quā m laudābile? Cūm mālēdīco sērmoni quōrūdam hōmīnum intērēssēt, āc tēceret; unō ex hīs quærentē, cūr sōlūs itā līngūam cōhibērēt; *Quā lōcūtum fūīssē mē*, inquit, *ālīquando pænī-tūit; tācuīssē nunquam.* *Val. l. vii. c. 2.*

Q. Cæcilius Mētēllus Macēdōnicus āmīco cuidam interrōgānti quīd ēssēt actūrūs; *Tūnicam*, inquit, *mēam ex-ūrērem, sī eam consiliūm mēum scīre existimārem.* *A. Vict. c. 61.*

Antīgōnūs Philīppo filiō, multis præsēntibus, quærenti quādo castrā mōtūrus ēssēt? *Ecquid*, inquit, *tīmēs, nē sōlūs tūbām non audīās?* *Plut. Apoph.*

Alium silere quod volēs, primus silē. *Senec. Hippol. ver. 873.*

3. Sermo, qui in circulis, disputationibus, congregationibus familiarium, convivis versatur, sit lenis minimeque pertinax. Nec vero, tanquam in possessionem nostram venerimus, excludamus alios: sed cum reliquis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudinem non iniquam putemus. Videamus, quibus de rebus sit sermo. Si seriis, severitatem adhibeamus; si jocosis, leporem. Sed quomodo rectissime precipitur, ut in omni vita motus animi nimios rationi non obtemperantes fugiamus; sic ejusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut tale aliquid appareat. Profert enim mores plerumque oratio, et animi secreta detegit. Nec sine causa Graeci prodiderunt, quemque ita dicere, ut vivat. Maxime vero curandum, ut eos, quibuscum sermone conferimus, et vereri et diligere videamur. *Cicer. 1 Offic. n. 132. 136. Quint. l. xi. c. 1.*

Habentur plerumque sermones aut de domesticis negotiis, aut de republica aut de artium studiis atque doctrina. Danda igitur opera est, ut, si aberrare ad alia coeperit, ad haec revocetur oratio: sed utcunque adierunt res. Neque enim omnes iisdem rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur.

Cum aliquid obscenum coram te dictum fuerit; aut, si opportunitas feret, eum objurgabis, qui sermonem illum injecerit: aut silentio saltem, rubore, tristi vultu ostendens eam orationem tibi displicuisse. *Epist. c. 55.*

CAPUT XXXI.

Adolescentium ludis intersint majores natu.

1. Non in eadem intentione semper retinenda mens, sed ad lusus et jocos revocanda. Socrates deprehensus ab Alcibiade ludens cum filio infante, non erubuit. Agellus arundini insidens equitabat cum filio puero: et quum quidam eum derisisset: *Nunc, inquit, tace: cum vero est ipse pater fueris, tunc rem narrabis.* Caesar Augustus animi laxandi causa modo piscabatur hamo, modo talis nubesque ludebat cum pueris minutis, quos facie et garrulitate amabilis undique conquerebat. Domitianus inter

Īnitĭā principātus quōtidie sēcrētum sibi pēr hōram ūnām sūmērē solēbat, et intērīm mūscās captārē, āc stylō prācūto confīgērē: itā ūt cuidām intērrōganti, essētne quis intūs cum Cāsārē, non absurdē rēsponsum sīt ā Vibio Crispō: *Nē muscā quīdēm.* Senec. de Traŋq. c. 15. Ālian, l. xii. c. 15. Sueton. in Aug. c. 83. in Domit. c. 3.

Laelium fērunt cum Scipiōne sapē rusticātum, ēōs-que incrēdibiliter rēpuēscēre essē solitōs, cūm rūs ex ūrbē, tanquam ā vincūlis, ēvōlāvissent. Vix audēo dīcēre dē tantis vīris, sēd itā narrātūr: conchās ēōs ād Caiētā et ād Laurētum lēgērē consuēsse, et ād ōmnem ānīmī rēmīssiōnem lūdūmque dēscēndēre. Scīlicet quem-ādmōdum vōlūcrēs vidēmus fingēre et construēre nīdōs, ēāsdem autem, cūm āliquīd effēcērīnt, lēvāndi lābōris sūī causā passim āc libērē vōlītārē; sīc nostrī ānīmī nēgōtīis et ōpēre dēfēsī, vōlītārē quōdānmōdo cūpīunt. *Cicer. 2 de Orat. n. 22.*

2. Amāsīm Āgyptiōrum rēgēm cūm ādmōnērent āmīci, ēūm pārūm ē rēgīā dignitāte fācēre, quōd intēr ēpūlās jōcārētur *Qui, inquit, arcum hābēt, ēum, cūm est ōfīūs, intēndunt, mox rēmīttunt: si ēnīm, pērhētūdō intēnsūs sīt, frāngātur nēcēsse est, aut ēō amfīlūs ūtī non fōssīnt. Eādēm est hōmīnis rātīō. Sī assīdūdē sērīa tractārē, ēt nīhil sibi ād lūsum indulgērē vēlīt, sensim mēmbrīs aut ānīmō captūs fīēt.* Herod. l. ii.

Puērōrum ĩn turbā quīdam lūdēntem Atticus
 Āsōpum nūcībus quum vidīset, restītī,
 Et quāsī dēlīrum rīsīt. Quod sīmul sensīt
 Dērīsor pōtīūs quām derīdendus sēnēx;
 Arcum rētensum pōsūt ĩn mēdiā via:
Heus, inquit, sāhtēns, expēdī quīd fēcērīm.
 Concūrrit pōpūlus: illē sē torquēt dīū,
 Nec quāstīōnis pōsītā causam intellīgit:
 Novīssīmē succūmbīt. Tum victor sōphūs:
Cītō rumfēs arcum, sēmpēr si tensum hābūērīs:
At si luxūris, cūm vōlēs, ērīt ūtīlis.
 Sic lūsūs ānīmō dēbent āliquāndo dārī,
 Ad cōgītandum mēlīor ūt rēdēat tibi.

Phædr. l. iii. fab. 14.

Dāndā est rēmīssio ānīmīs: mēlīōrēs acrīōrēsque ērūt pōst quīētem. Ut āgris non est ĩmpētrandum sīngūlis ānnīs frūmentum, cītō ēnīm exhaurīet illōs nūnquām

intermissā fœcunditās ; itā animōrum impetum assidūus lābōr frāngit. *Senec. de Tranq. c. 15.*

3. Nātūrālem quandam vōlūptātem hābent lūsus jōcūsque. At eōrum frēquēns ūsus omnē ānimis pondūs omnēmque vim ēripit. Sic somnūs rēfēctiōni corpōris nēcēssārius est ; hunc tāmēn sī pēr diēm noctemque continūēs, mors ērit. Itāque sūbīndē tantum indulgēndūm est ānimō, et dāndūm ōtium, quōd ēi ālīmēnti āc vīrium lōcō sīt. *Ibid.*

4. Cūm ādōlēscētēs rēlāxāre ānimōs, et dāre sē jucūnditāti vōlēnt, cāvēānt intempērantiam, mēmīnērint vērēcūndiæ, sinē quā nihīl rectum esse pōtēst, nihīl hōnēstūm. Quod ērit facilius, sī in ējūsmōdi quīdem rēbūs majōres nātu intērēsse vēlīnt. Ipsā quippe sēnīōrūm, sicut et māgistrātuum præsēntiā, vērūm pūdōrem et libērālem tīmōrem ānimis sōlet infūndere. *Cic. 1 Offic. n. 122. 148. Arist. 7 polit. c. 12.*

Prōdērit sinē dūbiō custōdem tibi impōsuisse, et hābēre quem respiciās. Cūm jam prōfēcēris tāntūm, ūt sit tibi ētīam tūi rēvērēntiā, licēbit dīmīttas pædagōgum : intērīm tē aliqūōrum auctōritāte custōdi. *Senec. Epist. 95.*

Vērbā quīs auderet cōram sēnē dignā pūdōrē

Dīcēre ?

Ovid. 5 Fastor. ver. 69.

Hinc Persæ, qui in libērōrum institūtiōne plūrīmūm stūdiū āc dīlīgēntiæ pōnēbant, lectōs ā sēnīōrībūs vīrōs īis præficiēbant ; et Lācēdæmōnīi omnībūs suōrum lūdis majōrēs nātu vōlēbant intērēsse. *Xenoph. Cyrop. l. i. Plut. in Lycurg.*

CAPUT XXXII.

In lūdō āc jōcō mōdūs rētīnēndūs.

1. Interrōgātus Sōcrātēs quænam jūvēnum vīrtūs ēssēt, rēspōndit : *Nē quīd nīmīs.* *Diog. Laërt. in Socr.*

Lūdēndi est quīdam mōdūs rētīnēndūs, nē nīmīs omniā prōfundāmūs, ēlātīque vōlūptāte in aliqūam turpītūdīnem dēlābāmur. *Cic. 1 Offic. n. 153, &c.*

Appētītūs omnēs contrāhēndi sēdāndīque sunt : excītānda ānimādvērsiō āc dīlīgēntiā, ūt nihīl tēmērē inconsīdērātēque āgāmus. Nēquē ēnim itā gēnērātī ā naturā sūmus, ūt ād lūdūm ēt jōcūm facti esse vīdēāmur ; sēd

ad sēvēritātem pōtius et ad stūdia quædam grāviōra atque majōrā.

Lūdō et jōcō ūtī quīdem licēt; sēd sicūt somnō et quīētibus cætēris, cūm grāvibus sērīsque rēbūs satis-fēcērimus.

2. Ipsum gēnūs jōcāndi non profūsum nec immōdes-tum, sēd ingēnūm et fēcētum esse dēbēt. Ut ēnīm pūeris non omnem lūdēdi licēntiam dāmus, sēd ēam quæ āb hōnēstis actiōnibus non sit āliēna; sic in ipso jocō āliqūod prōbī ingēnī lūmēn ēlūcēat.

Dūplex omnīno est jōcāndi gēnūs: ūnum illibērāle, pētūlāns, flāgitiōsum, obscœnum; altērum ēlēgāns, ur-bānum, ingēniōsum, et fēcētum. Quō gēnērē philōsō-phōrum Sōcrātīcōrum lībri rēferti sunt: multāque mul-tōrum tūm Græcōrum tūm Rōmānōrum sunt faciētē dicta.

Fācīlis est distinctio ingēnūi et illibērālis jōcī. Altēr est libēro dīgnūs; altēr, nē hōmīne quīdem, sī rēruin turpī-tūdīne abhibeātur verbōrum obscœnitās.

Persæ. quæcūque factu turpīa ērānt, eādē et dictu turpīa censēbant. Itāque nīhil dīcēre licēbat, quod non fā-cēre fās ēssēt. *Herodot. l. i.*

Quod fācēre turpe est, dīcēre nē hōnēstum pūtā. *P. Syrus.*

3. Jōcis, tanquam sāle, parcē ūtēndūm. *Diog. apud Stob.*

Vitāndum est, nē scurrīlis jōcūs sit aut mīmīcūs. *Cic. 2 de Orat. n. 239.*

Lædērē nunquam vēlīmūs. lōngēque ābsit prōpōsī-tum illūd, pōtius āmīcūm, quān dictum, perdēre. *Quin-tīl. l. vi. c. 3.*

Advērsus mīserōs inhūmānus est jōcūs.

Ea quæ dīcīt vīr bōnūs, salvā dignitāte et vērēcūndiā, dēcēnt: nīmīum ēnīm risūs prētium est, si prōbitātīs im-pēndiō cōnstāt.

Orātōri longē rēcēdēndum est āb omnī obscœnitāte et verbōrum et sensuum. Quædam sātiūs est cum causæ dētrīmento tācēre, quān cum vērēcūndiæ dīcēre. *Senec. Exe. contr. l. i.*

CAPUT XXXIII.

Est cui māgnō cōstitit dīctēriūm.

1. Cūm Rōmæ mēdio fōrō quīdam mortūus efferrētūr, accēssit ad ēūm scūrrā, et in aurēm quīddam insūsūrrāvit. Interrōgātus ab iīs qui adērānt, quīdnām dixisset? *Man-dāssē*, respondit, *ūt Augusto nunciārēt, nihīl eōrum, quæ mōriēns filēbi lēgāverat, sōlūtum esse à Tiberio.* Rē audītā, Tībērius accersitum scūrram suā lēgātōrum parte dōnāvit, et dūci ad supplīcium jussit, *ut ipse Augusto vērūm nunciūm fērrēt.*

Longē ālīo in dīcācēs ānimō āntēā fuērāt Tībērius. Nam advērsūs convīciā, mālōsque rumōrēs, et fāmōsa dē sē āc suis cārminā, firmūs āc pātiēns, subīnde jactābat: *In civitāte libērā linguam mentemque libērās esse opōrtēre.* Et ālīquāndō sēnātu cognitiōnem dē ejūsmōdi crīmīnibus ac rēis flāgitānte: *Non tantum, inquit, oīti hābēmus, ut implīcāre nōs ejūsmōdi, nēgōtiīs dēbeāmus. Si quis tēmērē aliquid locūtus fuērit, dābo opēram ut rātiōnem factōrum mēōrum dictōrūmque rēddam.* Suet. in Tiber. c. 28.

2. Cūm Theocritus Chius dūcērētur ad Antīgōnum rēgem quem offendērat, ēumque sōlārēntur āmīci, āc spem faciērēt fōre ūt rēgis clēmēntiam expērīrētur, ūbī ōb ējūs ōcūlōs vērīssēt: *Omnem ergo, inquit, mīhi spēm sālūtis erīpīstis.* Erāt ēnīm Antīgōnūs ūnō orbātus ōcūlō. Audīto āmāro intempēstīvōquē jōcō rex, qui āntēā sē Thēōcritō grātiā dēlīcti factūrum dīxērāt, hōmīnem lūce prīvāvit. *Macrob. Sat. vii. c. 3.*

3. Thācus Āgyptiōrum rex, factūs est ex rēgē prīvātūs, quod Agesilāum Lācēdæmoniōrum rēgem dicto falso et āmāro vellicāset, quō tempōrē ad sē vērērat belli ādjūtor fūtūrus. Quōnīam ētīam Agesilāus brēvi corpōris statūrā ērat, hoc ex Āsōpi fābūlis mēmōrāvit Thācus. *Athen. l. xiv. c. 1.*

Mons partūrībat gēmītūs immānes ciēns,

Erātque in terris maxīma expēctātiō:

Et ille mūrēm pēpērit. *Phad. l. iv. fab. 21.*

Quæ cūm audīssēt Agesilāus, irā percitus, *Vidēbōr,* inquit, *tibi ālīquāndo ētīam lēo.* Pōstēā regnō spōliātus Thācūs ad Persās fūgērē coāctus est.

Scipiōnem Nasīcam, cūm ædilitātem pētēret, rēpul-
 ām passum esse sūprā rētūlīmus, quōd cīvem, cujus mānus
 erānt rusticō lābōre dūrātæ, interrōgāssēt.

An mānibus sōlītūs essēt ambulāre? Valer. l. vii. c. 5.

Plērūmq̄ue stulti rīsum dum captant lēvem,

Grāvī dīstrīngunt āliōs contūmēliā:

Et sibi nōcīvum cōncītānt pērīcūlūm. *Phadr. l. i. 29.*

CAPUT XXXIV.

Fācētē dīctā aut fāctā.

1. Cūm ād pōētā Ennīum vēnīssēt Nasīca, ēīquē
 ā fōrībus quærenti Ennīum ancillā dixīssēt, dōmī non
 esse; Nasīcā sensit illām dōmīnī jussu itā rēspondisse,
 et eum intūs esse. Paucis pōst dīēbus cūm ād Nasīcām
 vēnīssēt Ennīūs, et illūm ā jānūā quærērēt; exclā-
 māvī: Nasīcā, sē dōmī nōn esse. Tum Ennīūs; *Quīd? ēgo non*
āgnōsco vōcēm, inquit, tūām? Hīc Nasīca: *Hōmo ēs im-*
pūdēns: ēgo, cūm te quærērēm āncillæ tuæ crēdīdī tē dōmī
nōn esse; tū mīhi non crēdis īpsī? Cicer. 2 de Orat.
 n. 276.

Sīcūlūs quīdam cui prætōr Scīpīo patrōnum causæ dā-
 bat hōmīnem nōbīlem, sēd admōdum stultum: *Quæso, inquit,*
Prætōr, advērsārio mēō dā istum patrōnum; deinde mīhi
nēmīnem dēdēris. Idem. n. 280.

Patrōno mālō, qui vōcem in dīcēdo obtudērat, suādēbat
 Grānīus, ūt mūlsūm frīgīdum bībēret, sīmūl āc dōmum
 rēdīssēt: *Pērdām, inquit, vōcem, sī īd fēcēro. Mēlius est,*
rēspondīt Grānīus, quām rēūm. n. 282.

Crassūm, cūm causām ōrāret, Lucīō Helvīō Lamīā,
 hōmīne dēfōrmī, odiōsē interpēllāntē: *Audiāmūs, inquit*
Crassūs, pulchēllum fuērum. Cūm esset arrīsum: *Non*
pōtūī, inquit Lamīā, mīhi formam īpsē fingēre, ingēnīum
pōtūī. Tum hīc: *Audiāmūs, inquit, dīsērtūm.* Mūlto
 ētīam arrīsum est vēhēmētīūs. n. 262.

2. Cūm Orātōr mālus īn ēpīlōgō mīsēricōrdiam sē
 mōvīsse pūtāret; rōgāvī Catūlum, vīdērētūrne mīsēricōr-
 diam mōvīsse? *Ac magnām quīdem, inquit Catūlus: nēmī-*
nem ēnim fūto esse tam dūrum, cui non orātio tua mīsērāndā
vīsa sīt. n. 278.

Pöemätibus scribendis operam dabat Siciliæ tyrannus Dionysius: et (quoniam in hoc genere, magis quam in aliis, suum cuique pulchrum est, vixque ullus reperitur poeta, qui sibi non optimus videatur) magis ob carmina, quam propter res bello bene gestas sese jactabat. Accersierat ad se et precipuo in honore habebat quoscumque usquam arte poetica nobiles esse audierat, eorumque iudiciis poemata sua permittēbat. At illi, ne regis benevolentiam et munera amitterent, quæ scribebat omnia probabant ac laudabant. Aderat inter eos Philoxenus, celeberrimus dithyramborum versuum artifex: qui unus adulari nescius, cum aliquando inepta a Dionysio recitata carmina audivisset, de iis quid sentiret libere aperuit. Quâ libertate offensus rex poetæ, reprehensorem suum a satellitibus abripi, et in latomias, qui publicus carcer erat, detrudi iussit. Sed postmodum ab amicis, Philoxeno veniam dari postulantes, exoratus, rursus ad epulas eum adhibuit. Carmina sua, ut solebat, ipse mirum in modum extulit, et de quibusdam versibus, quos omnium optimos existimabat sententiam Philoxeni exquisivit. Ille, nullam ad regis interrogacionem responsionem factam, ejus satellites vocavit, sequē ad latomias reduci iussit. Tam facētam libertatem, quæ omnium convivarum risu excepta fuerat, æquō animo tulit Dionysius.

Non multo post admonitus oratusque ab amicis Philoxenus, ut a tam aperta loquendi licentiâ tandem abstineret, pollicitus est se deinceps effecturum, ut et veram diceret, et Dionysii benevolentiam tamen retineret. Nec sane fefellit. Nam cum deinde tyrannus, quibusdam versibus, qui miserabiles affectus exprimerent, recitatis, illum interrogasset, qualēs ei tandem viderentur? *Miserabiles*, respondit. Quâ verbi ambiguitate præstitit quod erat pollicitus. Rex enim ita accepit, quasi Philoxenus versus suos ad movendam commiseracionem idoneos esse respondisset, atque adēo illos laudasset: alii verò sic interpretabantur (quæ erat veram dictionis sententiam) quasi miserios, hoc est, pessimos, dixisset versus illos. *Diod. Sic. l. xv. Cicer. 5 Tusc. n. 62.*

3. Lucernam accensam circumferens Diogenes ambulabat in foro clarissimâ luce, quaerenti similis. Rogantibus quid ageret, *Hominem*, inquit, *quæro*: notans publi-

cōs cīvītātis mōrēs, in quā vix quīsquam dignūs esset hō-
mīnis nōmīne.

Animāadvertens quendā impērītē jācūlantem, prox-
imē scōpum consēdit: ēt cūm ex eō quærērētur, cūr id
faceret: *Nē fōrtē, inquit, illē mē fērīāt.* Diog. Laert. in
Diog.

Ad Antīsthēnem, quem ferrē mōlēstiūs morbi dōlōrēs
audīerat, āccēssit cūm sīcā, et cūm ēī dixīssēt Antīsthē-
nēs: *Quīs mē hisce dōlōribus libērābit?* Illē, ostensā sīcā,
Hac, ait. Cui Antīsthēnēs: *Dōlōribus, dixi, nōn vītā.*
Idem. in Ant.

4. Prætor Prænestinūs pēr tīmōrēm segnīūs sūōs in
præliū dūxerat. Victīs hostībūs, eūm, quum Papīrius
Cursōr consūl ināmbulāns antē tentōrium, vōcārī jussīssēt,
lictōrem expēdīre secūrīm jussit. Ad quam vōcēm exānīmī
stānte Prænestīno: *Agēdum lictōr, inquit, excīde rādīcem
hanc incommōdam ambulāntibus.* Percūlsūmque ultimī sup-
plicīī mētū dīmīsīt. *Liv. l. ix. c. 6.*

Augūstūs penē nulli sē invītānti nēgābāt. Excēptūs
īgītur ā quōdam cōnā sātīs parcā et penē quōtīdīānā, hoc
tāntūm insusurrāvit: *Non pūtābam mē tībi tam fāmīliārem.*
Macroβ. 2 Sat. c. 4.

Illēnsībūs paulō sērīūs Tībērīum consōlāntībūs dē
mōrtē filii Drūsī: *Sē quōdque, respōndīt, vīcem eōrum dōlō-
re, quōd ēgrēgium cīvem Hectōrem amīssīssēt.* Effluxē-
rānt autēm tum plūs quā mīllē anni ā mortē Hēctōrīs.
Sueton. in Tiber. c. 52.

5. Cūm Cīcērōni in accusātiōne Verrīs ālīquid obscū-
rīūs lōcūtō dixīssēt patrōnus Verrīs Hortensīus: *Non in-
tēllīgo hac anīgmāta.* Atqui dēbēs, inquit Cīcēro, cūm
Sphīngem dōmī hābēās. Accēperat ēnim Hortensīūs ā
Verrē. Sphīngēm ænēam magnī pretīi. *Quint. l. vi. c. 4.*

Maxīmo consūle mortūo dīē Dēcembrīs ultimō, Cēsār
consūlem hōrā septīmā in rēlīquam partem dīēi rēnunciāvē-
rat Canīnium. Quem cūm plerīque īrent sālūtātum dē mō-
re: *Festīnēmūs, inquit Cīcēro, frīūsquam ābēat māgīstrā-
tu.* Dē eōdem Canīnō scripsīt Cīcēro: *Fūit mīrīficā vī-
gīlāntīā Canīnīūs, qui suo tōto consūlātu sōmnum non vīdē-
rit.* Plut. in Cicer. 7 ad famil. Ep. 30.

Quīdam ādōlescēs, quēm fāma ērāt pātrī vēnēnūm
dēdīsse in placētā, āgēbat fērōciūs, ēt Cīcērōni prōbrā āc
mālēdictā mīnābātūr: cui Cīcēro: *Hōc, inquit, mālō ā tē,
quā placētām.* Plut. in Cicer.

Fabiae Dolabellae triginta se annos habere dicenti: *Verum est, inquit Cicero, nam hoc jam viginti annos audio.* Quint. l. vi. c. 4.

6. Cum parta Actiaca victoria Romam ingrederetur Augustus, occurrit ei inter gratulantes opifex quidam, corvum tenens quem instituerat haec dicere: *Avē, Cēsār, victor, impērātor.* Miratus Cēsār officiōsam avem viginti millibus nummorum emittit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate praevenerat, affirmavit Cēsāri habere illum et alium corvum, quem afferri postulavit. Allatus corvus, verba quae didicerat expressit: *Avē, victor, impērātor, Antōnī.* Nihil propterea exasperatus, Augustus, sitis duxit jubere corvorum doctorem dividere acceptum munus cum contubernali. Salutatus similiter a psittaco, emi eum iussit. Idem miratus in picā, illam quoque mercatus est. Exemplum pauperem sutorem sollicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem: sed cum parum proficeret, saepe ad avem non respondentem dicere solēbat: *Opēra ēt impēnsā pēriit.* Tandem tamen corvus coepit dicere dictatam salutationem. Hac audita, dum transit, Augustus respondit: *Satis domi salutatorum talium habeo.* Tum corvus illa verba, quibus dominum querentem solēbat audire, subtexit: *Opēra ēt impēnsā pēriit.* Ad quod Cēsār risit, emique avem iussit quanti nullam adhuc emerat *Macrob. 2 Sat. c. 4.*

Solēbat Graeculus quidam descendenti e palatio Cēsāri Augusto honorificum aliquod epigramma porrigere. Id cum frustra saepe fecisset, et tamen rursum eum idem facturum vidisset Augustus; breve sua manu in charta exaravit Graecum epigramma, et Graeculo venienti ad se obviam misit. Ille legendo laudare, mirarique tam voce quam vultu gestuque. Deinde cum accessit ad sellam, qua Cēsār vehēbatur, demissa in pauperem crumēnam manu paucos denarios protulit, quos principi daret, dixitque: *Sē plūs dātūrum fuisse, sī plūs habuissēt.* Secuto omnium risu, dispensatorem Cēsār vocavit, et satis grandem pecuniae summam numerari Graeculo iussit. *Idem.*

7. Cum M. Pompōnius Marcēllus ex oratione Tiberii aliquid reprehendisset quasi minime Latinum, affirmaretque contra Attaeius Capito et esse illud Latinum, et, si non esset, futurum: *Certe mentitur Capito, inquit Pompōnius; tu enim, Cēsār, civitatem dare potēs hominibus, verbis non potēs.* Sueton. de gram. c. 22.

Quum Făvorīni, vīrī Græcæ ac Latīnæ linguæ pĕrītissīmi verbum quoddam, āb Adriāno impĕrātōre rĕprĕhensum essĕt, ātque illĕ cessissĕt: argūentibus ĕum amīcis, quōd mālĕ cĕuĕret Adriāno dĕ verbō, quod idōnei auctōrĕs usurpāssent; *Non rectĕ suadētis*, inquit jōcāns Făvorīnūs, *qui non pātīmīnī mĕ illum doctiōrem omnībus crĕdĕre, quō hābĕt trīginta lĕgiōnĕs*. Spart. in Adr. c. 15.

8. Cūm intĕr dūos scĕlestos jūdex esset Philīppūs Măcĕdōniæ rex; audītā causā, prōnunciāvit: *Ut altĕr ā Măcĕdōniā fūgĕret, altĕr illum insĕquĕrĕtur*. Hoc făcĕto jūdiĕiō ūtrūmque exūlem esse jussit. *Plut. Apoph.*

Derīdenda ĕrāt, ĕt sănĕ derīsūi āb ĕodem Philīppō hābitā est Mĕnecrătis mĕdīci inānis sūpĕrbia. Illĕ Syracusānus fūit; quī, quīa comītialibus morbīs mĕdĕbātur in eām arrogantiā, est prōlāpsus, ūt ipse sĕ Jōvem dīcĕret. Hanc autem āb iīs quos cūrābat mercĕdem paciscĕbātur, ūt sĕ pĕr urbes Græciæ ĕūntem cōmītārĕntur, mīnōrum Deōrum nōmīna ĕt ornātum gĕrĕntĕs. Mīsīt āliquādo ād Philīppum lītĕrās, quībus ĕrāt hęc prăfixā sālūtātio: *Mĕnecrătĕs Jūpītĕr Philīppo fĕlīcītātĕm*. Ad ĕā Philīppūs rescripsit: *Philīppus Mĕnecrătī sănītātĕm*. *Suadĕo tībi ut Antīcyram tĕ confĕrās*. In urbĕ autem Antīcyrā vĕl optīmum nascĕbātur, vel optīmĕ tempĕrābātur, hellebōrum, quo cĕrĕbrūm purgābātur. Cūm in Măcĕdōniā ād Philīppum vĕnīssĕt, lautissīmum instrūi convīvīum rex jussit, et nōvō Jōvi ād ĕpūlās vōcātō lectum sĕōrsūm pārārī, tum prō cībō ācĕrram appōnī. Itā suffītūs ĕī fiĕbāt, dum cĕtĕri convīvæ exquisītis vĕscĕbantur cībīs. Gaudĕre prīmūm Mĕnecrătĕs tālī hōnōrĕ At ūbī, obrĕpentĕ sensim fāmĕ, nīhīl escæ appōnĕbātur ĕsūriĕnti, sĕquĕ sōlō ōdōre thūris ā rĕge pasci tandem intellĕxit, jĕjūnūs et irīsūs discĕssit. *Ælian. l. xii. c. 51. Athen. l. vii. c. 10.* [Hęc nīmīrum est lepīda fabūla. *Editor.*]

CAPUT XXXV.

Excītātūr laudĕ ĕmūlātīō.

1. Cūm Quintiliānus expendīt utiliūsne sīt puĕrōs dōmī ātque intra prīvātos pārīĕtĕs continĕre, ān frĕquĕntiæ schōlārūm ĕt publicīs prăceptōrībūs trādĕre; intĕr āliā publicæ institūtiōnis cōmmōdā hoc prăcipūm pră-

dicat quod in scholâ audiet puer multâ quotîdie probâri, multâ corrigi; prodêrit alicujus objurgata dêsidiâ, prodêrit laudatâ industriâ: excitâbitur laudê æmulatio: turpê ducet cêdere parî, pulchrum supêrasse majôrês. Accêdunt hæc omnia animos: et licet ipsâ vitium sit ambitio, frêquênter tamên causa virtutum est. *Quint. l. i. c. 3.*

Honestum per se esse expetendum indicant pueri, in quibus, ut in speculis, naturâ cernitur. Quantâ studia decertantium sunt! Quantâ ipsâ certamina! Ut illi efferruntur lætitiâ, cum vicerunt! Ut pudet victos! Ut se accusari nolunt! Ut cupiunt laudari! Quos illi labores non perferunt, ut æqualium principês sint! *Cicer. 5 de Fin. n. 61.*

Utile est habere quos imitari primum, mox vincere velis. *Quint. l. i. c. 2.*

2. Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnum capere non possêt; et causam quærentibus respondêbat, *Miltiâdis trophæis se à somno suscitari.* *Cicer. 4 Tusc. n. 4.*

Cui non sunt audiatæ Demosthenis vigilie? qui dolere se aiêbat, si quando opificum antelucanâ victus esset industriâ.

Aristotelês vir summô ingenio, mirâ scientiæ copiâ cum motus esset Isocrâtis rhetoris gloriâ, dicere etiam cœpit, et adolêscêntes docere, et eloquentiam conjungere cum philosophiâ, ad quam Xenocrâtis quoquê exemplo incensus accesserât. *1 Tusc. n. 7. Diog. Laërt. in Arist.*

3. Alexandêr patrænæ laudis æmulator, cum eum urbem aliquam nobilem expugnâsse, aut insigni victoriâ potitum esse, acciperet; adêd non ejusmodi nunciis lætabatur, ut inter æquales exclamaret. *O amici, omniâ mihi præripiet pater, nec quidquam magnificum gerendum relinquet!* Achillis quoquê, a quô se originem ducere prædicabat, fortitudinem et gloriâ ab Homêro carminibus celebratam æmulatus, cum ad ejus tumulum in Sigêo adstitisset! *O fortunâte, inquit, adolêscens, qui tuâ virtutis Homêrum præconem invenêris!* Et verè: nam nisi Illas extitisset illâ, idem tumulus, qui corpus Achillis contexerât, memôriam obrûisset. *Plut. in Alex. Cicer. pro Arch. n. 24.*

Julium Cæsarem fērunt, cū in Hispāniā, quò reipublicæ causā missus erat lēgendis Alexandri rēbūs gēstis vacāret, aliquando diū sēcum cōgitābundum hāsisse, dēindē lacrymas prōfūdissē. Quārum causam quærentibus amīcis; *Nonne*, inquit, *idōnea dōlēndi causā est, quòd nihilum fraclāri ēgērim, ēam atātem adēptūs, quā Alexander multā rēgnā vincendo p̄ragrāvērāt?* Plut. in Cæsar.

4. Hōnōs alit artēs, omnēsquē incenduntur ad studiā glōriā: jācētque eā semp̄r, quæ apud quōsque pōpūlōs imp̄robantur. Itaque quò mīnūs hōnōris erat pōētis apud vētērēs Rōmānōs, eo mīnōra pōētæ artīs studiā fuērunt: sērōque ab illis pōētæ vcl cognīti vcl rēcēpti. *Cicer.* 1 *Tusc. n. 3 et 4.*

CAPUT XXXVI.

Fāmæ cōnsulēndūm est.

Cū nobis ā nātūrā mōdēratiōnis, temp̄erantiæ, vērēcūdiæ partēs sint datæ, cūque eādē nātūra dōcēat non nēgligēre quōmōdo nōs ērgā hōmīnēs gērēmus: est hōmīnis ingēnūi et libērālīter ēdūcāti vellē bēnē audīre ā pārentibus, ā prōpīnquis ā bōnis vīris cætērisque hōmīnibus: ut non sōlūm arrōgantis est, sēd etiā omnīno dissōlūtī, nēgligēre quid dē sē quisque sentiāt. Quemādmōdum autem pulchrītudo corpōris mōvet ōcūlos, et delectat hōc ipsō, quòd int̄r sē omnēs partēs cum quōdam lēpōrē cōnsentiunt; sīc mōvēmus apprōbātiōnem eōrum quībuscum vīvīmus, ordīnē, et constantiā, et mōdēratiōne dictōrum omnīum atque factōrum. *Cicer.* 1 *Offic. n. 98. 3 de fin. n. 97.*

Si cūpis bēnē audīre, dīscē bēnē dīcēre, et rectē agēre: sīc ēnīm perfruēris bōnā fāmā. *Stob. Serm. 1.*

Præclārē Sōcrātēs dīcēbāt hanc esse proxīmam et quāsī compēndiāriam viam ad fāmam et glōriam, si quis id agēret, ut quālis habēri vellēt, tālis ēssēt. Quòd si qui ināni ostentatiōne, et ficto sermōne ac vultu stābīlem sē glōriam cōsēquī posse rēntur, vēmēmēter ērrant. Fictā ēnīm omnia cēlērītēr tanquam flōscūlī rēcīdunt, nec sīmūlātum quīdquam pōtēst esse diūtūrnūm. *Cicer.* 2 *Offic. n. 43.*

Antè conscientïæ consülendum est, quàm fāmæ. *Pa-
terc. l. ii. c. 115.*

CAPUT XXXVII.

Vivē ut in publicō.

1. Tunc tē vīrum bönum et felīcem jūdīcā, cūm dö-
mī tanquam in publico vivēs, cūm tē pärīētēs tui tēgēt,
non abscondēt. Plērumque pärīētes nōbis esse circum-
dātos vōlūmus, non ut tūtius vivāmus, sēd ut peccēmus
occūltius. Jānītores ædibus nostris tam mālēfactorum
consciēntia oppōsūt, quàm sūpērbia. Quīd autem prō-
dēst rēcondēre sē, et oculos hōmīnum aurēsque vitāre?
Mālā consciēntia etiā in solitūdīne anxīā atque sollicitā
est: bönä turbam advōcat. Si hōnēsta sunt quæ faciēs, om-
nēs sciānt: sī turpia, quīd rēfert nēmīnem scīre, cūm tu
sciās? O tē misērum, si contemnīs hunc testem! *Senec.
Ep. 43.*

Jūlii Drūsi ædēs plūribus ex partibus pātēbant vicinō-
rum prōspēctūi. Hoc incōmmōdum fābēr, si quīnque ta-
lētā eī dārēntur, sē correctūrum pollicēbātur, effectūrūm-
que nē pars ullā esset obnoxīa prōspēctūi. Tum Drūsus:
*Decem, inquit, dābo, si tālem reddās dōmum mēam, ut non
vicīni tāntum, sēd omnēs etiā civēs vidēre possint quōmodo
in eā vivam.* Plutar. pol. præ.

2. Magnā vīs est consciēntiæ in utramque partē:
ut nēque timēant, quī nīhīl commīsērīnt: et pēnam sem-
pēr antē oculos versāri pūtēt, qui peccārīnt. *Cicer. pro.
Milone, n. 61.*

Nunquam sēcūra est prāvā consciēntiā. *P. Syrus.*

Tūtā fōrtassē scelēra esse āliquādo possunt, sēcūrā
non possunt. Primā et maximā peccāntium est pēnā pec-
cāsse, nec ullūm scēlus, licēt publica pēnā non sēquātur,
impūnitum est: quōnīam scēleris in scēlere supplicium
est. Māla faciēnōra consciēntiā flagellāntūr. Propriūm est
nocētium timēre sempēr et expavēscēre. Bönä consciēntia
prōdīre vult et conspīci: ipsās nēquitia tēnēbrās timēt.
Senec. Ep. 97.

Hanc Cātīlinæ et Jūgūrthæ pōst patrāta flagitīa et
facinōra imāginem expressit Sāllūstius:

Catilinæ animus impūrus, Diis hōmīnibusque infestus, nēque vīgīliis nēque quietibus sēdāri pōtērat: Itā conscientiā mentem excitam vexābat. Igitūr cōlor ēi exsanguis: fēdi ōcūli: citūs mōdō, mōdō tardus incēs-sus: prorsus, in faciē vultūque vēcōrdiā inerat. *Bell. Cat. c. 15.*

Nēquē pōstēa Jugūrthæ diēs ullā aut nox quiēta fuit: nēquē lōcō, nēque mortāli cuiquam, aut tempōri sātis crēdēre: cīvēs hostēsque juxtā mētūere, circumspectāre omnia, et omnī strēpitu pavescēre: aliō atquē aliō lōcō sapē contrā dēcūs rēgium noctu rēquiescēre: intērdum somnō excitūs arreptis armis tūmūltum facēre: Itā formīdinē, quāsi vecōrdiā, exāgītāri. *Bell. Jug. c. 72.*

3. Tībēriō quōquē faciōra et flāgītia sua in supplicium vertērānt: nēquē eum fortūnæ impēdiēbat, quīn tormēta pectoris suāsque ipsē pēnas in lītēris ad sēnātum scriptis fātērētur. Itāque non frūstrā ōlim affirmāvit vir sapiētiā prāstantīssimus, sī rēclūdāntur tyrānnōrum mētēs, posse aspīci lanīātūs et ictūs: quōniam, ut corpōra verbēribus, itā sāvītiā libīdīne, mālīs consultīs, ānīmūs dilacērātur. *Tacit. Annal. vi. c. 6.*

Dīōnysius mājor Sīciliæ tyrānnus indicāvit ipsē quān pārūm esset beātus. Nam cū quīdam ex ējūs assentātoribus Dāmōclēs commēmōrārēt in sermōne cōpiās ējūs, ōpēs, mājēstātem, magnīfīcentiam ædium regiārum; nēgārētque unquam beātiōrem illō quēmquam fuissē: *Vīsnē igitūr, inquit, Dāmōcle, quōniam hac tē vīta dēlectāt ipsē eāndem dēgūstāre et fortūnām expērīrīmēam?* Cum sē illē cūpēre dixisset: collocāri jussit hōmīnem in aurēo lēcto, strāto pulcherrīmis strāgūlis: ābācōsque complūrēs ornāvit argento aurōque cælāto. Tum ad mensam eximiā formā pūērōs delectōs jussit consistēre, ēōsque ad nūtum illius intūentēs diligētēr mīnistrāre. Adērānt unguentā et cōrōnā, ōdōres incendēbantur, mensæ exquisītīssīmīs epūlis ērānt instructæ. Fortūnātūs sibi Dāmōclēs vidēbātur. At Dīōnysius in hoc mēdio apparātu fulgēntem glādium, ē lacūnāri sētā equīnā appēsum, dēmītti jussit, ut impendēret illius beāti cervīcibus. Itāque nēc pulchrōs illōs admīnistrātōres aspīciēbat, nēc plēnum artīs argēntum: nēc mānum porrigēbat in mensam: jam ipsæ defluēbant cōrōnæ. Dēniquē exorāvīt tyrānnum ut ābire licēret, quōd jam beātus esse nōllēt. Sātīsnē vidētūr dēclārāsse Dīōnysius nīhīl essē ēi beātūm,

cui sēmpēr aliquis tērrōr ex consciētiā mālēfactōrum impēndēat? *Cicer. 5 Tusc. n. 61, 62.*

CAPUT XXXVIII.

Vitæ gēnūs eligēre rēs difficillimā.

1. De eligēdo gēnere vitæ dēlibērātio est omnium difficillimā. Inēuntē enī adōlescētiā, cū est maximā imbecillitas consilii, tum id sibi quisque gēnūs dēgēndæ vitæ constituit, quōd maximē adāmāvit. Itaque antē implicātur aliquo cērtō cūrsu vivēdi, quā pōtuit iudicāre quid optimum esset. Plērique pārentum prāceptis imbūti, ad eōrum mōrēm et exēplum dēducuntur. Alī multitudinis iudiciō fēruntur, et quæ mājōri parti pulcherrīma vidēntur, eā maximē exoptant. Nonnulli tāmēn, sive felicitāte quādam, sive bonitāte nātūræ, sive pārentum disciplinā, rectam vitæ sēcūti sunt viam.

2. In constitūendo gēnere vitæ, pōtissimū hābēndā est rātio nātūræ nostræ, mōdō non vitiosæ, ut constāre nobismēt ipsis possimus, nec in ullo officiō claudicāre; dēindē fortunæ. Sūm igitur quisque noscat ingēniū, ācremque sē et vitiorum et bonōrum suōrum iudicem prābeāt: ut ad quās rēs aptissimū erit, in iis pōtissimū elābōret. Si vērō aliquādo nēcēssitas nōs ad eā dētrūsērit, quæ nostri ingēni non erunt; omnis adhibēnda erit cūra, meditātio, diligēntiā, ut eā, si non dēcōre, ut quā minimē indēcōre, facere possimū.

Si nātūra non fērēt, ut quis mājōrum stūdiā atque institūta sēquātur; si non pōtērit sive causās dēfensitāre; sive pōpulum concionibus tēnere; sive bella gērere; illā tāmēn prāstare dēbēbit, quæ erunt in ipsius pōtēstatē, justitiā, fidem, libērālītatem, mōdēstiam, tempērāntiam; ut minū ab eō id quōd dēsīt rēquīrātūr. *Cicer. 1 Offic. n. 114, 121.*

CAPUT XXXIX.

Māgistrātūs nōn sūis, sēd cīvīūm cōmmodīs, consulat.

1. Māgistrātūs eā pōtēstas, hoc mūnūs est, ūt præsūt, præscribātque rectā et ūtīlīa, et conjunctā cum lēgibus. Ut ēnīm māgistrātibus lēgēs, itā pōpūlo præsunt māgistrātūs: vēreque dīci pōtēst, māgistrātum lēgem esse loquēntem, lēgem autem mūtum māgistrātum. *Cicer. 3 leg. n. 2.*

Māgistrātibus ōpūs est, sīnē quōrum prūdēntiā āc dīlīgēntiā esse cīvītās non pōtēst. Iīs non sōlūm ōbtempērāre ātque ōbēdīre cīvēs ōpōrtēt, sed ētiam eōs cōlēre ac dīlīgēre. Plāto vērō impīos, et Titānūm, qui Jōvī adversātī sunt, sīmīlēs esse stātūit eos, qui māgistrātibus adversēntur. *n. 5.*

Quī mōdēstē pārēt, vīdētur quī alīquāndo impērēt dīgnus esse.

Ubī vōlūisset Alexander Sēvērus alīquōs provinciīs rectōres, præpōsitōs, prōcūrātōres dāre, nōmīna eōrum pūblīce præpōnēbat: ūt sī quis ē pōpūlo alīquīd advērsūs eōs crīmīnīs hābēret, affērre pōsset: dīcēbātque, *Quōd Christiāni ac Judæi faciērent in ēlīgēndīs sacerdotībūs, id fieri debere in provinciārum rectōribūs, quībūs et fortūnæ homīnum committērēntur, et capitā.* Lamprid. in Alex. Sev. c. 45.

2. Quī reīpūblīcæ præfūtūri sūnt, hoc Plātōnis præcēptum tēnēant, ūt quīcquid āgānt, ād ēām rēfērānt, oblītī cōmmodōrum suōrum. Ut ēnīm tutēla, sīc procūrātio reīpūblīcæ, ad ūtīlītātem eōrum, quī commīssi sunt gērēndā est, non vērō eōrum, quībūs est commīssa. *Cicer. 1 Offic. n. 85, 86.*

Mīhi quīdem vīdētur hūc omniā esse rēfērēnda āb iīs qui præsunt alīīs, ūt iī, quī ērūnt in eōrum impēriō, sīnt quām beātīssīmi. Est ēnīm non mōdō ējūs qui cīvībus, sed ētiam qui servis, qui mūtīs pēcūdībūs præsīt, eōrum, quībūs præsīt, cōmmodīs ūtīlītātīque servīre. Itāque grāvīs, et fortīs cīvīs, dignusque principātu, tradēt

sē tōtum reipublicæ, eāmque sic tuēbitur ūt omnibus consūlāt. Non ōpēs et pōtēntiam consecrābitur, omnīnōque itā justitiæ et hōnēstāti adhærescēt, ūt mōrtem oppētāt pōtius quām ēās dēsērat. *1 Epist. ad Quint.*

Adriānus, ūbī ad impērium est invectus, in concīōne et in sēnātu sæpē dīxit: *Itā sē rempublicam gestūrum, ūt non obliviscēretur pōpūli rēm esse, non propriam.* Spart. c. 8.

3. *Nullum vitium tētrius quām avāritia, præsērtim in iis qui rempublicam, gubēnant.* Hābēre enim quæstūi rempublicam, non mōdō turpē est, sed etiam scelēratum et nefārium. Nullā autem rē conciliāre faciilius bēnēvolēntiam multitudīnis pōssunt iī qui præsunt, quām abstinentia et continēntiā. Itaque cāpūt est omnī procūrātiōne nēgōtii et mūneris publici, ūt avāritiæ pellātur etiam mīnīma suspīcīo. *Cic. 2 Offic. n. 77. 79.*

Cūm vidēret Cīmon ōmnēs ætātis suæ māgīstrātūs, prætēr Aristīdem et Ephialtem, quæstūi hābuisse rempublicam Athēniensem, et magnas ex eā prædās collēgisse; aliam vīam ingrēssūs, incorruptum sē et intactum ab omni avāritiæ labe præstitit, dōnā oblāta constantissimē repūdiāvit, omniāque grātis et innocētē pēr tōtam vītam et fecit et dīxit. *Plut. in Cimon.*

Valerius Pūblicola, cūm trēs acceptissimōs pōpūlo Rōmānō consūlātus gessisset, mōrtuus est, glōria ingenti, cōpīs familiāribus adēdō exiguis, ūt fūnēri sumptūs dēessēt. Itaque publicā pecūniā est elātus. Mēnēnius quoque Agrippa, quem sēnātūs et plebs Rōmāna pācis intēr sē faciēndæ arbitrum lēgērāt, itā pecūniæ inops dēcēssit, ūt sepūlturæ hōnōre caruisset, nisi ā pōpūlo collātis in cāpitā sextantibus fūnērātus esset. *Valer. l. iv. c. 4. Liv. l. ii. c. 16.*

Omni Macēdōnum gazā, quæ fūit maxīmā, potītūs est Æmiliūs Paulūs. Tantam in ærārium pōpūli Rōmāni pecūniām invexit, ūt ūnīus impērātōris prædā fidem attūlerit tribūtōrum. At hīc non mōdo nihīl ex thesaurīs rēgīs concūpīvit, sed nē ipsē quīdem spectāre eōs dignātūs, per alios hōmīnes cuncta admīnīstrāvit; et nihīl in dōmum suām intūlit prætēr mēmōriam nōmīnis sempitērnā. Quīn, sī Valeriō fides hābeātur, adēdō inops dēcēssit, ūt, nisi fundūs, quem ūnūm reliquērat, venundātus essēt, non hābuisset uxōr ējūs ūndē dōtem rēcīpērēt. Imītātus patrem Scīpio Æmiliānus, nihīlo locūplē-

tior Carthāginē ēvērsā, fuit: nihilo cōpiōsior L. Mummius, cūm cōpiōsissimam urbem Cōrīnthum sustūlisset. Itāliam ornāre, quā, dōmum suā, illi māluērunt. Quanquam Itāliā ornātā ipsā eōrum dōmūs vīdētur fuisse ornātior. Sic M. Marcēllus, cūm captis Syracūsīs quaedam Rōmam asportāset, quæ victōriæ popūli Romāni monūmēta et urbīs ornāmenta essent, nihīl in aedibus suis, nihīl in hortis, nihīl in suburbāno pōsūit; pūtavitque, sī ējūsmōdi ornāmenta in dōmum suā non contūlisset, dōmum suā ornāmentō urbi futūram. Singulōrum enim abstīnentia dōmestica publicum civitātis dēcus est. *Cicer. 2 Offic. 76. Polyb. l. viii. c. 4. Valer. l. iv. c. 4. Cic. in Ver. Act. vi. n. 120.*

4. Quum secūdo Pūnico bello Cn. Scīpio, Africāni patrūus, ex Hispāniā senātui scripsissēt: pētens ut sibi succēssor mittērētur, quā filiā virgīnem adultæ jam ætātis hāberet, nequē eī sinē se dōs expēdīrī possēt: senātus, nē rēpublica bōnō dūce cārērēt, patrīs sibi pārtēs dēsūmptis, consilioque uxōris ac propīnquōrum Scipiōnis constitūtā dōtem ex ærārio erōgāvit, ac puēllam nuptā dēdit. Dōs autem undēcim millia æris fuit. In quo non solum humanitās senātus, sed etiā mōdus vētērum patrimōniōrum, cognōsci pōtēst. Nunquam adēo fuērunt exigūa, ut quā Megullia quīnquagīnta millia æris dōtem ad vīrum attūlerat, Dōtātæ cognōmen invīdiōsūm invēnerit. *Valer. l. iv. c. 4.*

Illis temporibus bōnā animi, non divitiæ, in cunctis rebus ponderābantur. Hæc conciliābant māgistrātūs et impēria: hæc jungēbant affīnitātes: hæc in fōrō, hæc in cūriā, hæc intrā privātos pārietēs plūrimūm pōtērānt. Patrīæ rēm unūquisque, non suā, augēre propērābat: paupērque, in divite, quā divēs in paupēre impēriō versāri mālēbāt.

5. Extāt C. Grācchī è Sardīniā provinciā Rōmam rēversī oratio, in quā hæc intēr alia dē se nārrat: Versātus sūm in provinciā quōmōdo ex usū vestro existimābam esse, non quōmōdo ambītiōni mēæ condūcere arbitrābār. Nemo pōssit vērē dicere assem aut eō plūs in mūneribus mē accēpissē: aut mēā causā quēmquam sūmptūm fēcissē Zōnās, quās Rōmā proficiscens plēnās argenti extūlit, eas ex provinciā inānes rētūli. Alīi amphōrās, quās vīni plēnās rētūlerunt, eas argento rēplētās dōmum rēportarunt. *A. Gell. l. xv. c. 12.*

Contrā vēro pecūniæ quām non contēptōr fūerit Vārus Quīntiliūs Syria, cui præfūerat, dēclārāvit: quam paupēr divitēm ingressūs, divēs paupērēm rēliquit. *Paterc. l. ii. c. 117.*

6. Cūm Ser. Sulpiciūs Galbā et Aurēliūs Cottā consūlēs in sēnātu contendērent, ūtēr advērsūs Viriātum in Hispāniām mittērētūr, ac māgnā intēr Patrēs dissensio essēt: omnībūs, quōnam Scīpiōnis Āmiliāni sēntentiā inclinārētūr, exspēctāntībūs: *Neutrum, inquit, mihi mīttī flaccēt: quā āltēr nīhīl hābet, altēri nīhīl est sātīs.* Impērīi, in quo omniā licēt prō arbitriō āgēre, æquē mālam māgīstram jūdiciāns inōpiām atquē āvāritiam. Quō dicto, ūt neutēr in prōvinciām mittērētūr, obtinūt. *Valer. l. vi. c. 4.*

CAPUT XL.

Variā eōrum, quī aliis præsunt officiā.

1. Difficilē dictu est, quantōpērē concīliet ānimōs hōmīnum cōmitās āffābilitāsque sērmōnis. *Cicer. 2 Offic. n. 48.*

In gērēndō māgīstrātu excercendā est faciilitas ēt altitudo ānīmi: nē, si irascāmūr aut intempestīve accedentībūs, aut impudentēr rōgītantībūs, in morōsitātem inūtīlem atque ōdiōsam incidāmus. Anūi pauperculæ Philīpūm rēgēm obsēcrānti, ūt litem suam dijūdīcāret, cūm respondisset, sibi tempūs ād istā non supērēsse: *Nē ergo sīs rex, illa rēpōsūt.* Admīrātus Philīppus libēram vetulæ vōcem, nōn solum ēi aurēs præbuit, sēd multam quōquē jūs sibi dīci postulantīum tūrbam audīvit stātim. *1 Offic. n. 88. Plut. Apoph.*

Quum Augustō principi ōptīmo quīdam libellum supplicem porrīgens, præ mētū ēt vērecūdiā nunc mānum prōfērret, nunc retrāhēret: *Pūtās, inquit jōcāns Augustus, tē āssēm ēlēphanto dāre?* Jūs ipsē dixit āssidūē, ēt in noctem nōnnūquam: sī parum corpore vālērēt, lectīcā antē tribūnal collōcātā vėl dōmī etiām cūbāns. *Macrob. 2 Sat. c. 4. Sueton. in Aug. c. 33.*

Intēr aliā dictā Trajāni hoc fertūr ēgrēgium. Amīcis culpantībūs quod nīmīum in omnēs cōmis ēsset, re-

spōndit: *Tālem sē imp̄rātōrem essē fr̄ivātis, quāles essē sibi imp̄rātōrēs fr̄ivātus optārēt.* Eutrop. l. viii.

Erāt in Miltiādē cūm summā hūmānitas, tum mirā cōmītas: ut nēmo tam hūmīlis esset, cui non ad eum adītus pātērēt. Contrā Pausanias convēniēdi faciūtatem pētētibus non dābāt, sūperbē rēspondēbāt, et crudēlīter imp̄rābāt. *Corn. Nep. in Miltiad. et Paus.*

2. Itā prōbāndā est mansuetūdo atque clēmētia, ut adhībēatur publicæ utilitātis causā sēvērītās, sinē quā administrārī civitas non pōtēst. Nam ubi discriminē inter mālōs bonōsque sublātum est, confusio sequitur et vitiōrūm eruptio. Prōmiscuam hābēre et vulgārem clēmēntiam non dēcēt: et tam ignōscere omnibus credulitās est, quā nulli. *Cicer. 1 Offic. n. 88. Senec. de Clem. l. i. c. 2.*

Bōnīs nocet, quīsquīs pēpēcērīt mālīs.

Invitat culpam, qui peccatum prætērit. *P. Syrus.*

Mōdum tēnere dēbēmūs. Sēd quā difficīle est temp̄rāmentum; quīdquīd plūs æquō fūtūrum est, in partem hūmāniōrem prāpōndēret.

3. Objurgātiōnes aliquādo incidunt necēssariā, in quibus utēndum est fortāsse et vōcis contentiōne mājōrē, et verbōrum gravitate acriōre. Sed, ut ad irēndum et sēcāndum mēdici, sic nōs ad hoc gēnūs castigandi rarō invītique vēniāmus, nec unquam nisi necēssariō sī nullā rēpēriētur aliā mēdicīna. Sēd tāmen irā prōcul absit, cum quā nihīl rectē fierī, nihīl considērātē, pōtēst. Atque etiā significāndum est, illūd ipsūm ācerbitātis, quod hābet objurgatio, ipsius causā, qui objurgētur, esse susceptum. *Cicer. 1 Offic. n. 156.*

Omnis autem animadversio et castigatio contumeliā vacāre dēbet: neque rēfēri ad utilitatem ejus qui pūnit aliquem aut verbis castigat, sed ad reipublicæ commōdum. *1 Offic. n. 88.*

4. Cavēndum est etiā nē mājor pēnā, quā culpa, sit: et nē iisdēm dē causis alii plectāntur, alii nē appellēntur quīdem. *n. 89.*

Prohibēnda maxīmē est irā in pūniendo, optāndumque, ut ii, qui præsunt aliis, lēgum sīmīles sīnt, quæ ad pūniendum æquitāte dūcuntur, non irācūndiā. Quod vītium cūm in privātā quōtidianāque vītā lēvis esse animī atque infirmi vidētur, tum vērō nihīl est tam dēformē,

quàm ad sūmmum impērium etiā acerbītatē natūræ ad-
jūngere. 1 *Epist. ad Quint.*

Cyri et Agesilāi, sūmmō in impēriō, nēmo unquam ver-
bum ullum aspērius audīvit. 2 *Epist.*

Ad coercitiōnem errantiū scēlērātōrumque, Irāto
castigatōre non ōpūs est. Omnē pœnæ gēnus rēmedii lō-
cō admōvēbo. Vārīa in tōt ānīmīs civīum vītīa vīdeo, et
civītati curāndæ adhibītus sum: pro cūjusquē mōrbo mē-
dicīna quærātūr. Hunc sānet vērēcundia hunc mutatio lōcī,
hunc dōlor, hunc ēgēstas, hunc fērrūm. Procēdam in trī-
būnāl non fūrēns, non infestus, sed vultu lēgis: et illa sō-
lennia verba damnātiōnis prōnunciābo, non irātūs, sed sēvēr-
rūs. *Senec. l. i. de Irā, 15, 16.*

5. Cīcero in ēgrēgiā illā ad Quīntum frātrem Asiæ
prætōrem epīstolā, quædam eum admōnet ut faciāt; quæ-
dam quòd jam fēcērit laudāt, quæ hic paucīs verbīs rēfē-
rētūr.

Sint hæc fundāmentā dignitātis tuæ: tua prīmum
intēgritas et continētia; dēindē omnīum, qui tēcum
sunt, pūddōr: dēlēctus in fāmiliārīūtibus pērcautūs et
diligens: fāmiliæ grāvīs et constans disciplīna. Quid
autem erit nēgōtīi continēre eōs quībus præsīs, si tē ipsē
contīneās?

Sit summā in jūre dīcēdo sēvēritas: dummōdo eā non
vārīētur grātiā, sed conservētūr æquābilīs.

Sed tāmen parvi rēfert abs tē ipsō jūs dici æquālītēr et
diligenter, nisi idem ab iis fiet, quībus tū ejus mūneris
aliquam pārtē commīsērīs. Nēquē enīm sātis est tē
ipsum justum esse, et abstīnēntem, sed omnēs mīnīstrōs
impērii tui tāles præstāre et sociis nostris et rēipūblicæ
dēbēs.

Constānti fāmā ad mē perlātum est tibi omnīum,
quībus præēs, sālūtem, libērōs, fāmam, fortūnas esse
cārissīmas: tē pecūniæ, tē vōlūptāti, tē omnīum rerum
cūpiditāti sic jam bienniūm rēsistēre, ut in Asiā, tam
corruptrice prōvinciā, nihil tē ab summā intēgritate con-
tīnentiāque dētraxērīt: non ītinēribus tuis perterrēri ho-
mīnes, non sumptu exhaurīri: esse, quōcumque vēneris,
et publicē et privātīm maxīmam lætitiām, cūm urbs cu-
stōdem, non tyrānnūm, dōmūs hospitem, non expilatōrem,
rēcēpisse vīdeātur facillīmos esse aditūs ad tē: patēre au-
res tuas quērēlīs omnīum: nullius inōpiām ac solitūdī-
nem, non mōdō publico āccēssū ac tribūnālī sed nē dōmō

quidem tuā et cubiculo esse exclusam tuo : toto denique in imperio nihil acerbum esse nihil crudele, atque omnia plena clementiā, mansuetudinis, humanitatis.

CAPUT XLI.

Judicis est in causis semper verum sequi.

1. Dicebāt Pythagorās, donorum a Deo hominī concēssorum hęc duo esse pręstantissimā, veritatem sequi, et benefacere aliis : his enim duobus mortales Deo propę similes fieri. *Cicer. 2 Offic. n. 51. Ælian. l. iv. c. 34.*

Thēbis Ægyptiācis vidēbantur simulācra jūdicum manibus carentium, et pręsidis eorum oculos in terram versos habentis. Quō significābantur, eos, qui jus dicunt, nec donis, nec conspectu reorum moveri oportere. *Plut. in Iside.*

Quoniam magnā aut bonā aut mālā ē jūdicis aut æquis aut iniquis in publicam rem veniunt, Ægyptiis præcipua jūdiciorum cūrā erat. Optimos ē majōribus urbibus viros triginta eligēbant. Qui consessus nec Areopagitis Athēniensium, nec senātui Lacedæmoniōrum, videtur fuisse postponendus. Hi unum ex sese justitiā maximē insignem, sibi præsidem dicebant. Stipendium a rege omnibus dabatur in victum et alias res necessarias. Cū ad jūdicandū convenissent, præses collo sūo torquem aureum circumpōnebat ē quo suspensa erāt, confecta ex pretiosissimis lapillis, imāgo, quam Veritatem dicebat : et octo volumina, in quibus scriptæ erant lēgēs Ægyptiōrum, propōnebantur in mēdium. Actor et reus, non verbis, sed scripto tantum, causam agēbant : et postquam res satis liquere jūdicibus visā erāt ferēbantur sententiā, et præses Veritatis imāginem convertēbat in alterum ē litigātoribus qui causā vicerat. Hoc modo cuncta jūdicia peragere Ægyptiis solenne erāt. Causidicorum oratione multum caliginis juri offundi arbitrabantur ; et sæpē fieri, ut oratorum artes, actionis præstigiæ, lacrymæ periclitantium, jūdicum aures, oculos, animos sic afficerent, ut unam Veritatem non amplius intuerentur. *Diod. Sic. l. i.*

2. Athēnis in senātum Arēopagiticum nēmīnem admitti fas erat, nisi et hōnēstō locō nātum, et vitæ modēstiā spēctātissimūm. *Isocr. in Areop.*

Nihil illis iudicibus constantius, nihil severius, nihil fortius. Qui causam apud eos dicebant, ab iis omnibus, quæ ad conciliandam benēvolentiā et movēndos affectus valent, jubebantur abstinere: quod si negligere viderentur, præcōnis vōce cōhibiti tacere cōgebantur. Nē rerum quoque miserando aspectu iudicēs commoverentur ipsā noctē, nullis admōtis lūminibus, iudicia exercēbant: summōque silentio sententiā tabellā dabānt, ita ut alter alterius sententiā ignorāret. *Puerum cōturnicum oculōs erūentē dicuntur damnasse, iudicantes id signum esse perniciosissimæ mentis multisque malo futura, si adolevisset.* Iidem quid quisque Athēniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissimè inquirebant, ut civēs vitæ ratiōnem reddendam esse memores, hōnēstatem sequerentur. *Cicer. l. i. ad Attic. Epist. 14. Quint. l. ii. c. 17. l. vi. c. Lucian, in Hermot. Pollux, l. viii. c. 10. Quint. l. v. c. 9. Valer. l. ii. c. 6.*

3. Sisānnem, unum ē Persarum iudicibus quod pecuniā acceptā injustē iudicasset, rex Cambysēs morte plēcti iussit; interemptōque detractā pellē contextit tribūnāl, in quō illē sederat: tum filium ejus Otānem ibidem sedere iudicem voluit, admōnitum ut nunquam paternæ culpæ ac pœnæ oblivisceretur. Severior postea Artāxerxēs alius Persarum rex, in quōsdam malōs iudicēs fuit: nam vivis pellēs detrāhi præcepit iisque aliorum iudicum subselliō insterni, ut recens semper antē oculōs haberent exemplum justitiæ non impūnē violatæ. *Herod. l. v. Diod Sic. l. xv.*

4. Qui statuit aliquid partē inauditā alterā, æquum licet statuerit haud æquus fuit.

Senec. in Medea. ver. 200.

Quendam ex inimicis vocaverat in iudicium Aristidēs: et iudicēs, auditā accūsatiōnē confestim sententiā latūri vidēbantur de reō, quem audire abnuēbant, notam omnibus accūsatoris justitiā ac fidem reveriti. Tum Aristidēs in medium processit, et unā cum reō supplex concidit ad pedēs iudicum, orāns, ut inimicus audiretur, et ex legibus cum eo ageretur. *Plut. in Arist.*

Alēxāndēr prīmis regnī ānnis cūm īn cāpītālībus cau-
sis jūdex sēdēret, lōquēntē accūsātōre, āltērā aurem ād-
mōtā mānū occlūdēbat. Intērrōgātūs cūr īd facērēt: *Illām,*
īnquīt, *aurem rēō intēgrām sērvō.* Idem Alex.

5. Nīhīl contrā rēpublicā, nēque contrā jusjū-
rāndūm āc fīdem, āmīci causā, vīr bōnūs faciēt; nē sī
jūdex quīdem ērīt dē ipso āmīco. Pōnīt ēnīm pērsōnām
āmīci, cūm indūit jūdicīs. Hoc sōlum dābīt āmīcīiā,
ūt vēram āmīci causā essē mālit, ut pērōrandæ līti tem-
pūs, quoad pēr lēgēs licēat, ācommōdēt. Itāque prae-
clārum ā majōribus accēpīmūs mōrem ēā tantum rōgān-
dā jūdicīs, quæ salvā fīdē facēre possit. *Cicer. 3 Offic.*
n. 10.

Est sāpiētīs judicīs mēmīnisse non sōlūm quīd pō-
tētātī sūæ permīssum sīt ā rēpublicā, sēd ētīam quīd
fīdēi commīssum āc crēditum: absolvēre ālīquādo, quem
ōdērīt: quem vērō āmēt, condemnārē: non pūtāre sībī,
quodcunquē concūpīerīt, licēre: sēd hābēre īn consiliō
lēgēm, rēligiōnem, æquītātem, fīdem: libīdīnem autem,
ōdium, īnvidīam, mētum, cūpīditātēsque omnēs āmōvēre:
maxīmēque rēbus ōmnibus prāfērrē conscientiam mētīs
sūæ, quām ā Dīīs īmortalībūs accēpīmūs quæ ā nobīs
dīvēlli non pōtēt: quæ sī ōptīmōrum consiliōrum ātque
factōrum testīs īn ōmni vītā nobīs ērīt, sīnē ullo mētū ēt
sūmmā cum hōnētātē vīvēmus. *Pro Cluent. n. 159. Pro.*
Rab. Posth. n. 12.

6. Chīlo illē sāpiēs īn rē cāpītālī āmīci sui ālīquādo
jūdex fūit cūm dūōbus ālīīs jūdicībūs. Itāque aut āmī-
cūs ēī cāpīte plectendūs ērāt, aut lēgi abhībēndā fraus.
Consūltāntī sēcūm quīd īn tām āncipītī causā faciēndum
essēt, hoc optīmum vīsum est. Sentētīam, quā āmīcum
dānnāvērāt, dissīmūlāns āc tēcēns, dūōbus sōcīs jūdicī-
būs, ut ēum absolvērent, persuāsīt: sīcque se ēt āmīci et
jūdicīs officio functum fuisse existīmābat. Vērūm dīē
vītæ suprēmo āmīcōs cīrcūmstāntes allōcūtūs, cūm dixis-
sēt nīhīl ē se commīssūm esse, cūjus mēmōria ālīquīd
ægrītūdīnis affērrēt mōrientī; confessūs est sībī nondum
līquēre, rectēnē, ān perperām, fēcīssēt īn illō āmīci jūdi-
cīo: hancque sē ex factō cāpēre mōlēstīam, quōd mē-
tūērēt nē perfīdī hōmīnis fūīssēt īn eādē rē, eōdemque
tempōre, ēt commūni nēgōtīo, ālīīs suāsīsse dīversum āb
ēō, quōd īpsē justum, ēt ā sē faciēndūm dūxērāt. Vīrūm

sāpientiā præstantem hæc rēs mēritò anxium et sollicitum habēbat. Declināvit enim dē viā, et justitiā discēssit, cūm falsum conservāndi amīci causā consilium dedit. *A. Gell. l. i. c. 3.*

7. Antigonī rēgis frāter Marsyas litem habēbat, postulābatque ab eō sibi dōmī iudicium institūi: *Melius quidem, inquit Antigonus, in foro et omnibus audientibus, res agetur, si nihil injuste facere in animo est. Plut. Apoph.*

Philippum regem rogabat Harpalus, quī grātiā plurimum valēbat apud eūm, ut propinquus et familiaris suus Crates, accusatus injuriarum, mulctam quidem solveret, sed non damnaretur publico iudicio, ne inimicorum aliorumque hominum maledictis pateret. Cui Philippus: *Satius est ipsum propter culpam, quam nos propter illum male audire.*

Cum litis inter duos privatos iudex esset Aristides, et alter conciliandæ sibi iudicis benivolentiæ causā diceret adversarium multā in Aristidem injuriosè fecisse: *Quin tu potius, inquit, bone vir, si quid ille te lasit, eloquere. Tibi enim nunc, non mihi, iudex sum. Idem, in Aristide.*

CAPUT XLII.

Civēs magistratibus pareant, magistratūs legibus.

1. Divinā mens primā et summā lex est, aliā jubens, aliā vetans: ex quā illā lex, quam Dīi hūmāno generi dederunt, profecta est, ratio, ad recte faciendum impellens, et a delicto avocans. *Cicer. 2 de Leg. n. 9. 11. 2 Philiph. n. 28.*

Constat profectò ad salutem civium, vitamque omnium quietam et beatam, conditās esse legēs: eosque, qui primum ejusmodi scitā sanxerunt, populis ostendisse, eā se scripturos atque laturos, quibus susceptis honeste beateque viverent. Vitiorum enim emendatricem legem oportet esse, commendatricemque virtutum. Idēoque supplicia vitis proponit, præmia virtutibus. *2 de Leg, n. 11. 1 de Leg. n. 58.*

Sicut morbos ante necesse est cognitos esse, quam remedia eorum; sic cupiditates prius natæ sunt quam legēs, quæ iis modum facerent. Vetusissimī mortālium,

quōrum ætas aurēa dictā est, nātūram et dūcem et lēgēm hābētēs, sinē prōbrō et scēlère, atquē idēdō sinē coērcitiōnibus et pœnā, vītam āgēbant. Nēc prāmiīs nēc minis ōpūs ērāt, cūm hōnēsta suōpte ingēniō pētērēt, et nīhil contrā mōrem cūpērēt. At pōstquām prō mōdēstiā et pūdōre, ambitūo, vis, aliæque cūpīditātes incēssēre; lēgēs condītæ sunt, Sic Cretensibus Minōs, Spartānis Lŷcūrgus, Athēniēnsibus Solōn lēgēs perscripsit. *Livius, l. xxxiv. c. 4. Tacit. 3. Ann. c. 26. Senec. Ep. 90.*

2. Lŷcūrgūs non hābētibus Spartānis lēges instituit, et suo exēplo confirmāvit: sīquīdem nīhil lēge ūllā sanxit, cūjūs non ipsē primūs in sē dōcūmēta dāret. Pōpūlum in obsēquīa prīncipum, prīncipēs ad justitiā impēriorum formāvit: parsimōniamque omnibus suāsīt, existīmans lābōrem mīlitiæ assīdūā frūgālītātis consuētūdīne faciōrem fore. Tantō virō nēque vītæ summā intēgritās, nēque constantissimūs erga patriā amōr, nēque lēgēs salūbrīter excōgītātæ, auxiliō esse pōtūerunt, quō minūs infestos cīvēs expērīrētūr. Lapidibus enīm ālīquādo pētītus à divitibus quībūsdam, quōrum luxūi frānōs injēcērāt, forō ejectus, ōcūlō etiā privātus fuit. Hoc faciūs admīsīt adōlescēns nōmīne Alcāndēr, quī Lŷcūrgi è forō fugiētis tergō inhārens, respiciētēm percussit bācūlō, eīque ōcūlum excūssit. Illūm, sibi ā pōpūlo tradītum ad pœnam, ēgrēgiē ūltūs est Lŷcūrgūs: nām cūm dōmī mīnīstrāre sibi jūssisset; mansuetūdīnis, frūgālītātis, sanctitātisque suæ exemplō tantām in eō mōrum mūtatiōnem fēcīt, ut illē ex prōtērvo ēt audāci adōlescēnte in vērēcūndum mōdērātumque transīrēt. *Justin. l. iii. c. 2. Valer. v. c. 3. Plut. in Lycurg.*

3. Cōdrō rēge Athēnis extīncto prō patriā, admīnistrātiō rēipublicæ annūis magīstrātibus permīssā est. Sēd cīvītāti nullæ tunc lēgēs ērāt, quā vōlūntās rēgūm prō lēgibus hābēbātur. Lectūs est itāque Solōn, vir ingēniō et justitiā insignīs, qui vclūt nōvam cīvītātem lēgibus condēret. Hīcque tanto tempērāmēto intēr plēbēm sēnātūmque ēgīt, ut āb utrisque pārem grātiam trāhēret. *Justin. l. ii. c. 7.*

Solōnem lēgēs condēntem arīsīt Anāchārsis, dīxitque *Lēgēs araneārum tēlis simīlēs sibi vīdēri. Quēmādmodum enīm, inquit, illæ infirmīora animālia rētīnēt, vālentiōra trānsmittunt: sic pauphērēs et humīlēs lēgibus constringūntūr, divītēs et frāpōtētēs eās fērrūmsūnt.*

Idem Anachārsīs cūm concīōni pōpūli Athēniēnsīs intērfuīs-
sēt: *Mīrāri sē, dixit, quōd apūd Gracōs verbā faciērent*
sapientēs, stulti vērō iudicārent. Plut. in Solon. Valer.
l. vii. c. 2. Plut. ibid.

Intērrōgātūs Sōlōn, quōmōdo optīmus fieri pōssēt cī-
vītātum stātus? *Sī, inquit, cīvēs magīstrātibus obēdiānt,*
magīstrātus autem lēgibus. Stob. Serm. xli.

4. Archīdāmus cuīdam quærenti, quīnam Spartæ im-
pērarent? *Lēgēs, inquit, ac sēcūndum lēgēs Magīstrātūs.*
Plut. Apoph.

Cūm Agesilāūs, Lācēdæmōniōrum rex, sūbāctā Asiæ
partē, adversūs rēgem Persārum pergēret, maximāque
hāberēt fidūciam regni ējus pōtūndi; ab Ephōris rēvō-
cātus, eōrum absentium jussis tam obēdiens fuit, quā
si privātus in cōmītio esset Spartæ; opulētissimo regno
præpōsūit bōnam existimātiōnem, multōque glōriōsius sibi
fūtūrum duxit, si patriæ institūtis pārūisset, quā
si bello Asiā supērasset. Rēdiit itaque confestim, dīcens:
Bōnum impērātōrē ōpōrtēre lēgibus pārērē. Plut. Apoph.
Cor. Nep. in Agesil. c. 4.

Antiōchus tertius omnibus regni sui cīvitatibus scrip-
serat: *Si quid fortē fieri litēras jūssisset faciēre quod esset*
contrā lēgēs, nē sibi pārērent. Plut. ibid.

5. Charondas pōpūli concīōnēs ad vim et cruōrem
usque seditiōsas pacāvērat, lēgē cāvēndo, ut, si quis ēas
cum fēro intrāset, contīnūo interficērētur. Interjecto
dēindē tempōre, ipsē ex longīnquo rūre, glādīo accinctūs,
dōmūm rēpētēns, sūbitō indictā concīōne, sicut ērāt armātūs,
in ēam prōcessit. Ubi cūm ab ēo, qui proximē constitērat,
sōlūtæ a se lēgis sūæ admonītus fuisset; *Idem ego, inquit,*
illam sanguīne mēo sancīam. Ac protinus fēro, quod
hābēbat, distrīcto incūbuit. De Zaleuco, vide lib. iii. c. 49.
Valer. l. vi. c. 5.

Idem Charōndas, nē lēgēs sūæ tēmērē abrōgārētur
ad arbitriūm et libīdīnem eōrum quibus grāves essent, hāc
rātīōne præcāvērat. Si quis quāmpiam ē sanctītis lēgibus
abrōgāri vellent, et in ejus locum aliā nōvam infēri; is,
cōllo in lāquēum immīso, verba faciēbat ad pōpūlum dē
utrāque lēgē. Ubi, lātis suffrāgiis, vīsum ērat vētērem
lēgem abrōgandam esse, et nōvam accīpiēdam; illē dis-
cēdēbat nīhīl māli passūs. Contrā vērō si prior lex retī-
nēndā, et nōva rejiciēndā vidērētur: tēmērārīo nōvæ lēgis

suāsōri gūttūr perfringēbatūr eō, quo vinctus accesserat, lāquēō. *Diod. Sic. l. xii. Stob. Serm. 42.*

6. Jūs cīvile nēque inflecti grātiā, nēque perfringi pōtēntiā, nēque ādultērāri pēcūniā dēbet. Sī non mōdō oppressum, sēd ētīam dēsertum aut nēglīgēntiūs adservātum fūerit: nīhīl est quōd quisquam sēsē hābēre certum, aut ā patrē acceptūrum, aut rēlīctūrum libēris, arbītrētūr. *Cicer. pro Cacin. n. 73.*

Non ēā ōlim ērat, quæ nunc sæcūlum tēnēt, lēgum nēglīgēntiā: nēc interpretādo sibi quīsq̄ue ēās aptās faciēbat, sēd suōs pōtiūs mōrēs ād illās accōmmōdābat. *Livius, l. iii. c. 20.*

7. Dīctum est āb ērūdītīssīmis vīris, nīsī sāpīentem libērum esse nēmīnem. Quīd est ēnim libērtas? pōtētās vīvendi ut vēlis. Quīs īgītūr vīvīt ut vult, nīsī qui rectā sēquītūr, qui gaudēt officiō; qui lēgibus non prōptēr mētūm pāret, sēd ēās sēquītūr ātque cōlit, quā id rēctum et sālūtāre maxīmē esse jūdīcāt; qui nīhīl dīcīt, nīhīl faciūt, nīhīl cōgītāt dēnīque nīsī libēnter āc libēre: āpūd quēm nūllā rēs est, quæ plūs pollēat, quām ipsīus vōlūtās āc jūdīcīum? Sōlī īgītūr hoc contīngīt sāpīenti, ut nīhīl faciāt invītus, nīhīl dōlēns, nīhīl cōāctus. *Cicer. Parad. 5.*

Non mīnūs āpūd vīrōs bōnōs hōnēstās, quām āpūd alīos nēcēssitas vālēt. *Plin. l. iv. Ep. 10.*

Interrōgātūs Aristīppūs, quīd præ cætēris hōmīnībus exīmīum hābērent phīlōsōphī? *Hoc, inquīt, quōd sī lēgēs ōmnēs tollāntūr, æquābilīter tamēn vīctūrī sīmūs.* *Diog. Laërt. in Arist.*

Lēgēm nōcēns vērētūr, fortūnam innōcēns. *P. Syrus.*

Quam angusta innōcēntiā sīt, ād lēgēm bōnūm esse? quantō lātīus officiōrum pātet, quām jūris rēgūla? quām mūlta piētās, hūmānītās, libērālītās, justītia, fīdes exīgunt, quæ ōmnia publicæ lēgēs non jūbēānt? *Senec. ii. de irā, c. 27.*

Quōd non vētāt lex, hoc vētāt fīerī pūdōr. *Senec. Troas. ver. 332.*

CAPUT XLIII.

Vitiōsī prīncipēs plūs ēxēmplō, quām pēccātō nōcēt.

1. Ut cūpīditātibus ēt vitīis prīncipum infīci sōlet tōtā cīvitas, sīc ēmēndāri et cōrrīgī continēntiā.

Nam licēt vīdēre, sī tempōrum mēmōriam rēpētās, quālēscūnque sūmmī cīvītātis vīrī fūerunt, tālem cīvītātē fūisse: et quæcūmq̄ mūtatio mōrum in prīncipibus extīterit, ēāndem in pōpūlo secūtā esse. *Cicer. 3 de Leg. n. 30. 32.*

Cūm L. Lucūllo magno vīrō magnīficentiā villæ Tusculānæ objicērētur, respondēbat; *Dūs sē hābēre vicinōs, altērum equitē Rōmānum, altērum libertīnum: quōrum cūm ēssent magnīficæ villæ, id sibi concēdi oportēre, quōd iis, quī tēnuōris ordinīs essent, licērēt.* At nōn vīdēbat āb ipsō nātum esse, ut illi tālia cūpērēt. Nām Lucūllus, summūs aliōqui vīr, prōfūsæ in ædificiīs, convīviīs, et āppārātibus luxūriæ prīmūs auctor fuit: ēūmq̄ ob injectas molēs mārī, et suffōssos mōntēs, haud infacēte magnūs Pompēiūs Xērxi tōgātum vōcāre assuēverat. Pauci autem, atq̄ admōdum pauci, hōnōre et glōriā amplificāti, vėl corrupēre mōrēs cīvītātis, vėl corrīgēre possunt. Itāque ēo pērniciōsius dē rēpūblicā mērentur vitīōsī prīncipēs, quōd nōn sōlūm vitīa concipiunt ipsi, sēd ētiam ēa infūndunt in cīvītātē, plūsque exēmplō, quām pēccātō, nōcēt. *Paterc. l. ii. c. 33.*

2. Prīncēps optīmūs faciēndō dōcēt: et licēt sīt impērio maxīmūs, exēmplō mājor est. *Paterc. l. ii. c. 126.*

Non tam impēriō nōbis opūs est, quām exēmplō: quīp̄pē mālus rectī māgīstēr est mētūs. Mēllūs hōmīnēs exēmplīs dōcētūr. *Plinius. Paneg.*

Rex vėlīt hōnēstā: nēmo non eādē vōlēt.

Senec. in Thyest. ver. 213.

—Compōnītur orbīs

Rēgīs ād exēmplum; nec sic inflectēre sēnsus

Hūmānōs ēdīcta vālēt, ut vīta rēgētīs.

Mōbile mūtātur semper cum prīncipe vūlgūs.

Claud. de 4. Cons. Honor. ver. 296.

Vespāsianus lēgibus æquissimis, quōdquē vēhemētius est, vitæ spēcīē, vitiōrum plūra Rōmæ abōlēvit. *A. Vict. Epit. c. 17.*

Theodōsiō impērātōri, quōd lapsōs mōrēs exēplo suō rēstitūerit, hīs vērībīs gratulātur Latīnus Pacātus: Ubī primum impērīum accēpisti, non contētus ipse vitiīs cārērē, āliēnis vitiīs corrīgēndīs cūram adhībuisti, idquē mōdērātē, ut suādere pōtiūs hōnēsta, quā cōgēre, videreris. Et quā vėl longo Oriētis usu, vėl principum rēmīssīōne, tantus multos luxūs infēcērat, ut ādulta consuetūdo non fācīlē mūtārī possē vīdērētur: nē quis sē pātī injūriam pūtāret, ā tē vōluisti incipere censūram: impendiā impērātōriæ dōmūs minūisti, et ād mensām vix nēcēsāriū abhībēndo sumptūm, quōd natūrā difficillimūm est, emēndāsti vōlētēs. An quis ferrēt mōiēstē sē ād principis mōdum cōercēri? aut subtractum sibi āliquid dōlērēt dē privātā, luxūriā cūm vīdērēt impērātōrem rērum pōtēntem, terrārūm hōmīnumque dōmīnum, parcē vīvēntem, mōdicō et castrensi cībō contentum? ād hoc aulam omnem lābōris, pātentiæ frūgālītātis exemplis ābūndantem? Tūā, impērātor, epulæ mensis commūnibus sunt parciōrēs. Hinc in omnēs, quīescētibus lēgum minīs, luxūriæ pudor et parsimōniæ stūdiūm vēnit. Sic est enim, sic est. *Exasperat hōmīnēs impērāta correctio, blandissimē jūbētūr exēplo.* Latin. Pacat. c. 13.

3. Cāvēndum est virō hōnōrāto et principī, sī ipsē dōmūm ædificet, nē extra mōdum sumptu et magnificentiā prōdeat. Quo in gēnere multūm māli etiam in exēplo est: stūdiōse enim plērīque, præsertim in hanc partem, factā principum imitāntūr. At L. Lūculli virtūtē quis? Multi tantummōdō villārum magnificentiā imitāti sunt quārum quīdem cētūs abhībēndūs mōdūs, et ād mēdiocritātem rēvōcāndūs. *Cicer. 1 Offic. n. 138. 140.*

In Agēsiliō Lācēdæmoniōrum rēgē illūd in primīs admīrābile fuit, quōd, cūm maxīmā ēī mūnēra ā rēgibus, et dynastis, et civitātibus mīttērētūr, nihīl unquam in dōmum suā contūlērīt, nihīl dē victu, nihīl dē vestītu Lacōnum mūtāvērīt. Dōmo eādē fuit contentūs, quā Eurysthēs prōgēnitor mājōrum suōrum fuērat ūsus: quā qui intrārāt, nullum signum libīdīnis, nullum luxūriæ vīdēre pōtērat; contrā plūrīma pātientiæ atque abstīnēntiæ: sic enim ērāt instrūcta, ut nullā in rē diffērrēt ā

cūjūsvis ĩnōpis ātquē privāti dōmō. *Corn. Nep. in Agesil. c. 7.*

M. Cāto consūlāris et censōriūš villās sūas nē tēctōriō quīdem pērlītas fuisse scrībit ād annum usque ætātis suæ sēptuāgēsimum; atque pōstēā addit: *Nēque mīhi adīficā-tiō, nēque vās, nēquē vestīmētum ullum est frētīōsum, nē-que frētīōsūs servūs, nēque ancillā. Sī quīd est quō ūtī fossim ūtōr: sī nōn est, ēgēo (id est, facilē cārēo.) Sua quemque ūti ēt frūi pēr mē licet. Mīhi vitio quīdam ver-tunt, quā multīs ēgēo; āt ēgo illīs, quā nēquēūnt ēgēre.* A. Gell. l. xiii. c. 23.

Crassūs illē dīvēs nullām, prætēr eam, ĩn quā hābītābāt, dōmum ædīficāvit: dīcēbātque, hōmīnēs ædīficāndi cūpīdōs omnībus ēvertī fortūnis sōlēre. *Plut. in Crasso.*

Cūm ēssēt pēcūnīōsus Attīcūs, nēmo illō mīnūs ædī-ficātor fuit. Dōmum hābūit Rōmæ ĩn Colle Quīrīnālī ab āvūncūlo hærēditāte rēlictam, cūjus amcēntas non ædīfi-cīo, sēd sylvā constābat. Ipsum tectum antīquītūs ædīfi-cātum, māgīs venustum ērat quām sumptuōsum: ĩn quō nīhil commūtāvit, nīsi quōd vētūstāte coāctus est. *Corn. Nep. in Attico, c. 13.*

Hābītāvit Augūstūs ĩn ædībus mōdīcis, nēque laxītate nēque cultu conspicūis: ubī sīnē ĩnarmōre ullō aut ĩn-sīgnī pavīmento conclāvīa: āc pēr annos amplīus quadragīnta ĩn eōdem cūbīcūlo hīēmē et æstāte mansīt. Instrumē-tum quōquē ējūs et supēllēx vix prīvātæ ēlēgentīæ ērānt. Idem tāmēn Rōmām, quām prō majestāte ĩmpēriī non sātīs ornātam ĩnvēnerat, ādēd excōlūit, ūt jūre sūt glōriā-tūs, marmōrēam sē rēlīnquēre, quam lātēritīam accēpīssēt. *Sueton. in Aug. c. 72, 73. c. 91.*

Annō urbis condītæ 628, Censōres Cassīus et Longīnus Lepīdum Āmīlium augūrem, vīrum consūlārem, cōram sē ādēsse jussērunt, quōd sex millībus ærīs ædēs conduxīssēt. *At nunc, ĩnquīt Velleius, quī centum ēt quīnquagīnta pōst annīs scrībēbat, sī quis tāntās hābītet, vix ūt sēnātor ag-noscītur. Adēd matūrē ā rectīs ĩn prāvā, a prāvīs ĩn pīacīpītīā pērvēnītur.* Paterc. l. ii. c. 10.

CAPUT XLIV.

Pōtēntiā dēcōri ēst, sī sālūtāris sīt.

1. Nēmīnem ex omnībūs hōmīnībūs māgīs quām rēgem aut princīpem dēcēt clēmēntiā. Itā ēnim pōtēntiā dēcōri glōriæque est, si sālūtāris sīt. Quæ vērō glōria est vālēre ad nōcēndum? *Senec. 1 de Clement. c. 3.*

Illius dēmum māgnitūdo glōriōsa ēt stābilis est, quem omnēs tām prō sē esse quām sūprā sē sciūnt; cujus cūram pro sālūte singulōrum atque unīversōrum tūēndā quōtidie expēriuntur: quō prōcēdentē, non, tāquam noxiūm animāl quōd ē cūbili prōsilūerit, dīffūgiunt, sēd tanquam ad clārum et bēnēficum sīdūs certātīm advōlant, objicēre sē prō illō mucrōnībūs insīdiantium pārātissīmī.

Magnām fortūnam magnūs ānīmus dēcēt: magni autem ānīmi est prōpriūm placīdum esse tranquillumque, et injūrias atque offēsiōnes dēspicēre. Rēgem sāvā et inēvōrābilis īra non dēcet. *c. 5.*

Tālīs sīt cīvībus sūis princēps, quāles sibi Dēōs vēlit. Quōd sī Dīi placābilēs ēt æqui dēlicta pōtēntiū non stātīm fulmīnībūs persēquūtūr; quantō æquīus est hōmīnem hōmīnībūs prāpōsitum mīti ānīmo exercēre impēriūm? *c. 7.*

Si, quōtīes hōmīnes peccant, sūa fulmīna mīttat
Jupitēr, exīgūo tempōre incērnīs ērit.

Ovid. 2 Trist. Eleg. ii.

Quōd princīpis offīciūm est? quōd hōnōrum pārēntum, quī objurgāre libērōs nonnūquām blandē, nonnūquam mīnācīter sōlēt, aliquāndo admōnēre etiām verbēribus? Nūquīd āliquis sānus filiūm prōptēr primām offēnsām exhærēdat? Hoc quōd pārēnti, etiām princīpī faciēndūm est, quēm āliquāndo pātrēm patriæ, tītulo omnīum pulchērrīmo, āppellāmus, ut scīat datām sibi potestātem patriam, quæ est tempērātissīma. *Senec. de Clement. c. 14.*

2. Nullā rēgi glōria est ex sāvā ānīmādvērsiōne: quīs ēnim dūbitat eūm multum pōssē? At contrā maxīmā, sī nēc aliēnæ īræ serviāt. *c. 17.*

Id faciēre laus est quod licet, non quod libet.

Mīnīmum dēcēt libērē, cui multum licet.

Senec. Octa. ver. 455. Troas, ver. 334.

Cùm ab Alēxandrō māgnō flagitāret mātēr Olympiās mōrtēm cūjūsdam insōntīs, ēt dictitāret, spē faciiliūs impētrāndi quæ velle, eum sē per nōvem mēses utērō portāsse: prūdēter respōndit: *Aliam, pārēns optīma, pōsse mercēdēm, homīnis enīm innocētīs sālūs bēnēficio nūllo pēnsātur.* Ammian. l. xiv.

Antonīnus Piūs hanc celebrātam Scīpiōnis sentēntiam sæpē in ore hābēbat: *Malle sē unum cīvem servāre, quam millē hostēs occīdēre.* Capitol. c. 9.

Theodōsius, conquērēte quōdam ex familiāribūs, quōd sōntēs morte non multāret, *Utīnām, inquit, ēt mortuōs līcēret ad vītā rēvōcāre.* Joan. Antioch.

Vespāsīānus nūquam cædē cūjūsdam lætātus, iūstis supplicīīs illacrymāvit etiā et ingēmuit. *Sueton. in Vesp. c. 15.*

Prīmīs annīs impērii Nērōnīs, ānīmāversūrus in la-trōnēs dūōs Burrhus prætōriīs cohōrtībūs præfēctūs, vir ēgrēgius, pētēbat ā Nerōne, ut scrībēret nōmīnā eōrum in quōs prætērēā ānīmāvertī vellēt; hocque sæpē dilātum, ut tādē fiēret, instābat. Invītūs invīto cūm chartam trādīdīssēt, exclāmāvit Nērō: *Vellem nēscīre littērās.* Quām dīversā illa vōx ērāt ā Calīgūlæ vōto: quī optābat *pōpūlus Rōmānus unam cervīcem hābērēt,* ut ipsē uno ictū et uno diē crudēlītātem explērēt! *Senec. 2 de Clemen. c. 1. 3. de Irā, c. 19.*

3. Ad Cæsārem Augūstum delātum est L. Cinnam insīdīas ēī strūere. Dictum est ūhī, et quando, ēt quībūs conscīīs, et quēmādmōdum aggrēdi vellēt. His audītīs Augūstūs concīlium āmīcōrum in pōstērum dīem advōcārī jūssīt: ipse intērīm inquīeta nox fūit. Gēmēns sūbīnde vōcēs emīttēbat vāriās et intēr sē contrāriās. *Quīd? ēgo pērcūssōrem mēum sēcūrūm ambūlāre pātīar, mē sōllīcīto? Ergo non dābis pānās quī tōt cīvīlībūs bellīs frustrā pētītum cāpūt, tot nāvālībūs, tot pēdēstrībūs pālīīs incōlūmē, īm-mōlāre ād āras constītūit, pōstquam pax terrā mārīque pārtā est? Rursūs sīlētīo interpōsīto, sībī māgīs quām Cinnæ irātūs, sēque ipsē compēllans, Quīd vīvīs, inquīēbat, si pē-rīre tē tam multōrum intērēst? quīs finīs ērit sūpplīcīo-rum? quīs sanguīnīs? Ego sūm nōbīlībūs ādōlescentūlis expōsītūm cāpūt in quōd mucrōnēs ācūānt. Non est antē fērēndā vītā, sī ut ēgo non pērēām, tām multī pērdēndī sunt. Intērpēllāvīt tādē illūm Līvīa ūxōr: et, Admīttīs, inquit, multēbre consīlium? Fāc quod mēdīci sōlēt, quī,*

*ūbī ūsītāta rēmedīā non frōcēdunt, tentānt contrāria. Sē-
vērītate nihīl ad huc frōfēcisti: nunc tentā quōmōdō tibi
cēdāt clēmēntiā. Ignōscē L. Cinnā. Deprēhēnsus est:
jam nōcēre tibi non potest frōdēsse fāmā tuā pōtēst. [O
quam clārā fēmīnæ sēntēntiā.]*

Bēnē suādere vīsa est Līvīa, grātiās ēi ēgit Augūstūs. Cinnām ad sē accersīvit, dīmīssisquē omnibus ē cūbīcūlō, dēlātum ad sē indicīum expōsūt, adjēcit locūm, sōcīos, dī-ēm, ordinēm insīdiārum: ēt cūm sūa īn ēum bēnēficia plūrīmā commēmōrāsset, prō quibus illē infandām cādēm pārāverat; hīs verbīs dēdit: *Vītam tibi, Cinnā, itērum dō, frīus hostī, cūm tē īn hōstīum meōrum castrīs īnvēnērīm, nunc insīdiātorī ac farrīcīdā. Ex hōdīērno dīē īntēr nōs amīcītīa īncīpiāt: et quām lībēnter ēgo tibi vītam dō, tam lībēnter tū mīhi ēām dēbēās.* Post hęc dētūllit eī ultrō consūlātum, questūs quōd non audērēt pētēre: amīcīssīmum fidēlīssīmūmque hābūit: ēt nūllis ampliūs īnsīdīs āb ūllō pētītus est, īd clēmēntiā bēnēfīcīō consēcūtus, quōd antēā sēvērītate frustrā quāsiērāt. 1 de Clement. c. 9.

4. Pōpūlīs īd quōd ācerbīssīmum est, quōd tribūta pendant, non itā ācerbum dēbēt vīdēri. Illūd cōgītēnt, nullam ā sē nēque bellī externī, nēque discōrdiārūm dō- mēstīcārūm, cālāmītātem abfūtūrām esse, nīsī alicūjūs īm- pērīō rēgērētūr. Id autēm īmpērīum cūm exercēri sīnē vectīgālībūs ac tribūtīs nullō mōdō pōssīt; æquō animō parte ālīquā suōrum fructūum pācem sībi sempītērnām rē- dīmānt atque otīum. Cicer. Ep. ad Quint.

Nēque quīēs gentīum sīnē armīs, nēque armā sīnē stīpēndīs, nēque stīpēndīa sīnē tribūtīs, hābēri quēunt. Tacitus, 4 Hist. c. 74.

Vectīgālīa nervī sunt reīpūblīcæ. Cicer. pro Leg. Man. n. 17.

Tībērīus præsīdībūs prōvīnciārūm ōnērāndās esse trī- būto prōvīnciās scrībēntībūs rēscripsīt: *Bōnī pastōris esse tondēre pēcūs, non dēglūbēre.* Sueton. in Tiber. c. 23.

Trajānus exāctīōnēs īmprobāns ēt dētēstāns, *fiscūm lībēni sīmīlem esse, dīcēbāt, quō crēscentē, artūs rēlīquī ta- bēscunt.* A. Vict. Epit. c. 6.

Selectarum e profanis Scripturibus Historiarum

FINIS.

is those of Thucydides which says a man
with respect to his friends. But it is the
the personification of him in his decision to
impose his severity by naming his long friends,
made them still more so that as to lose dignity
of procedure. ~~Thucydides~~ Thucydides
Thucydides. ~~Thucydides~~ Thucydides
and the name of the relation of late, and the
out-come to the relation of early in in brief
and the name of the relation of late, and the
Thucydides. ~~Thucydides~~ Thucydides
Thucydides. ~~Thucydides~~ Thucydides
Thucydides. ~~Thucydides~~ Thucydides
Thucydides. ~~Thucydides~~ Thucydides

During his administration, especially
he is said to have become ^{an} intimate
terms with Julius Caesar, who was then
attaining his highest military glory. One
with his colleagues entered the field
against Cato for the murder of Clodius
at this stage of affairs all seems to have
gone well with Cato. But in 70 he was
excluded from the Senate by the
bond of his public and private enemies
for an act of profanation of the
Tomb, *divit supra divit*. The next
to one observation as to his character
is quoted by his all Roman law, justly
was the means of his military attainments
as well as his magisterial and his
act of Cato's life became very important
to his political career. He was
as different as he was with his
than the military and political
career. He was not only a
but he was the first in the
acted to narrow his
a village at Tauris, where
Cato's last days were spent
in the suburbs of Rome. His
of his life which he had
his private life removed
what outside contribution had
nearly the last of his
and his death was
as he lived increasingly a
which he lived for
at his death he was
and his death was
at his death he was
a very remarkable

$$\sqrt{\frac{5}{9}}$$

$$\frac{5}{9}$$

$$\frac{30}{3}$$

$$\sqrt{\frac{9 \times 3}{25 \times 2}}$$

$$\sqrt{\frac{5}{9}}$$

$$\sqrt{4 \times 4}$$

$$\frac{1}{3} \sqrt{6} \times \frac{1}{3} \sqrt{6} = \frac{1}{3} \sqrt{\frac{6}{3}} = \frac{1}{3} \sqrt{2}$$

$$\frac{3}{3}$$

$$\frac{1}{3}$$

$$\frac{2}{3} \sqrt{\frac{6}{3}}$$

$$\frac{1}{3} \sqrt{2}$$

YA 02976

M161732

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

